

Separationer och mäns våld mot kvinnor

Hans Ekbrand

© 2006 Hans Ekbrand
ISBN: 1650-4313
ISSN: 91-975404-4-7
Göteborg Studies in Sociology No 28
Department of Sociology
Göteborg university

This book was typeset by L^AT_EX and the koma-script package
Font: Latin Modern
Cover layout: Jon Liinason
Print: Intellecta Docusys, Göteborg 2006.

Innehåll

Förord	i
1. Inledning	1
1.1. Separationer och våld	1
1.2. Bakgrund	3
1.3. Våld som ett ”stört” beteende	6
2. Teori och tidigare forskning	9
2.1. Våld som medel för att uppnå mål	10
2.2. Kontrollerad våldsanvändning	11
2.3. Våld som medel för att uppnå kontroll	12
2.4. Våldets effekter på kort och lång sikt	13
2.5. Icke våldsamma sätt för män att uppnå kontroll	14
2.6. Definition av våld	14
2.7. Separationsvåld	18
2.7.1. Definition	18
2.7.2. Kan separationsvåld betraktas som rationellt?	18
2.8. Mål med våld i samband med separation	20
2.9. Tidigare forskning	20
2.9.1. Studier av separationsvåld	21
2.10. Samhället och mäns våld mot kvinnor	29
2.11. Våld som hinder för separation	33
2.11.1. Riskfaktorer	37
2.11.2. Studier av riskfaktorer	38
2.12. Problematisering av begreppet separation	42
2.12.1. Fasindelning	43
2.13. Syfte och frågeställningar	43
3. Metod	47
3.1. Studieobjekt och val av respondenter	47
3.2. Undersökningens uppläggnig	48
3.3. Forskningsetiska krav	48
3.3.1. Enkätundersökningens begränsningar	48

3.4.	Operationaliseringar och mätinstrument	49
3.4.1.	Tidigare enkätundersökningar om mäns våld mot kvinnor	49
3.4.2.	Mannens kännedom om deltagandet	51
3.4.3.	Kvinnliga intervjuare	52
3.4.4.	Introduktioner - kontextualiseringar	53
3.5.	Operationalisering av våld	54
3.5.1.	Fysiskt våld och sexuella övergrepp	54
3.5.2.	Psykiskt våld	56
3.6.	Operationalisering av processer - kontextualisering	57
3.6.1.	Period 1-3: Själva förhållandet	60
3.6.2.	Period 4: Gemensamt boende under separation	61
3.6.3.	Period 5: Flytta isär	61
3.6.4.	Period 6: Förhandla om vårdnad, umgänge, underhåll	62
3.7.	Urval	63
3.7.1.	Polisen	64
3.7.2.	Kvinnojourer	64
3.7.3.	Brottsofferjourer	65
3.7.4.	Socialkontor	65
3.7.5.	Familjerättsbyråer	65
3.7.6.	Kvinnor som genomgått en skilsmässa	65
3.7.7.	Storlek	66
3.8.	Uppföljning	66
3.9.	Bortfall	67
3.9.1.	Enkäter utdelade av polisen	68
3.9.2.	Enkäter utdelade av kvinnojourer	69
3.9.3.	Brevenkäterna	69
3.9.4.	Representativitet	70
3.10.	Statistisk analys	75

4. Våld som anledning till separation 79

4.1.	Erfarenhet av våld i första förhållandet	81
4.2.	Mer våld i avslutade än i pågående förhållanden	86
4.3.	Varför mer våld i avslutade än pågående förhållanden?	88

5. Separationsprocessen 99

5.1.	Perioderna	99
5.2.	Hur långa är de olika perioderna?	100
5.2.1.	Perioden mellan de första sex och de sista sex månaderna av förhållandet	100
5.2.2.	Perioden av delad bostad under separation	100
5.2.3.	Perioden efter att de flyttat isär	101

5.2.4.	Perioden av förhandlingar om barnen	101
5.3.	Beslutet att separera	102
5.4.	Våld före separation	103
5.4.1.	Kategorisering av våldsformer	103
5.4.2.	Fysiskt våld före separation	104
5.4.3.	Sexuellt våld före separation	105
5.4.4.	Mäns användande av hot före separationen	106
5.4.5.	Mäns våld mot andra än kvinnan före separationen	106
5.4.6.	Psykiskt våld före separation	108
5.5.	Våld under och efter separation	109
5.5.1.	Fysiskt våld under och efter separation	110
5.5.2.	Hot under och efter separation	111
5.5.3.	Psykiskt våld under och efter separation	113
5.5.4.	Sexuellt våld under och efter separation	113
5.6.	Sammanfattning av kapitlet	114
6.	Våldsformer	115
6.1.	Distinkta våldsformer?	116
6.2.	Slagen Dam	117
6.3.	Faktoranalys över tid	120
6.4.	Konstruktion av index	127
6.4.1.	Principiella problem med index unika för varje period	128
6.4.2.	Index för de olika våldsformerna	129
7.	Våldsformer över tid	135
7.1.	Våldsanvändning på individnivå	135
7.1.1.	Något om arbetssättet	136
7.1.2.	Fysiskt våld under de första två perioderna	138
7.1.3.	Fysiskt våld under de första tre perioderna	140
7.1.4.	Sexuellt våld under de första tre perioderna	143
7.1.5.	Skillnader mellan sexuellt och fysiskt våld	147
7.1.6.	Fysiskt och sexuellt våld tillsammans	147
7.1.7.	Fysiskt våld före och efter beslutet att separera	153
7.1.8.	Fysiskt våld före och efter att de flyttat isär	156
7.1.9.	Sexuellt våld före och efter separation	159
7.1.10.	Hot före och efter separation	159
7.1.11.	Psykiskt våld före och efter separation	160
7.1.12.	Summering av variation av våld på individnivå	160
7.2.	Våldsformer över tid: aggregerad nivå	161
7.2.1.	Hot, varningar och psykiskt våld	163
7.2.2.	Tolkning av våldsformernas variation över tid	167

8. Att bedöma risk för separationsvåld	171
8.1. SARA	171
8.2. Konstruktion av en risk-indexvariabel utifrån riskfaktorer . . .	173
8.3. Att finna riskfaktorer	177
8.3.1. Riskbedömning utifrån fysiskt våld före separation . . .	179
8.3.2. Riskbedömning utifrån en indexvariabel	180
8.3.3. Värdering av risk-indexvariabeln	184
8.3.4. Slutsatser om riskbedömningsmodellen	190
9. Förhandlingar om barnen	191
9.1. Hur gick förhandlingarna till	193
9.2. Hur länge varade förhandlingarna?	193
9.3. Separation och förhandlingar	194
9.4. Våld och förhandlingar	195
9.4.1. Pappors våld och mammors rädsla	203
9.4.2. Överenskommelser	206
10. Sammanfattning och Slutsatser	211
10.1. Studiens relevans för familjerätten	216
10.2. Ett riskbedömningstest	220
10.3. Teoretiska och metodologiska reflektioner	227
10.3.1. Vilken bild av mäns våld producerar vi forskare?	227
10.3.2. Våldsbegreppet	228
10.3.3. Metodologiska reflektioner	229
Summary	231
Litteraturförteckning	239
Sakregister	245
A. Perioderna	247
B. Enkäten	249
C. Tabeller	273

Tabeller

2.1. Våldshandlingar efter separation: Källa: <i>Faith, Hope, Battering</i> (1998)	24
2.2. Våldshandlingar efter separation. Källa: <i>Slagen Dam</i> (2001) . .	24
2.3. Upplevd rädsla under förhandlingar och erhållet underhåll. Källa: Kurz (1996).	27
3.1. Antal distribuerade enkäter, urvalsgrupper och språk.	66
3.2. Fysiskt våld före och efter separation, översikt	73
4.1. Nya parrelationer efter fysiskt våld	84
4.2. Nya parrelationer efter sexuellt våld	85
4.3. Sexuellt våld i pågående och avslutade parförhållanden	90
4.4. Sexuellt våld i pågående parförhållande senaste året och tidigare	91
4.5. Fysiskt våld i pågående parförhållande senaste året och tidigare	92
4.6. Fysiskt våld i pågående och avslutade parförhållanden	93
4.7. Fysiskt våld i pågående och avslutade parförhållanden: Källa <i>Statistics Canada</i>	94
4.8. Senaste våldshandlingen från make/sambo	95
5.1. Kvinnors initiativ till separation	102
5.2. Vem ville avsluta parförhållandet?	102
5.3. Antal diskussioner om kvinnans önskan att separera	103
5.4. Våld mot andra än kvinnan före separation	107
6.1. Faktoranalys av olika våldsformer med frågor och data från <i>Slagen Dam</i>	119
6.2. Frågorna som ingår i indexet för fysiskt våld.	131
6.3. Frågorna som ingår i indexet för sexuellt våld.	132
6.4. Frågorna som ingår i indexet för psykiskt våld.	133
6.5. Frågorna som ingår i indexet för hot.	134
7.1. Index för fysiskt våld de första sex månaderna av gemensamt boende	137
7.2. Index för fysiskt våld under period 2.	139

7.3.	Index för fysiskt våld de sista sex månaderna av gemensamt boende.	140
7.4.	Mäns benägenhet att sluta/fortsätta med fysiskt våld efter separation	159
7.5.	Mäns benägenhet att sluta/fortsätta med sexuellt våld efter separation	160
7.6.	Mäns benägenhet att sluta/fortsätta med hot efter separation .	160
7.7.	Mäns benägenhet att sluta/fortsätta med psykiskt våld efter separation	161
7.8.	Andelen män som använt olika våldsformer under de olika perioderna.	162
7.9.	Samvariationen i period 5 mellan hot och fysiskt våld	164
7.10.	Samvariationen i period 5 mellan hot inklusive varningar och fysiskt våld	164
8.1.	Kriterier i riskbedömningsmodellen SARA	172
8.2.	Schema för bedömning av en risk-indexvariabel	174
8.3.	Korrelationer mellan å ena sidan handlingar i period 3 och å andra sidan index för fysiskt våld respektive index för hot i period 5.	177
8.4.	Fysiskt våld i period 3 och fysiskt våld i period 5	179
8.5.	Förutsägelser baserade på risk-indexvariabeln för period 3 . . .	180
8.6.	Risk-indexvariabeln och grovt respektive mildt fysiskt våld . . .	182
8.7.	Fysiskt våld i period 3 och fysiskt våld i period 5	182
8.8.	Risk-indexvariabeln och hot i period 5	183
8.9.	Risk-indexvariabeln och sexuellt våld i period 5	184
8.10.	Risk-indexvariabeln och skilsmässogruppen	185
8.11.	Riskindexvariabeln och familjerättsgruppen	185
8.12.	Riskindexvariabeln och kvinnojoursgruppen	186
8.13.	Riskindexvariabeln utifrån frågor i <i>Slagen Dam</i>	187
8.14.	Riskindexvariabeln och <i>Slagen Dam</i> (4 av 7 handlingar)	188
8.15.	Riskindexvariabeln och <i>Slagen Dam</i> (5 av 7 handlingar)	188
9.1.	Förhandlingsmetoder och urvalsgrupper	194
9.2.	Utsatthet för våld bland mammor i skilsmässogruppen	197
9.3.	Utsatthet för våld bland mammor i familjerättsgruppen	198
9.4.	Utsatthet för våld bland mammor i kvinnojoursgruppen	198
9.5.	Våldsformer och urvalsgrupper	199
9.6.	Mäns våld och varningar mot kvinnan att begära ensam vårdnad	201
9.7.	Psykiskt våld under förhandlingsperioden	202
9.8.	Hot och varningar under förhandlingsperioden	203

9.9. Rädsla under förhandlingsperioden	204
9.10. Utsatthet för våld och rädsla under förhandlingsperioden	205
9.11. Förhandlarens insats och mammors sänkta krav	206
9.12. Andel av männen som hållit träffade överenskommelser	207
9.13. Mäns användning av våld och brott mot ingånga överenskommelser	208
9.14. Sambandet mellan hot eller varningar och betalning av underhåll	209
9.15. Sambandet mellan fysiskt våld och hämtning av barnen på avtalade tider	209
10.1. Våldsformer och urvalsgrupper	218
10.2. Risk-indexvariabelns precision	223
C.1. Psykiskt våld i pågående och avslutade förhållanden (<i>Slagen Dam</i>)	274
C.2. Psykiskt våld i pågående och avslutade förhållanden (<i>Statistics Canada</i>)	275
C.3. Fysiskt våld i period 1	276
C.4. Fysiskt våld i period 2	277
C.5. Fysiskt våld i period 3	278
C.6. Sexuellt våld i period 1	279
C.7. Sexuellt våld i period 2	280
C.8. Sexuellt våld i period 3	281
C.9. Hot före separation	281
C.10. Psykiskt våld i period 1	282
C.11. Psykiskt våld i period 2	283
C.12. Psykiskt våld i period 3	284
C.13. Psykiskt våld (isolering) före separation	284
C.14. Fysiskt våld vid diskussion om separation	285
C.15. Fysiskt våld i period 4	285
C.16. Fysiskt våld i period 5	294
C.17. Fysiskt våld i period 6	294
C.18. Hot i period 4	295
C.19. Hot i period 5	295
C.20. Hot i period 6	296
C.21. Psykiskt våld i period 4, 5 och 6	296
C.22. Sexuellt våld i period 4	297
C.23. Sexuellt våld i period 5	297
C.24. Sexuellt våld i period 6	298

Figurer

2.1. Erfarenhet av våld och upplevd rädsla under förhandlingar. Källa: Kurz (1996).	26
4.1. Barns utsatthet i avslutade förhållanden (<i>Slagen Dam</i>)	82
4.2. Psykiskt våld i avslutade förhållanden: en respektive minst en tidigare partner	82
4.3. Fysiskt våld i avslutade förhållanden: en respektive minst en tidigare partner	83
4.4. Sexuellt våld i avslutade förhållanden: en respektive minst en tidigare partner	83
4.5. Barns utsatthet i avslutade respektive pågående förhållanden .	86
4.6. Psykiskt våld i avslutade respektive pågående förhållanden . .	87
4.7. Våld och hot i avslutade respektive pågående förhållanden . . .	87
7.1. Indexvärden för fysiskt våld i period 1	138
7.2. Sambandet mellan fysiskt våld i period 1 och period 2	141
7.3. Sambandet mellan fysiskt våld i perioderna I, II och III	142
7.4. Indexvärden för sexuellt våld i period 1	144
7.5. Sambandet mellan sexuellt våld i period 1 och 2	145
7.6. Sambandet mellan sexuellt våld i perioderna 1, 2 och 3	146
7.7. Sambandet mellan fysiskt och sexuellt våld i period 1	149
7.8. Sambandet mellan fysiskt och sexuellt våld i period 2	150
7.9. Sambandet mellan fysiskt och sexuellt våld i period 3	151
7.10. Sambandet mellan fysiskt och sexuellt våld före separation . . .	152
7.11. Indexvärden för fysiskt våld i period 1-3	154
7.12. Sambandet mellan fysiskt våld i period 1-3 respektive period 4	155
7.13. Sambandet mellan fysiskt våld i period 1-3 respektive period 4, familjerättsgruppen	157
7.14. Sambandet mellan fysiskt våld före och efter separation	158
7.15. Andelen män som använt olika våldsformer under de olika pe- rioderna.	162
7.16. Korrespondensanalys av våldsformer och perioder, männens våldsanvändning kodad i en dikotom variabel för varje våldsform.	166

7.17. Korrespondensanalys av våldsformer och perioder, männens våldsanvändning mätt med indexvariablerna för varje våldsform.	167
10.1. Andelen män som använt olika våldsformer under de olika perioderna.	215
10.2. Pappors användning av våld över tid, skilsmässogruppen	218
10.3. Pappors användning av våld över tid, familjerättsgruppen . . .	219

Förord

Den här avhandlingen har blivit möjlig tack vare ekonomiskt stöd från Brottssofferfonden. Förutom att finansiera min doktorandtjänst har Brottssofferfondens ekonomiska stöd gett mig möjligheter att genomföra en enkätundersökning, vilket är förknippat med tämligen stora kostnader. Avhandlingen utgör därmed också slutrapportering av det projekt som min handledare professor Ulla Björnberg och jag tillsammans arbetat med under drygt fyra år.

Många personer har på olika sätt bidragit till projektet och till avhandlingen och jag vill här passa på att tacka dem. Tack alla ni kvinnor som bidragit med era erfarenheter och er tid när ni fyllde i enkäten. Jag hoppas att ert deltagande i undersökningen på något sätt kommer att förbättra villkoren för kvinnor som separerar efter er. Mina tankar går till vad dr Lena-Widding Hedin i ett tidigt skede gjorde mig uppmärksam på, formuleringen i introduktionen till frågeformuläret: ”Syftet med undersökningen är att skapa kunskap om vilka risker som separationer kan innebära för kvinnor. Detta för att kunna förhindra att fler kvinnor råkar illa ut för att de väljer att separera.” Denna formulering förpliktigar att gå vidare och i dialog med kvinnojourer, familjerättsenheter och polisen pröva riskbedömningsmodellen igen.

I utarbetandet av frågeformuläret och i distributionen av det vill jag tacka Magnus Kinnmark, Mattias Nilsson, dr Lena-Widding Hedin, deltagarna i genusseminariet på sociologiska institutionen i Uppsala och speciellt dr Maria Eriksson.

Under skrivandets gång har många bidragit med synpunkter på delar av manuset: dr David Stockelberg, Sara Uhnöo, samt deltagarna på sociologiska institutionens doktorandseminarium och då i synnerhet de som agerat som opponenter: Ylva Ulfsdotter Eriksson, Jonas Carlsson och Mia Latta. Hela manuset har jag fått viktiga synpunkter på från docent Tiiu Soidre och professor Dan Jonsson.

Jag vill också passa på att tacka författarna till *Slagen Dam*: professor Eva Lundgren, professor Gun Heimer, Jenny Westerstrand och Anne-Marie Kalliokoski, för att jag fått tillgång till det datamaterial som *Slagen Dam* bygger på.

För gedigen språkbearbetning vill jag tacka Inger Kjellberg och professor Keith Pringle, de fel som återstår beror på att jag inte alltid lyssnat på era invändningar. Tack också till Jon Liinason för omslaget till avhandlingen.

Att genomföra avhandlingsprojektet är inte bara att skriva texten i den bok

du nu läser, jag har haft förmånen att lära mig mycket praktiskt under tiden som doktorand, som till exempel hur man trycker frågeformulär från original i A4 till vikta A3 i slutprodukten, eller hur man använder datorprogrammet L^AT_EX för att sätta en bok automatiskt. På sociologiska institutionen har bland andra Birgit Jörn, Eva Börjesson och Daniel Engström hjälpt mig med en del av allt det praktiska som mitt avhandlingsprojekt krävt. På ett mer omärkbart sätt har jag också haft praktiskt hjälp av all den fria mjukvara som förvandlat mina tangenboardsnedtryckningar till den fil jag snart ska skicka till tryckeriet.

Jag vill också passa på att uttrycka min tacksamhet för det sällskap och det stöd som kön och vålds-forskargruppen i Göteborg har erbjudit. Tack Mia, Viveka, Ninni, Anne-Lie och andra som varit med på våra möten.

Slutligen vill jag särskilt tacka min handledare professor Ulla Björnberg som under drygt fem år med stor generositet funnits till hands för diskussioner om avhandlingen, och hur arbetet med den skulle fortsätta, samt givit textkritik som varit till stor hjälp. Den externa finansieringen, som möjliggjorde en enkätundersökning, är Ullas förtjänst. Tack också för att du sett till att jag kommit iväg på forskarkonferenser och hjälpt till med nya ansökningar om forskningsanslag.

Göteborg, den 15 mars 2006.

1. Inledning

Denna avhandling handlar om mäns våld mot kvinnor i heterosexuella parrelationer där mannen och kvinnan har bott tillsammans, och speciellt vilka effekter detta våld har på separationer, och vilka effekter separationer har på våldet.

I inledningskapitlet gör jag några reflektioner över olika perspektiv på mäns våld mot kvinnor. Jag försöker också motivera de utgångspunkter jag själv har valt, och problematisera de viktigaste begreppen: våld, våldsanvändning, separation, hinder för separation. I kapitel två följer en genomgång av tidigare forskning om våld just i samband med separationer.

1.1. Separationer och våld: individuella lösningar på ett samhälleligt problem

Mitt intresse för misshandlade kvinnors möjligheter att separera är knutet till en föreställning om att separation snarare än fortsatt samlevnad är bra, eller skulle kunna göras bra, för misshandlade kvinnor.

Om en man som misshandlat sin partner efter en separation upprättar ett nytt förhållande med en annan kvinna och fortsätter att använda våld mot henne, är dock separation som lösning, och kunskaper om separationers villkor, av begränsat värde. Andrea Dworkin skriver om "escape":

Escape only means continuing to live a life in which someone wants to hurt you. And the only time you get any relief from living that life is if he finds another woman he wants to hurt. There's not a lot of solace in that.

What do we do about the batterers? This question is an urgent one. You pull them off of one woman, they find another woman. There aren't individual solutions to this problem, although every woman's life saved is a victory of sorts.¹

¹Andrea Dworkin, *Life and Death: unapologetic writings on the continuing war against women*, kap. Freedom Now: Ending Violence Against Women, ss. 153–168, Ursprungligen presenterad 28 oktober 1992 (1230 Avenue of the Americas, New York, NY 10020: The Free Press, 1997), s. 165

Man kan dock uppfatta varje misshandlad kvinnas lyckade separation som en delseger, ett straff eller en kostnad för den misshandlande mannen. Separation låg inte i hans intresse och att upprätta ett nytt förhållande med en annan kvinna är inte alltid så lätt.

Att en kvinna som blir utsatt för våld i ett heterosexuellt parförhållande separerar är ur ett perspektiv en individuell lösning på ett samhälleligt problem, och som lösning betraktat också av begränsat värde: våldet som hon utsatts för blir ju inte ogjort för att hon blir av med mannen. Utifrån det perspektivet kan man argumentera att det vore bättre att forska om och försöka förändra det som gör att män använder våld mot kvinnor överhuvudtaget,² snarare än att göra det lättare för de kvinnor som blivit utsatta att separera från mannen.

Jag ser två argument för att ändå forska om, och försöka förbättra kvinnors möjligheter att, separera.

- Sådan forskning kan hjälpa de kvinnor som redan blivit utsatta.
- Separationer, och kvinnors problem i samband med separationer, är ett väl avgränsat forskningsområde om vilket det är möjligt att nå relativt säker kunskap.

Om misshandlade kvinnor generellt får det lättare att separera, så innebär det försämrade förutsättningar för mäns maktutövning inom parförhållanden. Den här undersökningen är ett bidrag till forskningen om kvinnors frihet att välja att ingå, och träda ur, heterosexuella parförhållanden. Vi föreställer oss gärna att i moderna samhällen är heterosexuella parförhållanden *frivilliga*, och ett av kriterierna som gör begreppet frivillig meningsfullt i sammanhanget är att parterna, kvinnor och män, har rätt att avsluta sådana förhållanden utan att på något sätt bli straffade för den sakens skull. I den utsträckning som män med våld, trakasserier, eller hot om våld, hindrar, eller straffar, kvinnor som väljer att separera, är heterosexuella förhållanden inte frivilliga.

Den här avhandlingen tar alltså sin utgångspunkt i förhållandet mellan mäns våld mot kvinnor och separationer. Men utöver den problematiken behandlar jag också mer generella frågor om mäns våld mot kvinnor, och då speciellt den grundläggande frågan vilka *former av våld* bör man tala om.

²Eva Lundgren har argumenterat för att vikten av att skilja på frågan varför män börjar att använda våld och frågan varför de fortsätter med det, eftersom dessa frågor kan behöva olika svar, se Eva Lundgren, *Våldets normaliseringsprocess: Två parter - två strategier* (Stockholm: ROKS, 1991), s. 5. För en utvecklad beskrivning av hennes resonemang, och vissa invändningar mot det, se Hans Ekbrand & Mattias Nilsson, "Kvinnomisshandel: hinder för separation", D-uppsats vid Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet. http://sociologi.cjb.net/kvinnomisshandel/hinder_for_separation-a4.pdf (1999), s. 31-33

1.2. Bakgrund

En första utgångspunkt för avhandlingen har varit att kvinnor som utsätts för våld av män i heterosexuella parrelationer är lika rationella, beräknande och intelligenta som kvinnor som inte utsätts för våld i nära relationer.

En andra utgångspunkt har varit att män som använder våld mot kvinnor som de har heterosexuella parrelationer med är lika rationella, beräknande och intelligenta som män som inte använder våld mot kvinnor som de har en heterosexuell relation med. Att vara rationell definierar jag som att välja mellan handlingsalternativ utifrån kunskap om konsekvenser. Därmed inte sagt att människors sätt att vara och handla i världen i allmänhet är rationella, min poäng är endast att människor som använder eller utsätts för våld inte är *mindre* rationella än andra. Jag antar att de som blir utsatta för våld och de som använder våld har ungefär lika god kunskap om handlingsalternativ och dessas konsekvenser som de som inte blir utsatta för eller använder våld.

Skälen till varför jag utgår från att misshandlande män och misshandlade kvinnor är rationella är att:

- det gör det lättare för oss att upptäcka och fokusera vilka objektiva omständigheter våldsutsatta kvinnor lever under
- det gör det lättare för oss att uppfatta våldsutsatta kvinnor som medmänniskor, som lika mänskliga som människor som inte har gjort några våldserfarenheter.

Jag försöker alltså undvika ett dualistiskt tänkande som delar in världen i rationella kvinnor och män utan våldserfarenheter och irrationella kvinnor och män med våldserfarenheter. En annan dualism jag också systematiskt försöker undvika är den som uppstår om man drar en skarp gräns mellan vad som är våld och vad som inte är våld.

En fråga som på olika sätt influerat forskningen om mäns våld mot kvinnor är "hur kommer det sig att kvinnor som blir utsatta för våld i heterosexuella parförhållanden inte avslutar förhållandet?". Den underliggande tanken här är att kvinnor genom att avsluta förhållandet också kan, om inte helt eliminera, så åtminstone avsevärt minska, risken för att de blir utsatta för våld igen. Kritiken mot frågan och det antagande som den bygger på, har varit så omfattande att man kan säga att det går att positionera sig teoretiskt inom forskningsfältet mäns våld mot kvinnor genom det sätt på vilket man kritiserar frågan.³ Två vetenskapliga texter i ämnet som blivit klassiker ger på

³Carin Holmberg & Viveka Enander, *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocess* (Kabusa Böcker, 2004), s. 11. Jämför även Mona Eliasson, *Mäns våld mot kvinnor: En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*

sitt sätt två olika svar på frågan: Lenore Walkers *The Battered Woman* (1979) samt Eva Lundgrens *Våldets normaliseringsprocess* (1989). Mitt specifika sätt att hantera frågan "hur kommer det sig att kvinnor som blir utsatta för våld i heterosexuella parförhållanden inte separerar eller skiljer sig?" har varit att hålla fast vid att dessa kvinnor agerar rationellt. En logisk följd av denna utgångspunkt är att fokusera de objektiva omständigheter dessa kvinnor lever under, det vill säga vilka *hinder för separation* som kan förklara "bristen" på (tidiga) separationer, vilket jag gjort i en tidigare text.⁴

Ett sociologiskt och vetenskapligt perspektiv innebär att man inte utifrån sina egna föreställningar om vad som är gott eller normalt, moraliserar över, eller patologiserar det man vill förstå. Jag kan hata män som, med mina ord, tar sig rätten att använda våld mot kvinnor, men jag skulle aldrig, och jag menar att det vore både ofruktbart och ovetenskapligt, att utgå från att dessa män är irrationella eller har någon brist eller störning.

I stället bör man, om man vill kunna förklara mäns användning av våld, fokusera på vilka sorts fördelar, vinster eller belöningar som mäns våld mot kvinnor i heterosexuella parrelationer kan skänka de män som väljer att utöva det. Det är viktigt att betona att jag betraktar ett våldsamt heterosexuellt förhållande som en process med olika faser i vilka mäns våld, och kvinnors reaktioner på detta våld, har olika motiv och effekter. Exakt vilka faser parrelationer bör delas in i är ännu en öppen fråga, den indelning som jag har gjort är ett bidrag till detta - åtminstone med kvantitativa metoder - ännu relativt utforskade problem inom forskningen om mäns våld i intima relationer.

Jag har valt min utgångspunkt i kontrast mot vad jag vill kalla ett "störnings"-paradigm, som på båda dessa punkter ([A] och [B] ovan) tenderar att misslyckas. Det vore dock att lura både läsaren och mig själv att inte också klargöra att jag också påverkas av helt andra faktorer när jag utformat mina utgångspunkter, faktorer som har mer att göra med min personliga situation som feminist, sociolog och man, snarare än objektiva fördelar med utgångspunkterna. Även om jag inte här kan ge mer än antydningar till vilka, vill jag påpeka att jag uppfattar valet av utgångspunkt som en slags positionering i opposition till vissa och i allians med andra (grupper av) forskare, det vill

(Natur och Kultur, 1997), s. 20, Lundgren, *Våldets normaliseringsprocess*, s. 3 samt Margareta Hydén, *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: mellan det omöjliga och det möjliga* (Liber Utbildning, 1995), s. 165. En av frågorna med att ställa frågan "varför separerar inte misshandlade kvinnor?" är enligt Lundgren och Hydén, att svaret tenderar att bli en sjukförklaring av kvinnan och en beskrivning av henne som gör att kvinnor inte känner igen sig i hennes situation och därför uppfattar misshandlade kvinnor som "de andra". Hydén gör också poängen att frågan förutsätter att kvinnor utsatta för våld faktiskt inte separerar, men att detta inte stämmer, att kvinnor som utsätts för våld visst separerar.

⁴Ekbrand & Nilsson

säga att den teoretiska position jag väljer måste förstås i relation till vilken social position jag tilldelas och aktivt skapar i förhållande till andra aktörer som gör anspråk på kunskap om mäns våld mot kvinnor, till exempel andra forskare och kvinnojourströrelsen. Jag föreställer mig att jag hade kunna fastna för en teori som kritiserats hårt av till exempel kvinnojourströrelsen, men det faktum att just kvinnojourströrelsen hade kritiserat den skulle definitivt *minskat* chansen att jag skulle anamma teorin ifråga. Därmed inte sagt att jag väljer teori eller utgångspunkt enbart, eller ens i huvudsak utifrån vilka jag vill se som mina allierade, effekten verkar åt andra hållet också så att mitt val av utgångspunkt påverkar mina sociala relationer till andra aktörer.

Att vara man och forska kring mäns våld mot kvinnor aktualiserar vissa frågor kring min egen identitet och mina egna handlingar. Behöver jag distansera mig själv från de män som väljer att använda våld? När det gäller andra forskningsområden räknas personlig erfarenhet ofta som en merit, något som gör forskaren mer auktoriserad att tala om ämnet. En del kvinnor som forskar om mäns våld mot kvinnor skriver om sina personliga erfarenheter, många gör det inte. Personligen har jag uppfattat de som har och skriver om sina erfarenheter av mäns våld som i någon mening mer trovärdiga. Mina personliga erfarenheter av att leva i ett heterosexuellt förhållande med barn kanske fungerar på samma sätt, det vill säga om jag *inte* hade haft erfarenheter av att leva som man i ett heterosexuellt förhållande (till exempel om jag enbart levt i homosexuella förhållanden, eller aldrig levt tillsammans med en partner) skulle jag kanske blivit *mindre* trovärdig. Självklart har jag också relaterat olika beskrivningar av våldshandlingar och definitioner av våld till mitt eget liv, till vad jag själv och andra har gjort i olika situationer. Man kan konstruera två klasser av män: de som väljer att använda våld och de som väljer att inte använda våld, i så fall skulle jag inte ärligt kunna placera mig själv i den senare. Även om jag skulle vilja distansera mig från mer våldssamma män så kan ett sådant distanserande i alla fall inte ske med någon enkel demarkationslinje. Det tror jag är en fruktbar insikt, den innebär att jag och läsaren måste vara på vår vakt mot och kritisera tendenser till ursäktande eller förringande beskrivningar av våldshandlingar.

I någon mening kanske mitt hävdande att män *väljer* att använda våld, ska förstås just i förhållande till insikten ovan: genom att välja den minst ursäktande förståelseramen för mäns beteende kan jag själv undgå att anklagas för att ursäkta eller förringa mäns våld mot kvinnor.

Efter denna utveckling om vad som ligger bakom mitt val av utgångspunkter i kontrast till ett "störnings"-paradigm, är det nu dags att återvända till det senare.

1.3. Våld som ett ”stört” beteende

Finns det något ”störnings”-paradigm som används för att förstå mäns våld mot kvinnor?⁵ Eller är det bara ett ord som jag använder för att få mina egna utgångspunkter att framstå i bättre dager? Låt mig kort beskriva några drag som jag menar skulle vara betecknande för det sätt att tänka om våld som jag vill kontrastera min egen teori emot:

1. Våld är ett destruktivt beteende.
2. De som utövar våld får problem på grund av att de utövar våld.
3. Män som utövar våld har någon form av störning, brist eller saknar något som icke-våldsamma män har.
4. De kvinnor som blir utsatta för mäns våld i heterosexuella parrelationer skiljer sig (utöver det faktum att de blir utsatta för våld) från kvinnor som inte blir utsatta för våld.

Eller, för att sammanfatta, på ett tillspetsat sätt: våld är ett onormalt beteende, som onormala män utsätter onormala kvinnor för, och dessa onormala män skulle vinna på att inte använda våld.

Finns det då någon akademisk *forskning* som bedrivs om mäns våld mot kvinnor utifrån sådana utgångspunkter? I Sverige finns några studier som brukar nämnas, men de är få, relativt gamla och utförda av psykologer eller psykiatriker snarare än sociologer. Psykiatrikern Bo Bergmans avhandling från 1987, *Abused Women: Why are they beaten and why do they stay* är det oftast anförda exemplet, men det är egentligen enbart den sista av punkterna ovan som Bergman säger något särskilt om.⁶ Stina Jeffner tar i sin avhandling även upp Barbro Lennér-Axelssons studie av våldsamma män från 1989 *Mäns röster i kris och förändring* och Mona Eliasson kritiserar i sin kunskapsöversikt även J. Cullbergs *Dynamisk psykiatri* från 1984 samt Göransson et al *Männen bakom kvinnovåldet* från 1988.⁷ Självt skulle jag vilja lägga till denna lista *Från*

⁵Damian O’Neill har identifierat fem distinkta diskurser om mäns våld mot kvinnor, varav en baseras på begreppet patologi, se Damian O’Neill, ”A Post-Structuralist Review of the Theoretical Literature Surrounding Wife Abuse”, *Violence Against Women*, vol. 4, nr. 4, 457–490 (1998), s. 460ff.

⁶Se till exempel Hydén, *Kvinnomisshandel inom äktenskapet*, s. 32f, Eva Lundgren, *Gud och alla andra karlar: En bok om kvinnomisshandlare* (Natur och kultur, 1992), s. 224f samt Stina Jeffner, *”Liksom våldtäkt, typ”: Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt* (Uppsala Universitet, 1997)

⁷Eliasson, *Mäns våld mot kvinnor*, s. 149

Barndom till brott: Om 20 män dömda för sexuella övergrepp mot 38 barn av Inga Tidefors Andersson.⁸

Flera av de, i mitt tycke, mest framträdande namnen i svensk forskning om mäns våld mot kvinnor, Eva Lundgren som innehar professuren i Uppsala, Margareta Hydén vars avhandling från 1994 var den första svenska avhandlingen med ett feministiskt perspektiv på mäns våld mot kvinnor, Stina Jeffner som kom med en avhandling om ungdomars syn på våldtäkt från 1997 och Nea Mellberg vars avhandling om mödrars situation när deras mäns sexuella övergrepp mot barn avslöjas kom 2001, har i olika sammanhang kritiserat en individualpsykologisk utgångspunkt, vilket vad jag förstår åtminstone omfattar de två sista punkterna ovan.⁹ Lundgren och Jeffner betonar båda att skillnaden mellan våldsamma och fredliga parhållanden är en form av gradskillnad, det vill säga att förhållanden kan klassificeras på en glidande skala mellan våld och "fred".¹⁰

Om så huvudfrågan i forskningen om mäns våld mot kvinnor under de senaste tio-femton åren karaktäriserats av något annat än ett individualpsykologiskt perspektiv, så verkar dock ett sådant perspektiv haft inflytande i olika *behandlingsprogram* för män som använder våld både inom kriminalvården och inom sådana verksamheter som bygger på frivillighet.¹¹

I utredningen *Slag i Luften*, vars uppdrag varit att utvärdera myndigheters insatser för att minska våld mot kvinnor efter kvinnofridspropositionen, beskrivs och kritiseras sådana perspektiv på mäns våld mot kvinnor som kallas "avvikelseförståelser".¹² Begreppet avvikelseförståelse liknar såvitt jag förstår det som jag ovan beskrivit, speciellt när det gäller hur våld uppfattas som onormalt och att avvikelseförståelserna bygger på ett dualistiskt tänkande som delar in människor i Vi (icke våldsamma, icke våldsutsatta) och Dem (våldsamma, våldsutsatta). I *Slag i Luften* nämns att avvikelseförståelser leder till att våld uppfattas som ett marginellt fenomen, som i huvudsak utövas av psykiskt sjuka, kriminella, missbrukande män eller män från särskilt pat-

⁸Inga Tidefors-Andersson, *Från barndom till brott: Om 20 män dömda för sexuella övergrepp mot 38 barn*, Doktorsavhandling, Göteborgs Universitet (2002)

⁹I Mellbergs fall rör det sig om kvinnor som är mödrar till barn som utsätts för sexuella övergrepp snarare än kvinnor som utsätts för mäns våld Nea Mellberg, *När det överkliga blir verklighet: Mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder* (Boréa, 2001), s. 36 och om män som begår sexuella övergrepp på sina barn *ibid.*, s. 418f

¹⁰Lundgren, Våldets normaliseringsprocess, s. 4f, Eva Lundgren, "Vold og maskulinitet - en godtatt sammenheng?" i Monica Enger red., *Kjønn og samfunn i endring*, ss. 171-182 (Norges forskningsråd, 1995), s. 177f och Jeffner, s. 46, *ibid.*, s. 258. Snarare än "fred" skriver Lundgren om mäns tolkningsprivilegium.

¹¹SOU 2004:121, "Slag i luften: en utredning om mansvåld, myndigheter och makt", Offentlig utredning (2004), s. 108 och s. 153.

¹²*ibid.*, s. 51

riarkala kulturer.

Brottsförebyggande rådets forskning kritiseras i *Slag i Luften* för att den tar sin utgångspunkt i en avvikelseförståelse, att den söker kartlägga vad som skiljer våldsamma män från befolkningen i övrigt genom att fokusera på alkoholvanor, social marginalisering, psykisk störning, tidigare kriminell belastning, vilket tenderar att reproducera bilden av den våldsamme mannen som någon som, med Marianne Brantsaeters ord: ”en person ingen av oss känner igen sig i”.¹³ I *Slag i Luften* betonas att underlaget för Brottsförebyggande rådets forskning normalt utgörs av polisanmäld brottslighet men eftersom mörkertalet är mycket stort när det gäller mäns våld mot kvinnor är de män vars våldshandlingar kommer till polisens kännedom att betrakta som en särskild grupp som man inte utan vidare kan generalisera utifrån.

Under den tid jag har arbetat med den här avhandlingen har åtminstone tre texter publicerats som på olika sätt utgör bidrag till en historia av förståelser av mäns våld mot kvinnor i Sverige: Anne-Lie Steens *Mäns våld mot kvinnor: ett diskursivt slagfält* (2003),¹⁴ Nea Mellbergs *Mäns våld mot kvinnor: synliga mödrar och osynliga barn* (2004)¹⁵ samt Maria Wendt-Höjers avhandling *Rädslans politik* (2002).¹⁶

Att tre texter om forskningsfältets historia publicerats under kort tid antyder att forskningen om mäns våld mot kvinnor uppnått en viss status som självständigt forskningsområde. Samtidigt är förstås dessa historieskrivningar också inlägg i en debatt i frågan vilken sorts kunskap om mäns våld mot kvinnor som är värdefull.

Jag ser ingen anledning att fördjupa mig i dessa i och för sig intressanta analyser, eller att positionera mig i förhållande till de olika teorier som Mellberg och Steen beskriver, men jag nämner dem för att den intresserade läsaren lättare ska kunna jämföra den teori som jag använder i den här studien med andra teorier.

¹³ibid., s. 51 och 102

¹⁴Anne-Lie Steen, ”Mäns våld mot kvinnor - ett diskursivt slagfält: reflektioner kring kunskapsläget”, Rapport 131, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, <http://hdl.handle.net/2077/35> (2003)

¹⁵Nea Mellberg, ”Mäns våld mot kvinnor: synliga mödrar och osynliga barn. En genomgång av svenskt offentligt tryck, facklitteratur och forskning om mäns våld mot kvinnor och våld/sexuella övergrepp mot barn”, Rapport, Avdelningen för samhällsvetenskaplig genusforskning, Uppsala universitet (2004)

¹⁶Maria Wendt Höjer, *Rädslans politik: våld och sexualitet i den svenska demokratin*, Doktorsavhandling, Stockholms universitet, Liber ekonomi (2002). I sin andra utgåva av *Våldets normaliseringsprocess* (2004) ägnar Eva Lundgren stort utrymme åt sin tolkning av Mellbergs och Wendt-Höjers texter, men hon nämner dock inte Steens text, vilket inte heller Mellberg gör.

2. Teori och tidigare forskning

Oavsett i vilken utsträckning det perspektiv som jag ovan konstruerat faktiskt använts och fortfarande används för att förklara mäns våld mot kvinnor i heterosexuella parrelationer utvecklar jag här mitt eget perspektiv, mina egna utgångspunkter. Jag har redan nämnt två av dem: att kvinnor och män som utsätts för respektive använder våld i heterosexuella parförhållanden är lika kunniga om villkoren för sitt handlande, intelligenta, beräknande och rationella som män och kvinnor som inte använder eller utsätts för våld. Därav följer att våld inte är ett resultat av en *informationsbrist*, eller en brist på kunskap.

Ett sätt att tänka kring människors handlingar som inte leder till "störnings"-paradigmets problem är *rational choice*-modellen. *Rational choice*-modellen är dock alltför förenklad för att kunna förklara verkliga människors beteende. Men den har varit till hjälp för mig som en kontrast, som något att problematisera gentemot.

I kortform följer här ett utkast till den teori jag vill använda:

Våldshandlingar kan förstås. De har en logik och är inte irrationella i sig.

Män *använder* våld. De kan vara mer eller mindre beräknande vid olika tillfällen, men på något sätt gör män en bedömning av våldets effekter och väljer att använda våld. Män är inte maktlösa, våld är ett av flera handlingsalternativ som står till buds, inga av dem leder till samma mål.

Våld kan ge män fördelar. Mäns användning av våld kan ha effekten att de kvinnor som de lever tillsammans med anpassar sig till de förväntningar och krav männen har på en kvinnas beteende i ett heterosexuellt förhållande. Snarare än att räkna upp alla möjliga konkreta krav en man kan ställa kan situationen beskrivas som att våld kan få till följd en generell underordning av kvinnan. Denna underordning innebär att kvinnan tar sig mindre friheter och eller utkrävs fler plikter än mannen.

Våld kan bli både mål och medel. Svårigheten är att utan att återinföra patologi-tänkandet, ge utrymme för att våld kan förändras från att vara enbart ett medel till att bli både mål och medel eller kanske (nästan) enbart mål. Sexuellt våld och eller våld efter separationer är sådana exempel.

Kvinnor är aktörer men har inte ansvar för våldet. Vad som krävs är ett genomtänkt förhållningssätt till kvinnor som aktörer, som inte därmed ger offret skulden för våldet. När det gäller kvinnors val att separera eller att inte separera kommer jag att försöka att göra detta med begreppet *hinder*.

Den komplexa verklighet som teorier om mäns våld mot kvinnor har att förklara inbegriper följande förhållanden: Mäns användning av våld mot kvinnor varierar över tid och mellan olika grupper av män. Vissa män använder enbart våld mot kvinnor som de vid tillfället lever tillsammans med. Andra män börjar använda våld först i samband med separation, ytterligare andra använder våld mot kvinnor som de inte har någon sexuell relation med. Vissa män är våldsamma tillsammans med andra män, andra i ensamhet. En del män är inte enbart våldsamma mot kvinnan de lever tillsammans med utan även mot sina barn, vissa även mot andra vuxna kvinnor och män. Andra män använder enbart våld mot sina barn, vilket kan, men inte behöver, uppfattas av kvinnan som riktat mot henne eller som något som drabbar henne (mannens våld mot barnen kan vara känt eller inte känt av kvinnan).

Från mäns perspektiv kan också våldet leda till negativa konsekvenser. Kvinnor väljer att separera på grund av mäns våld. Män kan också straffas av rättsystemet för att de använt våld.

Resten av detta kapitel är utvecklingar av den teori som jag ovan skissat och de centrala begreppen i min framställning.

2.1. Våld som medel för att uppnå mål

Intimt sammanhängande med synen på män och kvinnor med erfarenhet av våld som - med ett ord - *kompetenta* är uppfattningen att våld är ett *medel* som män *använder* för att uppnå vissa *mål*. Om våld är ett medel som används för att uppnå ett mål, vilket mål skulle det i så fall vara? Mäns mål med att använda våld mot kvinnor som de lever tillsammans med, eller har levt tillsammans med, kan förstås beskrivas på olika abstraktionsnivåer. För att motivera min syn på våld som ett medel är det tillräckligt att visa att sådana mål existerar, det vill säga att män orienterar sig efter dem när de väljer handlingar. Jag föreställer mig inte att män en gång för alla definierat målen, att målen är väldefinierade, eller ens att män ofta tänker på dem (åtminstone inte på det abstrakta sätt som jag är tvingad att tänka på målen). Tvärtom anser jag att tidigare forskning, till exempel Eva Lundgrens intervjuer med män, visat att målen med våldsanvändningen kan förändras över tid.¹

¹Lundgren, Våldets normaliseringsprocess, s. 12f

Vad jag tror, och förutsätter i och med mitt val av teori, är att män, när de väljer att använda våld, tror, hoppas och räknar med att deras våldanvändning har positiva konsekvenser för dem själva bortom det omedelbara nuet, och att män skulle välja att inte använda våld om det, på längre sikt, fick övervägande negativa konsekvenser för dem själva. Begrepp som ”medel”, ”använda”, ”mål”, kan lätt leda tankarna till en modell där människan definieras som en rationell, självständig aktör (och då menar jag aktör som i ”aktör på marknaden” och inte som i aktör som gestaltar en roll enligt ett färdigt manus). Mäns mål med att använda våld kan gradvis förskjutas över tid. Den abstrakta beskrivningen att målet är mannens kontroll över kvinnan är giltigt hela tiden, men vad denna kontroll konkret innebär kan vara helt olika saker under olika faser i ett förhållande.

2.2. Kontrollerad våldsanvändning

Om så våld kan betraktas som ett verktyg för att uppnå vissa mål, som i och för sig kan vara tämligen oartikulerade eller förskjutas över tid, i vilken utsträckning har män kontroll över sin våldsanvändning? Om inte män har kontroll över sin våldsanvändning kan man rimligtvis inte längre tala om att män *använder* våld. Forskare som intervjuat män som använt våld ger en bild av att män vid nästan samtliga tillfällen har hög grad av kontroll över våldet.

Kristin Skjørtens redovisar i sin avhandling *Voldsbilder i hverdagen. Om menns forståelse av kvinnemishandling*, resultatet från intervjuer med 34 norska män i åldrarna 20 till 62 år.² Skjørtens har i sina intervjuer frågat männen om de någon gång tappat kontrollen över sitt handlande när de utövade våld. De flesta männen hävdar att de någon eller några gånger tappat kontrollen över sitt handlande, men detta var undantagen. De flesta män upplevde sitt våldsutövande som kontrollerat i högre eller lägre utsträckning.³

Margareta Hydén uppger i den svenska versionen av sin avhandling *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: mellan det omöjliga och det möjliga* att de 20 män som hon intervjuat haft hög grad av kontroll när de använt våld, med undantag för något enstaka våldstillfälle.⁴ Samma bild ger Eva Lundgren efter att ha intervjuat 40 män: sinnestillståndet när männen använder våld är kontrollerat, utom vid något eller några få tillfällen.⁵

Forskning om mäns våld gentemot kvinnor visar följande: Mäns våld mot kvinnor tenderar att uppträda i hemmet, när paret är ensamt och när mannen

²Kristin Skjørtens, *Voldsbilder i hverdagen. Om menns forståelse av kvinnemishandling* (Pax Forlag A/S, 1994), s. 24

³ibid., s. 139

⁴Hydén, *Kvinnomisshandel inom äktenskapet*, s. 141f

⁵Lundgren, *Våldets normaliseringsprocess*, s. 7

är missnöjd med kvinnan. Männens våldshandlingar är kontrollerade i en lång rad avseenden: de riktas ofta enbart mot kvinnan,⁶ när de båda är ensamma hemma, mannen väljer var, hur och hur mycket han slår.⁷

2.3. Våld som medel för att uppnå kontroll

Det finns gott om belägg i tidigare studier för att påstå att det vanligaste målet med mäns våld mot kvinnor är för mannen att uppnå kontroll över kvinnan, att uppnå och befästa en maktrelation där mannen kan ange inom vilka gränser kvinnan har att handla, vad hon får säga och så vidare.

Rebecca och Russell Dobash som intervjuat män i Storbritannien beskriver de sammanhang där män använder våld på två olika abstraktionsnivåer. Konkreta saker som kvinnan inte fick göra var till exempel följande: hålla en tidigare pojkvän i handen (svartsjuka), gå ut med sina vänner (upprätthålla ett socialt nätverk), neka mannen sex, hålla fast vid sin ståndpunkt i ett gräl. Dobash och Dobash beskriver detta i mer generella termer som att männen anser att kvinnorna inte har rätt att argumentera, förhandla eller diskutera med dem, och att våld är männens främsta medel för att betvinga kvinnan i dessa avseenden.⁸

Mona Eliasson har intervjuat 30 svenska kvinnor som lämnat sina våldsamma män. Dessa kvinnor berättar om att männen första gången de använt våld varit djupt missnöjda med något kvinnorna sagt eller gjort, kvinnorna har varit oense med sin män på denna punkt, utan att det varit fråga om något successivt upptrappat gräl.⁹

Det är oerhört viktigt att inse, att jag *inte* menar att mäns användande av våld nödvändigtvis leder till att mannen eller kvinnan *upplever* att mannen kontrollerar kvinnan, eller att våld inte kan vara effektivt utan att leda till tydlig underordning av kvinnan. Två faktorer som rimligtvis spelar roll för parternas upplevelse av manlig överordning och kvinnlig underordning är om våldet är systematiskt eller icke-systematiskt och vad mannen säger om våld-

⁶De män som också använder våld mot barnen i familjen har inte mindre kontroll över sina handlingar för den saken skull, poängen här är snarast att männen inte använder våld till exempel mot överordnade på arbetet, eftersom det omedelbart skulle medföra stora nackdelar för dem själva.

⁷Se till exempel Lundgren, Gud och alla andra karlar, s. 6-8 och Hydén, Kvinnomisshandel inom äktenskapet, s. 141-143.

⁸R. Emerson Dobash & Russell P. Dobash, "Mäns våld och påverkansprogram för förändring", i Monika Olsson & Gunilla Wiklund red., *Våld mot kvinnor*, Rapport 1997:2, ss. 107-131 (Brottsförebyggande rådet, 1997), s. 116f.

⁹Mona Eliasson, "En plump i jämställdhetens protokoll: Svensk forskning om våld mot kvinnor", i Monika Olsson & Gunilla Wiklund red., *Våld mot kvinnor*, Rapport 1997:2, ss. 33-43 (Brottsförebyggande rådet, 1997), s. 38.

det (om han alls säger något). Att skapa en distinktion mellan systematisk och icke-systematisk användning av våld är förstås problematiskt - speciellt som mäns sätt att använda våld kan förändras över tid i båda riktningarna - och kanske inte särskilt givande. Poängen är bara den att kvinnor som inte upplever att mannen är kontrollerande i allmänhet, till exempel för att han använder våld på ett icke-systematiskt sätt, ändå kan anpassa sitt beteende till mannens förväntningar, så som hon uppfattar dem, för att förekomma våld. Därmed uppnår män kontroll även i förhållanden som inte präglas av en tydlig kvinnlig underordning och manlig överordning.

2.4. Våld understryker mäns generella rätt att sätta gränserna för kvinnan

Jag vill betona att våld har effekter både på kort och lång sikt, och jag tror att en fruktbar ingång till att tänka på våld i dessa banor är att jämföra med andra former av maktkamper. Otaliga kvinnor har berättat om hur deras män kan använda vad som helst, vilken handling eller icke-handling som helst, för att i någon mening legitimera det våld de använt. Det förekommer även många rapporter om att män använder våld till synes helt utan anledning. Genom att mannen bestraffar kvinnan utan någon särskild anledning, eller med hänvisning till en helt bagatellartad anledning, med en utskällning och kanske även fysiskt våld konfirmeras och preciseras parternas styrkeförhållanden. *Mäns vinster med våld är alltså inte begränsade till att de genom att använda våld kan sätta en konkret gräns för vad som är acceptabelt beteende från kvinnans sida, utan också att de genom våldet manifesterar sin generella makt att sätta gränserna.* Om en lång tid går utan att mannen använder våld, eller hot om våld, är det inte längre klart för kvinnan att mannen anser sig besitta rätten att med våld sätta gränser för hennes beteende.

Jag vill i detta avseende jämföra män som använder våld med hänvisning till bagatellartade anledningar, eller helt utan explicit anledning, med de metoder som Donald Broady beskrivit att lärare använder för att visa vem som är "herre på täppan" i ett klassrum. När Broady arbetade som lärare var det vanligt bland lärarna att idogt bekämpa elevernas "ovana" att ha på sig jackor och tugga tuggummi i klassrummet. Enligt Broady kan frågor om elevernas sätt att titulera lärarna tidigare fyllt samma funktion: att skänka lärarna ärofulla och tillfälliga segrar. Slutgiltiga segrar skulle snabbt glömmas och mista sitt symbolvärde. Enligt Broady hade han själv ingen medveten avsikt att använda kampen mot tuggummi och jackor som ett medel för att höja sin auktoritet i klassrummet.

Det var det gradvisa utvecklandet av ett 'praktiskt behärskande'

av undervisningssituationen som gjorde att jag anslöt mig till härnadståget mot tuggummina och jackorna. Först långt senare har jag förstått hur utomordentligt viktiga sådana symboliska bataljer är för att konfirmera maktförhållandena på en skola.¹⁰

Analogin har förstås svagheter, viktigast kanske att elevernas beteende knappast är några bagatellartade ”misstag” utan snarare handlingar utförda som drag i ett spel om makten. Men poängen är tydlig: ett dominansförhållande måste hela tiden reproduceras och tillsynes bagatellartade maktdemonstrationer fyller en sådan funktion.

2.5. Icke våldsamma sätt för män att uppnå kontroll

Innan jag går vidare vill jag passa på att nämna något om icke våldsamma sätt för män att uppnå kontroll över kvinnor i heterosexuella parförhållanden. Detta är intimt förknippad med vilken definition av våld som man väljer att använda. En strategi är att använda ett inkluderande våldsbegrepp som då t.ex kan rymma *psykiskt* våld, oftast definierat i termer av nedvärderande beteende i bland inkluderande även kontrollerande beteende, och *ekonomiskt* våld, till exempel att mannen ser till att kvinnan inte får tillgång till tillräckligt med pengar (till exempel genom att förbjuda henne att förvärsaarbete eller lägga beslag på hennes inkomst).

Jag ser två fördelar med begreppet kontinuum som Stina Jeffner och Eva Lundgren lyft fram:

- det fäster vår uppmärksamhet på maktmekanismer i ”vanliga” fredliga heterosexuella parförhållanden,
- det minskar i någon mening det upplevda avståndet mellan de av oss som utsatts för våld och de av oss som ännu inte gjort det.

Det viktiga är att man studerar även icke våldsamma sätt för män att uppnå kontroll i heterosexuella parförhållanden. Om man sedan väljer att kalla dessa typer av handlingar för våld, kränkningar eller något annat är mindre viktigt.

2.6. Definition av våld

Våld är i de flesta sammanhang ett mycket negativt värdeladdat ord, vilket innebär att det som kommer att falla inom definitionen av våld kommer att få

¹⁰Donald Broady, ”Den Dolda Läroplanen”, i *Den Dolda Läroplanen: KRUT-artiklar 1977-80*, ss. 114–205 (Symposion Bokförlag, 1981), s. 144f

del av denna negativa värdeladdning och det som klassas som icke-våld kommer att uppfattas som icke negativt. Definitionen av våld blir därför politiskt och ideologiskt viktig. Samtidigt behövs en definition för att kunna mäta våld och kunna formulera precisa hypoteser, eller påståenden, om hur olika former av våld förhåller sig till varandra och till icke-våld.

När forskare definierar begrepp eftersträvar vi att de klasser av objekt som faller under de olika definitionerna också bildar klasser i verkligheten, till exempel genom att objekt i samma klass tenderar att uppträda samtidigt, eller i samma sorts situationer, eller tenderar att ha liknande effekter. Samtidigt är vår kunskap om vilka klasser av objekt som tenderar uppträda samtidigt, eller i samma sorts situationer eller har liknande effekter *beroende av vilka definitioner vi tidigare använt*. När det gäller mäns våld mot kvinnor vill jag hävda att kunskapen om relationer dels mellan olika sorters våld och dels mellan våld och icke-våld är tämligen begränsad. Det finns en del undersökningar om relationer mellan till exempel sexuellt och fysiskt våld, och mellan hot och våld, och vi har teorin om våldets kontinuum som har stort stöd i erfarenheter gjorda inom kvinnojourserna.

För att kunna undersöka relationer mellan olika former av våld måste man med hjälp av distinktioner göra kategoriseringar. Det gäller dels att skapa olika undertyper av våld (fysiskt våld, sexuellt våld, psykiskt våld etc), och dels att dra upp en gräns mellan det som är våld och det som inte är våld. Vad gäller den senare är den fundamentala frågan: vad ska vi kalla sådant som män gör som på olika sätt skadar kvinnor, eller demonstrerar och därmed befäster männens övertag över kvinnor, men som kanske ändå inte bör kallas våld? Som exempel tänk på en man som ser till att kvinnan inte får tillgång till tillräckligt mycket pengar genom att förbjuda henne att förvärsarbete eller lägga beslag på hennes inkomst, vilket en del skulle kalla ekonomiskt våld. Eller betänk en man som hotar att döda kvinnan om hon separerar, använder han därvid våld eller ska hot betraktas som kategori av handlingar i sin egen rätt?

Istället för att ge en substantiell definition av våld och på så sätt konstruera och avgränsa studieobjektet vill jag göra två poänger:

För det första att den här studien inte är avgränsad till vad som brukar kallas våld, utan inkluderar sinsemellan olika sorters handlingar som män kan välja att företa och som kan begränsa kvinnors frihet att välja att separera, eller försvåra kvinnors liv efter separation. Vad jag letar efter avgörs utifrån tidigare forskning och kvinnors redogörelser för på vilka sätt män försökt stoppa kvinnor från att separera och aktivt försvårat deras liv efter separation, inte utifrån befintliga definitioner av "våld".

För det andra vill jag ifrågasätta det rimliga att jag drar en demarkationslinje mellan vad som är våld och vad som inte är det. Som forskare kan jag

finna samband mellan olika strategier och handlingar från mäns sida och jag har förstås uppfattningar om vilka beteenden och former av våld som jag tycker värst om, men om jag med en definition skulle lyfta fram vissa handlingar och avdramatisera andra är risken att jag skulle göra andra värderingar än kvinnorna vars uppgifter jag bygger undersökningen på och för vars skull jag gör den.

Jag vill ändå ge en viss introduktion i de begrepp som jag använder och som ligger till grund för operationaliseringen som görs senare. Detta är alltså ingen uttömmande lista, utan endast några *exempel* på den sortens handlingar vi har att göra med. Jag vill låta det vara en öppen fråga vilka av de undertyperna jag utvecklar nedan som bör kallas ”våld”.

Fysiskt våld är mäns handlingar riktade mot kvinnans kropp, med eller utan tillhyggen eller vapen, inklusive att mannen kastar saker mot kvinnan, kastar eller pressar kvinnan mot saker, håller fast eller knuffar runt.

Sexuellt våld är mäns kränkningar av kvinnors sexuella integritet inklusive alla grader av sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande och våldtäkt. Från en kvinna som har anledning att agera för att undslippa våld, till exempel för att mannen tidigare använt våld eller hotat att göra det, kan man inte förvänta sig samma hävdande av sexuell integritet som en kvinna som inte löper risk för våld, det vill säga det krävs mer aktivt samtycke till sexuell samhandling från kvinnans sida för att jag inte ska se sexuellt våld. I begreppet sexuell integritet ingår också rätten att använda preventivmedel.

Psykiskt våld består av två undertyper: nedvärderande beteende respektive kontrollerande beteende. *Nedvärderande beteende* innebär att förringa och värdera negativt kvinnans handlingar och beteenden. Alla människor begår misstag, och att bli upplyst om begångna misstag kan vara av värde, men vad som är ett misstag är alltid en subjektiv fråga, en fråga om skuldbeläggning. När jag talar om nedvärderande beteende menar jag att mannen systematiskt och orättvist skuldbelägger kvinnan eller nedvärderar hennes egenskaper. *Kontrollerande beteende* inkluderar sinsemellan tämligen olika strategier för att öka mannens kontroll över kvinnan: att förbjuda eller förhindra kvinnan från att göra vissa handlingar (till exempel att ringa polisen, att lämna bostaden), att kräva information om vad kvinnan varit och vad hon gjort, att försöka isolera kvinnan genom att motarbeta att kvinnan etablerar eller förvaltar relationer till andra personer (till exempel kvinnans familj, arbetskamrater eller grannar), eller (efter separation) besöka hennes bostad mot hennes vilja, eller förfölja henne.

Hot är alla varianter av aggressivt beteende som kvinnan uppfattar som *tecken på en risk för våld*, varav verbala hot utgör en form. Mannen kan till exempel skrika till, företa hastiga rörelser, måtta slag i luften, slå i dörrar, göra tecken på vad som kan hända kvinnan. Hot behöver inte vara explicita uttalanden om att mannen kommer att göra X med kvinnan om hon gör Y. X kan vara vara obestämt, vilket det ofta är när mannen varnar kvinnan, eller formuleras som något som ”kommer att hända kvinnan” snarare än något som han kommer att göra. Y kan vara helt uteslutet, det vill säga mannen hotar att göra X med henne utan att säga något om vad hon måste göra för att undvika det. Hot kan vara riktade direkt mot kvinnan själv, eller mot någon som är viktig för henne (till exempel deras gemensamma barn, eller hennes familj).

Trakasserier är den allra bredaste kategorin, den inbegriper så vitt skilda handlingar som telefon- och brevterror och ständigt väcka nya vårdnadstvister, att systematiskt bryta mot upprättade överenskommelser om umgänge med barn, eller underhåll, att spärra gemensamma bankkonton, göra falska inköp i kvinnans namn etc.

Här är en begreppsprecisering på sin plats: jag kommer att använda en distinktion mellan å ena sidan ”former av våld” och å andra sidan ”former av våldshandlingar”. Med former av våld avser jag i det följande fysiskt, sexuellt, psykiskt våld samt hot, ”former av våldshandlingar” används för att beskriva de konkreta handlingar inom varje våldsform som frågas efter i enkäten. Inom våldsformen fysiskt våld finns i enkäten frågor om åtta olika former av våldshandlingar, till exempel ”tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig” och ”knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand”, och inom våldsformen sexuellt våld efterfrågas i enkäten ett antal olika former av våldshandlingar till exempel ”tvingat dig eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du till exempel varit sovande eller drogad” och ”haft sex med dig utan preventivmedel, trots att du ville använda det”.

Våldsformen trakasserier har en marginell plats i denna undersökning, den enda form av våldshandling inom våldsformen trakasserier som kommer att undersökas är hur pappor följer överenskommelser om umgänge och underhåll för gemensamma barn efter separationer.

2.7. Separationsvåld

2.7.1. Definition

Martha R. Mahoney myntade 1991 i en artikel i *Michigan Law Review* begreppet ”separation assault” med vilket hon avsåg ”the particular assault on a woman’s body and volition that seeks to block her from leaving, retaliate for her departure, or forcibly end the separation.”¹¹ Begreppet ”separation assault”, hädanefter benämnt separationsvåld, sätter enligt Mahoney den våldsamma mannens försök att dominera och kontrollera sin kvinnliga partner i fokus.¹²

[separation assault] aims at overbearing her will as to where and with whom she will live, and coercing her in order to enforce connection in a relationship. It is an attempt to gain, retain, or regain power in a relationship, or to punish the woman for ending the relationship. It often takes place over time.¹³

Mäns partikulära våldsamma eller tvingande handlingar som tillsammans utgör processen separationsvåld kallar Mahoney ”separation attacks” (separationsattacker).¹⁴

Så som Mahoney definierat separationsvåld lämpar det sig utomordentligt väl för att ingå i en förklaring av hur kvinnor resonerar när det gäller separation eller fortsatt samlevnad och hur mäns våldshandlingar kan motverka både att kvinnor väljer separation och kvinnors möjligheter att faktiskt bli av med sina våldsamma män. I sin beskrivning av mäns motiv för separationsvåld betonar Mahoney kontrollen över kvinnan som kan ta olika uttryck: hindra kvinnan från att lämna mannen, tvinga henne att återvända, straffa henne för att hon lämnat honom.

2.7.2. Kan separationsvåld betraktas som rationellt?

Hur skiljer sig då de olika motiv för separationsvåld som Mahoney lyfter fram, från kvinnomisshandel som inte, primärt, syftar till att blockera kvinnans fri-

¹¹Martha R. Mahoney, ”Legal Images of Battered Women: Redefining the issue of separation”, *Michigan Law Review*, vol. 90, nr. 1, 1–93 (1991), s. 6

¹²Själva temat för den framställning där Mahoney definierar begreppet separationsvåld är den amerikanska juridiska diskursen som utifrån frågan ”Varför separerar inte misshandlade kvinnor” dominerats av svar som pekar på kvinnan själv, via begreppet *learned helplessness*, och därmed framställt misshandlade kvinnor som patologiska. Genom att använda begreppet separationsvåld fokuseras männens aktiva hindrande av separationer och mycket av den kritik som vanligen riktas mot frågan ”Varför separerar inte misshandlade kvinnor” blir då missriktad.

¹³ibid., s. 65f.

¹⁴ibid., s. 65.

het att separera? En fundamental skillnad synes vara den mellan våld som syftar till att få kvinnan att bete sig så som mannen önskar och våld som utgör bestraffning för att hon lämnat honom. I det förra fallet kan hans våld göra henne foglig för hans krav på henne och tvinga henne att acceptera ett förhållande där han får fördelar på hennes bekostnad, där hans handlingsutrymme ökar och hennes minskar, där han tar sig friheter som hon inte ges. I det senare fallet, det vill säga den specifika form av separationsvåld som syftar till att straffa för separation, kan mannen inte räkna med att hans våldshandlingar kan medföra några direkta fördelar för honom eftersom de inte lever tillsammans längre.

Mahoneys undersökning av separationsvåld visar att mäns separationsattacker kan tvinga en kvinna att återvända till mannen. Hur vanligt det är, eller för hur lång tid sådana påtvingade återföreningar vanligen varar, vet vi ännu inte, men att det förekommer gör mäns separationsvåld mer begripligt, det vill säga rationellt från deras perspektiv.

Även om mannen och kvinnan inte längre lever tillsammans kan mannen ha intresse av att, med hjälp av separationsvåld, kontrollera kvinnan, i synnerhet om de har gemensamma barn, i samband med skilsmässor, bodelningar och vårdnadstvister. Dessutom ligger det i mannens intresse att kontrollera vad kvinnan berättar för till exempel polisen om mannens våld, såväl det som ligger längre tillbaka i tiden som eventuellt separationsvåld.

Vidare har även mäns bestraffningar av kvinnor som lämnar dem effekter som förstärker mäns makt över kvinnor. Vad som ur den enskilde mannens perspektiv synes vara irrationellt, eller om vi så vill "patologiskt", att under mycket lång tid efter att förhållandet upphört fortsätta att förfölja, misshandla, hota och på olika sätt trakassera kvinnan, påverkar, genom kvinnors kunskap om att en del män faktiskt agerar på detta vis, förutsättningarna för alla kvinnors framtida beslut om att försöka separera från män. Speciellt effektivt, och "patologiskt", är det grova våldet, i synnerhet mäns mord på kvinnor som lämnar dem. Det faktum att risken för att bli mördad ökar för kvinnor som separerar gör, även om risken förstås fortfarande är mycket liten, priset för kvinnans säkerhet efter separationen så oerhört mycket högre. Hur skydda sig mot en man som kanske tänker mörda en?

Om vi föreställer oss ett kontinuum mellan å ena sidan rationellt kalkylerande handlingar och å andra sidan patologiska vanor så ligger rimligtvis, ur den enskilde mannens perspektiv, de två förstnämnda syftena med separationsvåld - hindra separation och kontrollera förhandlingar - i närheten av den rationella polen, medan att bestraffa för realiserad separation ligger närmare den patologiska polen.

2.8. Mål med våld i samband med separation

Den största delen av forskningen kring mäns våld mot kvinnor, till exempel intervjuer med män som använder våld, är fokuserad på våld i pågående heterosexuella parrelationer. Det är lätt att se vad en man har att vinna på att genom våld vidmakthålla och förstärka makten över en kvinna som han har en pågående heterosexuell relation med, speciellt om de delar bostad. Mannen kan till exempel styra fördelningen av pengar, arbete och fritid och kräva att kvinnan ska vara sexuellt och emotionellt tillgänglig för honom.

Om förhållandet avslutas och kvinnan och mannen separerar förändras emellertid förutsättningarna för våldet. Mannen kan inte på samma sätt använda våld för att uppnå de vinster som våldet tidigare kunnat medföra. För att hindra en separation kan mannen under pågående förhållande använda våld eller olika former av hot. Det behöver inte nödvändigtvis ske genom att mannen uttryckligen förbjuder kvinnan att separera, eller varnar henne för vad han kommer att göra mot henne om hon separerar, att ta initiativ till en separation uppfattas rimligen av mannen som ett sätt att försöka bryta sig ur den rådande maktrelationen. Av den anledningen kan allt våld under ett pågående förhållande tolkas som varningar för vad som kan hända om mannens maktposition utmanas. Ju mer våld en man utsatt en kvinna för före separation, desto mer våldsamt reaktion från mannen torde kvinnan förvänta sig om hon tar initiativ till en separation.

Om mäns våld inom intima heterosexuella relationer kan förstås utifrån de fördelar som det skänker till de som utövar det och att merparten av dessa fördelar är knutna till att paret lever tillsammans och delar vardagen, kan man å ena sidan förvänta sig att våldet *minskar* efter separationer, eftersom separationen innebär att våldet inte längre kan ge mannen dessa fördelar. Å andra sidan måste man också räkna med att eftersom separationen i sig förändrar förutsättningarna för både våldet och dess effekter kan en del män välja att använda våld för att avbryta ett initiativ till separation från kvinnans sida, vilket innebär att våldet i vissa fall kan komma att trappas upp, åtminstone under en period då det fortfarande i mannens ögon verkar vara en öppen fråga om kvinnan tänker fullfölja separationen eller inte.

2.9. Tidigare forskning

Nedan redovisas sådan forskning som kan bidra med a) distinktioner viktiga för att konstruera en modell för risk för separationsvåld och b) beskrivningar av olika former av separationsvåld (olika syften och olika sätt förutom fysiskt våld och hot om fysiskt våld) och dess omfattning. Av störst värde för

detta ändamål är givetvis studier som skiljer på separationsvåld och kvinnomisshandel i allmänhet, men eftersom relativt få sådana ännu gjorts kommer även studier som behandlar riskfaktorer för kvinnomisshandel i allmänhet att refereras.

2.9.1. Studier av separationsvåld

Vilka våldsakter används

Separationsvåld är ett samlingsnamn på en rad olika handlingar. En del av dessa är välkända från beskrivningar kvinnomisshandel i allmänhet, men några mer specifika för separationsvåld. Jag gör en uppräknig här för att klargöra vilka handlingar som är viktigt att studera.

I litteraturen finner man bland andra:¹⁵

Män kan *skrämmas, hota och demonstrera sina möjligheter att påverka kvinnans liv mot hennes vilja* med blickar, miner, ord, rörelser, förstörelse av tillhörigheter (inklusive våld mot husdjur), förföljelse, hotfulla telefonsamtal, intrång, bortförande (till exempel att utan förvarning hämta barnen från dagis eller skola).

De kan *hindra eller blockera* kvinnan, till exempel från att lämna hemmet eller att använda telefon.

En del av dessa beteenden kan, under vissa förhållanden, finnas vara brottsliga, men som regel resulterar de i låga eller inga sanktioner från samhällets sida. Männerna kan alltså räkna med en låg ”kostnad” för dessa handlingar.

Högre ”kostnader”, i det fallet kvinnan rapporterar händelserna och mannen befins vara skyldig till dem, är förknippade med olika former av fysisk misshandel, kidnappning, våldtäkt, mordbrand, mord.

Sevèr ger även flera exempel på hur män kombinerat en rad av dessa handlingar:

Efter att kvinnan begärt skilsmässa och beviljats ett besöksförbud för sin våldsamma man ringde han telefonsamtal, ofredade henne, bröt sig in i huset och attackerade henne och hennes tonårige son, skaffade sig tillgång till hennes telefonräkningar och därmed till uppgifter om alla hennes utgående telefonsamtal. Kvinnan tolkar mannens handlingar så här:

”He wanted to make my life so hard and so miserable that I would

¹⁵De flesta hämtade från Aysan Sevèr, ”Recent or imminent separation and intimate violence against women: A Conceptual Overview and Some Canadian Examples”, *Violence Against Women*, vol. 3, nr. 6, 566–589 (1997). I Sevèrs framställning är de grupperade efter andra kriterier än de som här används.

have no choice but take him back.”¹⁶

Sevèr påpekar att när separationsvåldet eskalerar kan det riktas mot personer i kvinnans närhet, speciellt barn, men också nya partners, grannar, vänner, familj.

Omfattningen av separationsvåld

Tyvärr är få befintliga studier av utbredningen av separationsvåld jämförbara eftersom de sällan tillämpar samma begrepp för ”separation” eller använder Mahoneys definition av separationsvåld som ju inkluderar våld avsett att hindra kvinnan att separera och alltså sker innan eller istället för separation.

En studie av Fleury m fl visade att en dryg tredjedel av 135 kvinnor som lämnat en kvinnojour utsattes för minst en separationsattack med fysiskt våld inom loppet av två år.¹⁷ 53 procent av de 135 kvinnorna var efter två år fortfarande separerade och hade inte utsatts för något fysiskt våld, 11 procent avbröt separationen innan de utsatts för något fysiskt våld.

Separationsattackerna var ofta brutala: nästan hälften av dem resulterade i att kvinnan blev skadad, nästan tre fjärdedelar inbegrep stryppningsförsök, sparkar, våld med kniv, beskjutning eller våldtäkt.

I James Ptaceks studie av 100 kvinnors inlagor för att få sina män belagda med besöksförbud gentemot dem framgick, i 50 av dessa kvinnors redogörelser, vilka mål männen haft med våldet.¹⁸ Närmare hälften av dessa, 24 kvinnor, beskrev separationsvåld enligt Mahoneys definition.

Margo Wilson och Martin Daly har i flera sammanhang studerat dödligt våld och i en kanadensisk studie befanns risken att männen skulle döda kvinnorna sex gånger högre för dem som separerat än för kvinnorna som inte separerat.¹⁹

I Demie Kurz’ intervjustudie, utförd 1987-88 i Philadelphia, omfattande 129 slumpvis utvalda kvinnor med barn som skiljt sig 1986, rapporterade 4 procent (5 st) att de blivit utsatta för våld under separationen men inte före

¹⁶ibid.,

¹⁷Ruth E. Fleury, Cris M. Sullivan & Deborah I. Bybee, ”Domestic abuse by ex-partners: When ending the relationship does not end the violence. Women’s experiences of violence by former partners”, *Violence Against Women*, vol. 6, nr. 12, 1363–1383 (2000) Se även fotnot 50 på sidan 38

¹⁸James Ptacek, ”The Tactics and Strategies of Men Who Batter: Testimony from Women Seeking Restraining Orders”, i Albert P. Cardarelli red., *Violence between intimate partners: patterns, causes and effects*, ss. 104–123 (Allyn and Bacon, 1997), s. 112

¹⁹Martin Daly, Karen A. Wiseman & Margo I. Wilson, ”Women with children sired by previous partners incur excess risk of uxoricide”, *Homocide Studies*, vol. 1, nr. 1, 61–71 (1997), s. 67

separationen.²⁰ Kurz skilde tyvärr inte på våld före och under separationen i sina intervjuer så några uppgifter om i vilken utsträckning de kvinnor som redan före separationen blivit utsatta för våld även blev det under separationen inte hennes studie. Elva av dessa kvinnor berättade emellertid om fysiskt våld under separationen, och ytterligare sex kvinnor berättade om hot, en hade blivit hotad med skjutvapen, och intrång och förstörelse av egendom.

I en studie av par som sökt "divorce mediation" fann Desmond Ellis och Noreen Stuckless att en fjärdedel av kvinnorna utsattes för fysiskt våld eller hot om fysiskt våld efter att förhållandet upphört.²¹

Populationsbaserade studier

I en banbrytande telefonundersökning av Statistics Canada 1993, omfattande 11.000 slumpvis utvalda kvinnor, angav 19 procent av de kvinnorna som separerat från en våldsam partner att de blivit utsatta för fysisk misshandel efter separation. 35 procent av dessa, det vill säga 7 procent av alla kvinnor som separerat från en våldsam partner, hade erfarit mer brutalt våld efter separationen än före.²² En mindre andel kvinnor uppgav att våldet började i samband med skilsmässan.²³ En omfattande finländsk undersökning genomfördes 1997 som en brevenkät och omfattade 7.100 slumpvis utvalda kvinnor. 20 procent av alla kvinnor som separerat råkade ut för någon form av våld i den undersökningen.²⁴ Bland de kvinnor som före separationen utsatts för våld var motsvarande siffra 36 procent. Dessa siffror utgår från en vid definition av våld som inkluderar minst en av handlingarna i tabell 2.1 på nästa sida.

Av tabell 2.1 kan man dra slutsatsen att det faktum att mannen använt våld före separation dubblar risken för att han kommer att göra det även efter separation. Fysiskt våld efter separation är relativt ovanligt (jämfört med andra former av våld): 88,2 procent av de som varit utsatta för våld före separation blir inte utsatta för fysiskt våld efter separation.

I den stora svenska undersökningen *Slagen dam* som omfattade 10.000 slumpvis utvalda kvinnor, ingick en del frågor som rör separationsvåld. Av de kvinnor som någonsin utsatts för våld av en före detta partner anger en

²⁰Demie Kurz, "Separation, Divorce, and Women Abuse", *Violence Against Women*, vol. 2, nr. 1, 63–81 (1996), s. 69

²¹Desmond Ellis & Noreen Stuckless, "Preseparation abuse, marital conflict mediation, and post-separation abuse", *Mediation Quarterly*, vol. 9, nr. 3, 205–225 (1992), s. 209, referad i Kurz, s. 69.

²²Holly Johnson, "Att forska om våld mot kvinnor: En kanadensisk offerundersökning", i Monika Olsson & Gunilla Wiklund red., *Våld mot kvinnor*, Rapport 1997:2, ss. 55–91 (Brottsförebyggande rådet, 1997), s. 87

²³ibid., s. 87 Hur stor andel framgår inte.

²⁴Markku Heiskanen & Minna Piispa, *Faith, Hope and Battering. A Survey of Men's Violence Against Women in Finland* (Statistikcentralen Finland, Justice 1998:20, 1998)

Tabell 2.1. Andel män som använt olika våldshandlingar efter separation. Procent.
Källa: *Faith, Hope, Battering* (1998).

Handling	Alla män	Män som använt våld före separation
Ringt hotfulla telefonsamtal till dig?	12,9	24,2
Väntat på, stått på lur, eller följt efter dig i närheten av ditt hem eller någon annanstans?	11,7	21,8
Gått in din bostad utan lov?	8,4	15,7
Hållit fast dig eller slagit dig?	6,1	11,8
<i>N</i>	1366	683

tredjedel att de utsatts för våld efter skilsmässa eller separation. En tredjedel blev hotade och var tionde utsattes för fysiskt eller sexuellt våld.²⁵ Utöver dessa våldshandlingar frågades kvinnorna om männen väntat på eller förföljt dem, och om männen gjort påtvingade besök, vilket skett i 20 procent respektive 33 procent av fallen, vilket framgår av tabell 2.2.²⁶

Tabell 2.2. Våldshandlingar efter separation. Procent, *N* = 970 Källa: *Slagen Dam* (2001).

Handling	Ex partners som någon gång använt våld
Hotat dig ansikte mot ansikte eller i telefon?	33
Väntat, stått på lur, eller förföljt dig?	20
Kommit till din bostad mot din vilja?	33
Utsatt dig för sexuellt eller fysiskt våld?	9

Andelen män som använder fysiskt våld efter separation verkar vara lika stor i Sverige som i Finland, ca 10 procent (med förbehåll för att frågan om fysiskt våld var mycket mer konkret i den finländska studien och dessutom inkluderade sexuellt våld i den svenska). Jämfört med den kanadensiska studien

²⁵Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand & Anne-Marie Kalliokoski, *Slagen Dam: Mäns våld mot kvinnor i jämförda Sverige - en omfattningsundersökning* (Fritzes, 2001), s. 33

²⁶ibid., s. 35

verkar alltså fysiskt våld efter separationer vara ungefär hälften så vanligt i Sverige och Finland som i Kanada.

Det finns anledning att anta man skulle få en högre andel positiva svar om man hade använt mer inkluderande formuleringar (i den finska studien) och ställt mer konkreta frågor (i den svenska studien). Frågan i den finska studien om mannen "hållit fast eller slagit dig" utesluter en rad olika våldshandlingar som utgör fysiskt våld, till exempel att knuffa eller sparka. Frågan i den svenska studien om mannen "Utsatt dig för sexuellt eller fysiskt våld" är inte operationaliserad överhuvudtaget, vilket gör den svår att svara på och att tolka.

Skillnaden i andelen kvinnor som rapporterat att de hotats av mannen (24 procent i Finland, 33 procent i Sverige) skulle mycket väl kunna bero på skillnader i operationaliseringen: i den finländska studien frågades enbart efter hot framförda över telefon, medan den svenska även inkluderade hot framförda "ansikte mot ansikte". Även skillnaderna när det gäller om mannen gjort ovälkomna besök skulle kunna tolkas så: frågeformuleringen i den svenska studien förutsätter inte att mannen faktiskt kommit in i bostaden, bara att han kommit till bostaden.

Motiv för separationsvåld

Hindra och avbryta separation

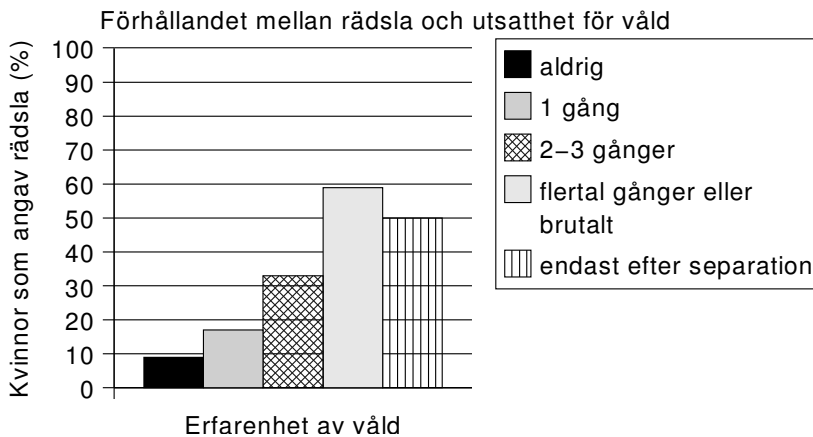
Martha Mahoney går igenom ett antal rättsfall där misshandlade kvinnor dödat sina plågoandar, och där männen med våld, tvång eller hot upphävt kvinnornas separationer, för att visa på hur dessa män verkligen hållit kvinnorna fängslade och att deras situation är att likna vid gisslans och att deras dödande skett i självförsvar.²⁷ Dessa fall är extrema, men att män hindrar kvinnor från att lämna platsen, d.v.s. hemmet, eller framställer mer eller mindre tydliga hot, är sannolikt inte alls ovanligt.

Dominera förhandlingar

Vad kvinnor och män har att förhandla om i samband med separationer skiljer sig åt mellan olika länder. Vårdnaden om eventuella gemensamma barn och fördelningen av parets materiella tillgångar är centrala områden för förhandlingar. Underhåll för barn har på senare år standardiserats och centraliserats i en del länder så att transfereringar sker via myndigheter istället för direkt från den underhållsskyldige till vårdnadshavaren.

I Sverige har under senare tid kvinnor och män med gemensamma barn fått mer att förhandla om efter separation. Underhållets storlek blir en förhandlingsfråga när barnet bor växelvis (om än oftast inte lika länge hos papporna

²⁷Mahoney, s. 83-93

Figur 2.1. Erfarenhet av våld och upplevd rädsla under förhandlingar. Källa: Kurz (1996).

som mammorna) hos de separerade föräldrarna och under senare år har detta blivit en allt vanligare boendeform. Domstolar har numera möjlighet att döma till gemensam vårdnad även om någon förälder motsätter sig detta. Redan före denna lagändring, som alltså tog bort kvinnors möjlighet att tvinga domstolarna att välja vilken förälder som skulle få ensam vårdnad, dominerade gemensam vårdnad i praktiken, 82 procent av alla barn vars föräldrar separerat hade gemensam vårdnad.²⁸

När Demie Kurz genomförde sin studie i Philadelphia 1987-88 var det system med automatiskt löneavdrag som senare kommit att bli obligatoriskt i U.S.A. inte den vanligaste formen för överföringar, istället fick mammorna själva göra upp med papporna om utbetalningarna.²⁹ Även efter införandet av obligatoriska automatiska löneavdrag återstår för amerikanska mammor som är vårdnadshavare att med sina barns pappor förhandla om a) underhållets storlek och b) kostnader som inte täcks av underhållet.³⁰

I Kurz' studie var kvinnors rädsla under förhandlingarna om underhåll starkt bundet till deras erfarenhet av våld före eller under separationen.

Även om Kurz' data inte skiljer på separationsvåld och annat våld för de kvinnor som varit utsatta för våld före separationen visar de att en del män enbart utövar separationsvåld och att detta våld är effektivt såtillvida att hälften av de kvinnor som utsätts för det upplever rädsla vid förhandlingar om vårdnad och underhåll vilket ska ställas mot att mindre än 10 procent av

²⁸Lillemor Dahlgren, "Täckmantel - Barnets bästa", c-uppsats vid institutionen för Genusvetenskap, Göteborgs Universitet (2000), s. 5

²⁹Kurz, s. 71

³⁰ibid., s. 75. Dessutom omfattar inte systemet med löneavdrag män som är egenföretagare.

de kvinnor som inte utsatts för något våld är rädda vid sådana förhandlingar.

Kvinnornas rädsla får också resultat i förhandlingarna, vilket framgår av tabell 2.3.

Tabell 2.3. Upplevd rädsla under förhandlingar och erhållet underhåll. Källa: Kurz (1996).

Upplevd rädsla vid förhandlingarna	Erhållet underhåll		
	Fullt	Ofullständigt	Inget
Kvinnor som upplevde rädsla (%)	34	21	45
Kvinnor som inte upplevde rädsla (%)	60	21	19

Även vid bodelningsförhandlingar känner många kvinnor sig rädda, i lika stor utsträckning som vid förhandlingar om vårdnad och underhåll, ungefär en tredjedel av kvinnorna i Kurz studie.³¹

James Ptaceks studie av ansökningar om besöksförbud visade att 8 procent av kvinnorna som beskrivit männens syften angav att separationsvåld använts för att tvinga fram beslut i vårdnadsärenden.³² 6 procent beskrev hur män använt separationsvåld för att hindra dem från att kräva underhåll för gemensamma barn.³³

Desmond Ellis studie från 1994 av 363 separerande kvinnor som deltog i en speciell sorts informell skilsmässöförhandling ledd av en utbildad familjemedlare visade dock andra resultat: kvinnor som varit fysiskt eller psykiskt misshandlade (det framgick inte om detta innefattade kvinnors erfarenheter av misshandel under och efter separationen) hade lika stor chans som icke-misshandlade kvinnor att uppnå de resultat de ville, till exempel en viss summa i underhåll. Ett antal omständigheter talar dock mot trovärdigheten i den framställning där Ellis summariskt redovisar dessa resultat.³⁴

För det första definieras inte separationsvåld, och ingen skillnad görs mellan mäns olika syften med separationsvåld. Separationsvåld kan därför inte förstås som ett mer eller mindre effektivt medel för att uppnå dessa olika syften. Ellis har i ett annat sammanhang redovisat att 25 procent av alla kvinnor som deltog i "divorce mediation" under eller efter separation utsattes för fysiskt våld eller hot om fysiskt våld. Men i den ovan nämnda artikeln sätts inte dessa siffror i samband med kvinnors upplevelse av separationsvåld och "divorce mediation", det vill säga relationen mellan separationsvåld (och då speciellt

³¹ibid., s. 71

³²Ptacek, s. 116

³³ibid., s. 117

³⁴Desmond Ellis, "Divorce mediation: safety, equity, and human agency", *Violence Against Women*, vol. 6, nr. 9 (2000)

mäns våld eller hot om våld i syfte att kontrollera kvinnornas beteende i förhandlingarna) och utfallet av "divorce mediation" beskrivs inte.

För det andra verkar Ellis, i jämförelse med ett stort antal andra utforskare av kvinnomisshandel, underskatta kvinnors rädsla vid möten med sina före detta män. Ellis resonerar till exempel om mäns ilska under sådana förhandlingar ligger dem i fatet då deras eskalerande ilska skulle göra att de argumenterade sämre för sin sak. Han tar inte i beaktande möjligheten att den ilska männen uttrycker kan göra kvinnorna rädda och därmed mer benägna att sänka sina krav, något som verkar långt rimligare givet alla de beskrivningar som andra forskare lyft fram av vilken oerhörd rädsla som kan drabba misshandlade kvinnor vid möten med sina före detta män. Och denna rädsla är inte ogrundad, även om risken för grovt våld som separerande kvinnor löper negligeras i Ellis framställning: han påstår att risken för dödligt våld ökar, men att den för icke-dödligt våld minskar, men det är en farlig förenkling. Som till exempel den kanadensiska brottsofferundersökningen visar anger så många som en tredjedel av de kvinnor som erfarit icke-dödligt separationsvåld att männen använt grövre våld mot dem efter separationen än före, det vill säga risken för grövre icke-dödligt våld kan alltså inte utan vidare sägas minska i och med separation.

För det tredje påstår Ellis att män tenderar att undvika separationsvåld på grund av männens "unwillingness to jeopardize outcomes included in mediated and negotiated agreements". Ellis kan här återigen helt sägas negligera separationsvåld som ett mer eller mindre effektivt medel för män att kontrollera kvinnors beteende under en separation. Snarare än att sådant våld kan riskera förhandlingsresultatet för männens del kan det, som Kurz visat, avsevärt *förbättra* förhandlingsresultatet.

För det fjärde är Ellis urval mindre representativt än det i Kurz undersökning: par som genomgår denna sorts informella skilsmässoförhandling är en delmängd av alla par som skiljer sig.

Sammantaget ger dessa invändningar anledning att tolka Ellis överraskande positiva resultat av "divorce mediation" med största försiktighet, dels vad de faktiskt betyder (vilken innebörd har "misshandel" och "de resultat de ville" här), dels vad gäller deras generaliserbarhet. Däremot är Ellis resultat intressanta, eftersom de indikerar att dessa förhandlingsmetoder är bra i den meningen att kvinnor inte förlorar i förhandlingarna av att männen använt våld.

Straffa för separation

När män använder dödligt våld mot sina kvinnliga partners, så är det sannolikt för att straffa för separation. I en svensk studie av dödligt våld mot kvinnor kategoriserades 228 gärningsmän som partner till kvinnan och bland

dessa var 160 make eller sambo, 35 icke sammanboende fästman eller sällskap, och före detta partner i 33 fall.³⁵ Frågan är emellertid vem som ska uppfattas som före detta partner. I hur många av de 160 sammanboende och de 35 icke sammanboende fallen hade kvinnan gjort klart för mannen att hon ville avsluta förhållandet? Bland dessa fall torde åtminstone en del vara som de Mahoney beskriver, där männen med hot eller våld avbryter kvinnors (initiativ till) separationer.

2.10. Samhället och mäns våld mot kvinnor

Genom att beskriva fenomenet mäns våldsanvändning som ett målinriktat handlande hoppas jag att det framstår som rimligt för läsaren att i nästa steg fokusera på *förutsättningarna* för att mäns våld ska kunna vara framgångsrikt. Dessa förutsättningar är den könade samhällseliga strukturen.

För att förstå hur mäns våld mot kvinnor i intima relationer kan vara framgångsrikt krävs, enligt min uppfattning, ingen sofistikerad begreppsapparat för att beskriva den samhällseliga könade strukturen. Det räcker att nämna att heterosexuella parrelationer i moderna samhällen präglas av mycket liten insyn från såväl omgivningen på mikronivå (privata relationer som grannar, vänner, släktingar) som olika myndigheter som polis och rättsväsende, socialtjänst (inklusive familjerätten), eller organisationer som män och kvinnor ingår i (arbetsplatser, organisationer, skolor etc.). Uppfattningar om vad som är rimligt att tala om när det gäller ens egna erfarenheter av heterosexuella parförhållanden präglas i stor utsträckning av distinktionen offentligt/privat. Kunskaperna om andra människors heterosexuella parförhållanden blir alltså begränsade av att dessa uppfattas som privata och därför inte rimliga att tala öppet om.

Lagar om våld inom äktenskapet speglar allmänt spridda attityder till sådant våld och därmed till vad äktenskap innebär. Numera finns i lagen inga särskilda undantag för våld inom äktenskapet, men för inte så länge sedan fanns det sådana undantag och ändringarna i lagstiftningen kan i vissa avseenden föregå ändringar i den allmänna synen på äktenskap. Lagarna sätter gränser för myndigheters (rättsväsendets, polisens samt andra myndigheters) verksamhet, men i varje konkret möte mellan en våldsutsatt kvinna och myndighetsutövande tjänstemän finns ett betydande handlingsutrymme där tjänstemännens attityder till mäns våld mot kvinnor spelar roll. Mannens rätt att fysiskt bestraffa hustrun upphörde 1864, mäns rätt att tvinga sig till sex med hustrun upphörde 1965, kvinnomisshandel föll under allmänt åtal 1982, lagen

³⁵Lennart Rammer, "Kvinnor som offer för våldsbrott med dödlig utgång", i Kerstin Sjelstrup red., *Kvinnomisshandel*, ss. 61–82 (JÄMFO, 1989), s. 68f

om kvinnofrid, som trädde i kraft 1998, innebär att handlingar som är ett led i en upprepad kränkning av kvinnans integritet och syftar till att sänka hennes självkänsla blir brottsliga. Polisen gör dock inte alltid en anmälan när de misstänker att en man utsatt en kvinna för våld, utan frågar istället ofta kvinnan om hon vill göra en anmälan.³⁶ I Maria Erikssons avhandling ges ett exempel på hur myndighetspersoner (familjerättssekreterare) som blivit vittne till att mannen slagit kvinnan underlåter att anmäla detta till polisen, inte heller vill ha någon uppfattning om kvinnan borde eller inte borde göra en anmälan, och i förhör med åklagare stödjer mannens berättelse (som gick ut på att det var fråga om en demonstration av vad han gjort tidigare), vilket ledde till att kvinnans polisanmälan inte ledde till att åtal väcktes mot mannen.³⁷

Vad som spelar roll i en faktiskt situation där en man kan välja att använda våld eller att göra något annat, är vilka reaktioner han, utifrån tidigare gjorda erfarenheter, kan förvänta sig av sin omgivning, från kvinnan och av andra som kan få kännedom av hans våldsanvändning.

Margareta Hydén beskriver i sin bok *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: mellan det omöjliga och det möjliga* en situation där en man skäller ut en kvinna på en offentlig plats. Mannen är mycket hotfull och de människor som blir åskådare till detta upplever det som väldigt obehagligt och överväger att gripa in till kvinnans försvar. Någon av åskådarna utbrister att "det där är herr och fru Johansson", och med ens förändras åskådarnas tolkning av vad som sker, ett ingripande är inte längre aktuellt, och mycket av den sympati som inledningsvis fanns för kvinnan upphör och man tycker att de kunde väl bråka hemma istället. Hydén skriver:

En man som uppträder hotfullt mot en okänd kvinna överträder de regler för aggressiva utbrott som vår kultur föreskriver. Visar det sig att han är kvinnans make har han dock inte begått samma regelbrott. Annorlunda uttryckt: Det är värre om en man uppträder hotfullt mot en annan mans hustru än mot sin egen.³⁸

Äktenskapet, eller mer generellt, heterosexuella parrelationer är alltså en institution som utgör en tolkningsram för hur legitimt eller illegitimt mäns våldsamma eller hotfulla beteende är. Poängen med Hydéns tankeexperiment är inte att toleransen för mäns hotfulla eller våldsamma handlingar mot kvin-

³⁶Magnus Lundberg, *Kvinnomisshandel som polisärende: Att definiera och utdefiniera* (Sociologiska institutionen, Lunds universitet, 1998)

³⁷Maria Eriksson, *I skuggan av pappa: familjerätten och hanteringen av faders våld*, Doktorsavhandling, Uppsala universitet, Förlags AB Gondolin (2003), s. 129-131

³⁸Hydén, *Kvinnomisshandel inom äktenskapet*, s. 54

nor utom äktenskapet är särskilt låg,³⁹ men att toleransen är högre för mäns våld mot kvinnor inom ramen för äktenskapet än utom detsamma.

Kvinnofridsbrottet utgör, i den utsträckning som Hydén har rätt i att acceptansen för våld är lägre inom än utom äktenskap, en radikal förändring när det gäller förhållandet mellan lag och mäns våld i familjen. Successivt har de olika undantag från det generella förbudet att använda våld tagits bort, till exempel undantaget mot förbudet mot våldtäkt som togs bort 1965, och undantaget för barnaga som togs bort 1979, men kvinnofridsbrottet innebär att handlingar som var för sig inte skulle vara brottsliga i en annan kontext blir brottsliga om de upprepas inom ett heterosexuellt parförhållande. Det är dock inte självklart att sådana handlingar i och med införandet av kvinnofridsbrottet kommer att uppfattas som våld.

Vilka reaktioner en man kan förvänta sig om han väljer att använda våld är inte enbart beroende av omgivningens *föreställningar* om vad som är våld och hur man bör reagera på våld, även om de utgör en viktig del av den struktur jag här försöker beskriva.

Kvinnans och andras faktiska möjligheter att handla beror givetvis i hög grad på vilka *medel* som står till buds. Utan att bli alltför fantasifull räcker det, tror jag, att påminna om hur tillgång till pengar och olika former av teknisk utrustning, alltifrån vapen av olika former till utrustning för övervakning och larm etc., kan - eller skulle kunna - göra en enorm skillnad för kvinnors säkerhet. Andra, mer sociala eller kollektiva, former av "medel" för att reagera på våld utgör kvinnojourserna.

Om man jämför kvinnors möjligheter att reagera på mäns våld med barn som utsätts för våld av sina pappor innebär förstås existensen av en kvinnojourserna en enorm skillnad till kvinnornas fördel.⁴⁰ På andra sätt tenderar barnen att prioriteras, till exempel finns en plikt för många myndigheter att anmäla till socialtjänsten om de misstänker att barn utsätts för våld i hemmet och en struktur för tvångsomhändertagande av minderåriga. Någon anmälningsplikt, eller för den delen struktur för tvångsomhändertagande, finns inte när det gäller vuxna kvinnor som utsätts för våld i ett parförhållande.

Det sätt som samhället, det statliga rättsväsendet tillsammans med de kommunala familjerättsavdelningarna inom socialtjänsten, kommit att hantera vårdnadstvister är också en del av den samhälleliga könade strukturen. De radikala förändringar som skett i Sverige under de senaste 25-30 åren på detta område innebär att det är mycket osannolikt att en kvinna som har barn tillsammans med en man som har utsatt henne för våld kan undgå att, så länge

³⁹Ett av resultaten i undersökningen *Slagen Dam* är just att omfattningen av mäns våld och kränkningar mot kvinnor utanför sexuella relationer är högre än förväntat.

⁴⁰Jag vill inte med detta förringa betydelsen av till exempel BRIS, utan enbart peka på institutionernas betydelse för den samhälleliga könade strukturen.

barnen är omyndiga, ha regelbundna kontakter med mannen och i någon mening *förhandla* med honom om vilka tider barnen ska vara hos respektive förälder och i vilken utsträckning mannen (som oftast har barnen mindre än hälften av tiden) ska ersätta kvinnan ekonomiskt.

Andra viktiga delar i den struktur som män och kvinnor har att förhålla sig till genom sina handlingar, är vilka administrativa kategorier som står myndigheter till buds när det gäller att klassificera en händelse, en situation eller en människa. Jag tänker till exempel på hur polisen numera kommit att använda kategorin ”brott mot kvinna”, och vilken förändring i bemötande från rättsväsendets sida sådana nya eller ändrade kategoriseringar kan innebära. Tidigare använde polisen begreppet lägenhetsbråk, vilket kan man förmoda, tenderade att styra mot insatser som fick bråket att upphöra, snarare än insatser som skyddar kvinnor.

Det är inte mitt ärende här att göra en systematisk genomgång av vad i den samhällseliga könade strukturen som gör det möjligt för män att tjäna på att använda våld mot kvinnor i heterosexuella parrelationer, och hur en samhällselig struktur som gjorde att män skulle förlora på att använda våld skulle kunna se ut. Jag kan bara hoppas att resultaten av min undersökning kan bidra till en sådan analys och politiskt arbete för att förändra den samhällseliga könade strukturen. Teoretiskt är min ambition att kunna förankra utgångspunkterna att män som använder våld och kvinnor som utsätts för våld är rationella, det vill säga begripliga, i en modell som inte förblir helt cirkulär utan, åtminstone principiellt, *provbar*. Låt mig recapitulera och förtydliga resonemanget: Även om utgångspunkten ”mäns våld mot kvinnor är rationellt” för mig varit av tämligen axiomatisk karaktär kan och måste jag försöka visa att den på olika sätt kan relateras till (mer) provbara satsar. Jag har skissat på de vinster som män kan uppnå genom att använda våld mot kvinnor och också hänvisat till studier som visat att mäns användning av våld är kontrollerad. Jag har också hänvisat till Eva Lundgrens forskning som visar att våldsanvändning förändrar våldsanvändaren, vilket kräver ett processuellt perspektiv där mäns användning av våld kan förändras från att vara ett medel till att bli ett mål. Även efter denna nyansering av utgångspunkten måste man kunna föreställa sig vad det innebär att den nyanserade utgångspunkten är falsk.

Vad skulle det innebära att ”den samhällseliga könade strukturen är sådan att män *inte* tjänar på att använda våld”? Det skulle innebära att de negativa konsekvenserna för männen skulle överstiga fördelarna som män kan få av våld. Hur kan man pröva om så är fallet eller inte?

För att det ska vara möjligt att pröva denna tes, måste man kunna operationalisera vad det innebär att män *tjänar på* att använda våld, vilket i sin tur kräver jämförelser mellan vad män tror och hoppas ska ske om de väljer

att använda våld i stället för att inte använda våld jämfört med som faktiskt sker när män väljer att använda våld och när (andra) män väljer att inte använda våld. Vidare måste man kunna hantera skillnader mellan olika män och skillnader mellan olika situationer för samma man, en del män kan förstås (ibland) förlora på att använda våld och andra män kan (ibland) vinna på att använda våld. Nackdelerna som våld kan medföra för män måste också värderas helt olika för män i skilda situationer. Två viktiga nackdelar som våld kan leda till ur männens perspektiv är att kvinnan separerar och straff från rättsväsendets sida. Hur stor nackdel en separation innebär beror först på en rad omständigheter, till exempel hur gärna mannen vill leva i ett heterosexuellt förhållande och om han lyckas etablera ett nytt heterosexuellt förhållande efter separationen. Vad gäller straff från rättsväsendets sida drabbar de helt olika beroende på mannens tidigare erfarenheter. För en arbetslös man som redan suttit i fängelse innebär ett fängelsestraff mycket mindre än för en person med ett välbetalt och aktat arbete, som han kan riskera att förlora om han döms för ett våldsbrott.⁴¹ Det hela kompliceras först ut ytterligare av att mannen kan använda våld och hot för att *förhindra* både att kvinnan separerar och att kvinnan gör en polisanmälan och samarbetar med rättsväsendet, och att mannens försök att förhindra detta kan misslyckas och göra straffet hårdare.

2.11. Våld som hinder för separation

Hittills har jag nästan uteslutande skrivit om män, deras våld, möjligheter och syften. Nu följer ett stycke där jag försöker beskriva kvinnors situation när de utsätts för våld av en man i ett heterosexuellt förhållande och överväger att separera.

Det som gör att heterosexuella parrelationer kan bli långvariga kallar jag *hinder för separation*, vilket alltså är mycket vitt begrepp, och är inte specifikt ägnat för att förstå kvinnor som utsätts för våld av sin manliga partner utan kan tillämpas på alla kvinnor och män som lever i heterosexuella parrelationer. När begreppet hinder används på detta sätt inkluderar det alltså även kvinnors och mäns vilja att inte separera. Att utesluta kvinnors och mäns önskan att upprätthålla en heterosexuell relation vore en sämre teoretisk utgångspunkt eftersom man då tar för givet, istället för att försöka förklara, denna önskan.

För att förklara att en kvinna oavsett om hon är våldsutsatt eller inte väljer att separera eller att inte separera krävs att man konceptualiserar olika

⁴¹ Att risken att faktiskt bli åtalad och dömd kan vara mindre för den senare är en annan sak.

konkreta hinder. Jag har i en annan text jämfört de hinder för separation som en kvinna med erfarenhet av våld i ett heterosexuellt förhållande står inför med det som hindrar som en kvinna som inte utsatts för våld.⁴² I den här texten är frågeställningen avgränsad till hur våld kan utgöra hinder för separation.

Separationsvåld är ett mycket viktigt hinder för en del våldsutsatta kvinnors möjlighet att separera. Med hinder för separation avser jag tre typer av fenomen:

1. Omständigheter som förklarar varför en del misshandlade kvinnor väljer att inte separera. Denna sorts hinder begränsas alltså till de omständigheter som misshandlade kvinnor faktiskt resonerar kring när de funderar över separation.
2. Omständigheter som förklarar varför en del misshandlade kvinnor skulle valt att inte separera om de hade vetat vad som skulle komma att hända dem. Denna utvidgning av begreppet kan fånga de hinder som i efterhand visade sig vara så stora att beslutet om separation för kvinnorna, eller för efterlevande, framstår som ett misstag.
3. Värderingar som leder till att en del misshandlade kvinnor som har dem väljer att inte separera.

Att stanna vid de två första typerna av hinder är otillräckligt, om än bekvämt för forskare som helst inte vill blanda in värderingar i sin forskning, eller vill motverka psykologiserande synsätt och istället hävda ett aktörsperspektiv. Som exempel på den sorts värderingar som kan definieras som hinder av typ 3 kan vi ta när en kvinna väljer att träda in i ett heterosexuellt förhållande (och kanske dessutom skaffar barn). Detta är en redan välbekant händelse så vi bör tala om en *institutionaliserad heterosexuell tvåsamhet*. Ett realistiskt perspektiv på människors handlingar måste på avgörande punkter revideras för att kunna tillämpas på människor, speciellt mödrar, i heterosexuella parförhållanden.

För det första vems välfärd ska optimeras? Kvinnans, parets, familjens eller kanske barnens (om man har gemensamma barn)? Värderingen att ett barn behöver sin pappa är ett exempel på en värdering som om inte kvinnorna omfattat den skulle lett till att fler valt att separera (om den dessutom inte så undantagslösts omfattats av det omgivande samhället skulle misshandlade kvinnors separationer blivit mycket mer enkla och lyckosamma).

För det andra: Kvinnan kan svårligen, om hon älskar sin man, utgå från att mannen strävar efter att optimera sina egna intressen, det vill säga tolka

⁴²Ekbrand & Nilsson, s. 48

hans handlingar som drag i en strategi för att maximera hans vinster av förhållandet på hennes bekostnad. Förutsättningarna för en effektiv motstrategi, till exempel i form av en "terrorbalans",⁴³ är därför i princip obefintliga och i den utsträckning män söker upprätta ett dominansförhållande har de goda chanser att lyckas.⁴⁴

En del kvinnor som ingår äktenskap med män kan, tillsammans med människor i deras närhet som betyder mycket för dem, uppleva de löften som själva äktenskapet innebär som en i någon mening helig sak, som i sig innebär en förpliktelse att inte avbryta förhållandet. Det är ytterligare ett exempel på en värdering som gör kvinnor som omfattar den mindre benägna att välja att separera, således ett hinder av typ 3.

Efter denna utveckling om begreppet "hinder", räcker det att konstatera att våld som hinder för separation handlar om hinder av typ 1 (omständigheter som förklarar varför en del misshandlade kvinnor väljer att inte separera) och 2 (omständigheter som förklarar varför en del misshandlade kvinnor skulle valt att inte separera om de hade vetat vad som skulle komma att hända dem).

Det sägs ofta, med rätta, att vad som framför allt hindrar misshandlade kvinnor från att separera är mäns våld. Amy Elmans och Maud Eduards undersökning av kvinnor som sökt skydd på kvinnojourer visar att 53 procent av dessa kvinnor upplevde risken för ännu mer och grövre våld som det största hindret för att lämna mannen.⁴⁵ I detta sammanhang är alltså risken för mer våld ett hinder av typ 1.

Av metodologiska skäl känner vi bäst kvinnomisshandel så som den drabbar kvinnor som söker skydd på kvinnojourer eller hos polisen. Av alla misshand-

⁴³Den enda diskussionen om "terrorbalans" jag stött på var på en amerikansk webbsida från "Equal Justice Foundation", som publicerar råd till män som polisanmälts för misshandel av kvinnor de lever tillsammans med. Denna webbsida använde strängt taget inte begreppet terrorbalans så som man vanligen gjort för att beskriva förhållandet mellan Sovjetunionen och U.S.A., där terrorn begränsades till hot om ömsesidig utplåning, utan verkar begränsat det till de fall där parterna förgjort varandra, vilket förstås är lättare att använda som dåliga snarare än goda föredömen. På webbsidan jämföras upprepade gånger en kvinna som ringer 911 (den amerikanska motsvarigheten till 112) med en missilattack: "A simple phone call can lead to a lifetime of regret, misery for the children, and extreme financial hardship. And, as in any nuclear conflict, the level of violence may well increase, leaving little but ashes." och "As with a nuclear attack, it is Mutually Assured Destruction (MAD) in most cases."

⁴⁴Om hur kvinnor uppfattas ha mindre rätt att sätta gränser än män, se till exempel Petra Hall, "Varken hora eller madonna - offer och överlevare", *Fronesis*, vol. 11-12, 92-108 (2003), s. 93

⁴⁵Amy R. Elman & Maud Eduards, "Unprotected by the Swedish welfare system: A Survey of Battered Women and the Assistance They Received", *Women's Studies International Forum* (1991), s. 415

lade kvinnor är det sannolikt de som upplever att separation är förbundet med överhängande risk för ännu mer och grövre våld som överrepresenterade på kvinnojourer, medan de misshandlade kvinnor som inte föreställer sig att en separation i sig skulle vara förbunden med någon risk för våld av naturliga skäl mer sällan tar sin tillflykt till kvinnojourer.

Det finns ett antal olika sätt att kategorisera olika kvinnomisshandelsförhållanden, eller situationer som misshandlade kvinnor kan befinna sig i. Ofta talar man om olika faser i utvecklandet av en misshandelsrelation, speciellt i de förhållanden där våldet eskalerar, men vi måste också räkna med andra sorters relationer där männens våld inte leder till att kvinnorna uppfattar sig leva under männens kontroll, till exempel ifråga om separation, det vill säga kvinnorna tror inte att separation i sig skulle vara en anledning för männen att bruka våld mot dem. Annorlunda uttryckt: våld utgör här inte typ 1 hinder för separation, hinder av typ 2 kanske gör det, det går inte att veta förrän i efterhand.

De flesta kvinnor som Margareta Hydén intervjuat i sin avhandling verkar befinna sig i sådana förhållanden och Hydén anger inte några exempel på att rädsla för fortsatt våld efter separation skulle ingå som en del i de överväganden om separation kontra fortsatt samlevnad som kvinnorna i hennes studie gjorde.⁴⁶

Det är fortfarande en öppen fråga i vilken utsträckning kvinnomisshandel eskalerar, i många parförhållanden är det uppenbart fallet, men det är också välbekant att en stor andel av de kvinnor som utsatts för våld av sina män anger att det skett vid ett fåtal tillfällen.⁴⁷

⁴⁶Hydén, Kvinnomisshandel inom äktenskapet.

⁴⁷Det kan dock vara problematiskt att dra slutsatser av detta faktum, ta till exempel den kanadensiska brottsofferundersökningen från 1993 som redovisas av Holly Johnson i Johnson, s. 74, där 37 procent av kvinnor med erfarenheter av partnervåld hade utsatts vid enbart ett tillfälle, 31 procent vid 2-10 tillfällen och 32 procent vid fler än 10 tillfällen. I den stora svenska undersökningen Lundgren *et al.*, s. 25 hade fler kvinnor utsatts för våld vid mer än ett tillfälle, endast 20 procent vid ett tillfälle, 38 procent vid 2-10 tillfällen 17 procent vid 11-50 tillfällen och 10 procent vid fler än 50 tillfällen. I den kanadensiska undersökningen rapporterade 41 procent av de som utsatts för våld i ett tidigare förhållande att det skett fler än nio tillfällen, medan av dem som utsatts för våld i en ännu pågående relation svarade 10 procent att det skett vid fler än nio tillfällen. Skillnaden mellan 41 procent och 10 procent har flera olika förklaringar, som inte utesluter att kvinnomisshandel eskalerar: a) Kvinnor som utsatts för upprepade misshandel avbryter förhållandet av just den anledningen, b) Kvinnor tenderar att underrapportera våld i pågående förhållanden, c) Kvinnor i pågående förhållanden kan i framtiden komma att utsättas för ytterligare våld. Problemet med samtliga dessa siffror är emellertid att de inte kan sättas i relation till förhållandets längd, eller när i förhållandet våldet förekommer eller hur lång tid som löpt mellan de olika våldstillfällena. Minna Piispa analys av den finska omfångsundersökningen visar att i en inte obetydlig andel av parförhållandena där mannen använt våld, så har det gått lång tid sedan mannen sist använde våld,

Kvinnor som (ännu) inte utsatts för eskalerande våld, och inte upplever en separation i sig som ett riskmoment, till exempel på grund av att männen intar en till synes underlägsen position och verkar ångerfulla efter våldshandlingarna, kan underskatta sina objektiva risker för fortsatt våld. Även personer och institutioner som potentiellt skulle kunna agera för dessa kvinnors skydd, kan underskatta risken för våld i samband med eller efter en separation.

Kvinnors frihet att separera utgör, när den står i begrepp att användas, ett hot mot alla de vinster som män kan få ut av ett parförhållande. Även män som inte tidigare under förhållandet använt våld för att uppnå makt kan komma att använda separationsvåld såväl för att förhindra separation som att kontrollera kvinnans beteende i förhandlingar eller straffa henne för att hon separerar.⁴⁸ Typ 2 hinder kan alltså föreligga även om inte typ 1 hinder föreligger.

Undersökningar av våld som hinder för separation måste därför även inkludera kvinnor med eller utan tidigare erfarenhet av misshandel, som genomgår "vanliga" separationer med skilsmässor, vårdnadstvister, familjerådgivning etc. utan att söka hjälp hos kvinnojourer, eller kontakta polisen.

2.11.1. Riskfaktorer

För en kvinna som överväger att separera, eller har bestämt sig för att separera men överväger hur hon bör gå tillväga, vad behöver hon undvika, och hur stor är risken för att det hon behöver undvika ska inträffa? Givet vad hon vet om mannen och den relation hon har med honom, till exempel om de har gemensamma minderåriga barn, vad han gjort under förhållandet, vad han hotat med, vad hon eventuellt vet om vad andra män gjort mot kvinnor som separerat i liknande situationer, kan hon kanske göra uppskattningen om risken att mannen kommer att: använda fysiskt våld mot henne, våldta henne, trakassera henne på hennes arbetsplats så att hon kanske måste sluta där, väcka vårdnadstvister etc. *Men hennes egna handlingar, hennes sätt att förekomma dessa risker, påverkar förstås riskerna.* Kvinnor kan minska riskerna, men nästan alla sådana åtgärder har ett pris, och deras effektivitet är inte känd utan vi kan bara mycket allmänt säga att om hon kan se till att mannen inte vet var hon bor, var hon arbetar, var eventuella barn går i skola, vilket telefonnummer hon har etc, minskar risken. Att "gå under jorden" är ett oerhört högt pris att betala för att minska risken.

se sidan 95.

⁴⁸Jag har stött på exempel i samband med en studie av besöksförbud (Ekbrand & Nilsson) där en man, som inte tidigare varit våldsam, sköt sin hustru efter att hon meddelat att hon tänkte skilja sig (hon överlevde dock).

Den här studien kommer inte att kunna ge några svar på vilka riskminimeringsstrategier som är effektiva för kvinnor, det är inte dess fokus. Jag vill bara göra läsaren medveten om att kvinnors risker inte egentligen kan mätas oberoende av kvinnors riskminimerings-strategier (eller mer generellt: kvinnornas beteende).

Jag har tidigare skrivit att kvinnor är aktörer men har inte ansvar för våldet. Vad som krävs är ett genomtänkt förhållningssätt till kvinnor som aktörer, som inte därmed ger offret skulden för våldet. Så länge det oerhörda pris som kvinnor får betala för att minska risken för våld efter separation är i fokus tycker jag inte att undersökningar av risker (inbegripet riskminimeringsstrategier) innebär *victim blaming*. Att jag valt att inte systematiskt undersöka riskminimeringsstrategier, såväl före som under som efter separation, har praktiska snarare än teoretiska orsaker: undersökningen skulle ha blivit för omfattande.

2.11.2. Studier av riskfaktorer

Fleury's m fl studie av 278 kvinnor som lämnade kvinnojourer är den hittills enda studie som är speciellt utformad för att mäta riskfaktorer för separationsvåld.⁴⁹ Som sådan rymmer den mycket värdefulla erfarenheter som kommande studier bör kunna dra lärdom av och som jag får anledning att återkomma till. Här ska jag dock försöka begränsa mig till resultaten.

I denna studie inkluderas inte våld före separation i syfte att hindra separation. Det som studien försöker skapa en modell för att förutsäga är istället fysiskt våld från den man som kvinnorna lämnat via vistelsen på kvinnojour efter att kvinnorna lämnat kvinnojouren och två år framåt.⁵⁰

⁴⁹Fleury *et al.*

⁵⁰ För att kunna konstanthålla tiden sedan sista separationen ingår inte uppgifter från 51 kvinnor som före vistelsen på kvinnojouren inte var sammanboende med mannen i materialet som varit underlag för beräkningar av riskfaktorer. De 92 kvinnor som mellan den första intervjun, det vill säga när de lämnade kvinnojouren, och den andra, 10 veckor senare, avbrytit separationen med mannen räknades heller inte med för att försäkra att "all had some period at risk for abuse by an expartner", *ibid.*, s. 1369.

Dessa utslutningar är av flera skäl mycket problematiska. För det första föll på detta sätt mer än hälften av de deltagande kvinnorna bort (278 deltagande kvinnors reducerades till 135), men deras erfarenheter är inte mindre intressanta än de kvarvarandes. Studiens generaliserbarhet minskade avsevärt i och med att bortfallet drastiskt ökade från anmärkningsvärt låga 7 procent till över 50%. För det andra är det inte rimligt att om män genom att använda separationsvåld lyckas återupprätta förhållandet med dessa kvinnor så ogiltigförklaras kvinnornas separation i en studie av separationsvåld. Det kanske inte är fruktbart att behandla alla kvinnor som sökt skydd på kvinnojour som separerande, men att endast räkna med separationer som varar längre än 10 veckor utan att mycket noga granska alla åtgärder från männens sida att utöva påtryckningar på kvinnorna för att återupta förhållandet (det vill säga att förvandla honom från

I valet av faktorer att testa utgick Fleury m fl från dödlighetsforskning och teorier om kvinnomisshandel som ett medel för mäns kontroll över kvinnor. Faktorerna kan ordnas utifrån fyra block: förhållandet före separation, mannens beteende, kvinnans beteende, och rättssystemets reaktioner. Därutöver har de beräknat hur risken avtog med tiden.

Tid Risken för separationsvåld minskade med tiden: 51 procent av de män som under de två åren använde separationsvåld gjorde sin första separationsattack inom 10 veckor från det att kvinnorna lämnat kvinnojouren. Risken avtog dock långsamt: 8 procent av männen gjorde sin första separationsattack först 18 månader efter studiens början.

Mannens beteende före kvinnans tillflykt till kvinnojour Våldsfrekvens, Hot mot kvinnan, Hot mot hennes familj och vänner, Längd på förhållandet innan första våldshandlingen, Misstänkte eller anklagade kvinnan för andra sexuella relationer.

Mannens beteende under studien Droghmissbruk (inklusive alkohol), Bostadsort (bodde kvar i samma stad som kvinnan eller inte).

Kvinnans beteende innan studien började Antal separationer från mannen, Antal gånger polisen kontaktades.

Kvinnans beteende under studien Etablerade ett nytt förhållande med en annan person.

Rättsväsendets respons innan studien började Grep mannen för våld någon gång.

Logistisk regressionanalys gav vid handen att männens hot, längden på förhållandet före första våldshandlingen, männens misstänkliggöranden av kvinnornas sexuella beteende före separationen, männens bostadsort och kvinnornas engagemang i nya förhållanden var signifikant korrelerade till sannolikheten att männen skulle utöva separationsvåld. Modellen är dock ett relativt trubbigt mått på risken för separationsvåld: den förklarar endast en mindre del av variationen i separationsvåld.⁵¹

Mäns hot mot kvinnan, som antogs påverka risken för våld under den kommande 6 månaders perioden, samvarierade, föga förvånande, med risken att männen utövade separationsvåld. ($p < 0,01$; oddskvot 1.36). *Mäns hot mot kvinnans familj och vänner före separationen* var dock inte en signifikant faktor.

Ju längre *förhållandet varat innan mannens första våldshandling*, desto större risk för separationsvåld. ($p < 0,05$; oddskvot 1.15) Det framgår inte av Fleurys m fl redovisning om man kontrollerat för förhållandets längd före

”ex-partner” till ”partner”) är att förminska problemet med separationsvåld.

⁵¹I *ibid.*, s. 1376 anges att 12 procent av variationen förklaras av modellen, men det är oklart vad det innebär när *logistisk regression* använts.

separationen. Den slutsats som Fleury m fl drar är att ju mer mannen investerat i förhållandet, desto mer intresse har mannen av att upprätthålla kontroll över kvinnan.

En av de faktorer som påverkade risken för separationsvåld mest var *hur många gånger männen misstänkliggjort kvinnans sexuella beteende eller önskiningar före separation*. ($p < 0,05$ oddskvot 1.85)

Samtliga dessa tre faktorerers effekt stämmer väl med vad man kan vänta sig utifrån en uppfattning om kvinnomisshandel som ett sätt för män att utöva kontroll över kvinnor.

Om *kvinnorna bodde i samma stad som männen* hade också effekt, men eftersom så gott som samtliga kvinnor bodde kvar i samma stad som före separationen innebär det inte mer än att män som flyttat till en annan stad var mindre benägna att utöva separationsvåld, vilket är vad man kunde förvänta sig.

Av de signifikanta faktorer återstår så en: om *kvinnorna ingått nya förhållanden eller inte*. De som gjorde det under den tid som studien pågick *minskade* därmed kraftigt risken för att utsättas för separationsvåld. ($p < 0,02$; oddskvoten 0,42) Fleury m fl förklarar sambandet med att ett nytt förhållande gör det svårare för männen att träffa kvinnorna ensamma, eller att männen skulle undvika att konfronteras med kvinnornas nya partner. Det kan dock finnas ytterligare förklaringar: sannolikheten att mannen skulle lyckas påverka kvinnan att återuppta förhållandet med honom blir radikalt lägre om kvinnan inlett ett nytt förhållande och därmed försvinner ett motiv för mannen att utsätta kvinnan för separationsvåld (detta förutsätter givetvis att han får kunskap om att kvinnan inlett ett nytt förhållande).⁵²

Variabeln *våldsfrekvens före separationen* kanske skulle visa sig signifikant i ett urval med större spridning med avseende på denna variabel: samtliga deltagare hade funnit sig tvingade att söka sin tillflykt på en kvinnojour, andra misshandlade kvinnor som försöker separera utan att bo på kvinnojouren har sannolikt erfarenhet av mindre våld före separation och löper kanske en mindre risk för separationsvåld.

Fleury m fl påpekar att samma effekt kan ha bidragit till att inget signifikant samband mellan *mannens hot mot kvinnans familj och vänner* och hans separationsvåld kunde påvisas.

Anledningen till att variabeln om *mannen någonsin arresterats för våld mot den deltagande kvinnan* inte hade någon signifikant effekt på mannens användning av separationsvåld kan bero på att den är alltför snävt definierad.

⁵²Logistisk regression har den nackdelen att hela tiden utgå från medelvärden och därför kan inte dess resultat ställas mot varandra på de sätt som vi ibland skulle vilja göra. Till exempel vet vi inte hur männen med misstankar om kvinnors sexuella beteende före separation reagerade på det faktum att deras före detta partners ingick nya förhållanden.

Andra studier visar att män som tidigare arresterats för våldsamma brott är mer våldsamma mot sina partners. Eventuellt skulle en bredare operationalisering ge ett annat resultat, till exempel en variabel som inkluderade mannens samtliga kontakter med polisväsendet.

Nackdelen med en sådan alternativ operationalisering är att kvinnan själv inte har tillgång till informationen om mannens samtliga kontakter med polisväsendet. När det gäller riskbedömningsmodeller är det en stor fördel om användaren av riskbedömningsmodellen, kvinnorna, själva har tillgång till den kunskap som utgör modellernas indata. Om den utsatta kvinnan själv är den tänkta användaren hindrar de regler för sekretess som råder i Sverige att hon skaffar information om sin mans historia av våldsbrott som polisen har kännedom om.

I Fleurys m fl studie hade 92 procent av de 135 kvinnor som analysen baserades på barn, men ingen analys av förhållandet mellan *kvinnors mödrarskap* och mäns användning av separationsvåld gjordes i den studien.⁵³

I en studie av 32 kvinnor i staden Hamilton i Kanada som mördats av män som de haft en sexuell relation med visade Daly m fl att av de 16 *kvinnor som hade barn* under 18 år och levde med dem, hade 8 av kvinnorna barn enbart med den man som mördade dem, och 8 hade minst ett barn tillsammans med någon annan man.⁵⁴ Som jämförelse kan nämnas att i hela den kanadensiska befolkningen har ungefär 7 procent av kvinnorna som lever med egna barn under 18 år och lever i ett förhållande med en man, ett eller fler barn med en annan man. Även om studien baseras på ett litet lokalt material är skillnaden mellan 7 procent och 50 procent så stor att kommande studier bör försöka undersöka detta samband.

Att dessa resultat verkligen gäller separationsvåld visas av att åtminstone 15 av de 24 mördade kvinnor som varit gifta, hade separerat (10 st), eller berättat för männen sina intentioner att separera (5 st), 6 av de 24 fallen var otillräckligt dokumenterade för det skulle kunna avgöras om morden var separationsvåld. Av de övriga åtta kvinnorna hade minst tre separerat.

De flesta morden skedde under eller i omedelbar anslutning till separationen: 5 delade ännu bostad och av de 10 kvinnor som inte längre delade bostad med mannen mördades 9 inom 90 dagar efter att de hade flyttat isär.

I en studie av Bennett et al, som inte specifikt behandlar kvinnor som separerar, beskrev 92 kvinnor, i samband med att de polisanmälde sina manliga partners, sitt civilstånd och yrke, hur länge förhållande pågått, mannens narkotika- och alkoholvanor, i vilken utsträckning han utsatt henne för fysisk misshandel, sexuella övergrepp, och vilka skador detta medfört samt psykisk

⁵³ibid.,

⁵⁴Daly *et al.*

misshandel.⁵⁵ Därutöver skaffade sig Bennett m fl information om mannens anställning och om han straffats förr. 49 av de deltagande kvinnorna (55%) kunde nås per telefon 3 månader senare och de tillfrågades då om mannen hotat henne eller använt fysiskt våld mot henne på dessa tre månader. 11 av kvinnorna (22%) varade ja.

De variabler som var starkast korrelerade med nya hot eller mer våld från männens sida var psykisk misshandel, sexuella övergrepp och narkotikamissbruk, som samtliga var signifikanta på 0,05-nivån.⁵⁶ Fysisk misshandel var nästan signifikant medan alkoholvanor, tidigare brottslighet, mannens anställning, förhållandets typ eller längd samtliga var icke-signifikanta. Dessa män var dock i vissa avseenden tämligen extrema: 40 procent använde narkotika, nästan hälften var tidigare straffade, mer än hälften saknade arbete.⁵⁷

Bennetts m fl studie har avsevärda begränsningar i det att den inte gör skillnad mellan separerande par och andra. Mannens motiv lämnas helt utanför, uppföljningsperioden är kort, populationen är speciell, etc. men psykisk misshandel samvarierade här så starkt med mäns upprepande av våld och hot att kommande studier inte utan goda skäl kan utelämna denna variabel.

2.12. Problematisering av begreppet separation och faser/perioder i en intim relation

I många fall där ett heterosexuellt par som tidigare delat bostad inte längre gör det, är det först i efterhand, och ibland inte ens då, som man kan avgöra *när* paret separerade. Om vi begränsar "separation" till att betyda "inte längre dela bostad", kan förhållandet fortgå i vad som kallas "särboförhållande", och tidpunkten för separationen kan vara lättare att bestämma (men ändå inte helt lätt, om paret tillbringar mycket tid tillsammans i en av bostäderna). När jag använder begreppet separation menar jag dock ett mer avgränsat fenomen: upplösning av det heterosexuella förhållandet *och* att paret flyttar isär. Båda dessa villkor är emellertid svåra att entydigt definiera: speciellt när paret kan ha olika syn på om förhållandet är slut eller inte, och om en separation är tillfällig eller permanent. Av dessa anledningar är det rimligt att inte tala om att man har eller inte har separerat, utan istället ta fasta på olika punkter i en separationsprocess. Det är viktigt att göra klart att denna separationsprocess inte har något förutbestämt mål, utan att den kan avbrytas och kanske aldrig

⁵⁵Lauren Bennett, Lisa Goodman & Mary Ann Dutton, "Risk Assessment Among Batterers Arrested for Domestic Assault: The Salience of Psychological Abuse", *Violence Against Women*, vol. 6, nr. 11, 1190–1203 (2000), s. 1193

⁵⁶ibid., s. 1197

⁵⁷ibid., s. 1198

återupptas. De hållpunkter jag valt att använda är inte relevanta för alla separationer, många som separerar har aldrig ”passerat” dessa punkter.

2.12.1. Fasindelning

Här följer en förteckning, kronologiskt ordnad, över de perioder som kommer att användas i analyserna i den här undersökningen:

- I De sex första månaderna de bott tillsammans
- II Den följande perioden fram till period III
- III De sex sista månaderna innan någon gjorde klart att hon eller han ville separera
- IV Den period som de eventuellt bodde tillsammans innan någon av dem skaffat ny bostad
- V Efter att de flyttat isär
- VI Den period som de eventuellt förhandlade om vårdnad/umgänge/underhåll för gemensamma barn

I texten kommer de oftast att benämnas med siffror, till exempel “period 3”. Förteckningen ovan återfinns också i bilaga A.

De faser, eller perioder, som jag har delat in heterosexuella parförhållanden i operationaliseras i metodkapitlet, på sidan 59.

Huvudsyftet med att göra dessa indelningar i perioder är att de möjliggör precisa analyser av relationer mellan mäns beteende före separation och mäns beteende under och efter separationen. Till exempel är det av stort värde för en riskbedömningsmodell att det går att avgränsa den information som modellen kräver om mäns beteende före separation till en period om de sista sex månaderna före kvinnan gjorde klart för mannen att hon ville separera. Denna periodindelning gör det också möjligt att i någon mån mäta i vilken omfattning mäns våld mot kvinnor eskalerar, och hur kvinnors beslut att separera är relaterade till en sådan eskalering av våldet.

2.13. Syfte och frågeställningar

Syftet med den här avhandlingen är att öka kunskapen om sambandet mellan mäns våld mot kvinnor och separationer. Våld och separationer hänger samman på ett komplext sätt, våld kan vara både en *orsak* till separationer, och en *effekt* av separationer. Våld kan dessutom avbryta eller skjuta upp separationer.

- Finns det empiriskt stöd för att tala om att mäns våld mot kvinnor oftare utgör en orsak till separationer än hindrar dem? (kapitel 5)

Kunskaper om det komplexa sambandet mellan våld och separationer är av intresse för olika grupper, som eventuellt skulle kunna använda kunskapen i helt olika former av beslutsprocesser. Kvinnor som själva står i begrepp att separera har intresse av kunskap om vilken risk de löper för fortsatt våld efter separationen. Beroende på hur stor risk för fortsatt våld efter separation blir olika former av skyddsåtgärder aktuella. Eftersom sådana skyddsåtgärder har ett pris, ibland ett mycket högt pris, för kvinnan är det viktigt att sådana riskbedömningar blir så bra som möjligt.

Professionella som i sitt arbete kommer i kontakt med kvinnor som bryter upp från ett förhållande kan ha liknande kunskapsintressen. Poliser kan vara intresserade av att riskbedömningar när de fattar beslut om vilka kvinnor som ska prioriteras för olika skyddsåtgärder. Åklagare kan vara intresserade av riskbedömningar när de utfärdar besöksförbud. Familjerättssekreterare kan vara intresserade av riskbedömningar när de fattar beslut om hur förhandlingar om gemensamma barn ska gå till, eller föreslår hur eventuellt umgänge bör utformas. Personer som på olika sätt arbetar med att hjälpa och stödja kvinnor i processen att lämna en man som misshandlar dem, till exempel inom kvinnojourserna, gör också ofta riskbedömningar.

Riskbedömningar tenderar emellertid att begränsas dels till en dimension av våld, fysisk våld, dels till en antingen/eller dikotomi som inte gör skillnad på omfattningen eller allvarlighetsgraden av våldet. Sådana begränsningar har förstås också fördelar: i vissa beslutssituationer behövs ett *enkelt* mått.

- Kan kännedom om mäns våldsanvändning före separation användas för att förutsäga risken att män kommer att använda våld efter separation? (kapitel 8)

När det gäller att förekomma våld generellt behövs en mer nyanserad kunskap om hur olika våldformer varierar över tid. En förutsättning för sådan kunskap är att begreppet *våldformer* utreds. En empirisk prövning av olika våldformers begreppsvaliditet är dessutom av generellt intresse, alltså inte enbart intressant ur ett tidsperspektiv.

- Vilka våldformer finns det empiriskt stöd att tala om? (kapitel 6)
- Vilka våldformer behöver man göra distinktioner mellan för att kunna beskriva variationen i mäns användning av våld över olika faser i ett förhållande? (kapitel 7)
 - Vilka våldformer är vanliga före separationer?

- Hur farligt för kvinnor är det att bo tillsammans med mannen under separationsprocessen?
- Vilka våldsformer är vanliga efter separationer?
- I vilken utsträckning samvarierar olika former av våld?

För professionella som arbetar med förhandlingar mellan mammor och pappor efter separationer är det viktigt att få kännedom om hur parets historia av våld påverkar deras relation under själva förhandlingsperioden.

- Om mannen och kvinnan har barn tillsammans, hur påverkas då förhandlingar om vårdnad, umgänge och underhåll och samarbetet om gemensamma barn, av pappors användning av våld (före eller under förhandlingsperioden)? (kapitel 9)
- Är kvinnor som förhandlar om gemensamma barn vid familjerätten generellt mer utsatta för våld än den större gruppen kvinnor som genomgår skilsmässa/separation? (kapitel 9)

3. Metod

För att skapa kunskap om separationsvåld har jag valt att göra en empirisk undersökning med fokus på kvinnors erfarenheter av separationsvåld.

I detta avsnitt kommer jag att diskutera vilka metodkrav som, i ljuset av ovan refererade begreppsutveckling och empiriska resultat, ter sig relevanta och dessutom ytterligare några krav som jag ännu inte berört. Kapitlet består av tre avsnitt: första avsnittet berör val av studieobjekt, metod (enkätundersökning) och några av metodens begränsningar; det andra avsnittet behandlar mätinstrumentet - enkäten - som jämförs med tre andra enkäter; det tredje avsnittet redovisar urval, distribution, svarsfrekvens, kvalitet på enkätsvaren och representativitet.

3.1. Studieobjekt och val av respondenter

Det empiriska underlaget i denna studie består av en enkätundersökning som besvarats av kvinnor med varierande erfarenheter av separationer.

Undersökningar av mäns separationsvåld mot kvinnor har använt såväl män som kvinnor som informationskällor. Det är männens handlingar som är studieobjektet men det är inte självklart att det går att få bättre beskrivningar av männens handlingar och motiv från männen än från kvinnorna. Männen torde bättre kunna beskriva sina motiv för att använda våld, men eftersom dessa delvis strider mot moderna, officiella jämställdhetsnormer krävs det omfattande interaktion mellan varje man och den som samlar in informationen innan männen kan tala öppet om dem, vilket i sin tur minskar antalet män som kan delta i undersökningen. Dessutom ser männen sannolikt mindre fördelar i att delta i sådana undersökningar än kvinnor, och man kan därför förvänta sig ett större bortfall i undersökningar som riktar sig till män än i de som riktar sig till kvinnor.

I den utsträckning kvinnor som funderar på separation vill ha kunskap om de risker separation medför utgör det snarast en fördel om denna kunskap bygger på kvinnors beskrivningar av sina erfarenheter av männens beteende.

3.2. Undersökningens uppläggning

Jag har valt att genomföra en enkätundersökning för att nå så många kvinnor som möjligt, vilket är avgörande för att kunna utveckla kunskap dels om hur våld generellt varierar över olika faser i ett förhållande dels om vad som utgör riskfaktorer för våld i samband med och efter separationer.

3.3. Forskningsetiska krav

Utöver de generella forskningsetiska kraven som innebär att människor som erbjuds att delta i forskning måste informeras om att deras deltagande är frivilligt, att de har rätt att avbryta sitt deltagande utan att det leder till några former av sanktioner gentemot dem, att den information de lämnar måste behandlas konfidentiellt och att informationen inte får användas för andra syften än de som de blivit informerade om, ställer ämnet mäns våld mot kvinnor särskilda krav på forskaren.

Det är viktigt att forskningen som sådan inte medför ökad risk att kvinnorna utsätts för våld, vilket skulle kunna bli fallet om mannen får kännedom om kvinnornas deltagande i studien eller den information som kvinnorna lämnat om mannen inom ramen för studien. Det innebär att enkäten inte kan distribueras på ett sådant sätt att mannen kan få kännedom om den.

Vidare måste det obehag som återkallandet i minnet av situationer där kvinnorna blivit svårt kränkta kunna kompenseras av värdet av studiens resultat. Det förpliktar till att få fram resultat som är av praktisk nytta för kvinnor som separerar.

Enkätstudien har godkänts av Göteborgs universitets forskningsetiska kommitté.

3.3.1. Enkätundersökningens begränsningar

Enkäten har dock väsentliga begränsningar och svagheter när det gäller möjligheterna att utforska mäns våld mot kvinnor i samband med separationer. De svårigheter jag har brottats med är i huvudsak följande:

- Frågor och svar måste vara enkla att beskriva och förstå för läsaren och helst möjliga för en dator att operationalisera, men verkligheten är komplex. Speciellt problematiska är avgränsningarna av olika faser i separationsprocessen.
- Tiden det tar att fylla i enkäten. De kvinnor som ställer upp på att fylla i enkäten har annat att göra. Jag har räknat med att det tar 20-30 minuter att fylla i frågeformuläret.

- Enkäten bör inte uppfattas som för lång, och portokostnaderna bör hållas nere, vilket innebär få sidor.
- Konkreta frågor och svar, som dock inte får missa viktiga alternativ.

Enkätmetoden ställer höga krav på den som utformar enkäten: man måste känna väl till de förhållanden som man utforskar för att kunna formulera väsentliga frågor och svarsalternativ som i någon mening gör respondenternas erfarenheter rättvisa.

3.4. Operationaliseringar och mätinstrument

3.4.1. Tidigare enkätundersökningar om mäns våld mot kvinnor

När jag först kom i kontakt med problemet mäns våld mot kvinnor, beskrevs en undersökning utförd av Statistics Canada 1993 som banbrytande.¹ På senare år har tre nordiska undersökningar tillkommit som tillfört nya insikter och kunskaper beträffande enkätens möjligheter och begränsningar: En isländsk och en finsk, båda från 1997, samt en svensk från 2001.²

I sin genomgång av metodproblem vid undersökningar om mäns våld mot kvinnor, i första hand enkätundersökningar men även telefonundersökningar, ansikte mot ansikte intervjuer (ibland kompletterade med frågeforumlär på dator) har Sylvia Walby kategoriserat ett antal landsomfattande enkätundersökningar i fyra generationer.³ Begreppet generation används av Walby och Myhill inte för att placera olika undersökningar i tiden, utan för att kategorisera dem utifrån olika metodologiska förtjänster där de senare på nästan samtliga punkter är att bättre än de förra.

Den första generationens undersökningar är generella brottsofferundersökningar utan särskilt fokus på mäns våld mot kvinnor. Sådana undersökningar genomförs regelbundet åtminstone i de anglosaxiska länderna. Till den andra generationens undersökningar räknar Walby och Myhill de reviderade generella brottsofferundersökningarna. Genom att formulera om de frågor som rör mäns våld mot kvinnor lyckas den andra generationens undersökningar fånga

¹Johnson

²Ingolfur V. Gislason, *Violence against women in Iceland* (Iceland: Office for Gender Equality, 1997), Heiskanen & Piispa samt Lundgren *et al.*

³Den första versionen av texten var Walby, *Comparing methodologies used to study violence against women*, <http://www.eurowrc.org/13.institutions/3.coe/en-violence-coe/03.en-coe-oct99.htm> (1999). År 2001 publicerades en reviderad och utökad version av texten i en artikel författad av Sylvia Walby tillsammans med Andrew Myhill: Sylvia Walby & Andrew Myhill, "New Survey Methodologies in Researching Violence Against Women", *British Journal of Criminology*, vol. 41, 502–522 (2001).

dubbelt så mycket våld mot kvinnor, och fem gånger så mycket sexuellt våld, som den första generationens.⁴

Undersökningar som Walby och Myhill kategoriserar under den tredje generationen är undersökningar speciellt utformade för att mäta omfattningen av familjevåld (eng. *domestic violence*), nämligen Straus och Gelles två studier från 1975 och 1985 samt en studie i Nederländerna 1986. Genom att dessa studier inte är begränsade till vad som är olagligt påverkas såväl frågeformuleringar som operationaliseringar av våld och respondenternas associationsmönster. Ytterligare en faktor som bidragit till att dessa studier fångar väsentligt mer våld är att så många fler frågor kan ägnas just detta våld till skillnad från de generella offerundersökningarna i vilka många typer av brott konkurrerar om ett begränsat antal frågor. Andelen kvinnor som anger att de utsatts för våld i den tredje generationens studier är 12 gånger så högt som i den andra generationens undersökningar.

Straus och Gelles studie från 1975 var första gången *the conflict tactics scale* (CTS) användes för att mäta våld i en populationsbaserad studie.⁵ CTS har sedan används som utgångspunkt för de flesta efterföljande studier av familjevåld eller mäns våld mot kvinnor. De studier som inspirerat min egen enkätundersökning, och som i Walby och Myhill kategorisering tillhör den fjärde generationens studier, är i första hand den svenska omfångsundersökningen av mäns våld mot kvinnor från 2001 *Slagen Dam* och Statistics Canadas studie från 1993.⁶ Statistics Canadas studie var den första nationella populationsbaserade studien av mäns våld mot kvinnor utgör därmed också den första studien i Walbys och Myhills fjärde generation. Den fjärde generationens studier karaktäriseras av att studieobjektet inte längre är familjevåld utan mäns våld mot kvinnor, såväl inom som utom parförhållanden. Operationaliseringen av våld bygger på CTS, men till skillnad från i den tredje generationens studier används inte begreppet konflikt som ett nyckelord vid beskrivning av vad frågorna handlar om och de nio första frågorna i CTS är utelämnade därför att inte de fångar våld utan olika icke våldsamma sätt att hantera konflikter. Utöver de i detta stycke redan nämnade studierna räknar Walby och Myhill de isländska och finländska studierna från 1997 samt en australiensisk och en amerikansk från 1996.⁷

⁴ibid., s. 503f

⁵Kris Henning & Lynette Feder, "A Comparison of Men and Women Arrested for Domestic Violence: Who Presents the Greater Threat?" *Journal of Family Violence*, vol. 19, nr. 2 (2004), http://www.andvsa.org/Feder_gender.pdf, s. 70

⁶Den undersökning som kom att redovisas som *Slagen Dam* nämns också av Walby och Myhill som en kommande undersökning i den fjärde generationen, även om *Slagen Dam* då ännu var publicerad.

⁷Den amerikanska studien redovisas i Patricia Tjaden & Nancy Thoennes, *Full Report of the Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings From*

På flera sätt skiljer sig dessa undersökningar från den jag genomfört, men Walbys och Myhills diskussion om fjärde generationens enkäter, såväl deras fördelar i förhållande till tidigare generationer som deras brister, kan ändå vara en lämplig utgångspunkt för en diskussion om metodproblem vid enkätundersökningar av mäns våld mot kvinnor och olika lösningar på dem.

De enkäter som Walby och Myhill diskuterar, och klassificerar som fjärde generationens, har samtliga varit landsomfattande, riktade till kvinnor i allmänhet och deras huvudsakliga syfte har varit att kartlägga *omfattningen* av mäns våld mot kvinnor.

Min undersökning riktas till kvinnor som befinner sig i bestämda situationer, en del av dessa situationer befinner sig kvinnorna i just på grund av att de utsatts för våld (kvinnojourer, brottsofferjourer, polisen), de andra situationerna (genomförd skilsmässa, ärende hos familjerätten, sökt ekonomiskt bistånd hos socialtjänsten efter separation) är valda för att kvinnor i dessa situationer sannolikt har mer erfarenheter av våld och separationer än kvinnor i allmänhet.⁸

Syftet med min undersökning går utöver att kartlägga omfattningen av separationsvåld, ambitionen är att finna *mönster* i mäns användning av våld. Det ställer särskilda krav på att kontextualisera våldshandlingar, ett problem som jag kommer att återkomma till.

Här vill jag kommentera fyra metodproblem som Walby resonerar kring och som även är relevanta för min undersökning:

- Mannens kännedom om deltagande.
- Kvinnliga intervjuare särskilt när det gäller sexuella övergrepp.
- Operationalisering av våld, i synnerhet sexuella övergrepp.
- Operationalisering av processer med början och slut snarare än ”händelser”.

3.4.2. Mannens kännedom om deltagandet

Om mannen som kvinnorna informerar om i enkäten får kännedom om kvinnans deltagande i undersökningar uppstår tre problem:

- Kvinnan riskerar att utsättas för våld, just på grund att han vet att hon deltagit.
- Mannen kan undanhålla enkäten så att den inte når kvinnan, eller bestämma att hon inte ska svara på den.

the National Violence Against Women Survey, <http://www.ncjrs.org/pdffiles1/nij/183781.pdf> (U. S. Department of Justice, 2000).

⁸För mer information om urvalsgrupper i denna studie, se avsnitt 3.7 på sidan 63.

- Kvinnan kan avsiktligt underrapportera för att inte riskera att provocera mannen.

Sylvia Walby poängterar främst det senare av dessa problem:

The presence of a violent partner/husband in the room where the woman is being interviewed may be expected to reduce the reporting of violence.⁹

Det kan tyckas som en självklar sanning, men att faktiskt undvika problemet med mannens kännedom om deltagandet är inte trivialt. Den svenska undersökningen *Slagen Dam* genomfördes som en brevenkät, vilket ur den här aspekten är klart sämre än Statistics Canadas telefonintervjuer, där intervjuerna försökte försäkra sig om att tillfället var lämpligt, och erbjöd kvinnorna möjligheten att när som helst utan förvarning avbryta intervjun och själva återuppta den vid ett senare tillfälle.¹⁰ Lena Widding-Hedins intervjuer på mödrarvårdcentraler är ett exempel på hur man kan försäkra sig om att mannen inte får kännedom om deltagandet.¹¹

För min del har detta krav inneburit att jag har avstått från att ta kontakt med kvinnor via familjerådgivning, eftersom kvinnor kommer dit tillsammans med män, och familjerådgivarna inte för journaler vilket omöjliggör att man tar kontakt när rådgivningsperioden är avslutad. Familjerättsbyråer däremot tar förvisso också emot paret, men dokumenterar sitt arbete och därför är det möjligt att i efterhand kontakta kvinnorna med brevenkäter.¹²

Till skillnad från Walby, som alltså fokuserar på problemet med underrapportering, ser jag dock detta som ett i första hand etiskt motiverat krav, där strävan att minimera risken för de deltagande kvinnorna är central.

3.4.3. Kvinnliga intervjuare

Walby visar, med hänvisning till en studie av Sorenson m fl från 1987, att av kvinnor som intervjuas av en kvinna rapporterade 1,27 gånger fler kvinnor något sexuellt övergrepp än av kvinnor som intervjuas av män. Statistics Canada använde sig också av kvinnor som intervjuare. Eftersom jag är man har detta varit ett skäl att inte genomföra uppföljningsintervjuer via telefon.

⁹Walby

¹⁰Johnson

¹¹Lena Widding Hedin, *Women abuse during pregnancy. A prevalence study of psychological and physical abuse among Swedish women* (Department of Obstetrics and Gynecology, Göteborg University, 1999)

¹²Familjerättsbyråerna utövar myndighetsutövning till skillnad från den kommunala familjerådgivningen som inte är någon myndighet, trots att det är lagligt reglerat att kommuner ska erbjuda familjerådgivning.

3.4.4. Introduktioner - kontextualiseringar

En annan skillnad mellan de olika studierna var det sätt som själva undersökningarna presenterades och frågorna introducerades på och som anger för respondenten vilken sorts händelser som är relevanta i den här undersökningen. Statistics Canadas introduktion var ett avsiktligt brott mot det sätt som enkäter baserade på "the Conflict Tactics Scale" (CTS) brukat introducerats på och som innebar att våldet placerades i en kontext av meningsskiljaktigheter inom parförhållanden, där verbala resonemang och verbala angrepp utgör början på skalan, signifikant för Walbys tredje generation av enkäter.¹³ Insikten att våldshandlingar inte behöver ha en förhistoria av meningsskiljaktigheter motiverade Statistics Canada att välja en annan kontextualisering som också dess efterföljare i den fjärde generationen enkäter använt.

Walby bedömer olika kontextualiseringar utifrån hur mycket våld som rapporteras, ju mer våld, desto bättre kontextualisering, och de studier som rapporterat mest våld har faktiskt använt "meningsskiljaktighet"-kontexten snarare än "våld-kvinnors-trygghet"-kontexten. Walby ger dock inte, och det finns knappast, några belegg för att den ena eller den andra kontextualiseringen skulle fånga mer våld om de användes på samma population. Såväl Statistics Canada som *Slagen Dam* syftade till att undersöka mäns våld mot kvinnor i allmänhet, inte enbart inom äktenskapsliknande förhållanden. *Slagen Dam* presenterade sin enkät som "en undersökning om vuxna kvinnors trygghet", medan Statistics Canada presenterade sin undersökning som "den första nationella undersökningen av kvinnors säkerhet".

Widding-Hedin introducerade SVAW med följande mening:¹⁴

I alla relationer händer väl ibland att man har en konflikt eller blir arg. Hur ofta under din nuvarande graviditet har någon av följande saker hänt i ditt förhållande:

Vilket ska jämföras med Statistics Canada som använde följande introduktion:

Vi är särskilt intresserade av att få veta mer om kvinnors erfarenhet av *våld* i sina hem. Jag skulle vilja be dig berätta om din make/partner någon gång gjort följande mot dig.

Slagen dam introducerade frågor om våld och sexuella övergrepp med följande formulering:

¹³ Johnson, s. 69f

¹⁴ min översättning

Nu kommer några frågor om olika former av *hot, fysiskt våld och sexuella övergrepp*.

Jag har valt att inte ha någon särskild introduktion i själva enkäten. En av anledningarna till detta är att de kvinnor som får enkäten kommer att få den i ett särskilt sammanhang och att sammanhanget som sådant kan minska problemen med känsliga frågor. Min presentation av undersökningen, dess syfte, att deltagandet är frivilligt, vad som händer med svaren etc, redovisas i bilaga B.

3.5. Operationalisering av våld

Hur bör man praktiskt definiera, i termer av frågeformuleringar, olika former av våld? Jag kommer i det följande att jämföra mina operationaliseringar av våld med Statistics Canadas, Lena Widding-Hedins och *Slagen Dams*.

Statistics Canada utgick från den kanadensiska strafflagen samt ”the Conflict Tactics Scale” (CTS), som de modifierade efter ett rigoröst testförfarande som bland annat inkluderade följande:¹⁵

- Frågornas formuleringar testades i fokusgrupper.
- Utkast av enkäten testades i provintervjuer där intervjupersonen omedelbart kunde kommentera frågorna.
- Två stora pilotundersökningar med telefonintervjuer med slumpvis utvalda kvinnor.

3.5.1. Fysiskt våld och sexuella övergrepp

Statistics Canadas operationalisering av våld och sexuella övergrepp inom äktenskapsliknande relationer blev slutligen den här:¹⁶

1. Har din make eller sambo någon gång hotat att slå dig med knytnäven eller med något annat som skulle kunna skada dig?
2. Har han någonsin kastat något på dig som skulle kunna skada dig?
3. Har han någonsin knuffat dig, grabbat tag i dig eller skuffat runt dig?
4. Har han någonsin givit dig en örfil?
5. Sparkat, bitit eller slagit dig med knytnäven?
6. Slagit dig med något som skulle kunna skada dig?
7. Klått upp dig?
8. Tagit struptag på dig?

¹⁵ibid., s. 71

¹⁶Jag har inte haft tillgång till originalformuleringarna utan utgått från den till svenska översatta texten i Johnson.

9. Använt eller hotat att använda skjutvapen eller kniv mot dig?
10. Tvingat dig till någon sexuell handling, trots att du inte velat det, genom att hota dig, hålla fast dig eller göra illa dig på något sätt?

I *Slagen Dam*, som för att vara jämförbar med den finländska studien i mycket liknade den, operationaliserades sexuella övergrepp och våld så här: Har din nuvarande make/sambo någonsin uppträtt våldsamt mot dig på något av följande sätt?¹⁷

- Kastat något på dig, som skulle kunnat göra dig illa
- Knuffat dig, hållit fast dig eller släpat dig
- Slagit dig med knytnäven, slagit dig med något hårt föremål, eller sparkat dig
- Tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig
- Bankat ditt huvud mot något
- Hotat med eller använt kniv, skjutvapen eller annat vapen
- Varit våldsam på något annat sätt, ange hur:
- *Tvingat* dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt
- *Försökt* tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt
- *Tvingat eller försökt tvinga* dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du till exempel varit sovande eller drogad
- Tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, till exempel genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama?

Lena Widding-Hedin använde två andra mätinstrument i sina strukturerade intervjuer, "Severity of Violence Against Women Scale" och "Psychological Maltreatment of Women Inventory", där den förra utgör operationaliseringar av våld och sexuella övergrepp, medan den senare mäter det som faller under kontrollerande och eller nedvärderande beteende. Vardera av dessa innehåller ca 50 frågor och svaret inkluderar en fem gradig skattning om hur ofta mannen gjort olika saker.

¹⁷Lundgren *et al.*, s. 104

Walby kritiserar Statistics Canadas operationalisering av sexuella övergrepp inom äktenskapsliknande relationer (när det gäller sexuella övergrepp av annan än partnern ställde Statistics Canada fler frågor än den enda som citeras ovan) för att de inte fångar skillnader i grader av sexuellt tvång.¹⁸

Ett problem med nationella omfångsundersökningar, som Statistics Canadas och *Slagen Dam*, är att de av politiska skäl tvingas ligga nära de juridiska kategoriseringarna av (sexuellt) våld, som inte formulerats med tanke på vad många män gör mot kvinnor i äktenskapsliknande förhållanden, utan snarare för att kriminalisera "överfallsvåldtäkter". *Slagen Dam* ställer förvisso frågor som ger utrymme för dels grader av tvång och dels misslyckade försök till sexuella övergrepp, det vill säga försök till sexuella övergrepp som kvinnorna lyckats hindra. Frågorna begränsar sig dock, med ett undantag,¹⁹ till det "brottsliga".²⁰ Problemet kan dock minimeras om man *också* frågar efter sådana handlingar som inte (ännu) är brottsliga, men som kan förstås som mer eller mindre allvarliga sexuella övergrepp och kan sättas i relation till maktkamper och intressekonflikter i mer eller mindre våldsamma heterosexuella parförhållanden. Den av Lena Widding Hedin använda SVAW innehåller frågor om sex som inte begränsas till det olagliga.²¹

Själv har jag valt att använda *Slagen Dams* frågor och lagt till några frågor om handlingar som inte är brottsliga, men som misshandlade kvinnor beskrivit.²² Jag har försökt att formulera mer allmänna och därför mindre känsliga frågor än frågorna 42, 43, 46 och 46 i SVAW.²³

3.5.2. Psykiskt våld, kontrollerande och eller nedvärderande beteende

Kontrollerande och eller nedvärderande beteende operationaliserades av Statistics Canada så här: Stämmer följande påståenden om din sambo?

1. Han är svartsjuk och vill inte att du ska tala med andra män.
2. Han försöker begränsa dina kontakter med familj och vänner.
3. Han kräver att alltid få veta vem du är med och var du är.

¹⁸Walby & Myhill, s. 516

¹⁹En fråga om mannen använt pornografi på ett sätt som kvinnan upplevt som obehagligt eller kränkande. Lundgren *et al.*, s. 104

²⁰Att det är politiska skäl som ligger bakom anges inte explicit, åtminstone inte i *Slagen Dam* men det är knappast en slump att Eva Lundgren i debatten om *Slagen Dam* rättfärdigar relevansen av den där använda definitionen av våld med att den endast rymmer brottsliga handlingar.

²¹Se bilaga B frågorna 41-46.

²²Se bilaga B fråga 25

²³Se bilaga B fråga 24

4. Han kallar dig vid olika öknamn för att trycka ner dig och få dig att må dåligt.
5. Han hindrar dig från att få kännedom om eller tillgång till familjens inkomst, även om du frågar.

I *Slagen Dam* ombads kvinnorna att svara på frågan: ”Passar någon eller några av de här beskrivningarna in på din nuvarande sambo?”

1. Han är svartsjuk och kräver att få veta vem du träffat och vad du gjort
2. Han kallar dig nedsättande saker
3. Han får dig att känna dig underlägsen och dålig
4. Han startar ofta bråk när du ska träffa släkt eller vänner
5. Han förbjuder dig att träffa släkt eller vänner
6. Han låter dig inte besluta om pengar eller köpa saker som du vill
7. Han förbjuder dig att arbeta utanför hemmet
8. Han hotar med att skada dina/era barn
9. Han skadar avsiktligt dina saker eller saker som du tycker om
10. Han hotar att göra sig själv illa om du lämnade honom

I analyserna av ”våld” i *Slagen Dam* inkluderades enbart frågan om mannen hotat kvinnan med något vapen (som ställdes tillsammans med frågorna om fysiskt våld). Punkt 8 utgör ett bra exempel på en kränkande handling, som kvinnor berättat att våldsamma män gjort, och som saknar motsvarighet i Statistics Canadas enkät.

Mina frågor om psykiskt våld är något mer allmänt hållna än *Slagen Dams*, och hoten har utökats och flyttats till egen del. Eftersom jag frågar efter samma saker vid upprepade tillfällen är det av vikt att begränsa *antalet* frågor. Många av frågorna i SVAW är utmärkta, men de har prioriterats bort.

3.6. Operationalisering av processer - kontextualisering

Indeed, if there is to be any analysis of desistance of domestic violence, then there needs to be data on the starting and stopping of a series of events.²⁴

Den största svårigheten med att finna mönster i mäns våld mot kvinnor under separationer är att ett antal processer pågår samtidigt. Att i detta virrvarr av händelser finna grupper av ”risk-faktorer” kan visa sig vara ogörligt, eller åtminstone enbart möjligt i en mycket begränsad utsträckning och utan någon större precision. Min ambition har varit att, i högre grad än vad

²⁴Walby

tidigare enkätundersökningar och intervjuundersökningar gjort, sätta enskilda våldshandlingar i relation till olika faser i separationsprocessen, faser som villkorar mäns motiv och (vålds)handlingar.

Även om det "finns" ett sånt underliggande mönster som jag förutsätter, en relation mellan faser och våldshandlingar, så kan man inte på förhand kan veta vilken precision i uppgifterna som krävs för att det ska gå att rekonstruera mönstret.²⁵ Att formulera frågor som ger precis information om kontexten för särskilda handlingar är emellertid problematiskt av flera skäl.

Respondenterna kan knappast *komma ihåg* ordningen på olika händelser eller hur långt gångna olika processer var vid ett visst tillfälle, om inte de själva uppfattar ett definivt samband mellan dem. Detta kan delvis lösas genom att man bara frågar kvinnor som har separationen aktuell, det vill säga pågående eller just avslutad. Men om små skillnader inom dessa processer, till exempel skillnaden mellan före och efter den sista av flera domstolsförhandlingar eller skillnaden mellan första och sista gången en man försöker övertala en kvinna att inte separera spelar roll, så blir det mer problematiskt. Om jag i frågorna försöker definiera skarpa gränser till exempel för när förhandlingar om vårdnaden pågår och mina definitioner inte svarar mot hur männen uppfattat saken, så kan inte männens beteende sättas i samband med de olika faserna i separationsprocessen.

En grundläggande hypotes i den här studien är att våld utgör meningsfulla handlingar. Det innebär att de är mer eller mindre målinriktade, mer eller mindre kalkylerade, mer eller mindre lyckade sett utifrån männens mål med dem. Det är en empirisk fråga i vilken utsträckning, och för vilka grupper av män, mäns våld i samband med separationer är vanemässigt eller huruvida det kan begripliggöras utifrån kunskap om en "liten" kontext, det vill säga rationella utifrån vad som för tillfället står på spel i parrelationen.

Min förhoppning är att mäns våldshandlingar i tillräckligt stor utsträckning skall vara "lokalt" meningsfulla för att mönster mellan faser i separationsprocessen och (grupper av) mäns användning av våld ska kunna rekonstrueras, och för kvinnor särskilt farliga faser identifieras. Om män har *syften med* separationsvåld som innebär att de önskar kontrollera kvinnors beteende till exempel vad gäller om någon separation överhuvudtaget ska äga rum, hur umgänget med barnen ska gå till, hur mycket underhåll som ska betalas etc, kommer de också att "kommunicera" dessa syften, annars kan de inte utöva någon kontroll och våldet inte uppfylla dessa mål. Två drag i enkäten finns där för att ge kvinnorna möjlighet att beskriva hur de uppfattat eventuella syften

²⁵Beroende på vilken idé om förhållandet mellan verklighet och tankar, ontologi/epistemologi man bekänner sig till, eller uppfattning man har i frågan om forskares del i produktionen av vetenskapens resultat, kan man välja andra ord än "rekonstruera" här, till exempel "upptäcka", eller "avtäcka".

med våldet: Frågorna om vad männen sagt i samband med olika handlingar, och indelningen i faser: samma frågor ställs om igen för varje "period", som då tänks aktualisera vissa motiv. Till exempel aktualiserar en vårdnadstvist mäns motiv att kontrollera vilka krav kvinnorna ställer i förhandlingarna och att kvinnor inte berättar om tidigare våldshandlingar.

Vad som sker under separationsprocessen måste förstås också relateras till parets historia före separationen. Huvudtendensen i förhållandet mellan våld före och under separation är säkert ett positivt samband, men vilka grupper av samband kan konstrueras här? Svaret kräver kunskap om hur våldet varierat över tid före separationen, och jag har, delvis inspirerad av *Slagen Dam*, konsekvent frågat om tre perioder före separation: de första sex månaderna av gemensamt boende, de sista sex månaderna före separation²⁶ och tiden däremellan. Walby kritiserar Statistics Canadas undersökning för att den inte ger information om under hur lång tid våldet pågått och med vilken frekvens. Hon påpekar att det inte räcker att fråga efter första och senaste tillfället och hur många tillfällen sammanlagt där högsta kategorin var "mer än 10".²⁷ *Slagen Dam* använder liknande distinktioner om än med lite mer precision vad gäller de höga frekvenserna, men frågar därutöver särskilt efter våld, hot eller sexuella övergrepp under följande perioder:

- innan ni gifte er eller flyttade ihop
- under graviditet
- efter att ni flyttat isär
- i samband med att du/han hämtat eller lämnat barnen

Min studie baseras liksom *Slagen Dam* på retrospektiva frågor: kvinnor har efter att de flyttat isär fått frågor om mäns våldsanvändning under själva förhållandet som för de flesta ligger ca 1-2 år tillbaka i tiden. För att göra det lättare att för kvinnorna att minnas vilka våldshandlingar (om några) som mannen gjort under vilka perioder har de perioder som ligger längst tillbaka i tiden (period 1-3 nedan) relaterats till händelser som kvinnorna torde ha relativt klara minnen av: att paret flyttade ihop (period 1) och att separationen inleddes (period 3).

De perioder som jag i enkäten försöker hålla isär är följande:

1. De sex första månaderna de bott tillsammans

²⁶Här definierar jag separation som ett kommunicerat beslut från någon part, vanligtvis kvinnan, att separera. Tiden man bor tillsammans på grund av svårigheter att få tag på en ny bostad behandlas i enkäten som en särskild period, period 4.

²⁷ibid.,

2. Den följande perioden fram till period 3
3. De sex sista månaderna innan någon gjorde klart att hon/han ville separera
4. Den period som de eventuellt bodde tillsammans innan någon av dem skaffat ny bostad
5. Efter att de flyttat isär
6. Den period som de eventuellt förhandlade om vårdnad/umgänge/underhåll för gemensamma barn

Denna lista över perioderna återfinns också i bilaga A.

3.6.1. Period 1-3: Själva förhållandet

Under period 1-3 pågår alltså själva förhållandet, man bor tillsammans och ingen har meddelat den andra parten att separation är förestående.

Poängen med att fråga om mannens beteende under de första 6 månaderna av gemensamt boende, vilket för många kvinnor som svarar på enkäten är en period som ligger långt tillbaka i tiden och därför kanske svår att minnas, är att kunna undersöka om våldsanvändningen hos män som börjar använda våld tidigt i ett förhållande skiljer sig från män som börjar använda våld senare. Det är också viktigt att veta hur stor andel av de män som använder våld som börjar med detta redan tidigt i förhållandet. När det gäller möjligheterna att minnas våldshändelser som ligger långt bak i tiden underlättas detta av att perioden är ganska kort och att den är relativ till en viktig händelse i paret historia: att de flyttade ihop.

Period 3 är de sex månader som föregår att någon part, oftast kvinnan, separerar, eller meddelar att hon planerar att separera (flytta isär). Ett initiativ till separation kan vara mer eller mindre bestämt, se sidan 61, och därför kan period 3 vara svår för kvinnorna att definiera. I instruktionen till frågan om period 1-3 definierade period 3 så här: "de sista sex månaderna som ni bodde tillsammans och fortfarande hade ett förhållande."

När någon part, oftast kvinnan, tagit initiativ till att separera övergår period 3 till period 4 om paret fortsätter att bo tillsammans under den tid det tar att hitta en ny bostad för den som flyttar först, annars direkt till period 5. Drygt hälften av paren i undersökningen visade sig ha bott tillsammans under separationsprocessen.

I texten som följer förutsätts att det är kvinnan som vill separera, men man kan förstås tänka sig samma punkter i en separationsprocess där mannen är den drivande parten.

3.6.2. Period 4: Gemensamt boende under separation

En kvinna som bestämmer sig för att försöka separera och på något sätt meddelar mannen att hon vill separera gör vad jag vill kalla ett försök till separation. Kvinnan kan vara mer eller mindre säker i sitt beslut och mannens reaktion kan vara mer eller mindre viktig för om hon kommer att fullfölja separationen. Tiden som följer efter att kvinnan meddelat mannen sin önskan kan betraktas som en period av delad bostad under separation. Även i de fall då mannen tycker att separation är en bra idé blir en period av delad bostad under separation nödvändig, om inte parterna har extremt god ekonomi. Perioden ”delad bostad under separation” kan avbrytas och förhållandet återupptas, och detta kan vara en effekt av att mannen använt våld eller hot. Man kan förstås tänka sig att kvinnan och mannen har olika syn på den saken, till exempel att kvinnan anser att de bor tillsammans under separation medan mannen anser att separationen är avbruten, eller inställd. I många fall sker nog en omtolkning, eller bestämning, av den här perioden i efterhand. Händelseutvecklingen i efterhand kommer alltså att styra tolkning av när paret bodde tillsammans under separation. Som vi kommer att se anger en mindre grupp kvinnor att de levt bott tillsammans med mannen under separation under en lång tid, i några fall i flera år. Men vid enkättilfället har de flyttat isär, och det är inte svårt att tänka sig att om de fått enkäten under den period som de definierar som gemensamt boende under separation skulle haft en delvis annan syn på sin situation. Eftersom nästan samtliga kvinnor som svarat på enkäten inte längre bodde tillsammans med mannen vid enkättilfället innebär detta inget problem för den här studien, de omtolkningar av situationen som sker i ljuset av den senare händelseutvecklingen är, som jag ser det, inte mindre riktiga än den uppfattning om förhållandet de hyser när de lever det.

Drygt hälften av de som svarat på enkäten har upplevt en period av gemensamt boende under separation. Eftersom så många kvinnor inte har erfarenheter från någon sådan period blir analysen av den här perioden något mindre intressant än den mycket mer generella perioden som inträder efter paret flyttar isär.

3.6.3. Period 5: Flytta isär

Kvinnan eller mannen kan skaffa sig en annan permanent bostad. Mer tvetydiga fall inkluderar de fall där kvinnan eller mannen lämnar den gemensamma bostaden för ett tidsbegränsat boende, till exempel en kvinnojour eller hos någon vän.

Perioden som inleds när kvinnan och mannen flyttar isär är den viktigaste

av de faser som den här undersökningen av separationsprocessen analyserar. Denna period innebär en fysisk separation av kvinnan och mannen, vilket radikalt förändrar förutsättningar för såväl mannens möjligheter att tjäna på våld som mannens möjligheter att använda sexuellt och fysiskt våld. I den här studien är det också den fas, eller period, som flest av de svarande kvinnorna har erfarenheter ifrån.

3.6.4. Period 6: Förhandla om vårdnad, umgänge, underhåll

Kvinnor som har barn till sammans med män som de separerar ifrån riskerar att under hela barnens uppväxt bli indragna i förhandlingar med barnens pappa om vårdnad, umgänge och underhåll. Eftersom förhandlingar hela tiden kan återupptas om mannen så begär, är detta strängt taget ingen ”punkt” i separationsprocessen som man kan säga att man ”passerat”. Först i efterhand vet man ju om den första förhandlingen (eller någon senare förhandling) också blev den sista.

Om ett heterosexuellt par som separerar har barn tillsammans, kan inte kvinnan räkna med att slippa ha fortsatt kontakt med mannen *om han vill ha kontakt med henne*. Gemensam vårdnad är numera norm i Sverige och även om kvinnan får ensam vårdnad så kommer mannen att kunna spela en roll i hennes liv, i första hand genom att utöva umgänge med barnen. Den situation som skulle ge mannen minst inflytande över kvinnans liv vore kanske om mannen skulle få ensam vårdnad och kvinnan inte kräva umgänge med barnen. Av alla mammor torde de som utsatts för våld av pappan till barnen vara de som, av omtanke om barnen, är minst lockade av en sådan ”lösning”. Möjligheten att på detta sätt lämna sina barn till den andra föräldern verkar vara ett verkligt alternativ enbart för män i vårt samhälle, om man betänker hur många gånger vanligare det är med ensamma mödrar (vars barns far är i livet) än ensamma fäder (vars barns mor är i livet).

Så länge som paret har minderåriga barn tillsammans kan män ha motiv för att använda hot eller våld för att påverka utfallet av förhandlingar om vårdnad, umgänge och underhåll. Eftersom många av de kvinnor som deltagit i den här studien har gemensamma barn med den man som de separerat från har analyserna av perioden av förhandlingar blivit intressanta. Under den period jag arbetat med ämnet män våld mot kvinnor och separationer har också mitt eget intresse för pappors våld mot mammor ökat, dels på grund av ny forskning på området, speciellt Maria Eriksson avhandling *I skuggan av Pappa*,²⁸ men även Annika Rejmers avhandling *Vårdnadstvister*,²⁹ dels på grund

²⁸Eriksson.

²⁹Annika Rejmer, *Vårdnadstvister: en rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa* (Lunds uni-

av de politiska förändringar som skett sedan jag började avhandlingsarbetet, speciellt det betänkade som den parlamentariskt tillsatta vårdnadskommittén presenterade i juni 2005.³⁰

Perioden av förhandlingar om vårdnad, umgänge och underhåll ägnas därför ett eget kapitel (kapitel 9).

3.7. Urval

Kvinnojourer och polisen är de två institutioner där forskare oftast sökt kontakt med kvinnor med erfarenhet av kvinnomisshandel. De undersökningar som ovan referats har även studerat kvinnor som genomgått skilsmässor och, när det gäller dödligt våld, rättegångsmaterial och artiklar i lokala tidningar.³¹

Den här studien har genomförts i samarbete med ett antal institutioner som samtliga möter kvinnor som befinner sig i separationsprocesser: kvinnojourer, polisen, familjrättsbyråer, brottsofferjourer och ett socialtjänstkontor.

Ytterligare ett kriterium för att välja deltagande institutioner har varit dessa institutioners kunskaper eller brist på kunskaper om de erfarenheter av separationsvåld som kvinnor som kommer till dem har. Institutionernas kunskap har varit till hjälp för att utforma studien, och institutionerna kan få en bättre förståelse för dessa kvinnors situation, och förbättra sina rutiner, utifrån studiens resultat.

Speciellt kvinnojourerna, men också i allt större utsträckning polisen, har en stor kunskap om separationsvåld, men båda dessa institutioner har mindre kunskap om i vilken utsträckning de misshandlade kvinnor de har att hjälpa faktiskt separerar.

Familjerätten har sannolikt långt mindre kunskap om separationsvåld,³² varför en undersökning av detta slag förhoppningsvis kan öka medvetenheten om vilka särskilda behov av skydd misshandlade kvinnor har.

Socialtjänsten skulle utan tvekan vara betjänt av kvalificerad information om kvinnomisshandel i allmänhet och i synnerhet mäns våld mot kvinnor som separerat. Det är väl belagt att det finns allvarliga brister i socialtjänstens bemötande av misshandlade kvinnor.³³

versitet, 2003)

³⁰SOU 2005:43, "Vårdnad-boende-umgänge: Barnets bästa, föräldrars ansvar", Offentlig utredning (2005)

³¹Rättegångsmaterial, främst domar, används av Mahoney, tidningsartiklar av Sevèr och Daly *et al.*

³²Marianne Hester & Lorraine Radford red., *Kvinnomisshandel och umgängesrätt: En intervjuundersökning i England och Danmark* (Brevskolan, 1998), Eriksson

³³Till exempel Lundgren *et al.*, s. 51f, Jenny Svenberg, "Socialtjänst bryter mot la-

Genom att söka deltagare i många olika sammanhang har jag lyckats uppnå en spridning i erfarenhet av grovt våld som saknades i tidigare studier.³⁴

Följande institutioner har varit engagerade i att dela ut enkäter till kvinnor: Kvinnojourernas Riksförbund (ROKS), Sverige Kvinnojourers Riksorganisation (SKR), Kriscentrum för kvinnor i Göteborg (kommunal kvinnojour), Kriscentrum för kvinnor i Malmö (kommunal kvinnojour), Polismyndigheten i Västra Götaland, Polismyndigheten i Halland, ett mindre antal brottsofferjourer i olika delar av Sverige, Familjerättsbyråerna i Göteborg, Örebro och Sundsvall, ett socialkontor någonstans i Sverige.

Urvalskriterierna har förstås anpassats till de olika institutionerna och de situationer som kvinnorna befinner sig i när de möter institutionerna. Urvalskriterier har utformats i samarbete med berörda institutioner. Gemensamt för alla har varit att enkäten enbart delats ut till de kvinnor som ansetts ha nödvändiga språkkunskaper i något av de språk som enkäten tryckts på: svenska, arabiska och persiska.³⁵

3.7.1. Polisen

Tillsammans med de personer som jag varit i kontakt med på polisen har vi kommit fram till följande kriterium för deltagande: kvinnor som anmäler en man för våldsbrott (misshandel, olaga hot, våldtäkt etc) som hon är, eller har varit, sammanboende eller gift med. Kvinnorna har erbjudits att delta i enkäten i samband med ett målsägandeförhör med utredningsman, och enligt överenskommelsen med polisen så ska enkäterna ha delats ut så långt som möjligt efter själva anmälan, vilket innebär att om flera målsägandeförhör planerats på förhand så har enkäten inte delats ut förrän vid det sista. Oftast sker dock bara ett målsägandeförhör.

3.7.2. Kvinnojourer

För kvinnojourerna (ideella och i kommunal regi) har urvalskriteriet varit att kvinnorna söker skydd från en man som hon är eller varit sammanboende eller

gen”, *Kvinnotryck*, vol. 1, nr. 4 (1999), http://www.roks.se/kvinnotryck/kt4_99_soss.html Elman & Eduards, s. 415, Eliasson, Mäns våld mot kvinnor, s. 41, SOU 1995:60, ”Kvinnofrid”, Offentlig utredning (1995), s. 118 och Anne Brit Aasland, *Kvinnemishandling på norsk: Om utvikling mot vold i moderne parforhold* (Oslo: Universitetsforl. cop., 1992), s. 171f samt s. 177. Belägg för att socialtjänsten har haft svårt att samarbeta med kvinnojourerna finns i Birgitte Mral & Ann-Charlotte Ericsson, ”Uppsala Kvinnojour 1980-1985: En dokumentation”, (1986), s. 64f, Elman & Eduards och i Svenberg, Socialtjänst bryter mot lagen.

³⁴Fleury *et al.* och Bennett *et al.*

³⁵I praktiken har enbart den svenska versionen använts. Inga enkäter på arabiska kom tillbaka och därför distribuerades inga enkäter på persiska heller.

gift med *eller* besöker kvinnojouren för någon form av stödsamtal.

3.7.3. Brottsofferjourer

Brottsofferjourer har delat ut enkäter till kvinnor som vänder sig till jouren med anledning av att en man som de bor eller har bott tillsammans med har utsatt dem för ett brott, inte nödvändigtvis ett våldsbrott.

3.7.4. Socialkontor

Personalen på ett socialkontor har hjälpt till att distribuera enkäter (och även kommit med värdefulla synpunkter på enkäten), och tillsammans med dem kom jag överens om att inkludera alla kvinnor som söker ekonomiskt bistånd och socialsekreteraren känner till att kvinnorna har genomgått en separation för mindre än sex månader sedan eller har en pågående vårdnadstvist eller avslutat en vårdnadstvist för mindre än sex månader sedan.

3.7.5. Familjerättsbyråer

På familjerättsbyråerna som deltagit har alla kvinnor som haft ett vårdnadsärende fått enkäter med posten efter att de avslutat ärendet hos familjerätten. Brev har skickats mellan 2 - 7 månader efter att ärendet på familjerätten avslutats.³⁶

3.7.6. Kvinnor som genomgått en skilsmässa

Utöver urvalsgrupperna ovan har enkäter också skickats hem till kvinnor som genomgått en skilsmässa. Urvalet i denna grupp gick till så att jag inkluderade samtliga kvinnor som var skrivna i göteborgsområdet med omnejd och under en viss period ändrat civilstånd från att ha varit gifta och uteslöt de kvinnor som ändrat civilstånd på grund av att deras make avlidit. Gruppen omfattar 500 kvinnor och perioden ungefär 3 månader.

Att även inkludera denna grupp i enkätundersökningen innebär flera fördelar:

- Gruppen skilda kvinnor är sannolikt mer representativ för befolkningen i sin helhet än de grupper av kvinnor som kommer i kontakt med de aktuella institutionerna.

³⁶”Vårdnadsärende” ska här förstås i vid mening och förutsätter inte att någon rättslig process påbörjats.

- Kvinnorna i denna grupp har sin separation bakom sig, de representerar således kvinnor med erfarenhet av hela separationsprocessen, vilket endast gäller för somliga kvinnor i de andra grupperna.
- Mycket få av dem bor tillsammans med en man som utsatt dem för våld, deltagandet i undersökningen blir därför inte förknippat med ökad risk för separationsvåld för dem, eftersom inte mannen i fråga får kännedom om deras deltagande.

3.7.7. Storlek

I 3.1 tabell redovisas hur många enkäter jag distribuerat till de olika samarbetsorganisationerna, eller skickat per post direkt till respondenterna. Eftersom enkäter delats ut på ett mycket stort antal ställen (polisstationer och kvinnojourer) vet jag inte hur många som faktiskt delats ut och hur många som blivit liggande, eller slängts.

Tabell 3.1. Antal distribuerade enkäter, urvalsgrupper och språk.

Urvalsgrupp	Antal distribuerade enkäter	inkomna	procent
Polis	380	12	
Kvinnojourer	750	40	
Brottsofferjourer	30	5	
Socialtjänst	30	3	
Familjerätter	400	110	27,5
Frånskilda kvinnor	500	177	35,4

3.8. Uppföljning

För att få information om separationsvåld, som jag alltså uppfattar som en process bestående av separationsattacker utsträckta över tid, är det väsentligt att vid åtminstone två tillfällen fråga samma respondenter om deras erfarenheter av separationsvåld. Därför ingick i den första enkäten en fråga om respondenterna vill delta i en uppföljning, ca 6 mån efter det första tillfället.

Det främsta problemet med longitudinella studier av separationsvåld torde vara att åstadkomma regelbundna kontakter med deltagarna. De kvinnor som ännu delar bostad med den man som de lämnar information om ska inte utsättas för risken att mannen får kännedom om detta. De kvinnor som väljer

att avbryta en påbörjad separation kanske inte längre vill delta i studien, trots att deras erfarenheter av separationsvåld kan vara särskilt intressanta.³⁷

En viktig lärdom som kan göras av Fleurys m fl studie var just hur flytande begreppet ”separation” är, över hälften av deltagarna uteslöts ur materialet för att de avbrutit separationen inom 10 veckor efter att de lämnat kvinnojourerna. Det är på många sätt bekvämt att söka deltagare som har sin separation bakom sig: Eftersom de inte delar bostad med den våldsamma man de lämnar information om innebär uppföljning av studien ingen risk för dem själva, de har verkligen separerat och några uteslutningar som i Fleury m fl blir aldrig nödvändiga. Men, som jag tidigare påpekat, ett sådant förfaringsätt kan inte fånga det separationsvåld som sker *istället för* separation.³⁸

Ambitionen att kvinnorna som deltar i studien inte ska riskera att den man som de lämnat informationer om får kännedom om detta har vägt tyngre än min önskan att göra uppföljningsenkäten så givande som möjligt.

Mitt sätt att hantera dessa problem har för det första inneburit att endast erbjuda de som inte längre delar bostad med mannen ifråga att delta i uppföljningen och för det andra göra det lätt för kvinnorna att, närhelst de så önskar, avsluta sitt deltagande. Att dessutom ha med en grupp av frånskilda kvinnor garanterar att tillräckligt många med lång erfarenhet av separation också blir representerade. För denna grupp kan det dock vara svårt att minnas en del händelser och förhållanden som ligger långt tillbaka i tiden.

3.9. Bortfall

Enkäter har delats ut vid olika institutioner: polisen, kvinnojouren, samt brottsofferjouren och socialtjänstkontor. Resultatet av dessa utdelningar har dock varit myxket magert: enbart från kvinnor som fått enkäten via kvinnojouren har jag fått mer än enstaka svar. Socialtjänstkontor och brottsofferjouren har inte fått så många enkäter att dela ut, förvånansvärt få kvinnor som fått enkäten via polisen har besvarat enkäten. De insatser som jag lagt på att engagera polisen i undersökningen har inte givit en rimlig utdelning.

De allra flesta enkäter som kommit tillbaka har istället varit de som skickats med post direkt hem till kvinnorna.

³⁷Två av de kvinnor som följdes upp i Margareta Hydén, ”The World of the Fearful: Battered Women’s Narratives of Leaving Abusive Husbands”, *Feminism & Psychology*, vol. 9, nr. 4, 449–469 (1999) avbröt tillfälligt separationen och ville då inte fortsätta i studien. Å andra sidan fick Fleury *et al.*, med ett bortfall på mindre än 5%, informationer av många kvinnor som avbrutit separationen.

³⁸En liknande problematik belyses av att grovt separationsvåld var långt vanligare före utfärdande av besöksförbud än under den period besöksförbudet omfattade i Ekbrand & Nilsson. Se även fotnot 50 på sidan 38.

3.9.1. Enkäter utdelade av polisen

Polisen har sammanlagt fått 400 enkäter, vara 380 på svenska och 20 på arabiska. Den ursprungliga planen var att 1.000 enkäter skulle distribueras via polisen, och den byggde på statistik över polismyndigheten i Västra Götaland. Av praktiska skäl kom jag överens med polisen i Västra Götaland och Halland att koncentrera enkätutdelningen till de sex enheter som hade flest relevanta anmälningar och personalen på dessa enheter gjorde bedömningen att fler än 400 kvinnor skulle inte göra anmälningar under det år som enkätutdelningen skulle pågå. Tyvärr har få, cirka 15 stycken, av de enkäter som delats ut av polisen till kvinnor som polisanmält en man som de bor, eller har bott, tillsammans med, kommit tillbaka.

Vi har vinnlagt oss om att enkäten skulle delas ut så långt efter själva anmälningstillfället som möjligt, under ordnade former i samband med ett förhör med en utredare. Enligt tillgänglig statistik har upp till en tredjedel av de kvinnor som gör en anmälan om misshandel av bekant gärningsman, tidigare bott tillsammans med mannen ifråga.

Huvudorsakerna till den låga svarsfrekvensen är sannolikt två: enkäten är så omfattande att det kan ta upp emot 30 minuter eller mer att fylla i den och med hänsyn till kvinnornas säkerhet kom jag överens med polisen om att kvinnor som bor tillsammans med den man som de anmält ska fylla i enkäten på polisstationen i anslutning till ett förhör med en utredare. Att dessa kvinnor inte fritt kunde välja när de ville fylla i enkäten, utan enbart hade möjlighet att göra det i anslutning med ett förhör som i sig säkert var krävande, bidrog troligtvis till att minska antalet svar. Till det kommer enkätens inriktning på separationer, till exempel dess titel "Kvinnors säkerhet i samband med separationer", vilket gjort att kvinnor som inte upplever att de håller på att separera, eller redan har separerat, kan tro eller känna att enkäten inte är relevant för deras situation. Enligt en del poliser som delat ut enkäten är den alldeles för komplex för kvinnor som befinner sig i den situationen, och det kan vara ytterligare en förklaring till varför få av de som redan har separerat valt att fylla i enkäten.

Enkäten har distribuerats på två språk: svenska och arabiska, men enbart enkäter på svenska har kommit tillbaka.

De besvarade enkäterna är intressanta och visar till exempel att en del kvinnor som "stannar" gör så för att de är hotade. Det kan här vara på plats att påpeka att de kvinnor som fått enkäten genom polisen inte utgör någon särskild grupp som måste analyseras för sig, eftersom det ingår en fråga i enkäten om kvinnorna polisanmält mannen. Det största antalet kvinnor som polisanmält mannen finns i gruppen kvinnor som fick enkäten för att de genomgått en skilsmässa.

3.9.2. Enkäter utdelade av kvinnojourer

Från kvinnor boende på kvinnojourer har ett 40-tal enkäter besvarats. Enkäten har distribuerats på två språk: svenska och arabiska, men enbart enkäter på svenska har kommit in till oss. Jourer inom de två riksorganisationerna för kvinnojourer ROKS och SKR samt kriscentrum för kvinnor i Göteborg och Malmö har delat ut enkäterna. Ungefär hälften av de kvinnor som svarat på en enkät utdelad på en kvinnojour har polisanmält mannen. Mer än fem av sex av de som svarat och har skyddat boende har redan separerat från mannen.

3.9.3. Brevenkäterna

Den helt övervägande del av de 365 enkäter som har inkommit till oss har istället kommit från de två grupper av kvinnor som fick brevenkäter: kvinnor som genomgått en skilsmässa respektive kvinnor som varit på familjerätten med anledning av ett vårdnadsärende. Svarsfrekvensen för dessa brevenkäter ligger på runt 30 procent, en mycket låg siffra jämfört med *Slagen Dam* som redovisar en svarsfrekvens på över 70 procent.

Bortfallsenkät

För att undersöka orsakerna till bortfallet skickade jag med ett frågeformulär i ett av påminnelseutskicken, där kvinnorna kunde ange varför de inte kunde eller ville svara. 30 kvinnor svarade på detta frågeformulär. En tredjedel av de som besvarade detta frågeformulär angav att de ”vill av princip inte delta i denna typ av undersökningar”. Näst vanligaste anledningen att inte svara var ”har inte tid att svara på så många frågor”. En sjättedel av svaren betonade att frågorna inte kändes relevanta eftersom de hela tiden haft en bra relation till den man som de nu var separerade ifrån. En tiondel av svaren (tre stycken) uppgav att de inte orkade gå igenom frågorna eftersom de haft svåra upplevelser som de försökte lägga bakom sig. Tre kvinnor ansåg att frågorna var för svåra eller att de inte behärskade svenska språket tillräckligt bra. Bortfallet har generellt varit högre bland kvinnor med utländsk bakgrund (det vill säga med utländskt klingande namn).

Eftersom ett mindre antal (30) kvinnor svarade på frågan om varför de inte svarat på enkäten kan jag inte dra några säkra slutsatser om bortfallet som helhet. Men jag kan åtminstone dra slutsatsen att tidigare utsatthet hindrat en del kvinnor från att svara, och att en del andra kvinnor inte svarat för att de inte varit utsatta.

Uteslutningar

Av de enkäter som inkommit har några uteslutits från analyserna. En enkät uteslöts för att samma kvinna redan svarat på enkäten (hon hade fått den av två olika institutioner). Tre enkäter uteslöts för att kvinnorna som besvarat dem aldrig hade bott ihop med mannen ifråga. Efter uteslutningar återstod 357 enkäter. Enligt plan har också en uppföljningsenkät konstruerats och skickats ut till de kvinnor som i den första enkäten angav att de ville delta i en uppföljning. Svarsfrekvensen på uppföljningsenkäten var 74 procent (84 svar av 113 kvinnor).

3.9.4. Representativitet

Utifrån min målsättning att generera kunskap om risker att olika grupper av män begår våldshandlingar mot kvinnor i samband med separationer är representativitet - i betydelsen en representativ sampling från populationen kvinnor och män som separerar - inte en nödvändig förutsättning. Eftersom våld, och då i synnerhet fysiskt våld, är relativt ovanligt efter separationer är det rimligt att försöka skapa ett urval av kvinnor där en större andel har erfarenheter av våld, såväl före som efter separation.³⁹ Givet att undersökningen har begränsade resurser har jag istället försökt täcka så stor del som möjligt av mängden kvinnor som separerar och utsatts för våld.⁴⁰

Min ursprungliga ambition att säga något särskilt om de kvinnor som kommer till polisen, kvinnojourerna, brottsofferjourerna, socialtjänsten och familjerätten faller för alla institutioner - utom familjerätten - på att för få enkäter av de som delats ut, eller skulle delats ut, faktiskt besvarats. Analyser gruppvis kommer alltså enbart att göras för skilsmässogruppen och familjerättsgruppen.⁴¹

I det material jag har skapat har ungefär 60 procent av kvinnorna utsatts för fysiskt våld någon gång. I populationsbaserade studier med litet bortfall rapporterar ungefär 30 procent av kvinnorna att de blivit utsatta för våld någon gång i ett avslutat förhållande.⁴²

³⁹I populationsbaserade studier av kvinnor som skilt sig eller separerat har mellan 10 och 20 procent av de kvinnor som utsatts för våld före separation rapporterat att de utsatts för fysiskt våld efter separationer, se sidan 23.

⁴⁰Med ett viktigt undantag: jag har inte undersökt dödligt våld, se sidan 75.

⁴¹Svaren från kvinnorna i kvinnojoursgruppen kommer att användas som kontrast i analysen av perioden av förhandlingar, men med tanke på enbart 40 svar inkommit från kvinnojoursgruppen kan man inte betrakta de svaren som typiska för kvinnor som sökt skydd på kvinnojour. Som kontrast till de övriga två grupperna har redovisningen av svaren från kvinnojoursgruppen värde för att de utgör en mer våldsutsatt grupp.

⁴²*Slagen Dam* och Statistics Canadas studie från 1993.

När det gäller våld efter separationen har 24 procent av kvinnorna i mitt material utsatts för fysiskt våld efter separationen, vilket kan jämföras med 3 procent i *Slagen Dam* och 6 procent *Faith, Hope, Battering*. Dessa siffror kan också uttryckas i termer av hur stor andel av männen som använt fysiskt våld före separation som slutar med fysiskt våld i samband med separationen. I *Slagen Dam* slutade 90 procent av männen att använda fysiskt våld i samband med separationen, 10 procent fortsatte alltså att använda våld även efter att paret flyttat isär. Motsvarande siffror i den här studien är att 55 procent av männen slutade med fysiskt våld och 45 fortsatte. I *Faith, Hope, Battering* är andelen män som fortsatte använda fysiskt våld efter separation 12 procent.

Jag har tidigare argumenterat för att frågorna i *Slagen Dam* antagligen inte fångar allt fysiskt våld efter separation, så 10 procent är kanske något i underkant, men det är även med detta i åtanke uppenbart att i mitt material är kvinnor som utsatts för fysiskt våld även efter separationer överrepresenterade.⁴³ Den grupp av kvinnor som ingår i den här undersökningen skiljer sig alltså från populationen kvinnor som separerar på två sätt:

A Fler kvinnor i urvalet (än i populationen) är utsatta för våld *före* separation.

B Fler av de kvinnor i urvalet som utsatts för våld före separation (än skilda/separerade kvinnor i befolkningen som utsatta för våld före separation) har också utsatts för våld efter separation.

Dessa skillnader är i sig förväntade, eftersom jag sökt deltagare till enkäten i sammanhang där kvinnor som utsatts för våld efter separationer är överrepresenterade (speciellt kvinnojourerna och familjerätten). Vad som däremot icke är önskvärt och leder till skäl att ifrågasätta reliabiliteten i den här studien är att bortfallet är stort.

För att göra klart vilka begränsningar som bortfallet innebär för vilka analyser av materialet som är möjliga att göra, eller vilka särskilda hänsyn man måste ta till bortfallet när man tolkar analyserna är det kanske mest klargörande att jämföra med en situation där samtliga enkäter besvarats. Om samtliga enkäter hade besvarats hade varje grupp kunnat analyserats var för sig och organisationerna som delat ut enkäter skulle därmed kunna få säker kunskap om omfattningen av separationsvåld och även vissa konsekvenser av våld före separation för kvinnorna som kommer i kontakt med organisationen.

Det finns skäl att resonera om hur bortfallet påverkar olika typer av analyser, och hur man bör betrakta analyserna i den här avhandlingen. När det

⁴³Skillnaden mellan kvoterna 60/30 och 45/10 är stor.

gäller möjligheten att finna en riskbedömningsmodell för separationsvåld utifrån mannens våldsanvändning före separation är det en fördel att fler kvinnor i urvalet (än i populationen av skilda kvinnor) har varit utsatta för våld *före* separation. Det bortfall som består av kvinnor som inte varit utsatta för våld vare sig före eller efter separation, påverkar inte resultatet i sig. Problemet är de kvinnor som varit utsatta för våld och som valt att inte svara på enkäten. Skiljer sig deras erfarenheter av hur våld varierat över perioderna i förhållandet systematiskt jämfört med de kvinnor som har svarat på enkäten? Om så är fallet kan resultaten i den här studien vara missvisande.

En av grupperna som ingår i den här studien, skilsmässogruppen, kan utan vidare jämföras med gruppen kvinnor som rapporterar om avslutade förhållanden i de nämnda befolkningsstudierna med avseende på våld före respektive efter separation. Resultaten från tidigare befolkningsstudier kan ge en ungefärlig bild av hur resultatet även i min studie skulle bli om alla kvinnor i skilsmässogruppen hade besvarat enkäten (med reservation för att enkäten i den här undersökningen innehåller fler frågor om olika våldshandlingar vilket i sig sannolikt ökar andelen positiva svar).

För de övriga grupperna vet vi inte hur vanligt våld före, under eller efter separationer är. Det finns alltså ingen tidigare studie som man kan jämföra med. Man kan förvänta sig att även om bortfallet hade varit minimalt så skulle fler kvinnor i de övriga urvalsgrupperna rapportera att de varit utsatta för våld än gruppen skilda kvinnor. Det är dock ändå intressant att på en punkt jämföra mitt material i sin helhet med resultaten i de befolkningbaserade studierna: Andelen kvinnor som utsatts för våld efter separation i gruppen kvinnor som någon gång utsatts för våld. Andelen kvinnor (i avslutade förhållanden) som någon gång utsatts för våld kan betraktas som ett bastal som man kan relatera till andelen kvinnor som rapporterar våld efter separation.

I tabell 3.2 på motstående sida redovisar jag så en sammanställning över dels mäns användning av fysiskt våld mot kvinnor totalt i avslutade förhållanden, dels mäns användning av fysiskt våld mot kvinnor efter separationer, i fyra befolkningbaserade studier, i skilsmässogruppen i denna studie, och mitt material i sin helhet (det vill säga inklusive skilsmässogruppen). Det mest intressanta måttet i tabellen är kolumnen som anger separationsvåld i procent bland de våldsutsatta kvinnorna. Skillnaden mellan kolumnerna "de våldsutsatta" och "samtliga" är att i den förra baseras procenttalen på gruppen kvinnor som utsatts för våld någon gång och i den senare kolumnen baseras procenttalen på samtliga svarande.⁴⁴

⁴⁴Utöver de populationsbaserade studier som tidigare refererats ingår här även *British Crime Survey 2001* som avviker från de övriga i upplägg, varför inte samma information kan utvinnas från den. Den viktigaste informationen, andelen kvinnor utsatta efter separation ingår dock. Sylvia Walby & Jonathan Allen, "Domestic violence, sexual assault

Tabell 3.2. Fysiskt våld före och efter separation (avslutade förhållanden). Procent.

Studie	andel någonsin utsatta	andel utsatta efter separation av		N
		de våldsutsatta	samtliga	
Ekbrand samtliga	59	41	24	293
Ekbrand skilda	45	24	11	177
<i>Slagen Dam</i>	30	10	3	2.755
<i>Faith, Hope, Battering</i>	50	12	6	1.366
Kanada 1993	44 ± 4	19	8	3.104
British Crime Survey 2001	-	16	-	12.226

Som jag redan nämnt är det alltså fler kvinnor i mitt material som utsatts för fysiskt våld efter separation än i populationen våldsutsatta kvinnor som skilt sig. Skillnaden är stor, om man jämför med *Slagen Dam* är det mer än dubbelt så vanligt att en våldsutsatt kvinna i skilsmässogruppen i mitt material också utsätts för fysiskt våld efter separation (24 procent jämfört med 10 procent). I materialet taget som helhet är överrepresentationen av de våldsutsatta kvinnor som utsätts för våld efter separation fyra gånger (41 procent jämfört med 10 procent i *Slagen Dam*).

För skilsmässogrupperns del innebär detta att vi kan säga en del om de som inte svarade på enkäten. Om man använder resultaten i *Slagen Dam* som ett slags facit kan man beräkna hur många av dem som inte svarade på enkäten som varit utsatta för fysiskt våld efter separation.⁴⁵ En enkel approximation av hur stor andel av de som utsatts för fysiskt våld efter separation i skilsmässogruppen som har svarat ger vid handen att drygt 75 procent av de utsatta har svarat på enkäten och att 25 procent av de som utsatts för fysiskt separationsvåld inte har svarat.⁴⁶ Den här sortens beräkningar är förstas

and stalking: Findings from the British Crime Survey”, Rapport, Home Office (50 Queen Anne’s Gate, London SW1H 9AT, 2004)

⁴⁵Att använda *Slagen Dam* på detta sätt är förknippat med en del problem, eftersom även *Slagen Dam* hade ett bortfall, 29,9 procent. Den procentuella felmarginal som finns i *Slagen Dam* tenderar att förstoras när dess resultat används som “facit” i följande beräkning. *British Crime Survey* hade ett mindre bortfall än *Slagen Dam*, mindre än 10 procent, men dess resultat gäller ju Storbritannien, och att använda dess siffror, 16 procent, som utgångspunkt istället för siffran i *Slagen Dam*, 10 procent, skulle därför inte vara mer säkert.

⁴⁶Formeln som användes var följande: andel utsatta bland de svarande * antal svarande

osäkra, men de ger ändå en indikation på att svaren från skilsmässogruppen går att använda för formulera en riskbedömningsmodell trots det höga bortfallet, därför att det verkar otroligt att det skulle finnas något större antal kvinnor i skilsmässogruppen som utsatts för fysiskt våld efter separation men inte svarat på enkäten.

När det gäller mitt material taget som en helhet går det inte att göra någon motsvarande beräkning av vilka erfarenheter av våld de som inte svarat kan antas ha, utan man får nöja sig med att konstatera att andelen av de våldsutsatta som också utsatts för fysiskt våld efter separation är cirka fyra gånger högre än i populationen våldsutsatta skilda kvinnor.

Den riskbedömningsmodell som jag lägger fram senare i den här avhandling-
en bör bland annat med tanke på osäkerheten i dessa beräkningar betraktas
som ett förslag som kan vara intressant att pröva, snarare än ett som är säkert
eller färdigt.

Andra analyser än riskmodellen då? Går det, trots bortfallet, att använda
mitt material för andra analyser än att göra en riskbedömningsmodell, till
exempel att säga något om sambandet mellan våldsformers relativa frekvens
och perioder i ett förhållande? Kanske inte generellt för gruppen kvinnor
som blir utsatta för våld, men väl för den grupp som blir utsatta för fysiskt
våld efter separationer. Det är rimligt att anta, och man kan med jämförelser
liknande de som gäller fysiskt våld ovan pröva, att samma grupp kvinnor som
utsätts för mer fysiskt våld efter separationer också utsätts för mer våld av
andra typer efter separationer. Det finns alltså goda skäl att betrakta den här
studien som en studie av en heterogen grupp kvinnor som kännetecknas av en
generellt hög utsatthet för våld, både före men också efter separation. Vissa
drag i de mönster i våldsanvändning över tid som jag kommer att beskriva i
kommande kapitel kanske även återfinns i populationen våldsutsatta kvinnor
med erfarenheter av separationer, men nyttan av den här studien utgörs i
första hand av att den beskriver vilka problem som verkar vara viktiga för
den grupp våldsutsatta kvinnor för vilken separationen inte innebär slutet på
våldet.

Den här studien ger inte någon bra grund för att uttala sig om exakt hur
stor den gruppen av kvinnor är. Till exempel kan man inte säga något säkert
om hur stor andel av kvinnorna som hamnar i en vårdnadstvist i familjerätten
som har erfarenhet av våld före eller för den delen efter separation. Men vad
man kan säga är att det finns en grupp kvinnor som med anledning av ett
vårdnadsärende varit på familjerätten och vars erfarenheter av våld, rädsla,

+ den okända andelen utsatta bland de icke svarande * antalet icke svarande = andelen
utsatta i slagen dam * N, vilket ger att 12 utsatta personer inte har svarat vilket ska
jämföras med att 42 utsatta personer har svarat.

förhandlingar, och överenskommelser är sådana som jag beskriver i kapitel 9. Man kan också säga, vilket jag gör i kapitel 6, att trots att fysiskt våld efter separation är fyra gånger vanligare i den här gruppen än bland skilda våldsutsatta kvinnor i allmänhet så är hot och psykiskt våld, inte fysiskt våld, de dominerande våldsformerna efter separation.

Dödligt våld ingår ej

Det kan tyckas vara en begränsning av marginell betydelse eftersom så få kvinnor utsätts för dödligt våld. Jag vill ändå påpeka att

- denna studies resultat inte kan generaliseras till att även gälla det dödliga våldet
- risken för dödligt våld bör inte värderas på samma sätt som risken för icke-dödligt våld.

Som jag tidigare redovisat finns det tidigare studier som visar att risken för dödligt våld är mycket större för kvinnor som har separerat än för kvinnor som inte separerat.⁴⁷ Som vi kommer att se indikerar denna studie att icke-dödligt våld tenderar att avta i samband med separationer. Dessa skillnader måste tas på allvar.

För en människa kan det vara svårt, för att inte säga omöjligt, att bestämma sig för hur mycket sämre det är att bli dödad än att få leva, eftersom döden är så definitiv. Döden omöjliggör så mycket. Om det är svårt eller omöjligt att säga hur mycket sämre det är att bli dödad än att få leva, följer att risken att bli dödad inte kan hanteras på samma sätt som andra risker. Så även om risken att bli dödad är mycket liten för varje enskild kvinna, kan jag inte säga att kvinnors rädsla för dödligt våld skulle vara obefogad.

3.10. Statistisk analys

I detta stycke vill jag passa på att beskriva de utgångspunkter jag använt när det gäller den statistiska analysen.

Ett generellt ideal för statistik är förstås att låta ”siffrorna tala för sig själva”, vilket jag uppfattar som att ju mindre forskaren behöver lägga siffrorna tillrätta desto bättre. Men i själva verket består arbetet med kvantitativa data just av att lägga siffror tillrätta. Successivt skalas mer och mer uppgifter bort från datamaterialet som i någon mening blir renare och renare, och man kallar också en av de första faserna i detta arbete för *tvättning*. Redan i kodningsfasen ingår en del tillrättalägganden som inbegriper tolkningar av vad

⁴⁷Se sidan 22.

den som svarat *egentligen* menade och hur denna mening ska representeras i en standardiserad datamatrix.

Till exempel kan uteblivna svar tolkas på olika sätt, beroende på om jag som kodar ser en systematik i de uteblivna svaren eller inte. Enkäten som använts är ovanligt omfattande, på ett uppslag i enkäten ryms 232 rutor där de som svarar på enkäten förväntas sätta 90 kryss (frågorna 23-25, på sidorna 8-9 i enkäten), och för samtliga frågor finns ett "Nej" alternativt "Aldrig" alternativ. Några av de som svarat på enkäten har systematiskt avstått från att svara i "Nej" och "Aldrig" rutorna utan har enbart satt kryss i några rutorna som innebär ett positivt svar (det vill säga att mannen *har* gjort det som frågats efter). I de fallen har jag inte tolkat ett uteblivet svar som en tvekan om vad svaret skulle vara, eller en ovilja att avge ett svar, utan istället tolkat mönstret som ett sätt för den svarande att spara tid och energi genom att hoppa över kryss som innebär ett nekande svar.

Ett annat exempel på hur mina tolkningar påverkar kodningsprocessen har varit svaren på frågan "Hur många gånger har ni diskuterat att du vill separera?" (fråga 27 på sidan 9 i enkäten). De flesta har svarat med en siffra, men relativt många har svarat med en fras som "många" eller "några". Några har svarat "1000", eller "tusen", vilket i och för sig är en siffra, men som jag ändå har tolkat som ett uttryck för att man talat om separation många gånger, snarare än just 1000 gånger. Efter att ha läst igenom många enkäter bestämde jag mig för att koda "många" som "20" gånger och "några" som "3" gånger, och att koda alla siffror större än 20 som 20. Genom att göra så *reducerade* jag informationsinnehållet i svaren på den frågan, i datamatrixen är skillnaden mellan de som svarat "100", "20" och "många" abstraherad. Att *reducera informationsinnehållet* är essensen i all statistisk analys, så man kan förstås inte generellt undvika datareduktion, men vad man kan undvika är att införa *godtyckliga tröskelvärden* i samband med datareduktion.

Många godtyckliga tröskelvärden, eller klassindelningar vilket är att annat ord för samma fenomen, uppstår redan vid konstruktion av enkäter när forskaren utformar fasta svarsalternativ för kontinuerliga variabler. Att använda fasta svarsalternativ istället för att låta intervjupersonen skriva en siffra har vissa praktiska fördelar, de viktigaste att snabba upp ifyllandet av enkäten och att underlätta maskinell kodning underlättas. I enkäten finns många exempel på detta, fråga 68 och 69 om kvinnans och mannens inkomst före och efter separation, men även många av frågorna som rör hur många gånger något skett, till exempel frågorna 18-19, 20 samt 21-24 som har olika fasta svarsalternativ. De praktiska fördelar som fasta svarsalternativ innebär (även för kontinuerliga variabler) kompenserar i många fall nackdelen att forskaren infört godtyckliga tröskelvärden. Det jag aktivt försöker undvika är i första hand godtyckliga klassindelningar *i efterhand*.

Vad är då problemet med godtyckliga klassindelningar? Godtyckliga klassindelningar kan göra samvariationer omöjliga att upptäcka eftersom informationen om *ordningen* förvanskas. Korrelationskoefficienter som bygger på rangordning framstår som svagare än vad de egentligen är, och icke-linjära samband riskerar att döljas. För att presentera samvariationer mellan två eller fler kontinuerliga variabler har jag därför i första hand använt en grafisk metod där varje punkt motsvarar ett fall och i andra hand använt klassindelade korstabeller.

Korrespondensanalys

En annan analysmetod som inte förutsätter godtyckliga klassindelningar är korrespondensanalysen. Korrespondensanalysen är en generell statistisk metod för att beskriva strukturen i tabeller. Resultaten av en genomförd korrespondensanalys är att varje kolumn och varje rad tillskrivs en koordinat i flerdimensionellt rum, så att kolumner och rader som liknar varandra hamnar på koordinater nära varandra i rummet. En rad *liknar* en kolumn genom att den cell i tabellen där de möts har ett *relativt* högt värde. Två rader liknar varandra i samma utsträckning som den inbördes storleksordningen på värdena i deras celler liknar varandra. Två rader med olika stor radsumma (summan av värdena i respektive rads celler) kan alltså ändå vara identiska, tack vare att korrespondensanalysen innebär en *normering* samtliga rad- respektive kolumnsummor. En effekt av denna normering är att skillnaden mellan vanliga och ovanliga fenomen abstraheras bort, vilket ibland är önskvärt, men också innebär begränsningar för vad korrespondensanalysen kan användas till.

Jag använder korrespondensanalys för två analyser: analysen av vilka våldsförmer som är förknippade med vilka perioder (kapitel 7) och i analysen av vad som utmärker förhandlingarna om barnen för mammorna från de olika urvalsgrupperna (kapitel 9). I det förra fallet har korrespondensanalysen, i jämförelse med korstabeller och diagram över frekvenser, fördelen att den kan hantera skillnaden i *hur mycket* våld, av olika typer av våld, som män använt under de respektive perioderna. I det senare fallet använder jag den för att sammanfatta ett antal korstabeller.

En analysmetod som har en framträdande roll i den här avhandlingen är faktoranalys, men beskrivningen av faktoranalysen har placerats i det sammanhang där metoden används, kapitel 6.

4. Våld som anledning till separation

Ett fundamentalt sätt som våld påverkar separationer på är att våld kan utgöra en anledning till separation, det vill säga att kvinnor som utsätts för våld väljer att separera från den man som använt våld mot dem. Forskningen om mäns våld mot kvinnor i parrelationer har, såväl i Sverige som internationellt,¹ mer kretsat kring hur man ska förstå hur mäns våld kan fortgå utan att kvinnor separerar, än det mer triviala fenomenet att våld kan vara anledning till separation.

Margareta Hydén har i en teoretisk debatt med Eva Lundgren om normalisering av våld och kvinnors motstånd mot våld poängterat att våld utgör en anledning till separation.²

Sylvia Walby och Jonathan Allen menar att kvinnors mest framgångsrika strategi för att få våldet att upphöra mot dem är att avsluta parförhållandet, en strategi som för de allra flesta är lyckosam.³ I en populationsbaserad enkätstudie (BCS 2001) som Walby och Allen analyserar i *Domestic violence, sexual assault and stalking* finner de att av de kvinnor som varit utsatta för våld i parförhållanden många gånger men som lyckats få våldet att upphöra svarar 88 procent att det som fick slut på våldet var separation.

Walby och Allen poängterar dock att för en minoritet, 3 procent, av de våldsutsatta kvinnorna som separerar trappas våldet istället upp, och för 5 procent av kvinnorna fortsatte det i ungefär samma omfattning.⁴

Viveka Enanders och Carin Holmbergs studie av misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser går på djupet med frågan hur det går till när våld blir en anledning till separation. Enander och Holmberg menar att det inte är meningsfullt att använda begreppen motstånd mot våld och normalisering av våld så att de utesluter varandra, eftersom en del former av motstånd samtidigt innebär en normalisering.

¹Hit hör till exempel forskning om normaliseringprocessen (Lundgren, Frieze 1979, Herman) och Lenore Walkers forskning om våldscykeln. Eliasson, Mäns våld mot kvinnor

²Se till exempel Hydén, Kvinnomisshandel inom äktenskapet, s. 224 och debatten i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* mellan Hydén, Haavind, och Lundgren. Hanne Haavind, "Kvinnomisshandel en tvivelaktig äktenskaplig handling", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 3 (1994), Margareta Hydén, "Mot en förståelse av kvinnomisshandel som en social process", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 4 (1995) Eva Lundgren, "Goddag yxskaf", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, vol. 17, nr. 1 (1996).

³Walby & Allen, s. 60

⁴ibid., s. 61

På liknande sätt menar jag att även om mäns våld i många fall är den viktigaste anledningen till att kvinnor väljer att separera utesluter inte det att våldet för dessa kvinnor blivit en del av vardagen och att dessa kvinnors tolkning av varför mannen använt våld mot dem i stor utsträckning påverkats av männens tolkningar. Att det finns en tendens sådan att mäns våld leder till att kvinnor väljer att separera innebär dock inte att alla våldsförhållanden förr eller senare kommer att upplösas av en separation.

I det här kapitlet kommer jag att pröva att tolka skillnader i kvinnors rapportering om våld från pågående förhållanden och från avslutade förhållanden för att bedöma om våld i en del förhållanden utgör anledning till separation.

Jag kommer att analysera data från den undersökning av mäns våld mot kvinnor som kallats *Slagen Dam* samt Statistics Canadas studie av våld mot kvinnor från 1993.⁵ *Slagen Dam* revolutionerade i ett slag kunskapsläget om mäns våld mot kvinnor i Sverige, genom att kombinera ett feministiskt perspektiv på våld, med betydelse för formuleringar av frågor och svarsalternativ, med en urvalsstorlek om 10.000 kvinnor och en utmärkt svarsfrekvens på 70 procent.⁶ Styrkan i *Slagen Dam* är, enligt min mening, att den beskriver

⁵Lundgren *et al.* respektive Johnson.

⁶I massmedia fick *Slagen Dam* ett oförtjänt dåligt mottagande, vilket kommenterats av Eva Lundgren och Jenny Westerstrand i en artikel i *Bang* nr 2 2001. Även i uttalat feministiska tidskriften *Bang* har dock *Slagen Dam* fått orättvis kritik (Per Båvners artikel i samma nummer). För en djupare analys av mottagandet av *Slagen Dam*, se Gabriella Nilsson, "Slagen dam och tystnaden", *Nätverket*, vol. 14, 65–78 (2005), <http://publications.uu.se/journals/1651-0593/natverket.htm> (2006-01-03).

I slutfasen av arbetet med den här avhandlingen har *Slagen Dam* återigen fått orättvis kritik, den här gången i samband med en av Uppsala universitet initierad granskning av Eva Lundgrens forskning (Margareta Hallberg & Jörgen Hermansson, "Granskning av professor Eva Lundgrens forskning i enlighet med Uppsala universitets regler avseende förfarandet vid anklagelse om vetenskaplig ohederlighet", http://www.samfak.uu.se/rapporter/Granskarnas_rapport.pdf (2005)). I *Slagen Dam* hävdar författarna att deras resultat kan användas för att avfärda vanliga myter om att det i huvudsak är män i marginaliserade grupper: missbrukare, arbetslösa, män med låg utbildning, män födda utomlands, som använder våld. Granskarna av Eva Lundgrens forskning ägnar en betydande del av sin rapport åt att försöka avfärda avfärdandet, genom att med regressionsanalyser mäta de omstridda variabelernas effekt på våldsanvändningen. Samtliga variabler utom utbildningsnivå utövar enligt dessa analyser en signifikant effekt på våldsanvändning och granskarna drar slutsatsen att "tesen om våldets allmängiltighet, inte har stöd i Lundgrens m.fl. egna data [...] slutsatsen borde vara den rakt motsatta." Den av granskarnas regressionsanalyser som har högst förklaringskraft förklarar emellertid inte mer än 5 procent av variationen i våldsanvändning, 95 procent av variationen i våldsanvändning beror alltså på andra faktorer än alkoholmissbruk, arbetslöshet, utbildningsnivå, etnicitet. Det faktum att dessa variabler framträder som signifikanta i en regressionsanalys som förklarar 5 procent av variationen i våldsanvändning är, som jag ser det, helt förenligt med att "Schablonen att det främst är män ur socialt lägre skikt och eller män med alkoholproblem som utövar våld mot kvinnor stämmer sålunda inte

våldserfarenheterna bland kvinnor *generellt*. Vad gäller gruppen gravida kvinnor var kunskapsläget redan gott tack vare Lena-Widding Hedins studie som omfattade 200 gravida kvinnor och med en svarsfrekvens på 99,5 procent.⁷

Jag har fått tillgång till de data som *Slagen Dam* bygger på och därmed kunnat komplettera analyserna som finns beskrivna i *Slagen Dam* med nya analyser av materialet.

Slagen Dam är i första hand en undersökning av *omfattningen* av mäns våld mot kvinnor och den inkluderar våld utanför heterosexuella parförhållanden. Ett av de viktigaste resultaten från undersökningen är att sexuellt våld från män mot kvinnor som de inte haft ett sexuellt förhållande med är vanligare än vad många trott. Jag är i denna avhandling huvudsakligen intresserad av våldets variation över tid i heterosexuella parförhållanden, och enbart de delar av *Slagen Dam* som kan säga något om denna variation kommer att tas upp.

Ett av de mest slående resultaten i *Slagen Dam* är den stora skillnaden mellan pågående och avslutade heterosexuella parförhållanden. I pågående förhållanden verkade våld vara relativt ovanligt, men från avslutade förhållanden rapporterade mycket högre procentandelar av kvinnorna att de utsatts för våld. Detta mönster gällde såväl kontrollerande beteenden som fysiskt och sexuellt våld och hot, mönstret gällde såväl mäns våld mot kvinnor som mot barn.⁸

Frågorna om våld från män som kvinnan tidigare haft ett sexuellt förhållande med var formulerade så att de kvinnor som har mer än ett avslutat heterosexuellt förhållande kommer att framställas som utsatta för våld från någon tidigare partner även om inte den man som kvinnan *senast* separerade/skilde sig ifrån använde våld. Man kan tycka att det är missvisande att jämföra ett nuvarande förhållande med flera tidigare (men det är inte alls självklart att det är missvisande, tiden som det nuvarande förhållandet pågått kan ju mycket väl vara längre än alla de tidigare förhållandena tillsammans). I *Slagen Dam* ingår en fråga om hur många heterosexuella parförhållanden kvinnan haft, vilket gör att man kan kontrollera för antal tidigare förhållanden när man jämför våld i pågåenden och avslutade förhållanden.

4.1. Kvinnor utsatta för våld i sitt första äktenskap eller samboförhållande

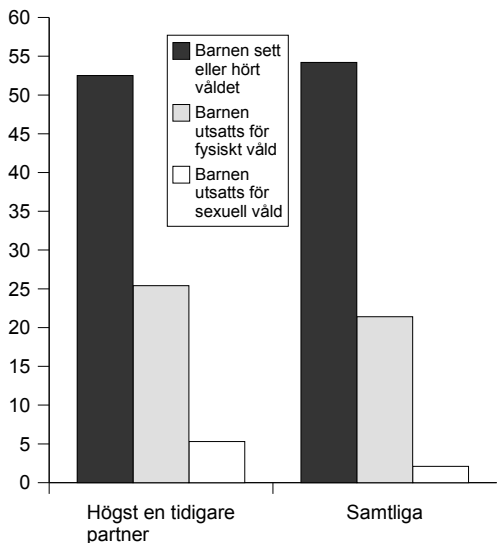
Kvinnor som enbart har ett avslutat heterosexuellt förhållande bakom sig rapporterar *mer* våld från detta förhållande än vad kvinnor som har flera

enligt studiens resultat.”, som man skriver i *Slagen Dam*, s. 71.

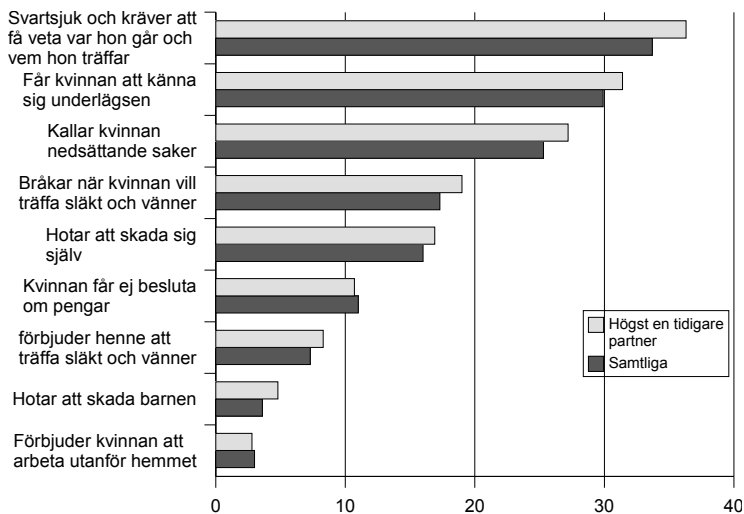
⁷Hedin

⁸Lundgren *et al.*, s. 77-80

förhållanden bakom sig rapporterar från dessa förhållanden. Skillnaderna är små men systematiska, vilket framgår av figurerna 4.1, 4.2, 4.3 och 4.4.

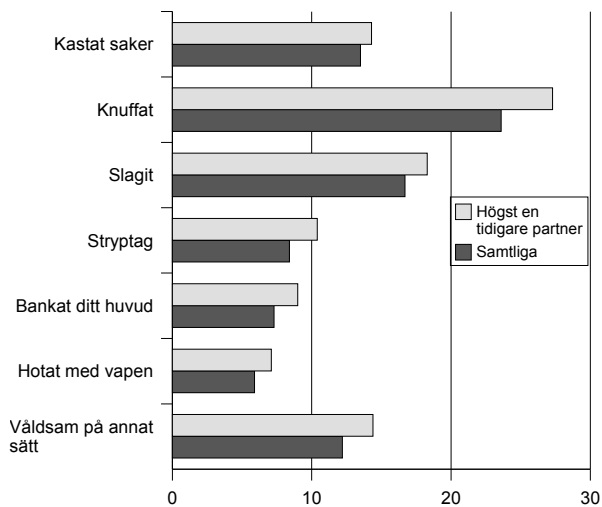
Figur 4.1. Barns utsatthet i avslutade förhållanden rapporterad av kvinnor med exakt en tidigare partner respektive av kvinnor med minst en tidigare partner. Procent. Källa: *Slagen Dam*.

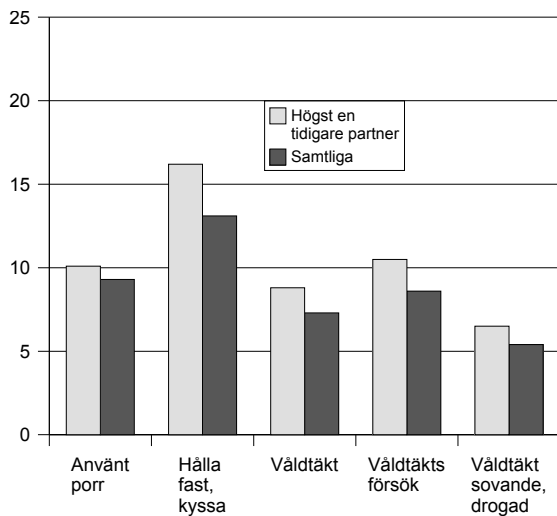
Figur 4.2. Tidigare mäns användande av psykiskt våld. Kvinnor med exakt en tidigare partner jämförda med kvinnor med minst en tidigare partner. Procent. Källa: *Slagen Dam*.

Det är i sig ett intressant resultat därför att det verkar motsäga en vanlig myt om mäns våld mot kvinnor i heterosexuella parförhållanden: att kvinnor på något sätt upprepade gånger söker sig till män som är benägna att använda våld mot dem.⁹ Siffrorna ovan tyder på motsatsen: kvinnor som blivit utsatta för våld i sitt första heterosexuella förhållande (som inkluderat gemensamt

⁹Myten nämns bland annat i *ibid.*, s. 68

Figur 4.3. Före detta mäns användande av *fysiskt* våld. Kvinnor med exakt en tidigare partner jämförda med kvinnor med minst en tidigare partner. Procent. Källa: *Slagen Dam*.

Figur 4.4. Före detta mäns användande av *sexuellt* våld. Kvinnor med exakt en tidigare partner jämförda med kvinnor med minst en tidigare partner. Procent. Källa: *Slagen Dam*.

boende), verkar tendera att inte etablera nya heterosexuella förhållande, eller åtminstone vänta längre innan de etablerar ett förhållande med en ny man.¹⁰

För att testa detta antagande har jag betraktat gruppen kvinnor med exakt ett avslutat förhållande bakom sig och jämfört de som utsattes för fysiskt våld (eller hot om fysisk skada, fråga 65 i *Slagen Dam* har använts som definition) i detta första förhållande och de som inte utsattes för våld i detta förhållande och sett om de två grupperna skiljer sig åt när det gäller att etablera nya heterosexuella parförhållanden. Resultaten visas i tabell 4.1. Av de kvinnor som

Tabell 4.1. Kvinnors benägenhet att etablera nya heterosexuella parrelationer efter att ha avslutat ett förhållande där de blivit utsatta för *fysiskt* våld. Procent. $N = 2002$.

	Har utsatts för fysiskt våld i föregående förhållande		Totalt
	ja	nej	
Ingen ny man	65,9	44,0	47,2
Ny man	34,1	56,0	52,8
Total	100	100	100

$$Df = 1, \chi^2 = 48,6 \quad p < 0,001$$

varit utsatta för fysiskt våld (eller hot om fysisk skada) i deras första förhållande som involverade gemensamt boende eller äktenskap hade 65,9 procent inte etablerat något nytt förhållande vid enkättilfället. Av de kvinnor vars första förhållande inte inbegrep att mannen utsatte dem för fysiskt våld hade 44,0 procent inte etablerat något nytt förhållande vid enkättilfället.¹¹

Erfarenheter av sexuellt våld i ett tidigare förhållande verkar i ännu högre grad än erfarenheter av fysiskt våld avskräcka kvinnor från att etablera nya heterosexuella parförhållanden. Tabell 4.2 på motstående sida visar skillnader i etablering av nya heterosexuella parrelationer mellan de kvinnor som utsatts för sexuellt våld i första förhållandet och de som inte utsatts för sexuellt våld i första förhållandet.

Resultatet blir liknande om man korstabulerar utsatthet för psykiskt våld med att ha eller inte ha en ny man. Eftersom män som använder våld ofta

¹⁰Frågan om civilstånd i *Slagen Dam* är utformad så att kvinnor som lever i homosexuella förhållanden framstår som ”Ogift och bor ej med en man”, se *ibid.*, s. 101.

¹¹Om det inte vore någon skillnad mellan grupperna skulle det i båda kolumnerna stå 47,2 respektive 52,8 på den första respektive andra raden. Skillnaden mellan dessa grupper är statistiskt säkerställd på 0,001-nivån (vilket i beskrivningen av tabellen representeras av formeln $p < 0,001$). En sådan stor skillnad uppstår slumpvis i så här stora material i mindre än 1 fall på 1000.

Tabell 4.2. Kvinnors benägenhet att etablera nya heterosexuella parrelationer efter att ha avslutat ett förhållande där de blivit utsatta för *sexuellt* våld. Procent. $N = 2002$. Källa: *Slagen Dam*

	Har utsatts för sexuellt våld i föregående förhållande		Total
	ja	nej	
Ingen ny man	70,6	45,0	47,2
Ny man	29,4	55,0	52,8
Total	100	100	100

$$Df = 1, \chi^2 = 40,76 \quad p < 0,001$$

använder flera olika former av våld (fysiskt, sexuellt, psykiskt) blir korstabuleringarna liknande oavsett vilken våldsförhållande man korstabulerar.

Att kvinnor som etablerat ett nytt förhållande rapporterar mindre våld från den tidigare partnern kommenteras redan i *Slagen Dam*. Författarna till *Slagen Dam* för fram två tolkningar av detta faktum:¹²

- A Kvinnor som utsatts för våld av en man i ett nu avslutat förhållande är mindre benägna att etablera ett förhållande med en ny man.
- B Kvinnor som har etablerat ett nytt förhållande med en man underrapporterar våld från tidigare partners, eftersom de fortfarande är "i" ett förhållande med en man.

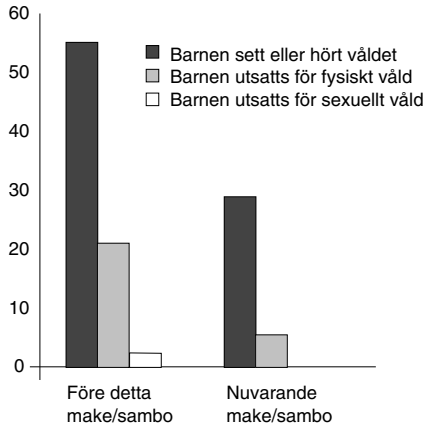
Av dessa är [A] i linje med mitt teoretiska perspektiv, utgångspunkten att våldsutsatta kvinnor är lika rationella, lika medvetna om olika handlingsalternativ och deras konsekvenser som icke våldsutsatta kvinnor och därför finner jag den mest rimlig. [B] har emellertid också visst stöd i tillgängliga data, om än kanske inte på samma sätt som författarna till *Slagen Dam* menar. En undersökning om våld i nära relationer som genomfördes i England och Wales 2001, *British Crime Survey*, inkluderade en fråga om kvinnan som fyllde i enkäten var ensam i rummet när hon fyllde i den, eller om hennes nuvarande partner eller någon annan var i rummet. När man jämför hur de kvinnor svarat som varit ensamma jämfört med de som haft sällskap i rummet av sin nuvarande partner vid enkätstillfället visade det sig att för kvinnor i åldrarna 30-59 år *minskade* andelen som rapporterade att de någon gång under sin

¹²ibid., s. 27f, på sidan 25 i *Slagen Dam* redovisas i figur 8 skillnaderna i utsatthet från tidigare partners korstabulerat med kvinnans nuvarande familjesituation, och ensamstående kvinnor rapporterar klart mer våld från någon tidigare partner än kvinnor som lever med en man.

livstid utsatts för våld (av någon annan man än den nuvarande partnern) från 23 procent i den ensamma gruppen till 19 procent i gruppen som inte varit ensamma.¹³ Skillnaden mellan 23 och 19 procent är liten och det är osäkert om skillnaden är signifikant. En liten underrapportering från de kvinnor som är "i" nya förhållanden har alltså stöd i empiriska data, men mekanismen baseras på om den nuvarande partnern är närvarande vid enkätifyllandet eller inte, snarare än om kvinnan *upplever* att hon varit utsatt eller inte.

4.2. Mer våld i avslutade än i pågående förhållanden

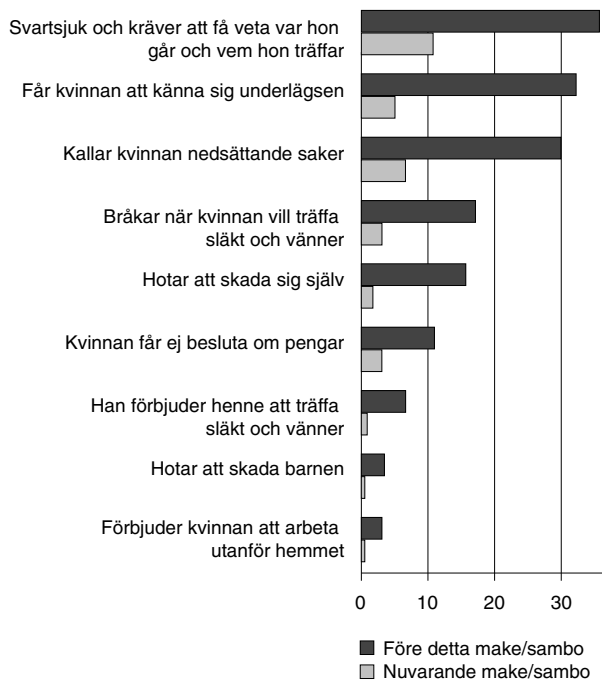
Efter utvecklingen om kvinnor som utsatts för våld i sitt första samboförhållande/äktenskap, följer nu tre diagram som visar att i *Slagen dam* rapporterar kvinnor om klart mer våld i avslutade än i pågående förhållanden. De enkätsvar som dessa sammanställningar bygger på är från olika grupper av kvinnor: även kvinnor som inte vid enkättillfället levde tillsammans med någon man och tidigare levt tillsammans med någon annan man finns representerade. Den första figuren 4.5 visar att en större andel av kvinnorna rapporterar att män använt våld mot barn i avslutade förhållanden än i pågående förhållanden. Figur 4.6 visar att samma mönster gäller för vad som

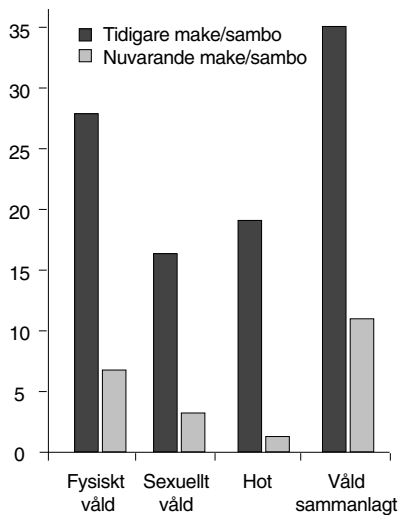
Figur 4.5. Barns utsatthet i avslutade respektive pågående förhållanden, procent. (Figuren hämtad från *Slagen Dam*, sid 76.)

i *Slagen Dam* kallas kontrollerande beteende (i den här texten använder jag termen "psykiskt våld"). Av figur 4.7 på motstående sida framgår att de stora skillnaderna mellan avslutade och pågående förhållanden gäller såväl fysiskt som sexuellt våld samt hot.

¹³Walby & Myhill, s. 509.

Figur 4.6. Psykiskt våld i avslutade respektive pågående förhållanden. Källa: *Slagen Dam* sid 78.

Figur 4.7. Våld och hot i avslutade respektive pågående förhållanden. Källa: *Slagen Dam* sid 79.

4.3. Varför mer våld i avslutade än pågående förhållanden?

Genom att jämföra avslutade och pågående förhållanden kan man dra slutsatser som kvinnors strategier för att hantera det våld som de utsätts för. Som vi ska se är olika tolkningar av skillnaderna i våldsfrekvenser i avslutade respektive pågående förhållanden möjliga, men jag kommer i detta stycke att presentera nya sätt att jämföra dem på som talar för vissa sådana tolkningar och mot andra.

När det gällde våld i avslutade förhållanden skilde den enkät som användes i *Slagen Dam* inte på om mannen använt våld under själva förhållandet eller efteråt.¹⁴ Därför är en jämförelse mellan pågående och avslutade förhållanden problematisk att göra; i den utsträckning som män som inte använt våld före skilsmässa eller separation börjar göra det i samband med skilsmässa eller separation bör avslutade förhållanden framstå som mer våldsamma än pågående förhållanden. Män som ännu inte använt våld i pågående förhållanden kan komma att använda våld i framtiden.

Resultaten av min studie visar emellertid att mycket få män börjar använda fysiskt eller sexuellt våld i samband med eller efter separation, vilket ger stöd för att jämföra pågående och avslutade förhållanden så som man gjort i *Slagen Dam*.

Två tolkningar som läggs fram i *Slagen Dam* till varför andelen kvinnor som rapporterar att de utsätts för våld i avslutade än i pågående förhållanden:

- A Män som använder våld blir lämnade i högre grad än män som inte använder våld.
- B Kvinnor tenderar att inte uppleva mannens handlingar *som våld* så länge förhållandet pågår.¹⁵

I *Slagen Dam* avvisas [A] med argumentet att om det vore så, så skulle våldet generellt minska över tiden men på det hela taget minskar inte mäns våld mot kvinnor.¹⁶ Detta verkar emellertid vara ett felslut. För att fenomenet att individuella kvinnor i högre utsträckning lämnar män som använder våld än män som inte använder våld ska få genomslag i statistiken över mäns våld mot kvinnor krävs minst att endera av följande förändringar sker:

¹⁴I enkäten ingår en fråga om kvinnorna utsätts för våld efter att paret skilt sig eller flyttat isär, men den frågan skiljer inte på fysiskt och sexuellt våld. Tyvärr frågas inte de kvinnor som uppger att de utsätts för våld efter separation eller skilsmässa om de också utsattes före separationen eller skilsmässan. Lundgren *et al.*, s. 109.

¹⁵*ibid.*, s. 78f

¹⁶*ibid.*, s. 78

I antalet män som använt våld och blir lämnade som inte etablerar nya heterosexuella parförhållanden ökar.

II antalet män som använt våld i ett avslutat förhållanden men inte gör om det i nästa förhållande ökar.

Att män som använder våld blir lämnade i högre grad än män som inte använder våld är alltså förenligt med att mäns våld mot kvinnor på makronivån är konstant. En förändring så att en större och större andel av de män som ingår i heterosexuella parrelationer och använder våld blir lämnade jämfört med de som inte använder våld är *också* förenlig med att mäns våld mot kvinnor på makronivån är konstant, givet att inte någon av ovanstående förändringar [I] eller [II] också sker.

De skäl som anförs i *Slagen Dam* för att avvisa [A] är därför otillräckliga, och [A] är enligt min mening lika rimlig som [B]. [A] och [B] utesluter inte varandra båda är rimliga, så jag räknar med att båda dessa fenomen tillsammans bidrar till att förklara varför en mycket större andel kvinnor rapporterar att de varit utsatta i avslutade förhållanden än i pågående förhållanden.

Till diskussionen som förs i *Slagen Dam* om dessa skillnader vill jag tillföra två saker. Skillnaderna i våldsrapporteringen mellan pågående och avslutade förhållanden varierar med våldet allvarlighetsgrad, och det finns ett snarlikt fenomen i skillnaden mellan vad kvinnorna i pågående förhållanden rapporterar om å ena sidan de senaste 12 månaderna och å andra sidan perioden före de senaste 12 månaderna.

För att börja med det sistnämnda fenomenet, kan man nämna att få kvinnor rapporterar sexuellt våld i nuvarande förhållande. Av de som ändå anger att de varit utsatta är det mycket vanligare att ange att mannen utövade sexuellt våld för mer än 12 månader sedan. Med tanke på att många av kvinnorna lever i förhållanden som varat mycket längre än 12 månader är detta i linje med vad man kunde förvänta sig.

För de grövsta formerna av våld är det nästan tre gånger så vanligt att man rapporterar att det skedde för mer än 12 månader sedan. För den mindre grova formen av sexuellt våld är dock skillnaden betydligt mindre. För frågan om pornografi ligger kvoten närmare de grövre formerna. I tabell 4.3 på nästa sida redovisas antalet kvinnor som utsatts för respektive våldsform under de senaste 12 månaderna respektive tidigare och kvoten av dessa siffror.¹⁷ I tabellen är frågorna ordnade efter kvoten så att de frågor där skillnaden mellan pågående och avslutade förhållanden är minst står överst. Bokstäverna

¹⁷Trots att det är mycket få som rapporterar att de varit utsatta, spelar det interna bortfallet ingen roll för kvoten. Det relativa interna bortfallet, med fråga A som hade minst internt bortfall som bas, redovisas i den högra kolumnen.

i den första kolumnen anger i vilken ordning frågorna ställdes (frågan som markerats med A ställdes först, därefter frågan markerad med B o.s.v.).

Tabell 4.3. Skillnaden i andelen kvinnor som anger att deras nuvarande man utsatt dem för sexuellt våld under senaste 12 månaderna och andelen som anger att mannen utsatt dem tidigare. Data från *Slagen Dam*. Enbart kvinnor som har haft relation längre än 12 månader medtagna. I tabellen redovisas frekvenser, inte procent. $N = 4.687$

Fråga	Senaste 12 mån	Tidigare	kvot	internt bortfall
E tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag, i hålla fast, kyssa eller krama?	75	107	1,4	-29
A använt pornografi på ett sätt som du upplevt som obehagligt eller kränkande?	58	131	2,3	0
C försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt?	11	28	2,5	-22
B tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt?	8	22	2,8	-7
D tvingat dig försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad?	9	30	3,3	-30

Kvoten mellan andelen som utsatts för sexuellt våld under de senaste 12 månaderna och de som utsatts tidigare verkar variera med våldets allvarlighetsgrad.¹⁸ För att avgöra om kvoten systematiskt hänger samman med våldets allvarlighetsgrad kan vi tillämpa den på en rad andra fall: skillnaden mellan avslutade och pågående förhållanden för olika våldsformer och skillnaden mellan senaste "12 månaderna" och "tidigare" för andra våldsformer än sexuellt våld.

Finns det något sådant samband mellan våldets allvarlighetsgrad och skillnader i frekvenser mellan olika former av våldshandlingar om man jämför

¹⁸Jag har även provat att jämföra med antal kvinnor som anger att de blivit utsatta både de senaste 12 månaderna och tidigare, men kvoten mellan dessa siffror och de som finns i tabellen resulterar inte i någon ny ordning av formerna av våldshandlingarna.

pågående och *avslutade* förhållanden? Svaret framgår av tabell 4.4, som visar svaren i procent, eftersom de två grupperna pågående respektive avslutade förhållanden, inte är lika stora.

Tabell 4.4. Skillnaden i andelen kvinnor som anger att deras nuvarande man utsatt dem för sexuellt våld och andelen kvinnor som anger att en man i en tidigare relation utsatt dem för sexuellt våld. Data från *Slagen Dam*. Procent. $N = 4.687$

Fråga	Pågående förhållanden	Avslutade förhållanden	kvot
A -använt pornografi på ett sätt som du upplevt som obehagligt eller kränkande?	3,1	9,7	3,1
E -tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag, i hålla fast, kyssa eller krama?	3,2	15,3	4,8
D - <i>tvingat dig försökt tvinga</i> dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad?	,9	6,4	7,1
C - <i>försökt tvinga</i> dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt?	,9	9,6	10,6
B -tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt?	,5	8,3	16,6
<i>N</i>	4.650	2.756	

Kvoten mellan andelen som rapporterar utsatthet för respektive form av våldshandling i pågående jämfört med avslutade förhållanden verkar samvariera starkare med allvarlighetsgraden av våldet än jämfört med skillnader i pågående förhållanden mellan de senaste 12 månaderna och tidigare.

I Statistics Canadas telefonundersökning från 1993 ställdes enbart en fråga om sexuellt våld i pågående relationer: om mannen tvingat kvinnan till sexuell handling mot hennes vilja genom att hota, hålla fast eller skada henne.

2 procent av kvinnorna i en pågående parrelation rapporterade att de utsatts för sådant sexuellt våld, 17 procent av kvinnorna med minst en avslutad parrelation bakom sig rapporterar att de utsatts för sexuellt våld i den avslutade relationen, vilket ger en kvot på 8,5.

Gäller då samma sak för fysiskt våld? Ja, det finns en tendens till samvariation mellan kvot och allvarlighetsgrad, sambandet är också för fysiskt våld starkast när man jämför avslutade och pågående förhållanden,¹⁹ se tabellerna 4.5 och 4.6 på motstående sida.

Tabell 4.5. Skillnaden i andelen kvinnor som anger att deras nuvarande man utsatt dem för fysiskt våld under senaste 12 månaderna och andelen som anger att mannen utsatt dem tidigare. Enbart kvinnor som har haft relation längre än 12 månader medtagna. Data från *Slagen Dam*. I tabellen redovisas frekvenser, inte procent. $N = 4.687$

Fråga	Senaste 12 mån	Tidigare	kvot internt bortfall
E -Hotat med eller använt kniv, skjutvapen eller annat vapen	8	13	1,6
G -Varit våldsam på något annat sätt	66	117	1,8
B -Knuffat dig, hållit fast dig eller släpat dig	107	234	2,2
A -Kastat något på dig, något som skulle kunna göra dig illa	33	80	2,4
C -Slagit dig med knytnäven, slagit dig med något hårt föremål, eller sparkat dig	28	72	2,6
D -Tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig	11	33	3
F -Bankat ditt huvud mot något	0	4	-

En jämförelse mellan pågående och avslutade förhållanden med data från den kandensiska studien redovisas i tabell 4.7 på sidan 94.

Förhållandet mellan å ena sidan våldets allvarlighetsgrad och å andra sidan kvoten mellan andelen utsatta kvinnor i avslutade förhållanden och andelen utsatta kvinnor i pågående förhållanden är alltså detsamma oavsett om vi analyserar *Slagen Dam* eller Statistics Canadas data: För grovt våld är skill-

¹⁹En form av våldshandling - Hotat med eller använt kniv, skjutvapen eller annat vapen, utgör ett undantag när det gäller pågående förhållanden, i det att handlingen är grov men kvoten är ändå liten.

Tabell 4.6. Skillnaden i andelen kvinnor som anger att deras nuvarande man utsatt dem för fysiskt våld ($N = 4.687$) och andelen kvinnor som anger att en man i en tidigare relation utsatt dem för fysiskt våld ($N = 2755$). Data från *Slagen Dam*. Procent.

Fråga	Pågående förhållanden	Avslutade förhållanden	kvot
B -Knuffat dig, hållit fast dig eller släpat dig	6,1	23,5	3,9
G -Varit våldsam på något annat sätt	3,0	12,1	4,0
A -Kastat något på dig, något som skulle kunna göra dig illa	2,1	13,5	6,4
C -Slagit dig med knytnäven, slagit dig med något hårt föremål, eller sparkat dig	1,9	16,7	8,8
D -Tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig	0,8	8,3	10,4
F -Hotat med eller använt kniv, skjutvapen eller annat vapen	0,4	7,2	18,0
E -Bankat ditt huvud mot något	0,2	5,8	29,0

naden (kvoten) större än för mindre grovt våld. Även om frågorna skiljer sig något åt mellan de två undersökningarna kan man urskilja två grupper av frågor. Den första gruppen utgörs av det mindre grova våldet och omfattar de frågor som fångar handlingar som att mannen kastar något på kvinnan, knuffar, håller fast eller skuffar runt henne eller slår henne med öppen hand. Kvoterna är för dessa handlingar mellan 3,3 och 7,5 i båda studierna. Det grövre våldet, resterande våldshandlingar, har samtliga högre kvoter mellan 8,8 och 29.

Bilden som framträder av sexuellt och fysiskt våld i pågående förhållanden är vidare att en betydande andel av våldet verkar ligga mer än 12 månader tillbaka i tiden. En annan bild av samma fenomen ges av svaren på frågan när mannen senast utsatte kvinnorna för våld, som visas i tabell 4.8 på sidan 95. Mediantiden sedan senaste våldshandlingen verkar vara ungefär 18 månader och drygt 40 procent av kvinnorna svarar att de har utsatts för våld under det senaste året.

Tabell 4.7. Skillnaden i andelen kvinnor som anger att deras nuvarande man utsatt dem för fysiskt våld och andelen kvinnor som anger att en man i en tidigare relation utsatt dem för fysiskt våld. Data från *Statistics Canada* (1993). Procent.

Fråga		Pågående förhållanden	Avslutade förhållanden	kvot
B	-Knuffat, grabbat tag i eller skuffat runt henne	12	40	3,3
A	-Kastat något mot henne, något som skulle kunnat göra henne illa	4	21	5,2
C	-Gett henne en örfil	4	30	7,5
H	-Använt eller hotat att använda pistol eller kniv mot henne	1	10	10
D	-Sparkat, bitit eller slagit henne med knytnäven	2	22	11
E	-Slagit henne med något som kunnat skada henne	1	12	12
G	-Tagit stryptag på henne	1	14	14
F	-Klått upp henne	1	19	19

Uppgifterna i tabell 4.8 på nästa sida innebär att en inte oansenlig andel av de kvinnor som utsatts för våld av sin make/sambo inte utsatts för våld under en lång tid, till exempel har 35 procent av kvinnorna som någon gång utsatts för våld inte blivit utsatta för våld under de senaste 5 åren. Detta komplicerar bilden av mäns våldsanvändning som ju ofta beskrivs som ett eskalerande fenomen. Det finns tillräckligt med bevis för att hålla fast vid den bilden, men det finns tydligen - i pågående förhållanden - också andra "våldskarriärer" än den eskalerande. Minna Piispa har med hjälp av klusteranalys analyserat data från den finska motsvarigheten till *Slagen Dam*, som genomfördes 1997.²⁰ En av de fyra typer av våldsamma parförhållanden hon finner kännetecknas just av att det fysiska våldet ligger långt bak i tiden, och dessa par utgjorde 40

²⁰Minna Piispa, "Complexity of patterns of Violence Against Women in Heterosexual Partnerships", *Violence Against Women*, vol. 8, nr. 7, 873-900 (2002)

Tabell 4.8. Senaste våldshandlingen från make/sambo. Data från *Slagen Dam*.
p=procent, p/år=procent per år, Kum.p=Kummulativ procent. $N = 4.687$

När utsatte din nuvarande make/sambo dig senast?	p	p/år	Kum. p
Under den senaste månaden	13,1	-	13,1
För 2-3 månader sedan	12,7	-	25,7
För 4-6 månader sedan	9,1	-	34,8
För 7-11 månader sedan	6,2	41,0	41,0
För 1 år sedan	6,3	6,3	47,3
För 2 år sedan	7,0	7,0	54,2
För 3-4 år sedan	10,3	5,15	64,6
För 5-10 år sedan	17,4	1,74	82,0
För mer än 10 år sedan	18,0	-	100,0

procent av alla parförhållanden där mannen använt våld.²¹

Jämfört med sexuellt och fysiskt våld är det mindre meningsfullt att tala om enstaka handlingar som psykiskt våld och ännu mindre meningsfullt att försöka gradera sådana handlingar utifrån allvarlighetsgrad. Därför kan man inte använda samma logik för att "pröva" om skillnaden grovt och mindre grovt psykiskt våld i pågående respektive avslutade förhållanden följer samma mönster som för sexuellt och fysiskt våld. Däremot kan man utifrån antagandet om att skillnader i kvoterna samvarierar med våldets allvarlighetsgrad få en uppfattning om vilka psykiska våldshandlingar som är allvarligare och vilka som är något mindre allvarliga. Eftersom denna fråga ligger utanför syftet med detta kapitel har de tabeller som redovisar kvoterna för de psykiska våldshandlingarna (tabellerna C.1 på sidan 274 samt C.2 på sidan 275) lagts i bilaga C.

Så till kärnfrågan: säger kvoterna något om vilken förklaring till varför kvinnor rapporterar mer våld från avslutade förhållanden än i pågående förhållanden?

A Män som använder våld blir lämnade i högre grad än män som inte använder våld.

²¹En viktig skillnad mellan Piispas data och enkäten i *Slagen Dam* är att i den senare tas inte psykiskt våld upp när man frågar efter den senaste våldshändelsen. En av Piispas typer av våldsamma parförhållanden kännetecknas av att fysiskt och sexuellt våld ligger långt bak i tiden, men mannen har inte upphört att använda våld, utan istället använder psykiskt våld.

B Kvinnor tenderar att inte uppleva mannens handlingar *som våld* så länge förhållandet pågår.²²

Stämmer någon av dessa förklaringar bättre in på det faktum att kvoterna samvarierar med våldets allvarlighetsgrad? För [A] innebär det att ju grövre typer av våldshandlingar som män som använder desto större chans att förhållandet avslutas, för [B] innebär det att ju grövre typer av våldshandlingar desto större chans att kvinnor inte upplever dem *som våld* så länge förhållandet pågår, vilket verkar orimligt.²³ Den del av kvoten som verkar bero på våldets allvarlighetsgrad kan alltså inte förklaras med [B], men väl med [A].

Det är emellertid bara en del av kvoten som verkar bero på våldets allvarlighetsgrad, även de minst allvarliga formerna av våldshandlingar är cirka 4 gånger så vanliga i avslutade som i pågående förhållanden. Denna del kan förklaras såväl med [A] som med [B] (eller mer troligt, en kombination av dem).

Underrapportering kan förklara kvoten, men då som ett mer generellt begrepp som innefattar fler fenomen än att kvinnor i pågående förhållanden inte upplever mannens handlingar *som våld*. Vi känner till exempel inte till de konkreta omständigheterna under vilka kvinnorna fyllde i enkäten. Det är inte svårt att föreställa sig att ju grövre våld en man använt desto större chans att han kontrollerar kvinnan så att hon inte har möjlighet att fylla i enkäten utan att han får kännedom om vad hon har svarat, eller att mannen hindrar kvinnan från att få tillgång till enkäten, eller bestämmer att hon inte ska svara på den, eller att hon upplever att det vore riskfyllt för henne att fylla i enkäten.²⁴ Underrapportering på grund av sådana omständigheter är den risk man tar när man genomför en brevenkät till kvinnor som lever i heterosexuella parförhållanden.

Den tidigare nämnda undersökningen om våld i nära relationer som genomfördes i England och Wales 2001, *British Crime Survey*, inkluderade en fråga om kvinnan som fyllde i enkäten var ensam i rummet när hon fyllde i den, eller om hennes nuvarande partner eller någon annan var i rummet. När man jämför hur de kvinnor svarat som varit ensamma jämfört med de som inte varit ensamma vid enkättillfället visade det sig att för kvinnor i åldrarna 30-59 år minskade andelen som rapporterade att någon gång under sin livstid utsatts för våld från 23 procent i den ensamma gruppen till 10 procent i gruppen som inte varit ensamma.²⁵

²²Lundgren *et al.*, s. 78f

²³Eliasson, Mäns våld mot kvinnor, s. 17

²⁴Jämför även stycke 3.4.2 på sidan 51 ”Mannens kännedom om deltagandet”.

²⁵Walby & Myhill, s. 509.

Till förklaringarna av att avslutade parförhållanden är mer våldsamma i *Slagen Dam* anser jag att man bör foga

C I pågående förhållanden samvarierar med männens våldsutövning med deras intresse och möjlighet att hindra att kvinnan rapporterar omfattningen av mannens våldsutövning. En del underrapportering av våld i pågående förhållanden sker när kvinnan inte är säker på att mannen inte får kännedom om hennes svar.

Sylvia Walby och Andrew Myhill har fört fram ytterligare en mekanism som kan bidra till att förklara varför våld i pågående förhållanden är mindre vanligt än våld i avslutade förhållanden: kvinnor som nyligen utsatts för våld löper större risk än kvinnor som inte nyligen utsatts för våld att befinna sig på andra platser än den adress de är skrivna på. Kvinnor som söker skydd på kvinnojourer, eller tillfälligt boende till exempel hos vänner eller släktingar, har därför mindre chans att faktiskt nå av information om undersökningarna, oavsett om dessa baseras på adress eller telefonnummer.²⁶ Den här mekanismen skulle också kunna bidra till att förklara en (liten) del av skillnaderna i rapportering av grovt och mindre grovt våld: kvinnor som utsätts för grovt våld torde söka sig till kvinnojourer oftare än kvinnor som enbart utsätts för mindre grovt våld. Den här effekten är dock troligen liten, eftersom andelen kvinnor som under ett år söker skydd på en kvinnojour är i storleksordningen en av 1000 och att den genomsnittliga vistelsetiden på kvinnojour är ungefär en månad, så även kvinnor som sökt skydd på kvinnojour under tiden som en enkätundersökning genomförs kan hinna flytta tillbaka och få ett påminnelseutskick.

Huvudpoängen i det här kapitlet har varit att kvinnor kan använda separation som en strategi för att få männens våld mot dem att upphöra. Även om bilden är komplex - för en liten andel av kvinnorna trappas våldet upp i samband med eller efter separationen - verkar separation vara kvinnors mest lyckosamma strategi för att få våld att upphöra.²⁷ Data från *Slagen Dam* och Statistics Canadas studie från 1993 har analyserats och jag har lyft fram skillnaden mellan grövre och mindre grovt våld när det gäller skillnader i hur stor andel av kvinnorna som rapporterar att de utsätts för våld i pågående och avslutade förhållanden. Denna skillnad bör förstås som en effekt av ett specialfall av tendensen att kvinnor som utsätts för våld separerar för att få slut på våldet, nämligen att kvinnor som utsätts för grovt våld i högre grad än kvinnor som utsätts för mindre grovt våld försöker få slut på våldet genom att separera.

²⁶ibid., s. 510

²⁷Se sidan 79.

5. Översikt över separationsprocessen och kvinnornas utsatthet för våld

Det här kapitlet ger en översikt över enkätsvaren med fokus på våld och separationsprocessen. Bland annat kommer förhållandets olika perioder att beskrivas, hur och av vem togs initiativ till separationen. Syftet är att de analyser som följer i senare kapitel ska förstås mot bakgrund av de uppgifter som presenteras här. Jag kommer också att ta upp några fenomen som utgör undantag från den generella bilden av hur våldet, på aggregerad nivå, varierar över de olika perioderna. I de två kapitel som följer efter detta analyseras variation och kontinuitet i våldsanvändning på individnivå.

5.1. Perioderna

De perioder som kommer att vara utgångspunkten för analyserna nedan är följande:

- I** De sex första månaderna de bott tillsammans
- II** Den följande perioden fram till period III
- III** De sex sista månaderna innan någon gjorde klart att den skulle separera
- IV** Den period som de eventuellt bodde tillsammans innan någon av dem skaffat ny bostad
- V** Efter att de flyttat isär
- VI** Den period som de förhandlade om vårdnad/umgänge/underhåll

Därtill kommer de tillfällen när kvinnan berättat att hon tänker separera, om hon berättat det för mannen.

Perioden av förhandlingar, period VI, överlappar med andra perioder, i huvudsak perioden "efter att de flyttat isär". De flesta har flyttat isär när de börjar förhandlingar, men det förekommer också en del förhandlingar när de ännu delar bostad, vilket gör att en del våldshandlingar kommer att kunna redovisas två gånger. Det bör inte innebära något problem så länge man är medveten om att perioden av förhandlingar pågår parallellt med olika separationsfaser och därför inte direkt kan jämföras med dem.

5.2. Hur långa är de olika perioderna?

Två perioder är lika långa för samtliga respondenter: de första sex månaderna kvinnan och mannen bodde tillsammans respektive de sista sex månaderna som de bodde tillsammans och inte bestämt sig för att separera. Längden på de övriga fyra perioderna varierar mellan olika respondenter. Nedan redovisas en del uppgifter om hur långa perioderna var för de flesta respondenter.

5.2.1. Perioden mellan de första sex och de sista sex månaderna av förhållandet

Det kan vara viktigt att påpeka att ”de sista sex månaderna av förhållandet” är en förkortad beskrivning av vad som i själva enkäten, i introduktionen till frågorna 18-24, formulerades så här: ”de sista sex månaderna som ni bodde tillsammans och fortfarande hade ett förhållande. Om ni bött ihop fast ni avslutat förhållandet, till exempel för att det tar tid att hitta en ny bostad, så ange *inte* erfarenheter från denna tid i detta avsnitt, det kommer att frågas efter speciellt längre fram (frågorna 25-28)”

Hälften av respondenterna har bött tillsammans med mannen mellan 5 och 16 år och medianvärdet är 10 år. Det innebär att medianvärdet för mellanperioden blir 9 år och att för hälften av kvinnorna är mellanperioden längre än 4 år men mindre 15 år.

5.2.2. Perioden av delad bostad under separation

184 kvinnor har uppgett att de delat bostad under separation med mannen. I medeltal varade den här perioden i 3,5 månader. För 90 procent av kvinnorna varade den inte mer än 7,5 månad. Två kvinnor har angett att de delat bostad under separation med mannen i mer än två år och dessa har också förklarat hur det kommer sig.

Den kvinna som uppgett den längsta tiden här, nästan tio år, har utsatts för psykiskt och sexuellt våld men aldrig fysiskt våld, och skriver så här:

Mitt beslut fattades då, men vi försökte arbeta på förhållandet. Vi hade en extremt stressig situation 1) dålig ekonomi, 2) småbarn 3) mycket omfattande renovering/ombyggnad 4) långt pendelavstånd till arbete 5) heltidsarbete 6) inget direkt socialt nätverk på bostadsorten 7) inget stöd från släkt eller vänner. Därför hade vi förhoppning om att när livssituationen för övrigt ordnat sig skulle vårt förhållande bättra sig. Vilket inte blev så.

Den kvinna som uppgett den näst längsta tiden, mer än fyra år, har utsatts för såväl psykiskt som sexuellt våld och dessutom grovt fysiskt våld, skriver så här om vad mannen sagt och gjort vid de tillfällen de diskuterat separation:

Första gången: X sitter mittemot mig vid matbordet. Vi har varit på familjeterapi. Jag säger ”Jag vill skiljas”. På en tiondels sekund griper han tag i en brödkniv och jag har den under min hals ca 8-10 timmar, hela natten. Jag vågar inte skrika eller röra mig. Då vill man dö!! Detta är efter lång tids terror. Ännu är det fem år tills man (ev. ”han”) flyttar. [Han] Lovar döda mig!!

På frågan ”Vilka har varit de viktigaste orsakerna till att du inte har fått en annan bostad?” skriver samma kvinna så här.

Den infekterade situationen och trötthet, svaghet att orka lösa situationen. Ibland tänker jag på familjerådgivningens flatthet. Scheman för kvällar med barnet. Lirka för att inte mannen ska gå. Tänk om han dödat mig - då kanske familjerådgivningen skulle ställa krav i fortsättningen. Man orkar inte separera själv. Ha-de aldrig blivit fri utan stöd från omgivning - och familjerättens tydlighet.

5.2.3. Perioden efter att de flyttat isär

Längden på perioden mellan det att kvinnan och mannen flyttade isär och enkäten fylldes i har beräknats för 100 av de 357 enkäterna.¹ Med reservation för att beräkningarna bygger på 100 av 357 enkäter är medianlängden i skilsmässogruppen för period 5 knappt 12 månader och i familjerättsgruppen 36 månader. Uppskattningsvis är medianlängden för period 5 i samtliga urvalsgrupper 20 månader.

5.2.4. Perioden av förhandlingar om barnen

186 kvinnor har angett när förhandlingar om barnen pågått (oavsett om de var avslutade eller inte vid enkättillfället). Hälften av kvinnorna angav att förhandlingarna varade åtta månader eller kortare, hälften av kvinnorna förhandlade längre än åtta månader. För 90 procent av kvinnorna pågick förhandlingarna kortare än tre år.

¹Anledningen till att denna period inte beräknats för samtliga är att jag inte, i datafilen, noterat ankomstdatum på enkäter från kvinnor som inte ville ha en uppföljningsenkät, för att säkerställa att det inte skulle gå att koppla en viss enkät till en viss person. Nu i efterhand framstår det som ett osmidigt tillvägagångssätt, att notera ankomstdatumet *enbart* i datafilen skulle inte inneburit någon risk vad gäller anonymiseringen.

5.3. Beslutet att separera

Vem tog initiativet till separation?

Två frågor i enkäten säger något om det var kvinnan eller mannen som tog initiativ till separationen. Fråga 25 ”Har du någon gång berättat för mannen att du tänker separera?” och fråga 30 ”Vem av er ville avsluta förhållandet?”. Fråga 30 ställdes enbart till de kvinnor som tidigare svarat att de någonsin delat bostad med mannen under separation, 230 kvinnor besvarade fråga 30. Det är mycket vanligare att kvinnan är den part som vill separera än att mannen är det, vilket framgår av tabellerna 5.1 och 5.2.

Tabell 5.1. Fråga 25. Har du någon gång berättat för mannen att du tänker separera? Procent.

Fråga	Ja	Nej	Summa	<i>N</i>
Har du någon gång berättat för mannen att du tänker separera?	78,4	21,6	100,0	347

Tabell 5.2. Fråga 30. Vem av er ville avsluta förhållandet? Procent.

Fråga	Jag	Mannen	Båda	Summa	<i>N</i>
Vem av er ville avsluta förhållandet?	63,0	18,7	18,3	100,0	230

269 av de 272 kvinnor som svarat att de berättat för mannen att de tänkte separera har svarat på frågan om hur det gick till första gången. De allra flesta kvinnor, nästan 90 procent, sa första gången till mannen att de tänkte separera när de var ensamma (inga andra vuxna var närvarande). Sex procent pratade med mannen i telefon när de första gången sa att de tänkte separera. Fyra procent berättade det för mannen första gången när andra vuxna var närvarande.

Hur många gånger tog kvinnorna upp sina separationsplaner före den faktiska separationen?

250 kvinnor har svarat på frågan om hur många gånger de diskuterat separation med mannen. Tabell 5.3 på nästa sida visar hur svaren fördelar sig i denna fråga.

Tabell 5.3. Fråga 27. Hur många gånger har ni diskuterat att du vill separera? (Procent)

Antal tillfällen	procent	kummulativ procent
1	10	10
2	11	22
3	17	37
4	8	47
5	11	58
6	2	60
7	1	61
8	1	62
9	0	62
>9	38	100

Det verkar således finnas två grupper: den ena gruppen, som omfattar ungefär 60 procent av kvinnorna som svarat på frågan, diskuterar ett mindre antal gånger (1-5 gånger) och den andra gruppen diskuterar separation mer än 9 gånger.² Att behöva diskutera separation många gånger samvarierar med att vara utsatt för våld under period 2 och 3: Sambandsmättet ρ är 0,366 för sambandet mellan antal gånger man behövt diskutera separation och utsatthet för fysiskt våld under period 2 och 3, signifikant på 0,01-nivån.³

5.4. Omfattningen av hot samt fysiskt, psykiskt och sexuellt våld före separation

5.4.1. Kategorisering av våldsformer

När jag utformade enkäten följde jag i stort sett en konventionell uppdelning av frågor i psykiskt våld (kontrollerande och nedvärderande beteende) (fråga 22), hot (fråga 23), sexuellt våld och fysiskt våld (fråga 24). För att se frågorna i det sammanhang som de svarande kvinnorna såg dem, se enkäten i bilaga B. När jag nu ska redovisa resultaten framstår dessa kategorier inte längre som så självklara, åtminstone finns det flera frågor som är svåra att placera i enbart en av kategorierna, och några frågor passar inte bra in i någon kategori.

²En del har svarat på frågan med uttryck som "massor" och "många" och dessa har jag tolkat som mer än 9 gånger.

³Se fotnot 4 på sidan 147 för en förklaring av innebörden av ρ .

Till exempel frågan om mannen har ”hotat med kniv, skjutvapen eller annat vapen?”, som i enkäten placerats mellan frågorna om mannen ”bankat ditt huvud mot något?” och ”använt kniv, skjutvapen eller annat vapen?”. Å ena sidan är att ”hota med kniv, skjutvapen eller annat vapen” förstås ett hot, å andra sidan är det en handling som kräver att mannen ”använder” ett vapen i en fysisk mening, det vill säga att han håller i det.

Ytterligare ett exempel är frågan om mannen ”använt pornografi på ett sätt som du upplevt som kränkande eller obehagligt”, vilket är den första frågan inom området sexuellt våld. Jämfört med de frågor som mer självklart rör sexuellt våld kräver denna fråga i mycket mindre utsträckning att mannen med kroppen ”gör sex”, det vill säga utför *sexuella* handlingar. Att använda pornografi på ett kränkande sätt kan, åtminstone i vissa fall, snarare sägas vara psykiskt våld.

I den här situationen kan man låta empirin tala, i så motto att man kan få ett mått på hur väl en enskild fråga ”passar ihop” med andra frågor genom att undersöka hur svaren på dessa frågor samvarierar. Att svaren på en fråga inte samvarierar med svaren på frågor som forskaren tycker är liknande behöver dock i sig inte ses som ett tillräckligt skäl för att utesluta den frågan från ett begrepp som till exempel sexuellt våld, man kan istället definiera undertyper av sexuellt våld. Den analysen (faktoranalys) redovisas i avsnitt 6.1 på sidan 116. Ett fåtal frågor föll utanför den våldsform som jag på förhand kategoriserat dem till, men jag har valt att låta dem stå kvar i det sammanhang där frågorna ställdes. Anledning till detta är att jag, som jag antytt ovan, anser att faktoranalysen i sig inte är skäl nog att acceptera en analytisk gruppering av frågor (variabler), då den ju enbart baseras på samvariation. *En* tolkning av att två variabler samvarierar är att de mäter samma sak, men det finns många andra rimliga tolkningar av vad samvariationen innebär, till exempel att de två variablerna mäter två olika fenomen som har delvis gemensamma *betingelser*.

5.4.2. Fysiskt våld före separation

Av samtliga 357 kvinnor uppger 65 av dem, 18 procent, att de utsatts för någon form av fysiskt våld vid något tillfälle under de första sex månaderna av gemensamt boende (period I) (se tabell C.3 på sidan 276). Det är alltså relativt ovanligt att män använder fysiskt våld under de första sex månaderna som paret bor ihop. Trots att få kvinnor uppger att de överhuvudtaget utsatts för fysiskt våld under de första sex månaderna är det ändå tydligt att grövre våld är mindre vanligt än mindre grovt våld.

43 procent av kvinnorna har utsatts för någon av form av fysiskt våld under period II.

Hälften av kvinnorna uppger att de vid något tillfälle under de sista sex månaderna de bodde tillsammans och fortfarande hade ett förhållande med mannen utsattes för någon av de olika former av fysiskt våld som nämns i tabell C.5 på sidan 278. De två vanligaste formerna av fysiskt våld är att mannen knuffar eller slår kvinnan med öppen hand samt att mannen kastar saker mot kvinnan som skulle kunna skada henne. Trots att denna period alltså enbart gäller sex månader är fysiskt våld vanligare under denna period än under den föregående perioden som för de flesta varade mellan 4 och 15 år. Alla former av fysiskt våld (utom en, ”bankat ditt huvud mot något”) är lite vanligare under de sista sex månaderna än tidigare. Våldet är vanligare dels för att fler kvinnor uppger att männen *någon gång* använt dessa former av fysiskt våld, men också vanligare i den bemärkelsen att fler kvinnor rapporterar att mannen använt fysiskt våld ”*många gånger*” istället för ”någon gång”. Detta gäller samtliga former av fysiskt våld.

Att kvinnorna rapporterar mer våld från period III än period II är ett viktigt resultat, frågan om våldets eskalering har tidigare varit osäker, men de här siffrorna innebär att en tydlig eskalering av våldet föregick kvinnornas initiativ till separation.

5.4.3. Sexuellt våld före separation

Om man undantar de två första frågorna, om ”mannen använt pornografi på ett sätt som du upplevt som obehagligt eller kränkande” och om ”mannen tjatat om att ni ska ha sex” som förutom att de har en högre andel positiva svar inte heller förutsätter att mannen på något sätt ”gör sex” (utför sexuella handlingar), rapporterar 84 kvinnor, eller 24 procent av de 357 kvinnorna att de utsatts för någon form av sexuellt våld vid något tillfälle under de första 6 månaderna av gemensamt boende. I tabell C.6 på sidan 279 redovisas förekomst av olika typer av sexuellt våld under period I. Generellt är andelen positiva svar låg, men frågan om mannen ”tjatat om att ni ska ha sex” skiljer sig från de övriga i det att den har många positiva svar, var tredje man tjatade enligt kvinnorna om att paret ska ha sex under de första 6 månaderna. Utan kännedom om vad mannen gjort i övrigt är det, som jag ser det, inte rimligt att betrakta tjat om sex som ”sexuellt våld”.

44 procent av de 334 kvinnor som har bott tillsammans med mannen i mer än 12 månader har erfarenhet av någon form av sexuellt våld, vilket framgår av tabell C.7 på sidan 280. Under den här perioden, som alltså för de flesta kvinnor är mellan 4 och 15 år lång, är sexuellt våld inte så ovanligt. Ungefär 15 procent har erfarenheter av våldtakter eller våldtäktsförsök och så många som en tredjedel har blivit antastade av mannen. En tredjedel har utsatts för sex på sätt som de tycker är obehagliga.

45 procent av de 334 kvinnor som har bott tillsammans med mannen i mer än 6 månader har varit med om någon form av sexuellt våld (tabell C.8 på sidan 281). Samma mönster som gällde för fysiskt våld visar sig även när det gäller sexuellt våld: under de sista 6 månaderna som paret bor tillsammans och innan något beslut om separation är fattat, rapporterar kvinnorna att männen använt lika mycket våld som under den förgående mycket längre perioden (som omfattar hela tiden paret bott tillsammans med undantag för de första 6 månaderna).

Andelen kvinnor som *inte* utsatts för sexuellt våld är ungefär lika stor under period 2 som under period 3, såväl vad gäller det sammanfattande måttet som för varje fråga, men andelen kvinnor som rapporterar att mannen utsatt dem för sexuellt våld *många gånger* snarare än *någon gång* är högre i period 3 för alla former av sexuellt våld (utom en, sex utan preventivmedel). Skillnaderna mellan period 2 och 3 härvidlag är emellertid små.

5.4.4. Mäns användande av hot före separationen

I tabell C.9 på sidan 281 redovisas förekomsten av hot. Vissa av frågorna gäller hot riktade mot kvinnan själv, medan de övriga avser hot riktade mot andra i kvinnans nära omgivning. Mannen kan ha hotat *kvinnan* att skada hennes husdjur, barn, vänner eller släktingar eller han kan ha hotat dessa direkt utan att därmed ställa några krav på kvinnan. De tre hoten som enbart kan riktas till kvinnan själv är långt vanligare än de övriga.⁴ Samma mönster som gäller fysiskt och sexuellt våld återfinns även här, men kvinnorna rapporterar en ännu större ökning för hot mellan period 2 och 3.

5.4.5. Mäns våld mot andra än kvinnan före separationen

I föregående stycke redovisades andelen män som använt hot före separationen. De hot som inte var riktade mot kvinnan utan mot kvinnans barn, vänner eller släktingar, eller husdjur, i hur stor utsträckning realiserades de? Och hur många män använde våld mot kvinnans barn, vänner eller släktingar, eller husdjur? Resultaten redovisas i tabell 5.4 på motstående sida.⁵

⁴Mannen kan förstås ha hotat, eller för den delen skadat barnen, eller andra, utan att kvinnan känner till detta. Det kan vara en förklaring till att kvinnorna rapporterar klart flest hot riktade mot dem själva.

⁵Jag vill här inskräpa att siffrorna i tabell 5.4 på nästa sida *inte* är ett bra mått på hur stor andel barn som utsätts för våld av sina pappor, vare sig generellt eller i familjer som separerar. Det enda siffrorna säger är i vilken utsträckning mammorna känner till och rapporterar sådant våld. För att undersöka barns utsatthet för våld krävs helt andra metoder, men det är inte mitt syfte här.

Mönstret för en av dessa våldshandlingar, att mannen skadar barnen, avviker från det generella mönster av en tydlig ökning mellan period 1 och 2 och en liten ökning mellan period 2 och 3.

Tabell 5.4. Våld mot andra än kvinnan före separation. Enbart positiva svar medtagna. Procent.

Fråga	Första 6 mån	Där emellan	Sista sex mån
-skadat barnen, om du har några	1,5	1,1	14,3
-skadat dina vänner eller släktingar	1,4	6,1	7,5
-skadat husdjur, om du har några	1,5	5,0	6,2
Något av ovanstående	2,8	12,0	17,5

I kolumnen för perioden däremellan är andelen män som gjort "något av ovanstående" nästan identisk med summan för de ovanstående raderna. Det innebär att nästan varje man som begått någon av ovanstående handlingar har gjort enbart en av sakerna. När det gäller de sista 6 månaderna har dock åtminstone en tredjedel av männen som begått någon av handlingarna gjort två av tre våldshandlingar. Den eskalering som man kan se i att värdena ökar längre åt höger i tabellen är alltså inte jämt fördelad över männen utan innebär i första hand att män som redan använt våld nu gör det på fler sätt.

Mönstret i pappors benägenhet att skada barnen avviker från mönstret när det gäller våld mot de övriga grupperna. Enbart under de sista sex månaderna av relationen rapporterar fler än några enstaka mammor att pappan skadat barnen.⁶ Detta resultat kan tolkas på flera sätt. Min första tolkning är att när mammorna uppfattar att pappan använder våld mot barnen dröjer det oftast inte längre än 6 månader innan mammorna tar initiativ till en separation.

Eftersom frågorna är ställda i efterhand är också en delvis annan tolkning rimlig: en del mammor underrapporterar pappornas våldsanvändning under mellanperioden för att de själva känner sig, eller förväntar sig att vi som tar del av deras svar betraktar dem som, delvis ansvariga för vad barnen utsatts för. Genom att enbart rapportera att pappan skadat barnen under de sista 6 månaderna tenderar de att framstå som ännu mer aktiva beskyddare av barnen i enlighet med min första tolkning ovan.

Det kan dessutom finnas ett betydande motstånd hos mammorna mot att uppfatta pappan som våldsam mot barnen. Det kan ta tid att inse, eller bli övertygad om, att det pappan gör mot barnen skadar dem. I Maria Erikssons

⁶ Jag använder här ordet pappa även för de män som skadat sina styvbarn, kvinnans egna barn.

intervjuer med mammor som utsatts för våld, separerat och haft jobbiga vårdnadstvist berättar flera av mödrarna att de gått igenom en längre process som lett fram till att de förstått att barnen varit utsatta för fysiskt, sexuellt eller psykiskt våld *vid umgänget med fadern*.⁷ Maria Eriksson jämför även sina resultat med Nea Mellbergs begrepp giltiggörande, som beskriver den process som leder fram till att mammor inser att deras barn utsatts för sexuella övergrepp av sina pappor. Sexuellt våld mellan far och barn är mycket mer tabubelagt, och sannolikt mindre vanligt, än fysiskt och psykiskt våld. Frågan om pappan ”skadat barnen” inkluderar alla formerna av våld men jag tror att någon form av process liknande den Eriksson och Mellberg beskrivit krävs innan mamman ”ser” våldet.⁸

Vad som delvis talar emot dessa tolkningar är emellertid att fler mammor anger att pappan under perioden ”däremellan” hotat att skada barnen än antalet mammor som anger att pappan skadat barnen under samma period (1,1%). De mammor som anger att pappan hotat att skada barnen kanske är mer uppmärksamma på, och beredda att ”se”, pappornas eventuella våld mot barnen?

Realiserar män sina hot mot andra? Är det samma män som hotar som också skadar kvinnans barn, vänner, släktingar och husdjur?

När det gäller barnen kan det beskrivas så här: Fler pappor skadar barnen än hotar att skada dem. Om pappan hotar att skada barnen ökar risken för att han ska skada dem under samma period till ungefär 56-67%. Risken att han ska skada dem under nästkommande period är ännu högre, nästan 70%. Under de första två perioderna utsätts de flesta barn som skadas av pappan inte av hot från pappan, men under den sista perioden är de flesta barn som skadas också hotade. Det betyder att våldet mot barnen eskalerar.

5.4.6. Psykiskt våld före separation

Psykiskt, eller psykologiskt som det ofta kallas, våld är ett ännu tämligen omtvistat begrepp. I jämförelse med fysiskt våld saknas konventioner för hur man ska fråga efter det.⁹

Likt andra enkätstudier, såsom *Slagen Dam* och *Faith Hope and Battering* är frågor som rör nedvärderande och kontrollerande beteende bäst representerade i frågeformuläret. Andra dimensioner av psykiskt våld saknas delvis.

Eftersom begreppet psykiskt våld är svårt att definiera kommer jag att

⁷Eriksson, s. 121

⁸Mellberg, När det överkliga blir verklighet: Mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder, s. 152

⁹Det finns förvisso standardiserade instrument, men som så ofta med standarder finns det ingen enighet om vilka man ska välja.

låta sammanhanget avgöra om ett visst svar ska anses innebära att mannen använt psykiskt våld eller inte. Tanken är att många av de handlingar som det här är tal om tagna för sig inte bör sägas utgöra psykiskt våld, men i kombination med varandra, eller andra former av våld, eller om de använts "Många gånger" är det rimligt att definiera dem som psykiskt våld. Dessa mer komplicerade analyser kommer att redovisas i kapitel 6, i föreliggande kapitel redovisas dock frekvenserna för varje fråga var för sig.

Psykiskt våld är väsentligt vanligare än fysiskt och sexuellt våld och vanligare än hot. Frekvensen av psykiskt våld under de första sex månaderna av gemensamt boende redovisas i tabell C.10 på sidan 282 och är alltså höga. De former av psykiskt våld som innebär ett tydligt tvång redovisas i tabell C.13 på sidan 284 och är klart mindre vanliga, ungefär lika vanliga som de vanligaste formerna av sexuellt våld.

I tabell C.11 på sidan 283 redovisas mäns användning av psykiskt våld under period 2.

5.5. Omfattningen av hot, fysiskt-, psykiskt- och sexuellt våld under och efter separation

Trots att svarsalternativen för frågorna som gäller våld under och efter separation är begränsade till ja/nej (har mannen under denna period någon gång...), kan de positiva svaren tyvärr inte redovisas i en relativt kompakt tabell. Problemet är att bara en period är gemensam för samtliga: "efter att ni flyttat isär".¹⁰ Perioden "delad bostad under separation" gäller inte alla, en del har inte haft någon sådan period och perioden av "förhandlingar om barnen" har inte heller samtliga kvinnor genomgått, om inte annat för att inte alla kvinnorna har gemensamma barn med mannen.

Därför blir inte procenttalen i följande direkt jämförbara med varandra eller med de föregående tabellerna. Det är en teoretiskt intressant fråga som avgör om man ska betrakta procenttalen som jämförbara eller inte.

Man kan argumentera för att de visst är jämförbara, att procenttalen är ett mått på risken att mannen ska göra vad nu frågan handlar om, i det sammanhang som tabellen gäller, och att detta gäller alla tabellerna.

¹⁰Den enda period som samtliga kvinnor kunnat svara för är de första sex månaderna de bodde tillsammans. Två perioder skiljer sig dock från de andra eftersom klart färre kvinnor besvarat frågor om dem: "delad bostad under separation" och "förhandlingar om barnen".

5.5.1. Fysiskt våld under och efter separation

Fysiskt våld vid diskussion om separation

I enkäten ingår några frågor om kvinnan berättat för mannen att hon tänker separera (frågorna 25-28, se enkäten i bilaga B).

Av de 357 kvinnorna hade 272 berättat för mannen att de tänkte separera. Frågorna i tabell C.14 på sidan 285 gäller vad mannen gjort vid de tillfällen då kvinnan och mannen diskuterat att kvinnan vill separera. Av dessa utsattes 32 procent, eller 86 kvinnor för fysiskt våld i samband med diskussion om separation.

Antalet tillfällen som de diskuterat separation varierar, men många kvinnor anger ett stort antal tillfällen. Dessa kvinnor är generellt sett mer utsatta för våld. Jag tänker mig två förklaringar till detta, för det första att de kvinnor som upplevt mycket våld under själva förhållandet tenderar att mötas av att mannen inte accepterar deras önskan att separera och att kvinnorna därmed behöver diskutera separation fler gånger innan männen accepterar eller inser allvaret i kvinnornas separationsplaner. I förhållanden där männen inte använt våld och inte är överordnade kvinnorna kan kvinnorna helt på egen hand fatta ett beslut som männen inte försöker påverka, åtminstone inte med våld eller hot. Den andra förklaringen är betydligt mer simpel: ju fler gånger kvinnorna tar upp att de planerar att separera, desto fler möjligheter för männen att använda våld vid diskussion om separation.

Samma mönster som i perioderna 1-3 (faserna som utgör själva förhållandet) återfinns här: de våldshandlingar som är vanligast är att mannen knuffar kvinnan eller slår henne med öppen hand respektive att han kastar saker mot henne eller förstör saker.

Fysiskt våld vid delad bostad under separation

I tabell C.15 på sidan 285 redovisas omfattningen av fysiskt våld vid delad bostad under separation.

184 kvinnor uppgav att de delat bostad under separation med mannen. 71 av dessa 184 kvinnor (39 procent) uppgav att mannen utsatt dem för någon av de former av fysiskt våld som redovisas i tabell C.15 på sidan 285 under denna period.

Om man jämför procentsiffrorna med perioden sista 6 månaderna av relationen använder män mindre våld under denna period. Det kan eventuellt (delvis) förklaras av att perioden delad bostad under separation i genomsnitt är kortare än 6 månader.

Fysiskt våld efter att paret flyttat isär

För en del kvinnor har det gått relativt lång tid sedan de bodde tillsammans med mannen, och mannen har därför haft lång tid på sig att använda våld.

I tabell C.16 på sidan 294 redovisas omfattningen av fysiskt våld efter att paret flyttat isär.

Frågeformuleringen ”har du och mannen någonsin flyttat isär” var olycklig eftersom många kvinnor missuppfattade den, och svarade nej trots att de en gång upphört att bo tillsammans med mannen.¹¹

Fysiskt våld under perioden av förhandlingar om vårdnad och umgänge av gemensamma barn

Som jag tidigare påpekat löper denna period parallellt med andra perioder (i huvudsak perioden ”efter att ni flyttat isär”), och de våldshandlingar kvinnorna i detta sammanhang rapporterar kan alltså också vara representerade i någon av de tidigare tabellerna. Det spelar nu mindre roll eftersom perioden av förhandlingar om vårdnad och umgänge av eventuella gemensamma barn är intressant i sig, speciellt eftersom sådana förhandlingar blivit allt vanligare och ofta bedrivs i myndigheters regi (domstolar och familjerättsbyråer inom socialtjänsten).

Av de 288 kvinnor som har gemensamma barn med mannen har 235 kvinnor erfarenheter av förhandlingar om vårdnad, umgänge eller underhåll. 55 av dessa 235, eller 23 procent av dem, har utsatts för fysiskt våld under den period som förhandlingarna pågick.

5.5.2. Hot under och efter separation

Hot vid diskussioner om separation

Fråga 28 i enkäten handlar om hur mannen reagerat när kvinnan tagit upp sin ambition att separera. Det enda renodlade hotet är frågan om mannen varnat kvinnan för att han tänker göra hennes liv besvärligt om hon separerar. Av

¹¹266 svarade ja och 68 kvinnor svarade nej på den frågan, vilket ska jämföras med att 14 kvinnor uppgav att de bodde tillsammans med mannen nu. 4 av de 14 kvinnor som vid undersökningstillfället angav att de bodde tillsammans med mannen svarade dessutom ja på frågan om de och mannen någon gång flyttat isär. De 68 som svarade nej fick inte heller frågan om vilka våldshandlingar mannen gjort efter att de flyttat isär. 16 av de 68 som svarat nej på frågan om de och mannen någonsin flyttat isär svarade emellertid trots detta på frågorna om vad mannen gjort efter att de flyttat isär. Jag har valt att inkludera deras svar och det teoretiskt högsta N för tabell C.16 på sidan 294 blir därför $266 + 16 = 282$.

de 272 som diskuterat separation med mannen anger 82, eller 30 procent, att mannen hotade att göra deras liv besvärligt.

Hot under perioden av delad bostad vid separation

Av de 184 kvinnor som delade bostad med mannen en period efter att de meddelat mannen att förhållandet är slut och att en separation kommer att ske (oavsett om det är mannen eller kvinnan som inte längre kommer att bo kvar), uppgav 85, eller 46 procent av kvinnorna att mannen hotat eller varnat dem så som beskrivs i tabell C.18 på sidan 295

Hot efter att de flyttat isär

Av de 282 kvinnor som svarat på frågan om vad mannen gjort mot dem efter att de flyttat isär svarade 136 kvinnor, eller 48 procent, att mannen hotat eller varnat dem på något av de sätt som beskrivs i tabell C.19 på sidan 295. Om man begränsar begreppet hot till enbart de frågor där ordet "hotat" ingår (och inte ordet "varnat") är det fortfarande 98 män, eller 35 procent som har hotat kvinnan efter att de flyttat isär.

Av de 22 kvinnor som uppgett att de har egna barn med annan pappa än mannen och svarade på frågan "har mannen någonsin hotat att skada dina egna barn om du har några" svarade 4, eller 18 procent, positivt. 4 män är förvisso ett litet antal, men 18 procent är klart fler än de 7,6 procent män som hotar att skada gemensamma barn.

Hot under perioden av förhandlingar om vårdnad och umgänge av gemensamma barn

235 kvinnor har erfarenheter av förhandlingar om vårdnad eller umgänge av gemensamma barn. Av dessa 235 har 116 kvinnor, eller 49 procent, rapporterat att mannen hotat eller varnat dem på något av de sätt som beskrivs i tabell C.20 på sidan 296. Om man begränsar begreppet hot till enbart de frågor där ordet "hotat" ingår (och inte ordet "varnat") är det fortfarande 80 män, eller 34 procent som har hotat kvinnan under perioden av förhandlingar.

Av de 22 kvinnor som uppgett att de har egna barn med annan pappa än mannen svarade 19 på frågan "har mannen någonsin hotat att skada dina egna barn om du har några". 4, eller 21 procent, av dessa kvinnor svarade positivt. 4 män är förvisso ett litet antal, men 21 procent är klart fler än de 8,1 procent män som hotar att skada gemensamma barn. Att kvinnan har barn tillsammans med någon annan man verkar alltså samvariera med ökad

utsatthet, vilket ligger i linje med tidigare forskning.¹²

5.5.3. Psykiskt våld under och efter separation

För att spara plats och undvika upprepningar har jag valt att redovisa faserna fyra till sex i den kompakta tabell C.21 på sidan 296. De teoretiska problemen med att göra så har redan tagits upp, och här nöjer jag mig med att påpeka att den första av de tre perioderna, delad bostad vid separation, inte är lika vanlig som de övriga: enbart 184 personer har fått frågor om den perioden vilket ska jämföras med att 314 har svarat på minst en fråga om den efterföljande perioden. Vidare är den sista perioden delvis överlappande med en eller båda de övriga. Läs alltså tabellen varje kolumn för sig och undvik speciellt att jämföra den tredje kolumnen med någon annan.

5.5.4. Sexuellt våld under och efter separation

Sexuellt våld under perioden av delad bostad vid separation

184 kvinnor har rapporterat att de delat bostad med mannen en period efter att de meddelat mannen att förhållandet är slut och att en separation kommer att ske. 53 av dessa 184 kvinnor, vilket är 29 procent, har uppgett att mannen använt någon form av sexuellt våld mot dem (att tjata om sex har bara räknas som sexuellt våld om mannen också använt fysiskt våld många gånger mot kvinnan, för ett utförligare resonemang om detta se 6.4.2 på sidan 131).¹³ För detaljerad information om frekvenser för de olika handlingarna se tabell C.22 på sidan 297.

Sexuellt våld efter att de flyttat isär

Av de 282 kvinnor som svarat på frågorna om vad mannen gjort efter att de har flyttat isär har 65 kvinnor, eller 23 procent, blivit utsatta för sexuellt våld någon gång under denna period, med samma definition av sexuellt våld som ovan, se tabell C.23 på sidan 297.

Sexuellt våld under perioden av förhandlingar om vårdnad, umgänge eller underhåll

12 procent av de kvinnor som har erfarenheter av förhandlingar om vårdnad, umgänge eller underhåll, har utsatts för sexuellt våld samtidigt som dessa förhandlingar pågick, se tabell C.24 på sidan 298.

¹²Daly *et al.*

¹³Frågan om mannen använt pornografi på ett sätt som kvinnorna upplevt kränkande eller obehagligt ställdes inte för denna period eller någon av de efterföljande.

5.6. Sammanfattning av kapitlet

I kapitlet har jag redovisat hur vanligt det är i mitt material att män använder olika våldshandlingar under olika faser av förhållandet. Kapitlet ger en grundlig genomgång av dels vilka frågor om olika handlingar, både våldshandlingar och handlingar som inte i sig själva kan sägas utgöra våld, som ingått i enkäten, dels hur vanliga dessa handlingar är i materialet.

Mediantiden för period 2 (perioden mellan de första sex månaderna av gemensamt boende och de sista 6 månaderna innan beslutet om separation) var 9 år. Hälften av paren hade bott tillsammans längre än 4 år och mindre än 15 år. Drygt hälften av paren hade en period av gemensamt boende under separationsprocessen (period 4), till exempel för att det tar tid att skaffa en ny bostad. Mediantiden för period 4 var 3,5 månad, några kvinnor rapporterar dock om en mycket lång period av gemensamt boende under separation, över två år. Från det att paren flyttat isär till enkättillfället (period 5) hade det för ungefär hälften av paren gått 20 månader. Perioden av förhandlingar om gemensamma barn (period 6) varade för hälften av paren i mindre än 6 månader.

I de allra flesta fall, ca 80 procent procent av paren, tog kvinnan initiativ till separation. De flesta kvinnor diskuterar separation med mannen ett mindre antal gånger, men en betydande grupp kvinnor diskuterar separation med mannen vid ett stort antal tillfällen. Kvinnor som diskuterar separation vid många tillfällen är generellt mer utsatta för våld än de kvinnor som diskuterar separation vid få tillfällen.

För de flesta handlingar vars frekvenser redovisas i kapitlet sker en kraftig ökning i frekvens från period 1 till period 2 och ytterligare en ökning till period 3. Med tanke på att period 3 endast omfattar 6 månader och därmed är en bråkdel så lång som period 2 är detta ett delvis oväntat resultat. Kvinnornas rapportering av det våld som pappor utsätter barn för skiljer åt från övrigt våld på denna punkt: papporna skadar barn enbart under de sista sex månaderna före separationsbeslutet, det sker ingen ökning mellan period 1 och 2. Frekvenserna sjunker kraftigt för våldsformerna fysiskt och sexuellt våld efter att kvinnan och mannen flyttat isär, medan frekvenserna hot och psykiskt våld minskar men i mycket mindre omfattning. I kapitel 7 på sidan 135 analyseras materialet för att undersöka om det är samma män som använder våld i de olika perioderna, eller om det är vanligt att män slutar/börjar att använda våld. I nästa kapitel läggs grunden för en klassificering av olika våldshandlingar i våldsformer. Våldsformerna används sedan i analysen av individuella mäns benägenhet att sluta/börja använda våld i olika perioder.

6. Våldsformer

Det föregående kapitlet gav en översikt över vissa grundläggande fakta om hur separationerna gått till och hur vanliga olika våldshandlingar var under olika perioder för de kvinnor som svarat på enkäten. I samtliga analyser som görs längre fram i avhandlingen spelar begreppet våldsformer en viktig roll. Jag har definierat begreppet våldsformer som en indelning av våld, och nämnt fyra våldsformer i fysiskt, sexuellt eller psykiskt våld samt hot, i samband med definitionen av våld (se sidan 17). Utan begreppet våldsformer är det stor risk att information om hur våld varierar över tid blir oöverskådlig. Men fördelen med begreppet våldsformer är inte enbart att det förenklar och gör överskådligt information som annars vore svår att omfatta. Begreppet våldsformer kan, om det definieras bra, hjälpa oss att dra slutsatser som är bättre i meningen mer generaliserbara. Våldsformer är alltså teoretiska verktyg. De data som baseras på enkätsvaren är till stor del slumpmässiga, de innehåller mycket variation som inte går att förklara och som man inte heller bör försöka förklara. Ett exempel är skillnaden i svaren för följande tre frågor:

A har mannen knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand?

B har mannen sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål?

C tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama?

När man analyserar hur våld varierar över tid, vilka (om några) av dessa tre våldshandlingar kan betrakta som en våldsform? Man kan betona skillnaden mellan grovt och mindre grovt våld och betrakta [A] och [C] som samma därför att båda utgör mindre grovt våld. Man kan också välja att ta fasta på skillnaden mellan sexuellt och fysiskt våld och betrakta [A] och [B] tillsammans som fysiskt våld och [C] som sexuellt våld. Man skulle också kunna betrakta samtliga tre som en form av fysiskt våld till skillnad från psykiskt våld. Det här kapitlet syftar till att ge en empirisk grundad analys av våldsformer. Den grundläggande idén är att låta faktoranalys dela in våldshandlingar i olika våldsformer, utifrån hur vanligt det är att de olika våldshandlingarna samvarierar med varandra.

I kapitlet kommer jag att göra en faktoranalys av datamaterialet som ligger till grund för *Slagen Dam*, vars resultat är av värde för teorin om vad våld är. En andra faktoranalys, denna gång av mitt eget datamaterial görs i ett delvis annat syfte, nämligen att få en empirisk grund för att konstruera index för de olika våldsformerna. Dessa index kommer sedan att användas i analysen av våld över tid. Eftersom mitt material inkluderar många frågor som inte ingår i *Slagen Dam* är den första faktoranalysen inte användbar för detta syfte.

6.1. Våldsformernas begreppsvaliditet: Faktoranalys av begreppet våld

I vilken utsträckning sammanfaller den teoretiska indelningen av begreppet våld i våldsformer med vad en faktoranalys av begreppet våld ger?

Faktoranalys används för att finna samvariationer mellan variabler, vilket i sin tur kan vara motiverat utifrån ett antal olika syften. Ett användningsområde är att reducera antalet variabler/frågor som behövs för att beskriva något, vilket är intressant när man konstruerar enkäter, eller mer standardiserade mätinstrument. Ett annat syfte kan vara att validera frågor, att få det bekräftat att de mäter det som var tänkt att de skulle mäta. När man, som jag gjort, konstruerar additiva index är det rimligt att använda faktoranalys för att bekräfta att de variabler som man adderar mäter samma fenomen, till exempel fysiskt våld.

Faktoranalysen kan till exempel användas för att avgöra om frågorna om fysiskt våld bildar två eller flera kluster. Om så är fallet bör man betrakta det som att fysiskt våld inte är ett enhetligt begrepp, som kan beskrivas med ett additivt index. Här kommer jag att använda faktoranalys dels för att validera de olika formerna av våld både i *Slagen Dam* och mitt eget material, samt att pröva vad faktoranalysen kan ge för bidrag till förståelsen av våldsformernas variation över tid i mitt eget material.

Vad innebär det då att validera våldsformerna med hjälp av faktoranalys? Idén går ut på att om ett antal frågor syftar till att mäta *ett* fenomen, så bör dessa variabler samvariera. Begreppet fysiskt våld har i *Slagen Dam* operationaliserats, eller ringats in, med hjälp av sju frågor. Vissa av dem gäller former av våldshandlingar som inte är så vanliga, men det i sig innebär inte att de inte samvarierar med de vanligare våldshandlingarna så länge de kvinnor som rapporterar att de utsatts för de grövre (ovanligare) våldsformerna också anger att de utsatts för de mindre grova (vanligare) våldsformerna. Om de kvinnor som anger att de utsatts för grovt fysiskt våld inte också anger att de utsatts för de mindre grova våldsformerna kommer en faktoranalys att skapa två grupper av variabler för fysiskt våld: en för grovt våld och en för mindre

grovt våld. I faktoranalysen kallas en grupp av samvarierande variabler för en *dimension*.¹

Hittills har jag använt en subjektiv indelning av olika våldshandlingar i fyra våldsformer: fysiskt, sexuellt, psykiskt våld samt hot. Det totala antalet frågor som gäller våld och därmed kategoriserats till någon av dessa fyra våldsformer är (8 + 8 + 8 + 6). Som jag påpekat (se stycke 5.4.1 på sidan 103) har indelningen i fyra våldsformer ibland känts problematiskt, till exempel frågorna om mannen har ”hotat med kniv, skjutvapen eller annat vapen?”, ”använt pornografi på ett sätt som du upplevt som kränkande eller obehagligt” och ”tjatat om att ni ska ha sex”.

Det är en öppen fråga om kategoriseringen av våldshandlingar i former av våld behöver relateras till *när* i förhållandet en viss våldshandling ägde rum. Det är alltså inte självklart att ”samma” våldshandling samvarierar med ”samma” andra våldshandlingar under olika faser av förhållandet. Det stora antalet kvinnor som svarat på *Slagen Dam* gör detta material intressant som utgångspunkt för en diskussion om faktoranalys av våldsbegreppet. En begränsning i *Slagen Dam* materialet är att i avslutade förhållanden vet man inte *när* våldet ägde rum, det framgår inte om mannen använde våld när de bodde tillsammans, eller efteråt eller både före och efter separationen. Enbart mina egna data kan alltså användas för att pröva om faktoranalysen finner samma samband mellan variabler under de olika perioderna.

6.2. Slagen Dam

Antalet kvinnor som i *Slagen Dam* rapporterat om ett *pågående* förhållande är drygt 4.500. Emellertid visar det sig att i pågående förhållanden är frekvenserna av en del våldsformer så låga att faktoranalysen inte ger tillförlitliga resultat.²

Faktoranalysen av *avslutade* förhållanden från *Slagen Dam* resulterade i 4 faktorer som tillsammans stod för 56 procent av den totala variationen i de

¹Rumsmetaforen är således gemensam för korrespondensanalys och faktoranalys, även om studiet av grafer verkar vara något vanligare vid korrespondensanalys.

²Enbart 8 kvinnor i 4611 pågående förhållanden angav att mannen hade hotat eller använt vapen mot dem. Frågorna om fysiskt våld delades upp i två faktorer, som var för sig hade ett litet antal variabler. Faktoranalysen av avslutade förhållanden, där 154 kvinnor av 2636 angav att mannen hotat eller använt vapen mot dem resulterade i en faktor för fysiskt våld. En faktoranalys som resulterar i fler faktorer med samma totala förklaringsvärde är helt klart en sämre faktoranalys än en som med ett mindre antal faktorer kan beskriva lika stor andel av variationen. Genom att på förhand bestämma att datorn bara fick använda fyra faktorer för att beskriva variationen kan jag få samma faktorer att framträda i pågående som avslutade förhållanden, men faktorerna är något svagare (några variabler har värden under 0.5).

ingående variablerna. Analysen av de *pågående* förhållandena resulterade i 7 faktorer med ett förklaringsvärde högre än en procent vilka tillsammans förklarade 55 procent av den totala variationen. De fyra faktorer som framkom i faktoranalysen av avslutade förhållanden förklarar alltså mer än de sju faktorer för pågående förhållanden, därför redovisar jag enbart analyserna från avslutade förhållanden.

Faktoranalysen resulterar i en tabell med så kallade *faktorladdningar* där varje variabel representeras av en rad och där varje kolumn motsvarar en faktor, eller ett fenomen. Om en variabel har ett högt värde i en kolumn innebär det att den variabeln mäter det fenomen som kolumnen representerar.

För datamaterial med stort antal intervjupersoner krävs lägre faktorladdningar och färre antal variabler för att man ska kunna lita på att en faktor säger något om materialet. För att faktorer med färre än 3 variabler ska anses tillförlitliga krävs att $N > 300$. I den här analysen uppgick N till över 2.000.

Variabler med faktorladdningar över 0,5 har jag valt att inkludera i faktorerna och dessa har skuggats i tabell 6.1 på motstående sida, som av utrymmesskäl innehåller förkortade beskrivningar av frågorna.

Faktoranalysen av de avslutade förhållandena gav vid handen följande fyra faktorer (dimensioner) av våld: sexuellt våld, fysiskt våld inklusive hot mot kvinnan, två dimensioner av psykiskt våld (vilka jag kallar "psy1" och "psy2").

Sexuellt våld är den faktor som är mest distinkt, ingen av variablerna som laddar över 0,5 på den faktorn laddar högt på någon annan faktor. För sexuellt våld bekräftar faktoranalysen vad man kunde förvänta sig. Frågorna om mannen använt porr på ett kränkande eller obehagligt sätt samt frågan om mannen mot kvinnans vilja hållit fast, kysst eller kramat henne verkar vara godtagbara operationaliseringar på sexuellt våld.

Mellan fysiskt våld och faktorn som jag kallat Psy1 (se nedan) finns en betydande överlappning: flera variabler laddar relativt högt på båda faktorerna. I synnerhet gäller detta om mannen "Knuffat, hållit fast eller släpat dig", som laddar lika högt på båda faktorerna, och om mannen "Hotat att göra dig illa fysiskt" samt "Knuffat, hållit fast eller släpat dig" vilka båda har mer än 0,4 i faktorladdning på faktorn Psy1. Psykiskt våld är alltså mer förbundet med fysiskt våld än sexuellt våld.

När det gäller fysiskt våld faller frågan om mannen varit våldsam på annat sätt utanför ramen med enbart 0,319 i faktorladdning på faktorn för fysiskt våld och 0,442 i faktorladdning på faktorn för psykiskt våld. Min tolkning av faktoranalysen är att frågan om mannen varit våldsam på annat sätt, trots att den i frågeformuläret placerades tillsammans med frågor om fysiskt våld, ändå inte mäter *fysiskt* våld, och bör därför inte inkluderas i sammanfattande mått av fysiskt våld. Eftersom frågan implicerar att mannen varit våldsam är

Tabell 6.1. Faktoranalys av olika våldsformer med frågor och data från *Slagen Dam*.

Fråga (variabel)	Faktor			
	Psy1	Fys	Sex	Psy2
Använt porr på ett kränkande sätt	,288	,035	,534	,036
Våldtäkt	,162	,261	,752	,245
Våldtäktsförsök	,205	,273	,799	,168
Våldtäkt eller våldtäktsförsök sovande eller drogad	,088	,256	,630	,161
Hållit fast, kysst eller kramat mot din vilja	,267	,218	,744	,051
Hotat att göra dig illa fysiskt	,468	,614	,282	,049
Kastat något på dig	,363	,620	,263	,067
Knuffat, hållit fast eller släpat dig	,530	,541	,274	-,055
Slagit med knutnäve eller sparkat dig	,410	,659	,210	,025
Tagit stryptag, försökt kväva dig	,146	,688	,164	,170
Bankat ditt huvud mot något	,150	,694	,159	,172
Hotat med vapen eller använt vapen	,063	,585	,209	,336
Varit våldsam på annat sätt	,442	,319	,183	,122
Han var svartsjuk	,694	,198	,156	,096
Han kallade dig nedsättande saker	,708	,312	,218	,067
Han fick dig att känna dig underlägsen	,744	,130	,187	,121
Han startade bråk när du skulle träffa släkt	,642	,213	,147	,283
Han förbjöd dig att träffa släkt	,348	,272	,150	,587
Du fick ej besluta om pengar	,469	,030	,116	,449
Han förbjöd dig att arbeta	,107	,040	,130	,770
Han hotade barnen	,066	,357	,146	,566
Han skadade dina saker	,406	,491	,138	,217
Han hotade skada sig själv	,438	,204	,237	,150

det enligt min mening rimligt att inkludera den i sammanfattande mått av våld generellt.

För psykiskt våld ger faktoranalysen vid handen att psykiskt våld rymmer åtminstone två dimensioner (psykiskt våld hade kunnat operationaliseras på helt andra sätt och då kanske ytterligare dimensioner uppstått). Den första faktorn (dimensionen), som kallas Psy1 i tabell 6.1, rymmer följande beskrivningar av mannen:

- han var svartsjuk
- han kallade dig nedsättande saker
- han fick dig att känna dig underlägsen
- han startade bråk när du skulle träffa släkt

Den andra faktorn (dimensionen) har jag kallat Psy2 och den rymmer de här beskrivningarna av mannen

- han förbjöd dig att träffa släkt
- han förbjöd dig att arbeta
- han hotade barnen

Är det rimligt att de två handlingarna ”startade bråk när du skulle träffa släkt” och ”förbjöd dig att träffa släkt” skulle vara olika sorters psykiskt våld? Min tolkning är att ordet ”förbjöd”, som inte förekommer i frågor som faller utanför den andra faktorn, är ett starkt ord. De män som ”förbjuder” kvinnorna att göra olika saker kanske utövar en särskilt tydlig form av makt, som den andra faktorn beskriver. Rätten att träffa sina släktingar och att arbeta är också rättigheter som jag tror att fler kvinnor upplever som självklara än rätten att inte känna sig underlägsen eller att inte bli kallad nedsättande saker, vilket stämmer med en sådan tolkning.

Att mannen ”förbjuder” kvinnan (och barnen) verkar alltså vara signifikant för den ena faktorn. Då skulle man kanske också förvänta sig att frågan ”du fick ej besluta om pengar” skulle ladda högt på den faktorn, men den frågan laddar lika högt på båda faktorerna för psykiskt våld och verkar således falla mitt mellan dem. Att kvinnan inte får besluta om pengar behöver dock inte innebära att mannen uttryckligen förbjudit det, det kan ju vara en följd av att kvinnan i högre grad står för fasta kostnader eller kostnader för gemensam konsumtion eventuellt i kombination med att hon har en lägre inkomst.

Det alternativ till kriterium för indelning i våldsformer som jag gav som i inledningen till detta kapitel: våldets grovhet, har alltså inget stöd i faktoranalysen av våldshandlingar. När man ska sammanfatta olika våldshandlingar, till exempel deras frekvens, är det rimligt att använda en indelning i psykiskt våld (två faktorer), fysiskt våld samt sexuellt våld. Om hot ska inkluderas i någon av dessa våldsformer så är det fysiskt våld.³

6.3. Faktoranalys över tid

Nedan följer en faktoranalys av våldshandlingar för var och en av de sex olika perioder som ingår i min enkät. Syftet är att skapa en grund för en konstruktion av index som kan beskriva våldsformernas variation över tid. Idealet är förstås att indexen kan vara konstanta över tid, så att förändringar i indexens frekvenser över tid är lätta att tolka. Men som vi kommer att se är vissa

³Men detta resultat gäller den enda fråga om hot som ingår i *Slagen Dam*, om mannen hotat att skada kvinnan fysiskt, andra hot kan tänkas samvariera med andra våldsformer, till exempel psykiskt våld.

våldshandlingar problematiska att kategorisera, därför att de innehållsligt är svårbestämbara och de byter faktor över tid (de samvarierar alltså med olika våldshandlingar under olika perioder).

Faktoranalysen kan inte ersätta det sociologiska omdömet, eller behovet att göra bedömningar som grundas på teoretisk och annan förkunskap om vad frågorna *betyder*. Faktoranalysen av *Slagen Dam* gick lätt, rentav för lätt, analysen frambringade fyra tydliga faktorer punkt slut. Men vad som därmed doldes är att faktoranalysen förutsätter en rad villkor, de förvalda inställningarna i dataprogrammet gjorde att det blev just fyra faktorer. Men på mitt eget material hade jag alltså inte samma "tur".⁴

A good factor analysis requires that the researcher knows a great deal about the factorial structure of variables, but many social scientists are attracted to the method because of its promise of bringing some order to a data matrix they consider to be complex and chaotic.⁵

Genom att öka kraven på de faktorer som faktoranalysen får resultera i kan jag få tre välkända våldsformer att framträda för de första tre perioderna: psykiskt, fysiskt respektive sexuellt våld, men för perioderna därefter blir bilden mer komplex, och kraven på mitt sociologiska omdöme större.

Generellt kan man säga att liksom var fallet med *Slagen Dam* verkar faktoranalysen ge mest rimliga resultat när våld är som vanligast, vilket för *Slagen Dam* materialet innebar i *avslutade* förhållanden och för denna undersökning gäller period 3, det vill säga de sista sex månaderna innan någon (oftast kvinnan) berättade om sina planer på att separera.

Tabellerna med faktorladdningarna finns i bilaga C.

Fram till och med period 3 stabiliseras tre faktorer som väl stämmer överens med indelningen i psykiskt, sexuellt och fysiskt våld. Frågorna om mannen använt hot växlar dock faktor på ett intressant sätt som jag ska återkomma till. Period 2 och Period 3 liknar varandra i mycket hög grad. I bilaga C redovisas tabeller över faktorladdningar för dessa perioder. I dessa tabeller är

⁴I de följande analyserna har jag valt att enbart ta upp faktorer som har minst tre variabler med över 0,5 i faktorladdning. Det datorprogram jag använt gör det inte möjligt att på förhand definiera dessa krav på faktorerna (tre variabler, minst 0,5 i faktorladdning), men man kan välja hur många faktorer man vill att datorn ska använda. Utifrån resultatet av en första körning kan man minska antalet faktorer som man vill ha, och därmed undvika att datorn konstruerar faktorer som består av enbart två variabler. På så sätt ökar koncentrationen av variabler i de faktorer som blir kvar, och variabler som annars kanske skulle få faktorladdningar under 0,5 kan få över 0,5 i faktorladdning.

⁵Jae-On Kim & Charles W. Mueller, *Introduction to factor analysis*, vol. 13 av *Quantitative Applications in the Social Sciences* (Sage, 1978), s. 68

någon eller några av de tre faktorerna ibland uppdelade på två faktorer, till exempel utgör sexuellt våld två faktorer i period 3. Dessa tabeller redovisar alltså en faktoranalys där jag inte ställt de högre kraven på faktorerna som beskrivs ovan. I kolumnen längst till höger har den faktor redovisats som står för störst del av variationen förutom de faktorer som kan hänföras till psykiskt, fysiskt och sexuellt våld.

Faktorerna som beskriver de tre våldsformerna beskriver ungefär hälften av den totala variationen. Det betyder att om vi ser samvariationerna inom dessa våldsformer som förklarande så är hälften av den totala variationen förklarad, den andra hälften av variationen beror på andra omständigheter. I någon mening är det förstas non-sense att förklara att en man utförde en våldshandling och en annan man inte gjorde det med att den första också utfört andra våldshandlingar av samma sort, man kan till exempel invända att det statistiska sambandet mellan två våldshandlingar säger något om att de tillhör samma sorts våld, men det *förklarar* inte *varför* en specifik man använde dem. Mot just den invändningen vill jag dock hävda att *det partikulära, det unika, är omöjligt att förklara* och att kärnan i förklaringar är en *klassificering* parat med en generaliserad beskrivning av hur medlemmarna i en specifik klass *är*. ”Han gjorde den våldshandlingen för att den handlingen är psykiskt våld och han är en sådan man som använder psykiskt våld för att manipulera och kontrollera henne” är därför inte ett meningslöst påstående, men det förklarar förstas inte *varför* han är en sådan man. Så när man i faktoranalys, och för den delen i korrespondensanalys, använder uttrycket att en viss faktor förklarar en viss andel av den totala variationen, är det enbart ett uttryck för att spridningen inom varje variabel som laddar högt på den faktorn är relativt stor (för variabler med värdena ”ja”/”nej”, eller andra dikotoma variabler, är variationen som störst när lika många fall har ”ja” som ”nej”). Hur stor andel av variationen som en enskild faktor beskriver är sällan intressant (om inte annat eftersom det beror på hur många variabler som ingår i faktorn), men hur stor andel av variationen som samtliga faktorer förklarar (eller de faktorer som beskriver de tre våldsformerna) kan vara intressant. I den första och sista perioden förklarar de redovisade faktorerna ungefär 75 procent av variationen, i period 2-5 förklaras 63-69 procent av variationen.

I de tabeller som jag redovisar är faktorerna *inte* ordnade efter hur stor andel som av variationen som de förklarar, utan efter ”innehåll” i faktorerna. I period 1 redovisas till exempel två faktorer för psykiskt våld längst till vänster bland faktorkolumnerna, men den ena av dessa förklarar mycket mer av variationen än den andra (som i den tabell som datorn presenterade av faktorerna hamnade näst längst till höger för att den förklarade en relativt liten andel av variationen). En effekt av att redovisa faktoranalysen på detta sätt är att våldsformerna kan framstå som mer homogena än de annars skulle

gjort, men det alternativa redovisnings sättet gör det mycket svårare för läsare att förstå tabellerna. Innan jag sorterade kolumnerna efter innehåll, tyckte jag dels att sexuellt och fysiskt våld så att säga föll isär under period 4-6 dels att de ersattes av andra faktorer med högre förklaringsvärde. Efter att ha arbetat om tabellerna framträder resultatet delvis annorlunda: i period 4 är våldsformerna fortfarande intakta i så motto att de inte blandas mer med andra handlingar än tidigare, men i period 5 blandas sexuellt våld med mannens hot att skada barnen på ett oväntat sätt. I period 6 verkar dock fysiskt och sexuellt våld smälta ihop, oavsett hur man utformar tabellen.

Vilka frågor faller i period 1-3 utanför de våldsformer som jag förväntat mig att de skulle tillhöra?

”haft sex med dig utan preventivmedel trots att du vill använda det” Laddar inte på faktorn för sexuellt våld, jag hade tänkt att frågan skulle ingå i indexet för sexuellt våld (se 6.3 på sidan 132).

”hotat att skada dina vänner eller släktingar” Fallar under samtliga perioder inom faktorn för fysiskt våld mot kvinnan. Frågan skulle ingå i indexet för hot. Att mannen hotar att skada kvinnans vänner eller släktingar *utgör* förstås inte fysiskt våld i sig, och därför kan inte frågan sägas mäta fysiskt våld. Att frågan laddar högt på faktorn fysiskt våld innebär att de grova former av fysiskt våld som ingår i samma faktor *samvarierar* med att mannen hotat att skada kvinnans vänner eller släktingar.

”skrikit högt åt dig, eller slagit i dörrar, förstört saker” tillhör psykiskt våld (frågan var i enkäten placerad tillsammans med frågorna om fysiskt våld).⁶

Därtill kommer en grupp av handlingar som innebär att mannen kontrollerar kvinnans rörlighet, och som under period 1-2 faller under faktorn för fysiskt våld, men under period 3 utgör en egen faktor:⁷

- tvingat dig lämna din bostad
- hindrat eller förbjudit dig att använda telefonen
- hindrat eller förbjudit dig att lämna din bostad
- hindrat eller förbjudit dig att lämna bil

Att dessa handlingar skulle utgöra ett specifikt handlingsmönster är inte rimligt, utan min bedömning är att de hör ihop med fysiskt våld. Det verkar snarare som att dessa handlingar är förknippade med fysiskt våld på så sätt

⁶I indexvariabeln för fysiskt våld ingår den dock inte, se 6.2 på sidan 131.

⁷I de mer komprimerade faktoranalyserna där enbart faktorer med eigenvalue över 2 tagits med faller samtliga dessa frågor inom faktorn för fysiskt våld även i period 3.

att de uppträder i samband med fysiskt våld, till exempel för att kvinnan inte ska kunna berätta om våldet för någon.

Psykiskt våld representeras under period 3 av två faktorer, den primära faktorn kännetecknas av nedvärderande beteenden och den sekundära faktorn av att mannen ville veta var kvinnan var när hon inte var hemma (vilket var det enda beteende som laddade högt på den sekundära och inte alls på den primära faktorn). Frågan om mannen vill veta var kvinnan var ställdes inte för period 4-6 och i dessa perioder representeras också psykiskt våld av en faktor som i princip rymmer samma variabler som den primära faktorn för psykiskt våld under period 1-3. Den sekundära faktorn rymmer frågan om mannen kommit med sexuella anklagelser mot kvinnan, vilket i tidigare studier samvarierat med risk för våld efter separation.⁸ I den här studien samvarierar dock sådana anklagelser inte med andra former av våld än psykiskt våld (hade de gjort det, skulle denna fråga också laddat högt på andra faktorer).

Under period 4 kan man fortfarande tala om de tre våldsformerna psykiskt, sexuellt och fysiskt våld som relativt homogena faktorer, även om fysiskt våld i just den här analysen splittrats upp i tre faktorer. Men under period 4 uppstår också nya faktorer som, till skillnad från de tidigare nämnda, här är lätta att tolka: de rör samtliga olika former av *hot*.

Från och med period 4 kan man tala om hot som en självständig faktor, det vill säga som ett distinkt handlingsmönster. Att så inte varit fallet tidigare innebär alltså att hotande handlingar samvarierat med andra våldsformer (med fysiskt eller psykiskt våld).

Med början i period 4, men mer tydligt i period 5 och 6 blandas faktorn sexuellt våld med andra mer komplexa och svårtolkade faktorer. Psykiskt våld är den enda faktor som återfinns i alla sex perioder. Sexuellt våld upphör som en homogen faktor efter period 4, det vill säga efter att kvinnan och mannen flyttar isär, vilket verkar logiskt med tanke på att mannens möjligheter att utöva sexuellt våld blir mycket mindre när de inte längre delar bostad. Fysiskt våld delas redan i period 4 upp i två faktorer, med relativt lågt förklaringsvärde och varav den ena enbart innehåller två variabler.

Om så våldsformerna utgör relativt homogena begrepp till och med period 3 (med undantag av hot som ska beskrivas särskilt nedan) och perioderna därefter kännetecknas av andra mer komplexa mönster, vad kan jag då använda faktoranalysens resultat till? Jag föreställer mig faktorerna som beskrivningar av mer eller mindre distinkta handlingsmönster. Faktoranalys används ofta för att identifiera bakomliggande omätbara faktorer, eller mekanismer, som påverkar de variabler som man kan mäta. Därmed borde den vara tilltalande för de forskare som föreställer sig världen med den kritiska realismens glasögon.

⁸Se 2.11.2 på sidan 40.

Själv ser jag faktorerna snarare som ett praktiskt sätt att beskriva mönster i den empiri jag har, mönster som förhoppningsvis också beskriver vad män gör mot kvinnor i samband med skilsmässor och separationer.

Much of the philosophical debate which takes place on latent variable models centres on *reification*; that is, on speaking as though such things as quality of life and business confidence were real entities in the sense that length and weight are. However, the usefulness and validity of the methods to be described in this book do not depend primarily on whether one adopts a realist or an instrumentalist view of latent variables as existing in some real world or merely as a means of thinking economically about complex relationships, it is possible to use the methods for prediction or establishing relationships *as if* the theory were dealing with real entities.⁹

Jag föreställer mig inte att varje faktor *återspeglar* någon verklig mekanism, om än i praktiken omätbar. Däremot vill jag, som jag redan gjort ovan, gärna försöka förstå förändringar i mäns beteende i förhållande till förändrade förutsättningar för och målsättningar med våld, men sådana förändringar, till exempel att parterna flyttar isär eller att de förhandlar om vårdnad, umgänge och underhåll, eller att kvinnan etablerar ett nytt förhållande, är överordnade (och kan potentiellt påverka samtliga) faktorer som dyker upp i faktoranalysen.

Faktorerna för de olika perioderna (detta gäller förstås även för period 1-3) beskriver handlingsmönster, kombinationer av våldshandlingar som är relativt vanliga. Tabellerna över faktorer för period 4-6 är ordnade så att de faktorer som beskriver de vanligaste kombinationerna kommer först.

Vilka faktorer (handlingsmönster) ersätter då sexuellt respektive fysiskt våld i period 4, 5 och 6? I period 4 uppstår två nya faktorer som rymmer minst tre variabler med minst 0,5 i faktorladdning. Den första består av frågor om mannens hot att skada kvinnan, men i första hand gäller det att mannen hotat (och skadat) husdjur, vilket i sig är ett mycket ovanligt handlingsmönster. Det är faktiskt så ovanligt att det inte är rimligt att tala om en faktor här.

Den andra faktorn gäller mannens hot mot andra, eventuella barn och kvinnans vänner eller släktingar.¹⁰

I period 5, efter att paret flyttat isär, fogas ytterligare två handlingar till handlingsmönstret psykiskt våld: mannen kommer till kvinnans bostad mot

⁹David J. Bartholomew & Martin Knott, *Latent Variable Models and Factor Analysis*, andra uppl. (Arnold, 1999), s. 2f

¹⁰På denna faktor laddar den fysiska våldshandlingen att sparka eller slå med knuten hand relativt högt, 0,426.

hennes vilja, och han varnar henne för att begära ensam vårdnad av eventuella gemensamma barn. Den faktor med näst störst förklaringsvärde i period 5 (efter psykiskt våld) gäller hot. Faktorn inkluderar att mannen har:

- skickat hotfulla epost- eller sms-meddelanden
- varnat dig för att berätta om saker han gjort
- hotat att skada sig
- hotat att skada dina vänner eller släktingar
- hotat dig med kniv, skjutvapen eller annat vapen

Den sista av dessa, att mannen hotat med något vapen, ingår också i en av faktorerna för fysiskt våld under denna period, men det gör inte de övriga variablerna.

Att mannen hotat att skada kvinnans vänner eller släktingar verkar ha olika innebörd om det sker under själva förhållandet eller efter att de flyttat isär. I det första fallet, både i period 2 och i period 3, ingår mannens hot mot kvinnans släktingar i faktorn för fysiskt våld och utgör alltså en indikator på utsatthet (och därmed en riskfaktor) för fysiskt våld (mot kvinnan). Men när män hotar att skada kvinnans släktingar efter separation verkar detta inte vara en indikator på utsatthet för fysiskt våld (mot kvinnan), vilket är oväntat och - om det gäller i allmänhet - värdefull information för de kvinnor som utsätts för sådana hot.

Period 6 är definierad som den period då kvinnan och mannen förhandlade om vårdnad, umgänge och underhåll av eventuella gemensamma barn, och för de flesta inträffade den efter att de flyttat isär (det vill säga period 6 omfattar en del av period 5), men en del bodde fortfarande tillsammans när de förhandlade (och för dem infaller period 6 under period 4). I faktoranalysen har jag skiljt dessa två grupper åt, men för den grupp om 69 kvinnor (av de cirka 225 som förhandlat) som fortfarande bodde med mannen misslyckades faktoranalysen. De faktorer som redovisas är de från gruppen som hade flyttat isär när de förhandlade (men de skiljer sig inte på något intressant sätt från de resultat som en analys av hela gruppen ger).

Enbart tre faktorer verkar vara intressanta under period 6. Den första faktorn inrymmer nedvärderande beteende och hotfullt beteende. Speciellt intressant är att detta handlingsmönster inbegriper att mannen varnar kvinnan för att begära ensam vårdnad om gemensamma barn. Det är en sak för en man att anse att gemensam vårdnad vore bäst, för honom eller för barnet, eller för båda, och att argumentera för det. Men det är förstås en helt annan sak för en man att varna kvinnan, och därmed implicit hota henne, för att låta en oberoende part få avgöra om gemensam vårdnad ligger i barnets intresse. Beroende på hur varningen framförs borde den kunna vara brottslig ("över-

grepp i rättsak”). Som jag ser det är kvinnan den som i första hand drabbas av en kränkning när mannen varnar henne för att testa sina rättigheter som vårdnadshavare i en domstol, men även barnet har något att förlora på detta. En vårdnadstvist kan förstås ha många negativa effekter så man kan ju inte generellt säga att de potentiella vårdnadstvister som aldrig aktualiseras för att kvinnan tar mannens hot på allvar skulle gynnat barnet. Men den rimliga tolkningen är väl att pappor som misstänker att mamman skulle ha god chans att få ensam vårdnad är de som har störst motiv att varna henne för att kräva det, och att för många av dessa barn vore det bäst att mamman fick ensam vårdnad. Varför skulle papporna varna mammorna för att låta en oberoende part avgöra vårdnadsfrågan om inte papporna betett sig på ett sådant sätt att deras handlingar skulle kunna användas mot dem i sådan prövning? Gemensam vårdnad är sedan 1998 det normala utfallet vid vårdnadstvister, och för att en pappa inte ska få del i vårdnaden krävs att han misskött sig allvarligt som pappa tidigare. Det kan framstå som paradoxalt att de män som försöker påverka kvinnan att inte söka ensam vårdnad är just de män som åtminstone inte under denna period begått de former av våldshandlingar som gör att de riskerar att förlora sin del i vårdnaden. Det psykiska våld som är typiskt för den här faktorn, torde inte spela någon roll i vårdnadstvisten. En förklaring till männens varningar skulle kunna vara att männen tidigare under förhållandet använt grövre våld som i vårdnadsförhandlingar skulle kunna vara till deras nackdel. Därför är det intressant att speciellt studera vad dessa män gjort tidigare under förhållandet, vilket jag gör i kapitel 9, se tabell 9.6 på sidan 201.

Den andra faktorn består av hot, fysiskt och sexuellt våld och en varning till kvinnan att hon inte ska separera/skilja sig från mannen (de kvinnor som svarat på denna fråga har redan separerat). Den tredje faktorn liknar innehållsmässigt den andra och kombinerar hot, fysiskt och sexuellt våld.

Sammanfattningsvis finns för period 6 i huvudsak två mönster: det ena mönstret är psykiskt våld inklusive att mannen varnar kvinnan för att begära ensam vårdnad det andra mönstret är hot, fysiskt och sexuellt våld.

6.4. Konstruktion av index

För att återknyta till frågan om våldsformerna, vilken indelning i våldsformer kan man argumentera för utifrån faktoranalysens resultat? Till att börja med kan man konstatera att det inte är självklart hur en sådan indelning bör göras eftersom faktoranalysens indelning av våldshandlingar i våldsformer skiljer sig mycket mellan olika perioder.

Faktoranalysen har alltså visat en intressant sak: *vissa våldshandlingar by-*

ter faktor över tid. Som jag ser det, utifrån den relationistiska ontologi jag tänker med, innebär detta att dessa våldshandlingars *innebörd* förskjuts över tid, och det är tillfredsställande att veta att analysredskapen som jag har till mitt förfogande förmår upptäcka sådana förändringar. Detta problematiserar emellertid indexkonstruktionen: ska indexen byggas upp av olika variabler för olika perioder? Eller ska kanske variabler som över tid byter faktor uteslutas helt från indexen? Argumentet mot det senare är att man då förlorar viktig information.

6.4.1. Principiella problem med index unika för varje period

Att låta en och samma handling ingå i olika index för olika perioder blir dock så överskådligt att det ändå verkar bättre att försöka konstruera gemensamma index för samtliga perioder även om dessa index inte alltid stöds av faktoranalysen. Tekniskt sett finns det inget som talar mot att låta "samma handling" ingå i olika index under olika perioder, nackdelarna med att göra så dyker upp senare när kunskapen ska *tillämpas*. Ju mer komplicerad modellen blir, desto svårare blir den förstas att använda i praktiken. När jag skriver på den här avhandlingen har jag nästan obegränsat med tid och tillgång till avancerade datorprogram som på några sekunder kan ge mig tabeller med indexvärden och om jag ändrar definitionerna på indexen så behöver jag bara vänta några sekunder så får jag nya indexvärden. Men att det är möjligt för mig att använda en avancerad modell där en och samma fråga räknas till olika faktorer beroende på *vilken period* frågorna gäller är inte ett tillräckligt skäl för att jag ska lyfta fram och ge uppmärksamhet åt en sådan modell. En sådan modell måste vara mycket "bättre" än enklare modeller eftersom den har viktiga nackdelar i det att den är svår att förstå.

Ett annat principiellt problem med komplexa modeller är att de riskerar att bli överanpassade till det empiriska materialet, men det empiriska materialet har bara begränsad generaliserbarhet, vilket gör att den resulterande modellen också får begränsad generaliserbarhet. Utan teoretiskt stöd för varför en viss våldshandling hänger ihop med vissa andra våldshandlingar under en viss period och med andra våldshandlingar under andra perioder är risken uppenbar: det är just i *detta* empiriska material som våldshandlingarna på detta sätt byter sammanhang (korrelerar med andra våldshandlingar än tidigare). För stora empiriska material med litet bortfall är risken förstas mindre, men i den här undersökningen är den större.

Utifrån analysen av den period då våld är vanligast, period 3, verkar det rimligt att använda begreppen psykiskt, fysiskt och sexuellt våld. Hot utgör en egen faktor först när kvinnan och mannen flyttat isär. Jag har valt att ändå konstruera ett index för hot snarare än att låta frågorna om hot ingå i

olika index i olika perioder.

6.4.2. Index för de olika våldsformerna

Index utgör en form av variabler, som sammanfattar ett antal andra variabler. Jag har skapat additiva index för följande våldsformer: psykiskt våld, fysiskt våld, sexuellt våld samt hot. Värdet på indexvariablerna bestäms av kvinnornas svar på de frågor som ingår i respektive index så att ju fler våldshandlingar inom våldsformen som kvinnan utsatts för desto högre värde på indexvariabeln för den våldsformen.

Ett index för varje kombination av våldsförhållande och period

För varje kombination av våldsförhållande och period har jag skapat ett eget index. Då enkäten ger möjlighet att skilja på sex perioder ger detta upp till $6 \cdot 4 = 24$ olika index. Perioderna är dock inte riktigt jämförbara eftersom inte alla par har erfarenheter från alla perioder. Indexen för perioderna 1-3 samt 5 är de som jag betraktar som teoretiskt viktigast och dessa perioder har också flest par erfarenheter ifrån.

Teoretiskt grundat val av koefficienter

Man kan på olika sätt låta vissa svarsalternativ ge ett större utslag på indexvariablerna.¹¹ I enkäten är svarsalternativen för frågorna om mannen utfört våldshandlingar "aldrig", "någon gång" respektive "många gånger". Frågan är i vilken utsträckning skillnaden mellan att mannen utfört en våldshandling "någon gång" och att han utfört den "många gånger" ska påverka indexvariabeln. I linje med tanken att våld normaliseras har jag valt att låta den skillnaden få stort genomslag på indexvariablerna. Det innebär ett antagande att våldsamma parförhållanden där våld sker "många gånger" bildar en kategori som i någon mening har mer gemensamt än kategorin av parförhållanden där grovt våld förekommit.

Ett annat kriterium för hur man ska väga de ingående frågornas effekt på indexvariabeln vore att låta grovt våld väga tyngre än mildt våld. Jag har prövat med olika storleksförhållanden på koefficienterna så att grovre våld gav högre värde på indexet än mildare våld och ingen skillnad gjordes mellan antalet tillfällen. Det grundläggande mönstret (i de analyser som redovisas längre fram) bestod, men eftersom skillnaden mellan grovt och mildt våld är en gradskillnad som dessutom inte finns någon enighet kring är det svårt att välja koefficienter och tolkningen blir svårare. Som vi kommer att se verkar

¹¹Det sätt som jag har valt är att multiplicera värdet för varje fråga med en koefficient.

detta dock i praktiken inte spela någon större roll, eftersom normalisering i stor utsträckning samvarierar med förekomst av grovt våld. De resultat som jag redovisar nedan är ändå så robusta, att de verkar gälla oavsett om man i indexkonstruktionerna ger företräde för antal tillfällen eller våldets allvarlighetsgrad, kurvorna blir så pass lika att om man inte detaljgranskar dem är det svårt att se skillnad på dem.

Jag har valt index så att värden över en viss tröskel har en klar innebörd. Höga indexvärden betyder därför att mannen utfört någon av de våldshandlingar som ingår i indexet ”många gånger”.

Index för fysiskt våld

De åtta frågorna om handlingar som utgör fysiskt våld (se tabell 6.2 på motstående sida) har adderats på så sätt att för varje fråga har indexet ökat med 1 om svaret var ”någon gång” och 9 om svaret var ”många gånger”. För en man som inte använt fysiskt våld alls under denna period blir värdet på indexet 0 och för en man som använt samtliga olika former av fysiska våldshandlingar ”många gånger” blir indexvärdet $8 \cdot 9 = 72$. Värdena på koefficienterna (1 och 9) är godtyckligt satta.¹² Men en anledning till deras inbördes storleksförhållanden är att en man som använt någon form av fysisk våldshandling ”många gånger” med dessa koefficienter alltid får högre indexvärde än en man som använt alla former av fysiskt våld ”någon gång”.

För de första tre perioderna ingår samtliga åtta frågor i tabell 6.2 på nästa sida i indexet för fysiskt våld.

För period 4, 5 och 6 formulerades fråga A något annorlunda. Den nya formuleringen blev ”Förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunnat skada dig”. Att demonstrera sin ilska, och därmed såväl sin rätt att vara arg som sin destruktiva potential, genom att förstöra saker bör nog i de flesta fall ses som en handling riktad mot kvinnan i syfte att skuldbelägga och skrämma henne, men frågan är om den sortens handlingar skall räknas som fysiskt våld? Jag har valt att inte göra det och därför inte räkna med dessa frågor i indexet för fysiskt våld. Faktoranalysen av den frågan ger inget entydigt svar på i vilken våldsform den bör placeras. I period 4 hamnar den med psykiskt våld, i period 5 med fysiskt våld och period 6 tillsammans med sexuellt våld och hot.

Fråga H, om mannen varit våldsam på något annat sätt, placerades när det gällde perioderna 4, 5 och 6, efter frågor om hot och våld mot andra, vilket gör att den inte på samma självklara sätt som för period 1-3 kan sägas gälla fysiskt våld, (se fråga 24 respektive 33, 40 och 65 i enkäten (bilaga B)).

¹²De är alltså inte beräknade utifrån empirin utan satta av mig utifrån vissa syften.

Faktoranalysen av frågan placerar den tillsammans med fysiskt våld för period 1-4 och utanför densamma under period 5 och 6. Så för period 1-3 har frågan ingått i indexet för fysiskt våld, men för period 4, 5 och sex har den inte ingått i något index.

Tabell 6.2. Frågorna som ingår i indexet för fysiskt våld.

Har mannen under de olika perioderna	
A	-kastat saker mot dig som skulle kunnat skada dig
B	-knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand
C	-bitit dig, sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål
D	-tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig
E	-bankat ditt huvud mot något
F	-hotat med kniv, skjutvapen eller annat vapen
G	-använt kniv, skjutvapen eller annat vapen
H	-varit våldsam på något annat sätt

Index för sexuellt våld

På liknande sätt har jag skapat ett index för sexuellt våld. Faktoranalysen resulterade i en relativt tydligt faktor för sexuellt våld, med undantag för period 6. Av de handlingar som jag på förhand räknade med som sexuellt våld, och som därför visas i tabell 6.3 på följande sida, är det tre som utifrån faktoranalysen inte är helt självklara: [A], [B] och [G].

[A] ingick i faktorn för sexuell våld i *Slagen Dam*, vilket är ett bra skäl för att låta den ingå i indexet ([B] och [G] ställdes inte i *Slagen Dam*).

I redovisningen av frekvenserna för de olika formerna av sexuella våldshandlingar nämndes att de första två frågorna (de om pornografi och tjat om sex) inte inkluderades i det sammanfattande måttet, se avsnitt 5.4.3 på sidan 105. Eftersom [A] inte kräver att mannens handlingar syftar till att påverka kvinnan och [B] inte kräver att mannen utför sexuella handlingar har jag valt att inkludera dessa frågor i indexet för sexuellt våld enbart *om mannen också använt någon form av fysisk våldshandling "många gånger" under den aktuella perioden*.¹³

¹³Jag har laborerat med olika kriterier, dels för hur mycket fysiskt våld mannen ska ha använt dels om enbart den aktuella perioden skall räknas eller om fysiskt våld i någon föregående period också ska medföra att dessa handlingar definieras som sexuellt våld. Med de kriterier som används i texten ökar antalet män som har mer än 0 i indexvärde för sexuellt våld med 3 i första perioden, 6 i andra perioden och 13 i tredje perioden. Hade

Frågan [G] är mer uppenbart förknippad med sexuella handlingar, och bör enligt min uppfattning räknas som en av de mindre allvarliga våldshandlingarna inom begreppet sexuellt våld, trots att faktoranalysen gav vid handen att den i lägre grad än de övriga sexuella våldshandlingarna samvarierade med dem.

Eftersom antalet frågor om sexuella våldshandlingar var åtta sattes koeficienten för svarsalternativet ”många gånger” till nio. På så sätt får alltså män som under en viss period använt någon form av sexuell våldshandling ”många gånger” garanterat högre värde på indexet för sexuellt våld under den perioden än en man som under samma period använt många olika former av sexuellt våld, men enbart gjort det ”någon gång”.

Tabell 6.3. Frågorna som ingår i indexet för sexuellt våld.

Har <i>mannen</i> under de olika perioderna	
A	-använt pornografi på ett sätt som du upplevt som obehagligt eller kränkande
B	-tjatat om att ni ska ha sex
C	-tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama
D	-tvingat dig eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad
E	-försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt
F	-tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt
G	-haft sex med dig utan preventivmedel, trots att du ville använda det
H	-haft sex med dig på sätt som du tycker är obehagliga

Frågorna [A], [G] och [H] ställdes enbart för de första tre perioderna.

Index för psykiskt våld

Psykiskt våld är den våldsform som är svårast att definiera. Jag har här valt att utifrån faktoranalysens resultat inkludera de frågor som laddar över 0,5 på den faktor som verkar beskriva psykiskt våld. Men till skillnad från när

man istället använt kriterierna någon fysisk våldshandling någon gång under samma period eller någon föregående period skulle antalet män med indexvärde större än noll för sexuellt våld öka med 7 i första perioden, 13 i andra perioden och 19 i tredje perioden.

det gäller fysiskt eller sexuellt våld är det rimligt att av en definition på psykiskt våld kräva att det rör sig om *upprepade* kränkningar. Därför har jag ställt upp följande kriterier för indexvariablerna för psykiskt våld: För varje period 1-3 där jag har information om hur ofta mannen utförde en viss handling krävs att minst två handlingar utförts ”många gånger” som det heter i frågeformuläret (fråga 20, 21, 22 och 24 i enkäten (bilaga B)). För varje period 4-6 där svarsalternativen till frågorna inte gav information om hur många gånger mannen utfört handlingarna utan enbart om han gjort dem eller ej, krävs att mannen gjort minst fyra av handlingarna (frågorna 33, 40, 65, se enkäten (bilaga B) i den aktuella perioden. I tabell 6.4 redovisas de aktuella handlingarna.

Tabell 6.4. Frågorna som ingår i indexet för psykiskt våld.

Period	Har <i>mannen</i> under de olika perioderna
1-3	ville alltid veta vad du gjorde, och var du var, när du inte var hemma
1-3	talat nedvärderande om ditt utseende eller dina kläder
1-3	varnat dig för att separera från honom
1-3	hotat att skada dig
1-3, 6	på ett kränkande sätt hånat saker som du skapat eller insatser du gjort, t.ex. ditt arbete
1-3, 6	varnat dig för att berätta om saker han gjort
1-4	anklagade dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende
1-4	talat nedvärderande om dina vänner eller din familj
1-4	uttryckt missnöje med att du träffar dina vänner eller din familj
1-4	sagt att du är dum eller inkompetent
1-4	kallat dig fula ord eller svurit åt dig
1-4	skrikit högt åt dig eller slagit i dörrar
5-6	kommit till din bostad mot din vilja
5-6	sagt nedvärderande saker om dig till vänner, arbetskamrater eller släktingar
6	varnat dig för att begära ensam vårdnad om gemensamma barn

Index för hot

Tabell 6.5 på nästa sida visar de frågor som jag till en början inkluderade i indexet för hot. Frågorna G-I ställdes inte för de första tre perioderna. Frågan D ställdes inte under period 4-6, och frågan F ställdes inte under period 4-

5. Högst åtta frågor ställdes om hot i olika perioder, och därför har svaret ”många gånger”, getts indexvärdet 9, så att en man som framfört ett hot många gånger, alltid fått högre indexvärde än en man inte inte framfört något hot många gånger.

Tabell 6.5. Frågorna som ingår i indexet för hot.

Har <i>mannen</i> under de olika perioderna	
A	-varnat dig för att separera från honom
B	-varnat dig för att berätta om saker han gjort
C	-hotat att skada dig
D	-hotat att skada barnen, om du har några
E	-hotat att skada dina vänner eller släktingar
F	-hotat att skada husdjur, om du har några
G	-hotat att föra bort era gemensamma barn om ni har några
H	-hotat att skada era gemensamma barn om ni har några
I	-hotat att skada dina egna barn om du har några

Till en början inkluderade jag även frågan ”Har *mannen* varnat dig för att begära ensam vårdnad av eventuella gemensamma barn?”, men eftersom den dels visade sig vara så mycket vanligare än de övriga och att det dessutom är tveksamt om en sådan varning bör betraktas på samma sätt som de övriga hoten och varningarna valde jag att exkludera den från indexet för hot.¹⁴

¹⁴I tabell C.20 på sidan 296 framgår att 42 procent av männen i undersökningen varnat kvinnorna för att begära ensam vårdnad, den näst vanligaste formen av varning eller hot var att mannen hotade att skada kvinnan, vilket 25 procent av männen gjort. Problemet är att om man inkluderar varningen om att begära ensam vårdnad ökar indexet för hot för mycket. Helhetsintrycket av våldsförhållningarnas utveckling över tid påverkas också, men jag tycker inte att det är rimligt att en enda fråga, som man dessutom kan ifrågasätta om den är verklig är ett hot, får så stort inflytande på resultatet.

7. Våldsformer över tid

7.1. Stabilitet och förändring i våldsanvändning på individnivå

Såväl fysiskt som sexuellt våld och hot ökar under hela förhållandet så att de sista 6 månaderna innan kvinnan tar initiativ till en separation är en relativt sett mycket våldsamt period. Det är farligt för kvinnor att diskutera separation, relativt många män använder våld vid dessa specifika tillfällen.¹ Perioden av delad bostad under separation verkar vara mindre våldsamt än de sista sex månaderna, speciellt vad gäller mäns hot att skada kvinnan, det skulle kunna bero på att denna period är kort och att vissa grupper av par är underrepresenterade i den perioden.

Ungefär hälften så många män som använt våld före och under separation använder fysiskt våld efter att mannen och kvinnan flyttat isär. I vilken utsträckning det är samma män som använder våld efter separationen som före återstår dock att se. Efter separation blir hot relativt sett vanligare, eftersom andelen män som hotar är ungefär lika stor efter att de flyttat isär som under de sista sex månaderna.²

Poängen i det här avsnittet är en analys av variationen i våld över tid, inte i termer av aggregerade frekvenser utan med hänsyn tagen till varje enskild mans förändring (eller kontinuitet).

Hittills har jag enbart redovisat hur många procent av männen som använt olika former av våld (psykiskt-, sexuellt-, fysiskt våld och hot) och olika våldshandlingar under de olika perioderna. Dessa siffror säger emellertid inget om hur olika former av våldsanvändning under de olika perioderna är fördelat på de enskilda männen, eller hur ofta och hur många olika former av våld (och hur många olika former av våldshandlingar) som varje enskild man använt. Jag har gett ett grovt mått som anger hur stor andel av männen som inte använt hot, fysiskt, psykiskt respektive sexuellt våld under de olika perioderna, till exempel har 18 procent av männen använt någon form av fysiskt våldshandling under de första sex månaderna av gemensamt boende och således har 82 procent av männen inte använt fysiskt våld under denna period (se

¹Detta sagt med förbehållet att *alternativen* till att diskutera separation inte undersökts. Det skulle ju kunna vara ännu farligare att *inte* diskutera separation.

²Även om andelen hot att skada kvinnan är större under de sista sex månaderna.

stycke 5.4.2 på sidan 104). Under perioden som följer efter de första sex månaderna fram till de sista sex månaderna av förhållandet använde 43 procent av männen någon form av fysisk våldshandling och 57 procent av männen gjorde inte det (se stycke 5.4.2 på sidan 104).

Det är lätt att tänka sig att de flesta män som använt någon form av fysisk våldshandling under de första sex månaderna fortsätter med detta under den nästkommande perioden, men det skulle ju faktiskt kunna vara så att de flesta män som använt fysiskt våld under de första sex månaderna inte fortsätter med det utan att de flesta män som använder fysiskt våld under den nästkommande perioden är män som inte gjort det tidigare. En annan hypotes som i det följande kommer att testas är att de flesta män som använder våld i samband med och efter separation också använt våld tidigare i förhållandet.

På samma sätt kan det tyckas självklart att de män som använt någon form av fysisk våldshandling ”många gånger” snarare än ”någon gång” också är överrepresenterade i gruppen av män som använt flera olika former av fysiska våldshandlingar (till exempel både knuffat och tagit strypgrep eller försökt kväva kvinnan), men det är förstås möjligt att något sådant samband inte existerar.

Vidare är det, mot bakgrund av kvinnors berättelser av hur fysiskt och sexuellt våld ofta går hand i hand, rimligt att fråga sig hur stor del av mängden män som använder fysiskt våld första sex månaderna (18 procent) som överlappar med mängden män som använder sexuellt våld under samma period (24 procent, se avsnitt 5.4.3 på sidan 105). Speciellt relevant är överlappningen mellan å ena sidan grova former av såväl sexuellt som fysiskt våld och hot och å andra sidan de olika former av våldshandlingar, som tagna för sig kan anses milda, men i kombination med grövre våld, blir till ett problem. Därför kommer till exempel de två frågorna om mannen a) ”använt pornografi på ett sätt som kvinnan upplevt obehagligt eller kränkande” och b) ”tjatat om att ni ska ha sex” att behandlas olika beroende på om mannen (i samma period eller någon tidigare) använt grovt sexuellt eller fysiskt våld.

I analyserna nedan har enbart kvinnor som bott ihop med mannen i mer än 12 månader och konsekvent rapporterat om erfarenheter från samtliga tre faser tagits med. Av dessa anledningen har 23 av de 357 intervjupersonerna uteslutits från analyserna.

7.1.1. Något om arbetsättet

Hur man väljer att arbeta med ett kvantitativt datamaterial är en fråga om smak. Själv föredrar jag att arbeta med grafer där varje punkt representerar ett fall, snarare än tabeller där varje cell normalt representerar en grupp av fall.

Korstabeller är ett arbetssätt som också kan användas för att studera relationer mellan två eller fler variabler. Korstabeller är dock inte effektiva att använda om man vill studera fler än två variabler, eller om variablerna är kontinuerliga. De indexvariabler som jag skapat saknar egenskapen att ett givet avstånd mellan två variabelvärden har samma innebörd oavsett var på skalan variabelvärdena befinner sig och är därför variabler på ordinalskalenivå. Variabelvärdena är siffror och spridningen stor, vilket gör att om man ska använda korstabeller måste man *reducera informationsinnehållet* och göra en klassindelning. I vissa fall har jag gjort det, till exempel för att kunna göra χ^2 -test för att förvissa mig om att mitt intryck av graferna varit befogat, men i huvudsak har jag använt grafer för att utforska datamaterialet.

Istället för att använda vanliga scatterplots har jag valt att göra grafer genom att sortera fallen i horisontalplanet på flera index och bestäma punkternas höjd utifrån ett index. Fördelarna med denna metod är två: 1. varje man representeras av en punkt (i en scatterplot blir alla män med identiska värden en enda punkt) 2. genom att använda flera sorteringskriterier samtidigt kan en figur visa förhållandet mellan en variabel (höjden) och flera andra variabler (placeringen i sidled).

Tabell 7.1 visar frekvenserna för fysiskt våld under de första sex månaderna av gemensamt boende.

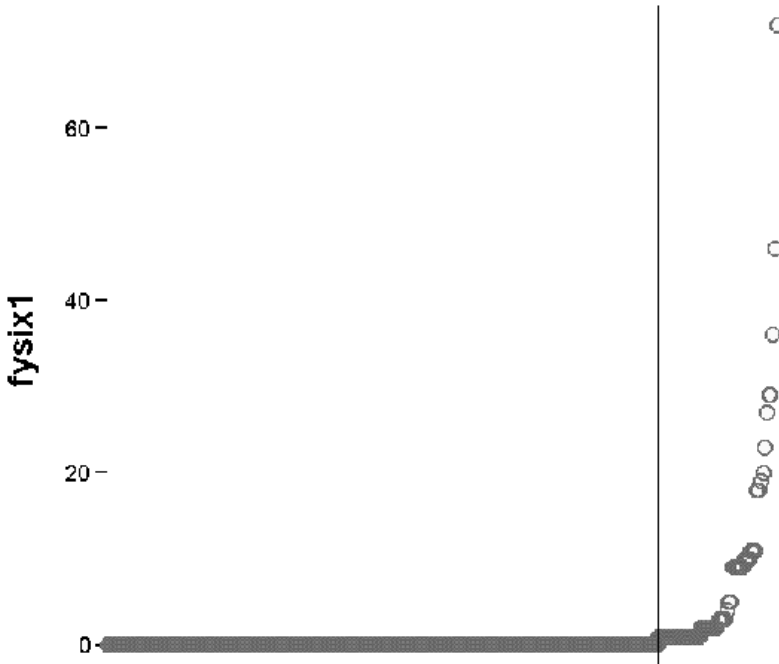
Tabell 7.1. Index för fysiskt våld de första sex månaderna av gemensamt boende. Procent, N=334.

indexvärde	N	(%)
0	275	82.3
1	21	6.3
2	9	2.7
3	4	1.2
4	1	.3
5	2	.6
9-72	22	6.6
Summa	334	100.0

82 procent av männen (275 av 334 män) har inte alls använt fysiskt våld under de första sex månaderna, 18 procent (59 av 334 män) har alltså använt någon form av fysiskt våld under denna period. Fem procent av männen (21 män) har enbart använt en form av fysiskt våld och enbart "någon gång". Fem procent av männen (22 män) har använt någon eller några former av fysiskt våld "många gånger". Samma siffror som finns i tabell 7.1 redovisas grafiskt

i figur 7.1.

Figur 7.1 visar alltså fördelningen av användandet av fysiskt våld under de första sex månader av gemensamt boende (variabeln *fysix1*). Varje man representeras av en punkt, ju högre punkten sitter desto mer fysiskt våld har mannen använt under dessa månader. Männen är sorterade så att de som använt mest våld återfinns längst till höger i figuren. Hjälpelinjen skiljer de män som använt fysiskt våld under perioden från de som inte gjort det.

Figur 7.1. Indexvärden över mäns användning av fysiskt våld under första sex månaderna av gemensamt boende, sorterade utifrån samma index.

7.1.2. Fysiskt våld under de första två perioderna

Tabell 7.2 på motstående sida visar frekvenserna för fysiskt våld under period II (variabeln *fysix2*), som alltså börjar efter de första sex månaderna av gemensamt boende och slutar sex månader innan någon av parterna meddelar att den vill separera, vilket för paren i den här undersökningen i medeltal innebar en period om 4 år.

Under denna period har 57 procent av männen (190 av 334 män) inte använt fysiskt våld. Nästan 16 procent av männen har använt någon fysisk våldshandling ”många gånger” och har således 9 eller mer i indexvärde.

Tabell 7.2. Index för fysiskt våld under period 2.

indexvärde	<i>N</i>	(%)
0	190	56.9
1	44	13.2
2	23	6.9
3	14	4.2
4	5	1.5
5	4	1.2
6	2	.6
9-63	52	15.6
Summa	334	100.0

En informationsrik, men ändå relativt lättfattlig bild av sambandet mellan att använda fysiskt våld under de första två perioderna ges av figur 7.2 på sidan 141, som visar indexvärdet för fysiskt våld under den senare av dessa perioder men är männen är *sorterade* på samma sätt om i figur 7.1, i första hand på indexvärdet för den första perioden i andra hand på indexvärdet för den andra perioden.

Varje punkts placering i det *horisontella* planet i figur 7.2 på sidan 141 beror på mannens användning av fysiskt våld under den *första* perioden medan placeringen i det *vertikala* planet beror på mannens användning av fysiskt våld under den *andra* perioden. De män som har samma indexvärde för fysiskt våld i första perioden, till exempel alla de 275 som har indexvärde 0 för att de inte använt något fysiskt våld under första perioden, har ordnats så att den som har högre indexvärde för fysiskt våld i andra perioden ligger längre till höger.

Jag hade kunnat låta bli att ordna dem i någon speciell ordning, då hade det inte blivit några toppar i figuren. Topparna är alltså en effekt av sorteringen av fallen i horisontalplanet i andra hand utifrån själva indexvärdet. Fördelen med att skapa toppar genom att sortera i andra hand är att det blir tydligt var gränserna mellan olika värden på indexvärdet för fysiskt våld under första perioden går.

Figur 7.2 på sidan 141 har delats in i tre delar av de två lodräta hjälplinjerna. De två delarna till vänster om den högra hjälplinjen representerar de män som inte använt våld under den första perioden. Till höger om den högra hjälplinjen visas indexvärdena för de män som använt fysiskt våld under första perioden.

Av de sammanlagt 56 män som använt våld under den första perioden har

sju män inte använt våld i den andra perioden (de sju punkter som har 0 i Y-värde, men ligger höger om den högra hjälplinjen).

De övriga 49 männen (88 procent av 56) har fortsatt att använda fysiskt våld och representeras av punkter ovanför X-axeln i området höger om den högra hjälplinjen.

7.1.3. Fysiskt våld under de första tre perioderna

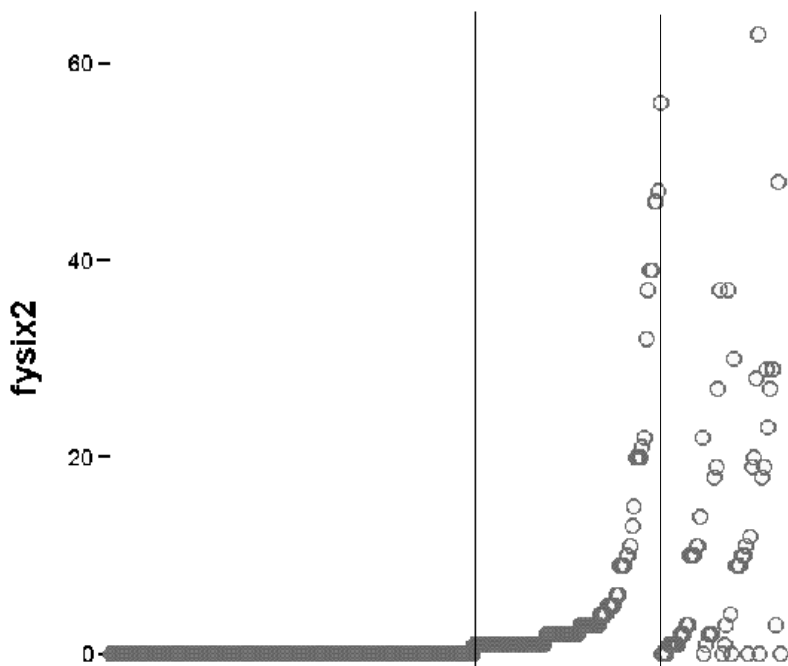
Som framgick av föregående kapitel är den sista perioden av gemensamt boende innan någon, oftast kvinnan meddelar att hon vill separera, den period som kvinnorna rapporterat mest våld i (se tabell C.5 på sidan 278). I tabell 7.3 visas frekvenserna för indexet för fysiskt våld under period 3. I figur 7.3 på

Tabell 7.3. Index för fysiskt våld de sista sex månaderna av gemensamt boende.

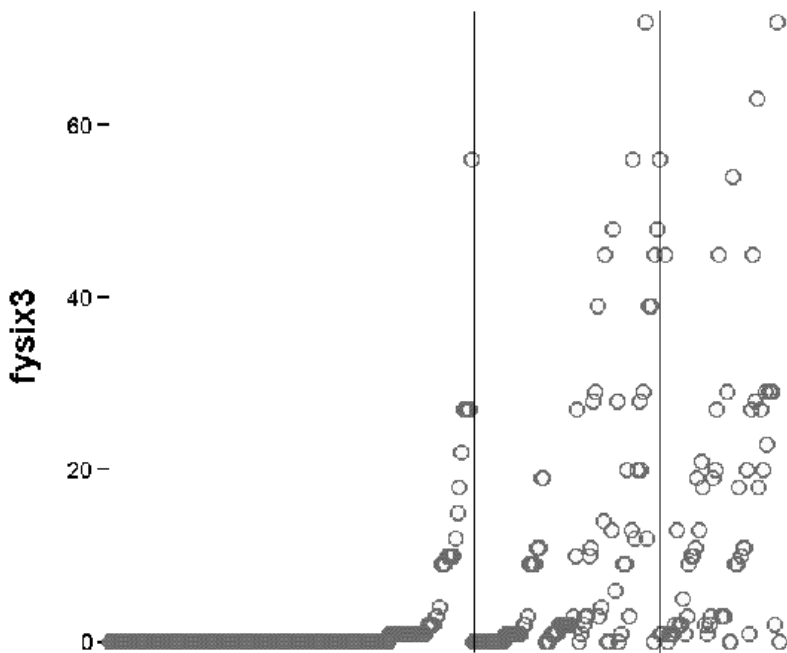
indexvärde	<i>N</i>	(%)
0	170	50,3
1	42	12.4
2	20	5.9
3	13	3.8
4	2	.6
5	1	.3
6	1	.3
9-63	88	26.3
Summa	334	100.0

sidan 142 visas varje mans användande av fysiskt våld under de sista sex månaderna av förhållandet fram till att någon (oftast kvinnan) gjorde klart att förhållandet är slut och att separation kommer att ske. Männen är ordnade på samma sätt i figur 7.3 som i figur 7.1 och 7.2, längst till höger ligger de som använde mest våld under de första sex månaderna. Till vänster om dem som använde våld under de första sex månaderna ligger de som inte använde våld då, men gjorde det under perioden därefter och ytterligare till vänster om dem ligger de som började använda våld under den sista perioden. Längst till vänster, med indexvärdet 0 för de sista sex månaderna av förhållandet, ligger de som inte använde fysiskt våld alls under någon av perioderna 1-3.

Eftersom männen är sorterade på samma sätt i de tre figurerna 7.1, 7.2 och 7.3, kan man genom att studera en punkt med samma värde på X-axeln i dessa tre diagram få en summarisk bild av hur den man som representeras av den punkten använt fysiskt våld över de tre första faserna i förhållandet.

Figur 7.2. Indexvärden över mäns användning av fysiskt våld under period 2 (*fysix2*), sorterade i första hand på indexvärdet för fysiskt våld under period 1 (*fysix1*) och i andra hand på indexvärdet för fysiskt våld under period 2 (*fysix2*).

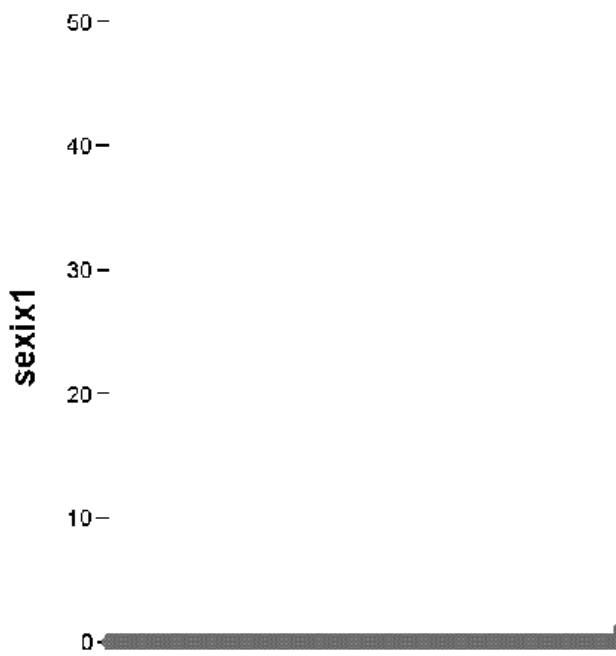
Figur 7.3. Indexvärden över mäns användning av fysiskt våld de sista sex månaderna av förhållandet, sorterade i första hand på indexvärdet för fysiskt våld under den första perioden och i andra hand på indexvärdet för fysiskt våld under andra perioden och i tredje hand på indexvärdet för fysiskt våld under tredje perioden.

Ungefär hälften av männen har inte använt någon form av fysiskt våld under period 3 och representeras av punkter på noll-nivån. Merparten av dessa män återfinns längst till vänster, och har således inte använt fysiskt våld under någon tidigare period heller. Av de män som inte använt fysiskt våld under denna sista period, men gjort det tidigare har de flesta använt fysiskt våld vid relativt få tillfällen och inte alls under de första sex månader av gemensamt boende, vilket framgår av att de allra flesta punkter som ligger till höger om den vänstra hjälplinjen och på noll-nivån, ligger tätt till höger om samma hjälplinje.

Figur 7.3 visar tydligt att de flesta män som använt fysiskt våld under de sista sex månaderna började använda sådant våld i någon av de tidigare perioderna (till höger om den vänstra hjälplinjen ligger väsentligt fler punkter över noll-nivån än till vänster om samma hjälplinje), speciellt gäller detta de män som använt fysiskt våld vid många tillfällen under de sista sex månaderna, av de 16 punkter som ligger i den övre halvan (= män som utfört flera våldshandlingar vid många tillfällen) ligger enbart en till vänster om den vänstra hjälplinjen (= män som inte har använt fysiskt våld under någon föregående period). Om man betraktar den femtedelen som ligger längst till höger i figuren, får man en bild av hur män som börjat använda våld redan under de första sex månaderna agerat under de sista sex månaderna. Anmärkningsvärt är att av de 56 män som började använda fysiskt våld under de första sex månaderna har enbart en man inte använt fysiskt våld också under de sista sex månaderna. Den näraliggande slutsatsen att chansen att få en man som börjat att använda våld tidigt i ett förhållande att sluta använda våld är mindre än en på femtio vore dock förhastad eftersom enbart förhållanden som avslutats finns representerade i studien, och i den utsträckning som mäns våld är en anledning för kvinnor att välja att avsluta heterosexuella parförhållanden, minskar chansen att förhållanden där mannen upphör att använda våld slutar med separationer och därför kan man anta att sådana förhållanden är underrepresenterade i denna studie. En av 56 är dock en mycket liten andel, så även om den verkliga andelen sådana par är tio gånger större än i den här studien innebär det att risken att en man som börjat använda fysiskt våld tidigt i ett förhållande också gör det under de sista sex månaderna är större än fyra på fem.

7.1.4. Sexuellt våld under de första tre perioderna

Det grundläggande mönstret, att män som börjat använda våld tenderar att fortsätta med det, gäller även för sexuellt våld. Figur 7.4 på nästa sida visar mäns användande av sexuellt våld under de första sex månaderna av gemensamt boende. 25 procent av männen har använt minst en form av sexuellt våld

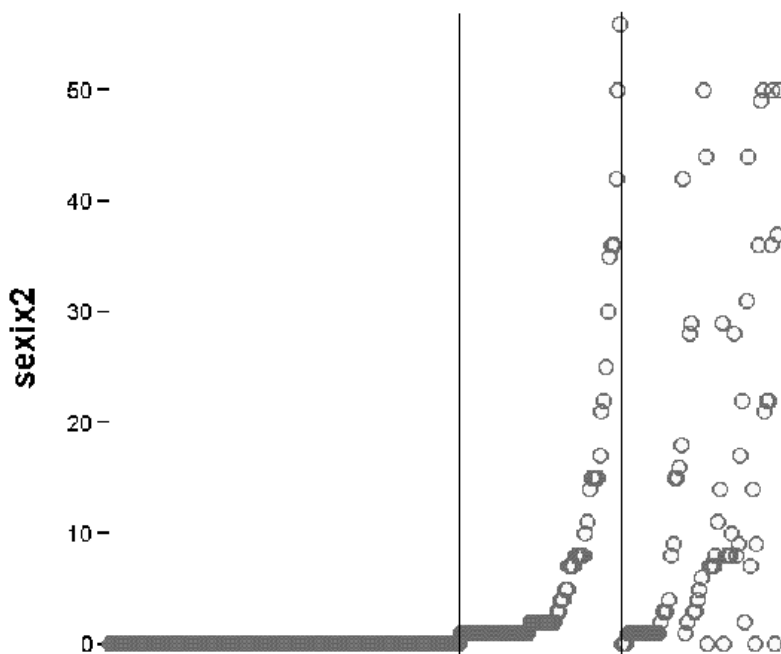

Figur 7.4. Indexvärden över mäns användning av sexuellt våld de första sex månaderna av gemensamt boende, sorterade i första hand på indexvärdet för sexuellt våld under perioden 1 och i andra hand på indexvärdet för sexuellt våld under period 2 och i tredje hand på indexvärdet för sexuellt våld under period 3.

redan tidigt i förhållandet (= till höger om hjälplinjen), och drygt 5 procent av männen har använt sexuellt våld vid många tillfällen under denna period. Figur 7.5 visar mäns användande av sexuellt våld under den mellersta, och för de flesta par längsta, perioden.

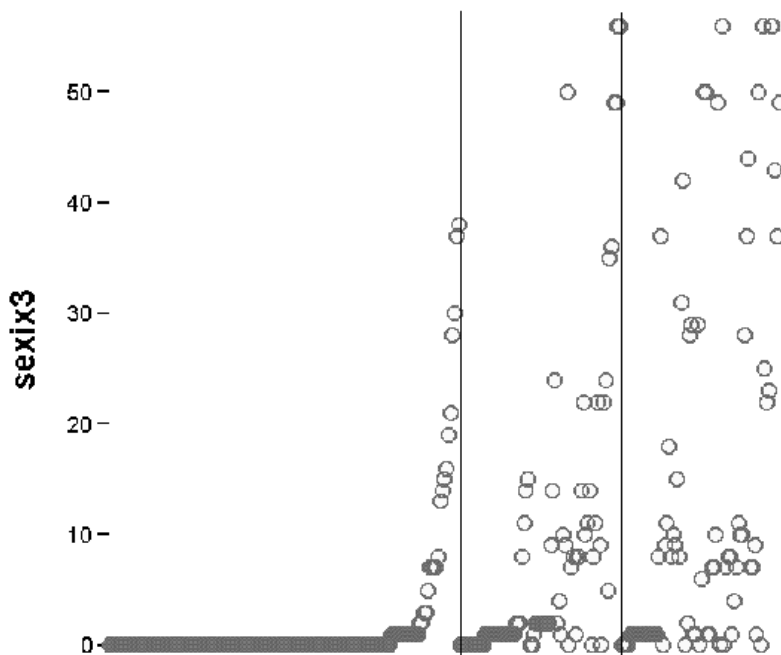
Männen är sorterade på samma sätt i figur 7.4 som i 7.5 och i 7.6 på nästa sida, det innebär att om man studerar en punkt med samma värde på X-axeln i dessa tre diagram så får man en, summarisk men ändå, bild av hur den man som representeras av den punkten använt sexuellt våld över de tre första faserna i förhållandet.

Om man jämför figur 7.5 med figur 7.2 på sidan 141 är ett gemensamt drag att få män som börjat använda våld under de första sex månaderna av gemensamt boende har slutat med det i nästkommande period (antal punkter till höger om den högra hjälplinjen som ligger på noll-nivån är fyra stycken av 77 män som använt minst en form av sexuellt våld under de första sex månaderna av gemensamt boende.

Figur 7.5. Indexvärden över mäns användning av sexuellt våld under perioden mellan de första sex månaderna av gemensamt boende och de sista sex månaderna av förhållandet, sorterade i första hand på indexvärdet för sexuellt våld under den förra perioden och i andra hand på indexvärdet för sexuellt våld under denna period.

Figur 7.6 visar mäns användande av sexuellt våld under de sista sex månaderna av förhållandet, som liksom för fysiskt våld är den period då flest män väljer att använda våld.

Figur 7.6. Indexvärden över mäns användning av sexuellt våld de sista sex månaderna av förhållandet, sorterade i första hand på indexvärdet för sexuellt våld under den första perioden och i andra hand på indexvärdet för sexuellt våld under den föregående perioden och i tredje hand på indexvärdet för sexuellt våld under denna period.

Punkterna i den övre halvan representerar män som använder sexuellt våld vid flest tillfällen (för att hamna i den övre halvan måste en man använda minst tre olika former av sexuellt våld ”många gånger”, $3 \cdot 9 = 27$). De flesta, ca 21 av 35 punkter i övre halvan ligger till höger om den högra hjälplinjen, vilket betyder att de representerar män som började använda sexuellt våld redan under de första sex månaderna. Motsvarande diagram för fysiskt våld är figur 7.3 på sidan 142, och i den ligger de flesta, 10 av 16, punkter i den övre halvan i det mellersta området och dessa män har alltså börjat använda fysiskt våld under den mellersta perioden.

Sammantaget innebär detta att bland de män som börjar använda sexuellt våld redan under de första sex månaderna av gemensamt boende finns en grupp som helt upphör med sexuellt våld mot slutet av förhållandet och en

annan grupp av män som använder mycket sexuellt våld i slutet av förhållandet.

7.1.5. Skillnader mellan sexuellt och fysiskt våld

En skillnad mellan sexuellt och fysiskt våld är att variationen mellan perioderna är mindre för sexuellt våld än för fysiskt våld.

Sexuellt våld upphör oftare, åtminstone om man mäter skillnaden mellan första och sista perioden. Fler som började använda sexuellt våld under de första sex månaderna har inte gjort det under de sista sex månaderna (10/81), jämfört med de som börjat med fysiskt våld under första sex, mycket få av dessa män använde inte fysiskt våld under de sista sex (1/56). Denna skillnad är statistiskt säkerställd.³

7.1.6. Fysiskt och sexuellt våld tillsammans

Jag har nu gett en bild av hur fysiskt respektive sexuellt våld varierar över de tre första faserna i förhållandet. Är det samma män som använder både fysiskt och sexuellt våld? Kort sagt, ja: korrelationsmättet ρ ("rho") för relationen mellan summan av indexen över fysiskt våld och sexuellt våld är 0,546, signifikant på 0,01-nivån, och för relationen mellan indexen för varje period ökande från 0,431 första sex månaderna, 0,514 däremellan och 0,553 för sista sex månaderna.⁴

Genom att kvadrera ρ kan man få ett mått på hur mycket av variationen i den ena variabeln som korrelerar med variation i den andra variabeln (eller annorlunda uttryckt: hur mycket av variationen i den ena variabeln som förklaras av variationen i den andra variabeln). $0,553^2 = 0,31$. 31 procent av

³Den testades med två χ^2 -test, det ena med 71 10 som observerade värden och 55 1 som förväntade värden, det andra med 71 10 som observerade värden och 55 1 som förväntade värden. I båda fallen blev $p < 0,05$.

⁴Det långa namnet på ρ är Spearmans rangordningskorrelationskoefficient. ρ mäter korrelationer mellan två variabler på ordinalskalenivå. Värdena för ρ varierar mellan -1, perfekt negativ korrelation, 0, ingen korrelation och 1, perfekt positiv korrelation. Formeln för ρ är samma som formeln för pearsons korrelationskoefficient, men istället för att använda indexvärdena används en rangordning av indexvärdena. Följande förenklade formel kan användas när antalet fall som har samma värden är få, men det gäller inte för mina data: $\rho = 1 - \frac{6 \sum D^2}{N(N^2-1)}$, där D är skillnaden i rangordning mellan de två variablerna för ett visst fall. För en introduktion till ρ , se http://en.wikipedia.org/wiki/Spearman%27s_rank_correlation_coefficient (2005). Till skillnad från pearsons korrelationskoefficient förutsätter inte ρ att variablerna är linjärt korrelerade, vilket generellt är en fördel även om vi här i första hand letar efter linjära förhållanden.

variationen i indexvariablerna för period 3 förklaras alltså av varandra.⁵

Statistiska mått som ρ må ha vissa användningsområden, men de ger enbart en extremt abstrakt bild av förhållandet mellan variablerna.

För att komplettera bilden av förhållandet mellan fysiskt och sexuellt våld som måttet ρ kan ge, kommer samma metod att användas som jag tidigare använt för att visa förhållandet mellan mäns användning av sexuellt respektive fysiskt våld under perioderna 1-3. Männerna sorteras i horisontalplanet utifrån värdet på ett index och sedan avgörs punkternas höjd av värdet på det andra indexet. Ovan användes indexet för den första perioden som sorteringskriterium, nu kommer istället indexet för sexuellt våld att användas som sorteringskriterium och punkthöjden avgöras av indexet för fysiskt våld.

Figur 7.7 på nästa sida visar mäns användning av fysiskt våld under de första sex månaderna av gemensamt boende och männen är sorterade så att de som använt sexuellt våld under denna period finns på den högra fjärdedelen, det vill säga höger om hjälplinjen, och ju mer sexuellt våld de använt desto längre till höger. För att se hur mycket sexuellt våld männen använt under denna period se figur 7.4 på sidan 144.

Figur 7.8 på sidan 150 visar mäns användning av fysiskt våld under perioden efter de första sex månaderna av gemensamt boende och männen är sorterade så att de som använt sexuellt våld under denna period finns på den högra halvan, och ju mer sexuellt våld de använt desto längre till höger. För att se hur mycket sexuellt våld männen använt under denna period se figur 7.5 på sidan 145.

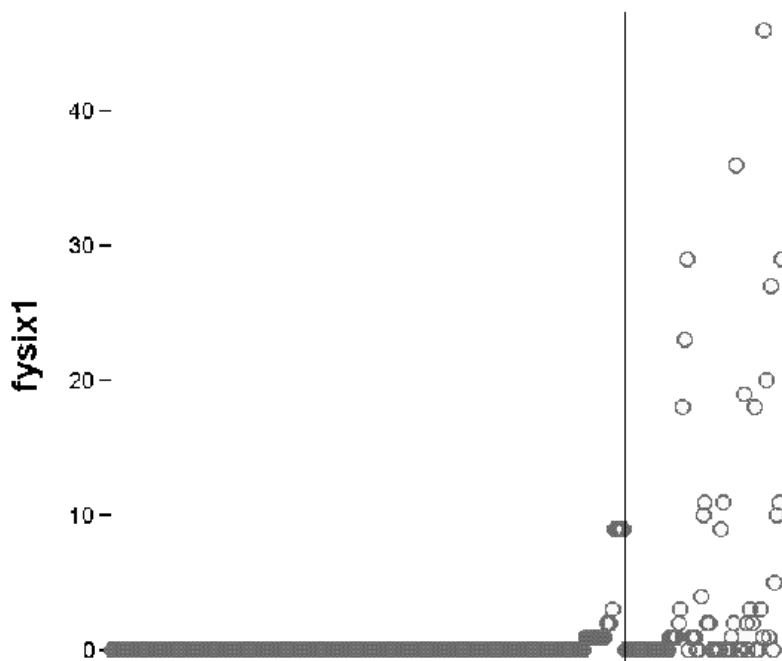
En första inspektion av figur 7.7 på nästa sida och 7.8 på sidan 150 ger vid handen att överlappningen mellan fysiskt och sexuellt våld är mindre än överlappningen mellan perioderna. Men det gäller i första hand för de första sex månaderna.

Figur 7.9 på sidan 151 (och en tabell som jag inte skrivit ut) visar att av de 88 män som använt någon form av fysiskt våld vid många tillfällen under de sista sex månaderna hade 66 det vill säga tre av fyra också använt sexuellt våld under samma period. 49 av de 88 hade använt någon form av sexuellt våld "många gånger".

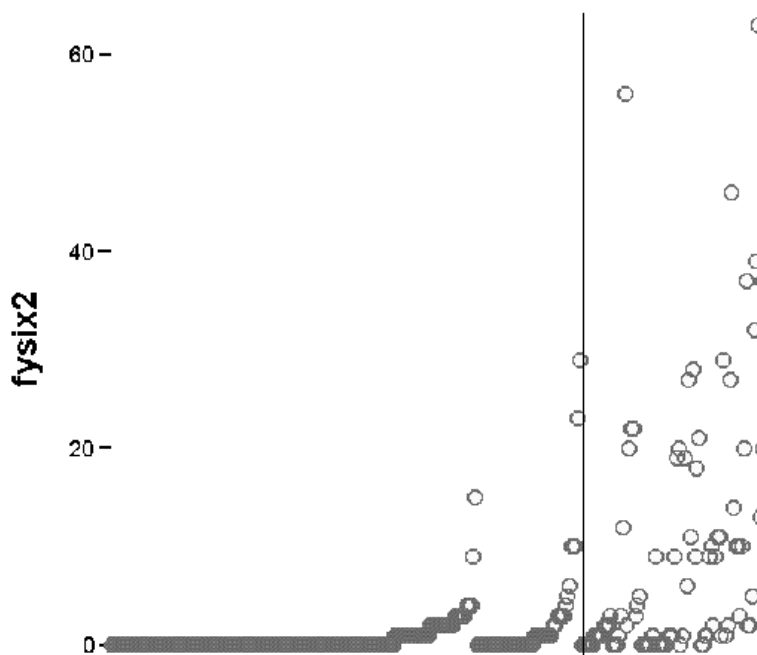
Figur 7.10 på sidan 152 baseras på summan av indexen för de tre perioderna så att alla punkter på 0-linjen representerar män som inte använt någon form av fysiskt våld under någon period.

Samtliga punkter till vänster om den första toppen representerar män som inte använt någon form av sexuellt våld under någon period. Ju längre åt höger man tittar på i diagrammet, desto färre punkter på 0-linjen och större andel

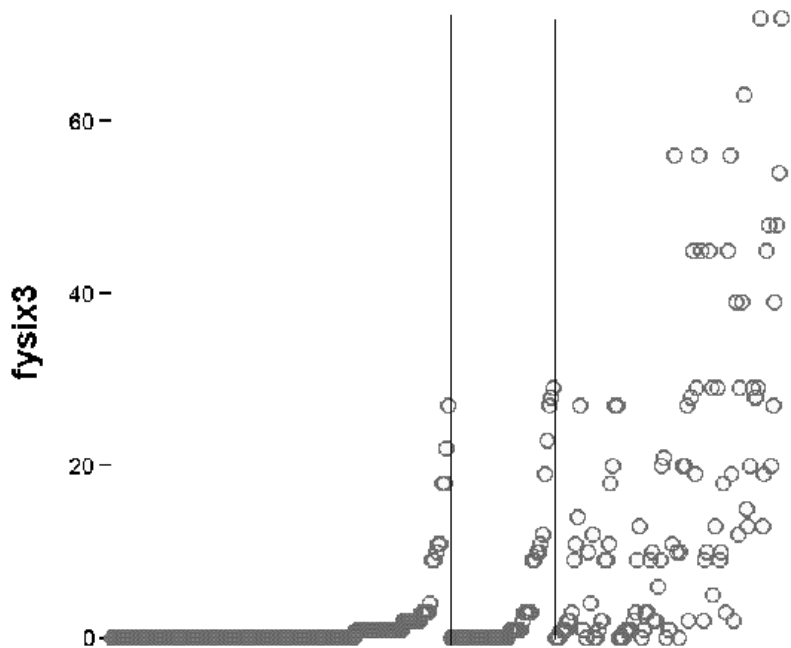
⁵För en diskussion om vad det betyder att variation i en variabel "förklarar" variation i en annan variabel, se sidan 122.

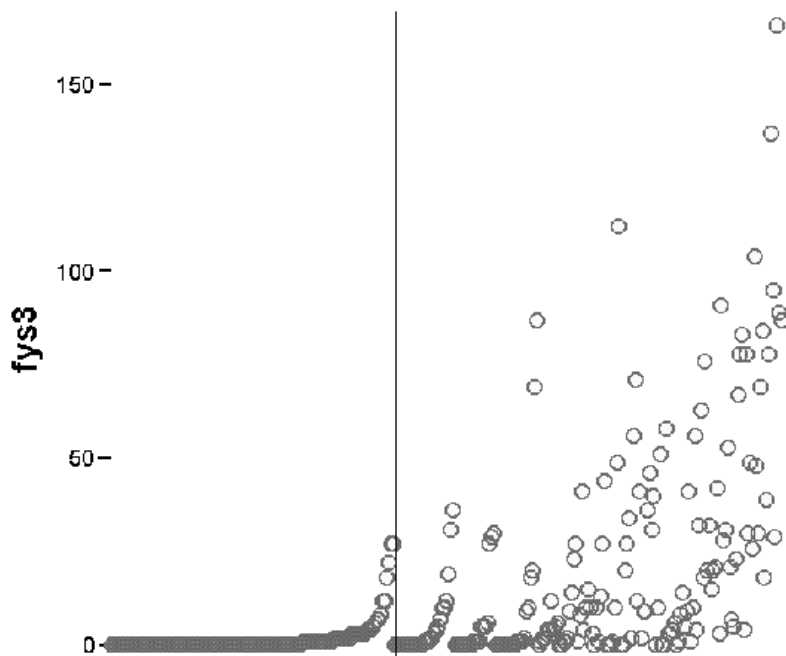
Figur 7.7. Index över mäns användning av fysiskt våld under period 1 sorterade i första hand på indexvärdet för sexuellt våld under samma period, i andra hand på indexvärdet för fysiskt våld i samma period.

Figur 7.8. Index över mäns användning av fysiskt våld under period 2 sorterade i första hand på indexvärdet för sexuellt våld under samma period, i andra hand på indexvärdet för fysiskt våld i period 1 och i tredje hand på indexvärdet på fysiskt våld i period 2.

Figur 7.9. Index över mäns användning av fysiskt våld under period 3 sorterade i första hand på indexvärdet för sexuellt våld under samma period, i andra hand på indexvärdet för sexuellt våld period 2 och i tredje hand på indexvärdet för fysiskt våld i period 3.

Figur 7.10. Index över mäns användning av fysiskt våld under hela perioden av gemensamt boende fram till beslutet om separation, männen sorterade på indexvärdet för sexuellt våld under samma period.

punkter högt upp, vilket innebär att ju mer sexuellt våld (med tyngdpunkten på antal våldshandlingar, snarare än våldets grovhet) en man använt, desto större chans att han också använt fysiskt våld (vid många tillfällen).

Fysiskt och sexuellt våld hänger alltså ihop, speciellt under den senare delen av förhållandet.

7.1.7. Fysiskt våld före och efter beslutet att separera

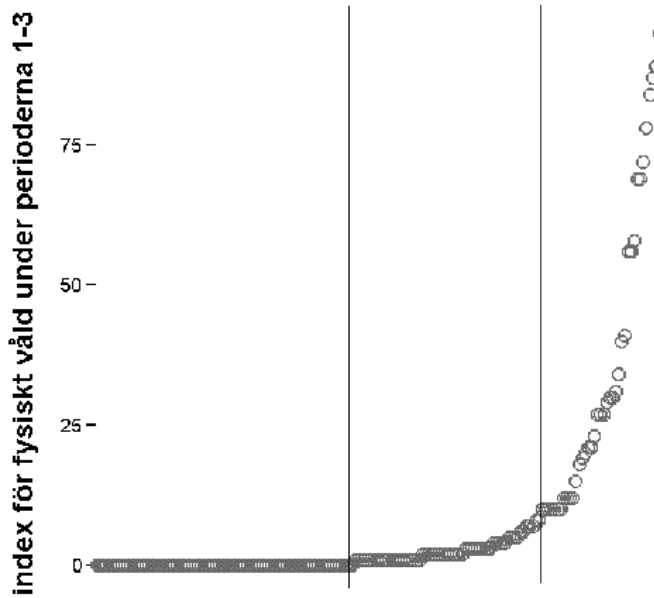
Hur förändras mäns användning av våld i samband med att kvinnor meddelar att de tänker separera? Vilken roll spelar det om det var mannen eller kvinnan som tog initiativ till separationen?

För att ge en uppfattning om relationen mellan våld före och efter beskedet, eller kanske snarare diskussionerna, om separation, visar figur 7.12 på sidan 155 indexet för fysiskt våld i period IV, och männen är sorterade utifrån indexet för fysiskt våld under hela de föregående perioderna.⁶

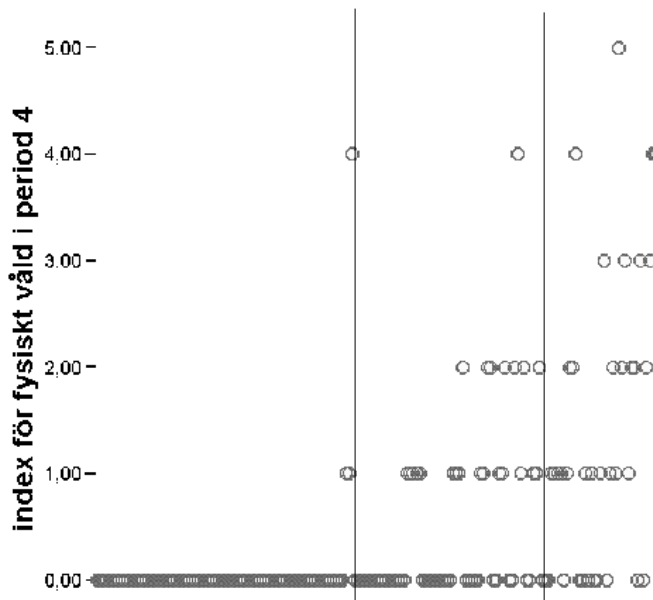
Men först kommer en grafisk representation av indexet för fysiskt våld före period 4, figur 7.11 på följande sida. Männen är sorterade utifrån hur mycket våld de använt före separationsbeskedet, så att de som har använt mest våld representeras av ringar längst till höger ovanför X-axeln, medan de som inte använt våld representeras av ringar till vänster på själva X-axeln. Till stöd för tolkningen har jag lagt in två linjer som delar upp männen i tre grupper. Den vänstra gruppen har alltså inte använt något fysiskt våld i perioderna 1-3. Gruppen av män som representeras av ringar i den mellersta gruppen har använt fysiskt våld, men inte någon typ av våldshandling "många gånger". Den högra gruppen av ringar slutligen representerar män som använt minst en typ av fysisk våldshandling "många gånger".

De män som använt våld under period 4, och därmed representeras av ringar ovanför X-axeln, tenderar tydligt att ligga till höger i diagrammet, vilket betyder att det finns ett starkt samband mellan de två indexen. Hjälpelinjerna har samma placering, och därmed samma innebörd, i figur 7.12 på sidan 155 som i figur 7.11 på följande sida. Till vänster om den vänstra hjälpelinjen kan man se några avvikande ringar, en vid $Y=4$ och en grupp om två punkter vid $Y=1$ som representerar män som börjat använda fysiskt våld i period 4, men som inte använt fysiskt våld tidigare. Ringarna omedelbart till höger om den vänstra hjälpelinjen, på själva X-axeln, representerar män som använt fysiskt våld vid ett tillfälle under perioderna I-III men inte använt fysiskt våld i period IV.

⁶Indexet för perioderna I, II och III har alltså adderats till ett index för perioden från och med att de flyttade ihop till dess att någon av dem berättade för den andra att hon eller han tänkte, eller ville, separera.

Figur 7.11. Index för fysiskt våld före beskedet om separation, perioderna I-III, männen sorterade utifrån just detta index.

Figur 7.12. Index för fysiskt våld under period 4, männen sorterade i första hand utifrån fysiskt våld under perioderna 1-3, i andra hand utifrån fysiskt våld under period 4.

Underlaget i figur 7.12 på föregående sida utgörs av 184 kvinnors uppgifter. Det finns åtminstone två slutsatser man kan dra av figur 7.12 dels att risken att en man ska börja använda våld under perioden av gemensamt boende vid separation är liten (3 av 84 män som inte tidigare hade använt fysiskt våld började i period 4), dels att om man vet att en man använt våld under denna period är det också sannolikt att han använt våld tidigare (50 av 53 män hade använt fysiskt våld tidigare).

Mot bakgrund av dessa siffror kan man ifrågasätta den föreställning om separationsvåld som familjerättssekreterare ger uttryck för i Maria Erikssons avhandling. Familjerättssekreterarna som där intervjuades betraktade separationsvåld som ett fenomen som bestod av mindre allvarligt fysiskt våld och som i huvudsak används, eller snarare tas till, av män som inte tidigare använt fysiskt våld.⁷ I figur 7.13 på motstående sida visas samma information som i figur 7.12 på föregående sida, men är enbart baserad på kvinnor som fått enkäten via familjerätten.

Mönstret är det samma, till och med ännu något mer markerat,⁸ enbart en man har börjat använda fysiskt våld i period IV.

7.1.8. Fysiskt våld före och efter att de flyttat isär

Sambandet mellan mäns användning av våld före och efter separation är starkt, $\rho = 0,572$. Sambandet visas grafiskt i figur 7.14, som visar ett index för fysiskt våld efter att kvinnan och mannen flyttat isär. De män som inte använt fysiskt våld efter separation representeras av ringar på X-axeln (noll-nivån).

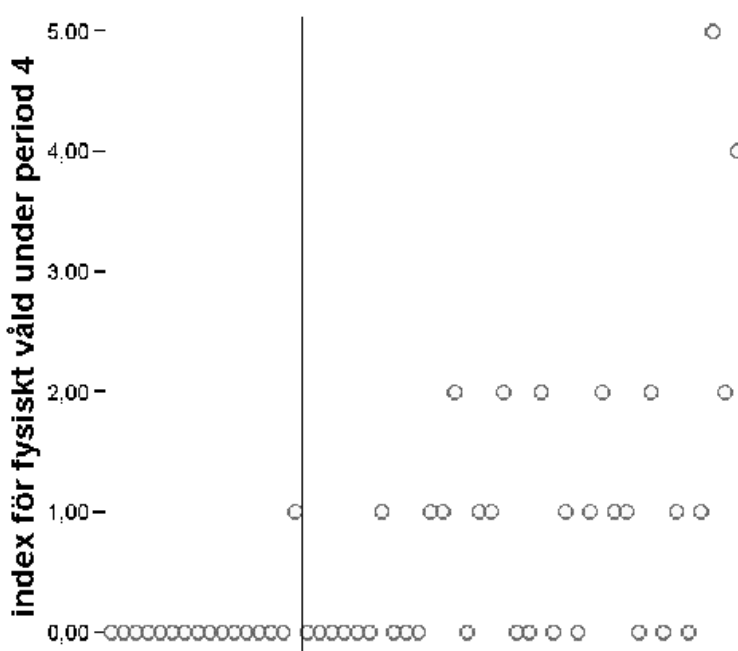
Ytterst få av de män som inte använt fysiskt våld före separation, använder fysiskt våld efter separation. Av de 194 män i den här undersökningen som inte använt fysiskt våld före separation var det bara 5 män som använde fysiskt våld efter separation. Fyra av dessa fem män upplevde inte någon period av gemensamt boende.

För att beskriva detta med en vanlig korstabell krävs att man reducerar datainnehållet (annars får man ett orimligt stort antal celler). Om man reducerar datainnehållet i indexvariablerna för de två perioderna så att variablerna blir dikotoma, det vill säga att de delar upp män i enbart *två* grupper: män som använt fysiskt våld i perioden och män som inte gjort det, får man följande fyrfältstabell (i det här fallet har jag valt att använda indexet för fysiskt våld i period 3 istället för det sammanslagna indexet för period 1-3).⁹

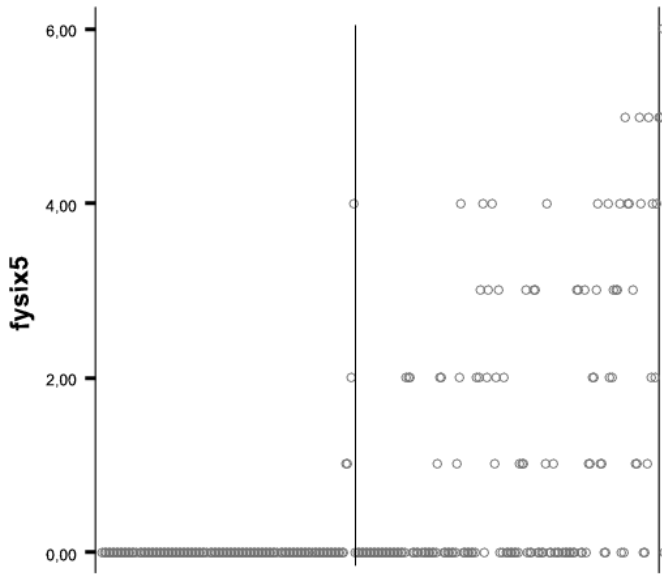
⁷Eriksson, s. 212

⁸ $\rho = 0,671$ för de 67 kvinnor som fått enkäten från familjerätten och har erfarenheter av period IV, och $\rho = 0,618$ för de 184 i hela gruppen som har erfarenheter av period IV.

⁹Enbart par som bott ihop i mer än 6 månader och där kvinnan svarat på frågan om vad

Figur 7.13. Index för fysiskt våld under period 4, männen sorterade i första hand utifrån fysiskt våld under perioderna 1-3, i andra hand utifrån fysiskt våld under perioden 4. Enbart svar från kvinnor som fått enkäten via familjerätten inkluderade.

Figur 7.14. Index för fysiskt våld under period 5, männen sorterade i första hand utifrån indexvärdet för fysiskt våld under perioderna 1-3, i andra hand utifrån indexet för fysiskt våld under period 5.

Tabell 7.4. Mäns benägenhet att sluta/fortsätta med fysiskt våld efter separation.
 $N = 277$.

		i period 3		Totalt
		ja	nej	
i period 5	ja	62	5	67
	nej	76	134	210
Totalt		138	139	277

$\phi = 0,48$

Av tabell 7.4 kan man utläsa att ungefär hälften av de män som använt fysiskt våld före separation upphör helt att göra det i och med att paret flyttar isär. Av de 138 män som använt fysiskt våld före separation slutade 76 av dem, 55 procent, att använda fysiskt våld i och med separationen.¹⁰ 45 procent av de män som använt fysiskt våld före separation fortsätter dock att använda fysiskt våld även efter separation. Risken för kvinnan att utsättas för fysiskt våld av mannen är alltså hälften så stor efter att de flyttat isär som den var innan de flyttade isär.¹¹

7.1.9. Sexuellt våld före och efter separation

Resultaten är i princip samma för sexuellt våld som för fysiskt våld. Indexet för sexuellt våld beskrivs på 6.4.2 på sidan 131.

7.1.10. Hot före och efter separation

När det gäller hot och varningar är bilden annorlunda: Det är relativt ovanligt att sluta eller att börja med hot efter separation. De två dominerande handlingsmönstren är att inte hota vare sig före eller efter separation (122 män, 44 procent) eller att hota både före och efter separation (96 män, 35 procent).

mannen gjort efter att de flyttat isär ingår.

¹⁰En del av dem kan emellertid ha slutat redan under period 4, gemensamt boende under separation, men poängen här inte att fastställa exakt när de flesta män slutar utan just att jämföra situationen under den period när beslutet att separera fattas med perioder efter att mannen och kvinnan faktiskt flyttat isär.

¹¹Här används sambandsmättet ϕ som anger styrkan i samvariationen i en fyrfältstabell. Formeln är: $\phi = \frac{AD-BC}{\sqrt{(A+B)*(C+D)*(A+C)*(B+D)}}$, där A, B, C och D är värdena i cellerna med motsvarande beteckning (se den schematiska korstabellen 8.2 på sidan 174). I det här fallet är $\phi = \frac{62*134-76*5}{\sqrt{(62+5)*(76+134)*(62+76)*(5+134)}}$

Tabell 7.5. Mäns benägenhet att sluta/fortsätta med sexuellt våld efter separation. $N = 277$.

mannen använde sexuellt våld		i period 3		Totalt
		ja	nej	
i period 5	ja	56	6	62
	nej	76	139	215
Totalt		132	145	277

$\phi = 0,46$

Tabell 7.6. Mäns benägenhet att sluta/fortsätta med hot efter separation. $N = 277$.

mannen hotade		i period 3		Totalt
		ja	nej	
i period 5	ja	96	17	113
	nej	42	122	164
Totalt		138	139	277

$\phi = 0,58$

Det är vanligare att sluta hota (42 män, 15 procent) än att börja hota (17 män, 6 procent).

7.1.11. Psykiskt våld före och efter separation

Mäns användande av psykiskt våld före och efter separationer liknar hur män använder hot i dessa perioder. Separation verkar inte påverka männens användning av psykiskt våld särskilt mycket. De dominerande mönstren är att antingen fortsätta att använda psykiskt våld (110 män, 40 procent) eller fortsätta att inte göra det (98 män, 35 procent). Till skillnad från vad gäller hot är det dock vanligare att sluta använda psykiskt våld efter separation än att börja med det: 54 män, 20 procent av samtliga, slutade. Enbart 15 män, 5 procent av männen, började använda psykiskt våld efter separation.

7.1.12. Summering av variation av våld på individnivå

Separation minskar i första hand fysiskt och sexuellt våld. En mindre andel av männen upphör med psykiskt våld, och ännu färre män slutar med att använda hot i och med att paret flyttar isär. Ytterst få män som inte använt

Tabell 7.7. Mäns benägenhet att sluta/fortsätta med psykiskt våld efter separation.
 $N = 277$.

mannen använde psykiskt våld		i period 3		
		ja	nej	Totalt
i period 5	ja	110	15	125
	nej	54	98	152
Totalt		164	113	277

$\phi = 0,53$

fysiskt eller sexuellt våld börjar med det efter att de flyttat isär. Få män börjar använda psykiskt våld efter separation, men något fler män börjar använda hot efter separation.

Separation verkar alltså förändra förutsättningarna för fysiskt och sexuellt våld, men inte i så stor utsträckning för psykiskt våld och i ännu mindre omfattning när det gäller hot.

Vad gäller variationen före separationsprocessen är det ovanligt att män som börjar använda fysiskt våld redan under första sex månaderna av gemensamt boende upphör att använda våld innan separationsprocessen inleds.

7.2. Våldsformer över tid: aggregerad nivå

Detta kapitel har hittills analyserat hur våldsanvändningen, operationaliserad i termer av våldsformer, varierat på individnivå. Analysen på individnivå visade att det i huvudsak är samma män som använder våld i de olika perioderna. Om det vore annorlunda skulle värdet av en analys av våldsformernas variation över tid på aggregerad nivå vara mindre. Det skulle vara svårt att tillämpa kunskapen om variation på aggregerad nivå om mönstret såg annorlunda ut på individnivå.

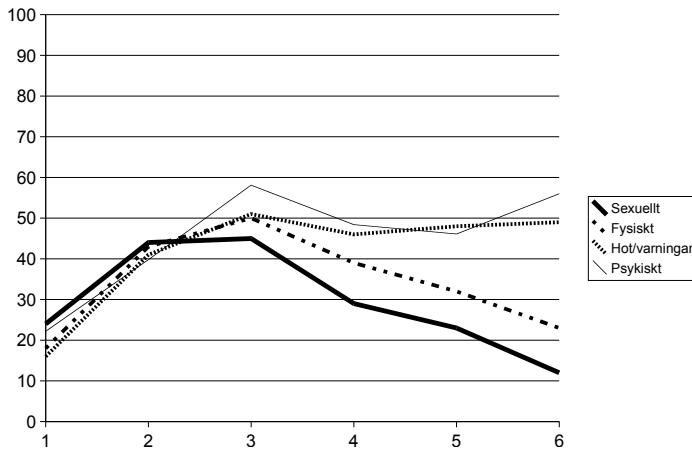
Tabell 7.8 på nästa sida och figur 7.15 på följande sida visar hur vanliga de olika våldsformerna är i mitt material under de olika perioderna.

Samtliga våldsformer är vanligast i period 3. Period 3 är en vändpunkt på två sätt, dels minskar våldsanvändningen generellt efter period 3, dels kastas storleksordningen mellan de olika våldsformerna om i och med period 3. I period 1 är sexuellt våld vanligast och hot den minst vanliga våldsformen. Efter period 3 kastas den inbördes ordningen om, hot och psykiskt våld blir då vanligast medan sexuellt våld är den minst vanliga våldsformen.

Till skillnad från fysiskt och sexuellt våld, minskar inte hot och psykiskt

Tabell 7.8. Andelen män som använt olika våldsformer under de olika perioderna.

Våldsformer	Perioder					
	1	2	3	4	5	6
Sexuellt	24	44	45	29	23	12
Fysiskt	18	43	50	39	32	23
Hot/varningar	16	41	51	46	48	49
Psykiskt	22	40	58	48	46	56
<i>N</i>	<i>285</i>	<i>285</i>	<i>285</i>	<i>194</i>	<i>252</i>	<i>232</i>

Figur 7.15. Andelen män som använt olika våldsformer under de olika perioderna.

våld efter separation.

7.2.1. Hot, varningar och psykiskt våld

Psykiskt våld har ungefär samma variation över tid som hot/varningar. Till skillnad från sexuellt och fysiskt våld innebär separationen inte någon stor minskning av psykiskt våld och hot. I period 2 är psykiskt våld den minst vanliga våldsformen och i period 3 är psykiskt våld den mest vanliga våldsformen.

Ett problem med dessa siffror är dock att vissa frågor/variabler är gemensamma för hot/varningar och psykiskt våld. Att kurvorna för dessa våldsformer liknar varandra är därför delvis en självklarhet, men det är tveksamt om någon annan lösning är bättre. Psykiskt våld är en över tid stabil och homogen våldsform, den enda våldsform som i faktoranalys dyker upp som en självständig faktor under samtliga perioder. Hot är i detta avseende dess motsats, variablerna som mäter hot (mot kvinnan men även mot andra, som till exempel kvinnans släktingar eller vänner) samvarierar med samtliga andra våldshandlingar (och därmed med andra våldsformer) under olika perioder. Enbart under period 5 kan man tala om hot som ett distinkt handlingsmönster skilt från andra våldsformer. På ett sätt är det fullkomligt logiskt, det innebär ju att män som hotar också använder våld, att hoten inte är tomma hot utan förankrade i en våldsam praktik.¹²

Att hot/varningar är så mycket vanligare i period 5 än vad fysiskt och sexuellt våld är, innebär inte det att de flesta hot är tomma? Distinktionen mellan "tomt" och "icke-realiserat" hot är viktig. "Icke-realiserade" hot är hot där offret har gått den hotande parten till mötes och situation som stipulerats i hotet har aldrig realiserats. "Tomma" hot är hot där offret inte gått den hotande parten till mötes, men den hotande parten har ändå inte verkställt hotet. För offret finns bara ett sätt att få veta om ett hot är tomt eller inte, nämligen att inte gå den hotande parten till mötes och därmed riskera att bli utsatt för det som den hotande parten hotat med. Män kan förstås också hota om annat än fysiskt våld. En del av skillnaden i andelen kvinnor som

¹²Man kan förstås skala bort på de variabler som mäter hot/varningar från indexet för psykiskt våld, till exempel frågan om mannen varnat kvinnan för att begära ensam vårdnad; så länge man är medveten om att män som på så sätt varnar kvinnor också ofta använder psykiskt våld. Kriterierna för att en man ska få ett positivt värde på indexvariabeln för psykiskt våld är emellertid så hårda, så att även när de frågor som mäter hot/varningar tas bort från indexet påverkar detta enbart frekvensen för psykiskt våld i en period, period 6. Om man räknar med frågorna om varningar/hot har 56 procent av männen använt psykiskt våld i period 6, om man utesluter dessa frågor från definitionen av psykiskt våld har 53 procent av männen använt psykiskt våld i period 6, en på det hela taget marginell skillnad.

hotats eller varnats efter separation (nästan 50 procent av kvinnorna i den här studien) och andelen kvinnor som utsatts för fysiskt våld efter separation (knappt 25 procent) kan bero på att kvinnorna tagit hoten på allvar och antingen gått den hotande mannen till mötes, eller på annat sätt lyckats skydda sig.

Det förefaller vara en skillnad mellan hot och varningar när det gäller i vilken utsträckning de samvarierar med fysiskt våld. Hot samvarierar starkare med fysiskt våld än vad varningar gör. Om man bara räknar med hoten ser sambandet ut som i tabell 7.9.

Tabell 7.9. Samvariationen mellan hot i period 5 och fysiskt våld i period 5. $N = 288$.

		mannen använde fysiskt våld		Totalt
		nej	ja	
mannen hotade	nej	194	16	210
	ja	31	47	78
Totalt		225	63	288

Men om varningar (dock inte varningen om att begära ensam vårdnad, se 14 på sidan 134) inkluderas avtar styrkan i samvariationen, vilket framgår av tabell 7.10.

Tabell 7.10. Samvariationen mellan hot och varningar i period 5 och fysiskt våld i period 5. $N = 288$.

		mannen använde fysiskt våld		Totalt
		nej	ja	
mannen hotade/varnade	nej	176	8	184
	ja	49	55	104
Totalt		225	63	288

Eftersom alla handlingar som ingår i de två tabellerna ovan skett under samma period vet man inte tidsordningen på dem, mannen kan ha hotat och använt våld vid samma tillfälle, eller hotat först och använt våld sedan eller tvärtom. Därför kan man inte säga mer än att de samvarierar. Män som varnar men inte hotar verkar i alla fall inte alls lika benägna att också använda fysiskt våld som män som hotar.

Jag har redovisat hot och varningar tillsammans därför att jag anser att

de utgör samma slags handlingar, den som hotar eller varnar den andre vill därmed påverka den andre att göra eller inte göra något. När det rör sig om ett hot är det oftare tydligt uttalat på vilket sätt den som hotar tänker skada den hotade, men den som hotar behöver inte specificera vad den hotade ska göra för att undvika att bli utsatt för det som den har hotats med. En varning är av samma typ av handling, men den som varnar behöver inte specificera vad som kommer att drabba den varnade om den trotsar varningen. Skillnaderna i period 5 mellan hot och varningar när det gäller samvariationen med fysiskt våld i period 5 har jag nu utvecklat, dessa skillnader är inte i sig skäl att hålla isär hot och varningar under samtliga perioder, speciellt inte som åtminstone en varning ingår i faktorn för hot under period 5.¹³

Korstabeller, som tabell 7.8 på sidan 162, kan inte, på ett överskådligt sätt, användas på kontinuerliga variabler med mindre än att man *reducerar* informationsinnehållet och genomför en klassindelning. Klassindelningar bygger dock på godtyckliga kategoriseringar, vilket man bör undvika om möjligt.

Tabell 7.8 och figur 7.15 förutsätter att demarkationslinjen, den väsentliga skillnaden, föreligger mellan de män som använt respektive våldsform minst en gång och de som inte använt denna våldsform någon gång i den aktuella perioden. Skillnaden mellan män som använt en form av våldshandling en gång och de som använt många olika former av våldshandlingar (till exempel många olika handlingar som utgör fysiskt våld) men enbart en gång och män som använt många olika former av våldshandlingar vid ett flertal tillfällen är här abstraherade. Med den reservationen verkar figur 7.15 ändå på ett enkelt sätt visa att olika våldsformer varierar på olika sätt över tid.¹⁴ Ett annat sätt att säga detta är att olika våldsformer hänger ihop med olika perioder. Sexuellt våld verkar vara typiskt för början av relationen och hot vara typiskt för de sista perioderna, speciellt perioden av förhandlingar, medan förekomst av fysiskt våld i detta avseende så att säga ligger mitt emellan hot och sexuellt våld.

Ett i många situationer överlägset alternativ till korstabeller och figurer liknande figur 7.15 på sidan 162 erbjuder korrespondensanalysen.¹⁵

Figur 7.16 på följande sida visar en så kallad enkel korrespondensanalys av våldsformer och perioder.¹⁶ Liksom tabell 7.8 och figur 7.15 bygger figur 7.16 på den godtyckliga kategoriseringen i våldsamma och icke-våldsamma män. Utifrån periodernas placering i horisontalplanet kan man tolka dimen-

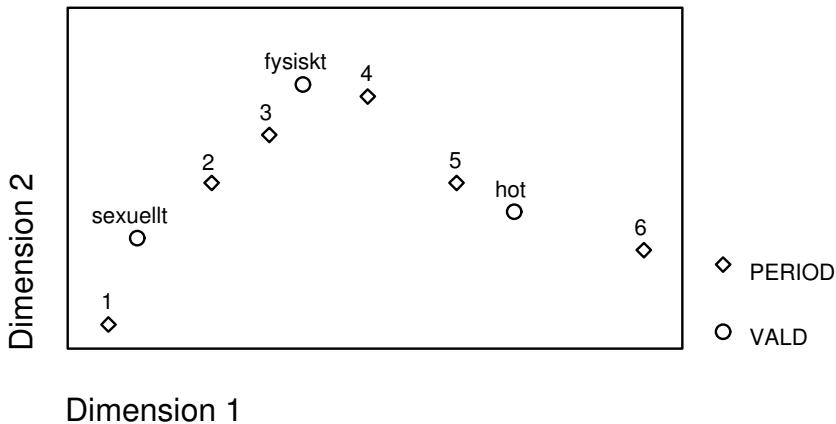
¹³Frågan om mannen varnat kvinnan för att berätta om något han gjort har över 0,6 i faktorladdning för faktorn hot, se tabellen över faktorladdningarna i period 5.

¹⁴Period 4 är dock inte jämförbar med de övriga eftersom så få kvinnor rapporterat om period 4.

¹⁵För en beskrivning av vad korrespondensanalysen innebär, se sidan 77.

¹⁶Enkel korrespondensanalys omfattar endast två variabler.

sion 1, x-axeln, som en tidsaxel. Observera att det är strukturen i data, det vill säga värdenas relativa fördelning, som styr placeringen av perioder i horisontalplanet, inte ordningen på kolumnerna. På ett sätt kan datastrukturen sägas validera indelningen i perioder, och kvaliteten på svaren. Annorlunda uttryckt: eftersom perioderna grupperar sig kronologiskt är det också rimligt att betrakta perioderna som om de var i den ordningen, vilket inte är helt självklart eftersom period 6 överlappar med period 5 och/eller period 4. Kvaliteten på svaren valideras i så motto att kvinnorna rapporterar högre frekvenser för period 3 och inte för de senaste perioderna, vilket de skulle göra om minnet svek dem.

Figur 7.16. Korrespondensanalys av våldsformer och perioder, männens våldsanvändning kodad i en dikotom variabel för varje våldsform.

Till skillnad från de föregående figurerna bygger figur 7.17 på nästa sida *inte* på den godtyckliga kategoriseringen i våldsamma och icke-våldsamma män. Korrespondensanalysen förmår hantera variationer även inom gruppen våldsamma män, det vill säga skillnader mellan män som använder mycket och litet våld.

Spridningen i figuren är störst i horisontalplanet, det vill säga de största avstånden skiljer punkterna till vänster från punkterna till höger. Skillnaderna (avstånden) i vertikalplanet (dimension 2) är väsentligt mindre. Det innebär att den kraftigaste överrepresentationen är den att fysiskt och sexuellt våld är överrepresenterat i period 1, 2 och 3 och att hot är överrepresenterat i period 4, 5 och 6. Med facktermer kallas detta att dimension 1 förklarar en större andel av variationen.¹⁷

Korrespondensanalysen bygger, som tidigare nämnts, på en normering av frekvenserna. Det innebär att såväl andelen män som använt olika våldsfor-

¹⁷Se 6.3 på sidan 122 för en utveckling av vad som menas med att dimensionerna *förklarar*.

Figur 7.17. Korrespondensanalys av våldsformer och perioder, männens våldsanvändning mätt med indexvariablerna för varje våldsform.

mer i relation till andelen män som inte gjort det som andelen ingående fall är abstraherad. Det faktum att ungefär en tredjedel av kvinnorna inte upplevde period 4 spelar ingen som helst roll för hur koordinaterna för period 4 bestäms. Korstabeller och figurer liknande figur 7.15 är alltså nödvändiga för att beskriva *absoluta frekvenser eller procentandelar*, men för att finna samvariationer är korrespondensanalysen ett bättre hjälpmedel.

7.2.2. Tolkning av våldsformernas variation över tid

Tidigare forskning om mäns våld mot kvinnor som skilt på våld före och efter separationer har också funnit att hot och trakasserier blir vanligare efter separationer och att fysiskt våld blir mindre vanligt. I British Crime Survey var frågeformuläret utformat så att ett av de fasta svarsalternativen på frågan "hur har våldet förändrats i samband med separation" var "ändrades till hot eller trakasserier", vilket 20 procent av kvinnorna svarade. Att våldsformerna sexuellt och fysiskt våld blir mindre vanliga till förmån för trakasserier och hot är alltså känt sedan tidigare, men detta fenomen saknas teorier för i tidigare forskning.

Skillnaderna i variation över tid mellan olika våldsformer hänger förstås samman med att betingelserna och bevekelsegrunderna för mäns användning av våld förändras över tid. Att dela bostad innebär tillgång till den andre, det vill säga att mannen har tillgång till kvinnans kropp vilket är en *förutsättning* för fysiskt och sexuellt våld.

Effekterna av de olika våldsformerna är också beroende på om mannen har tillgång till kvinnans kropp (på grund av att de delar bostad) eller inte. Olika våldsformer kan utifrån mannens perspektiv sägas ha olika grad av intrinsikalt

värde, alltså utgöra handlingar som inte behöver motiveras på grund av sina effekter. Sexuellt våld behöver inte, i den utsträckning det kan ge mannen lustfyllda (sexuella) upplevelser, motiveras för att de har några andra effekter. Fysiskt våld och hot behöver sannolikt oftare motiveras med sina effekter. I en abstrakt mening kan fysiskt våld och hot innebära att mannen får en form av kontroll över kvinnan, men det kan vara värt att göra en distinktion mellan handlingar som syftar till att styra kvinnans beteende i viss riktning och sådana fall där mannen är nöjd om kvinnan till exempel blir kränkt, skadad i vid mening, rädd, ledsen, eller, för att nämna också det mest extrema, dör. De förra, som alltså involverar kontroll över kvinnans handlingar, kallar jag handlingskontrollerande och de senare, som alltså innebär en kontroll över kvinnans (sinnes)tillstånd, kallar jag tillståndskontrollerande.

Jag tänker mig att våldshandlingar har både tillståndskontrollerande och handlingskontrollerande effekter samtidigt, och att män som använder våld har en tyst kunskap om detta. Våld, oavsett om det är psykiskt eller fysiskt, används ofta för att uppnå en generell foglighet hos offret (vilket skulle kunna kallas ett tillstånd i linje med terminologin ovan). Separation förändrar radikalt förutsättningarna för män att *utnyttja* en sådan generell foglighet hos deras offer (däri ligger förstås separationens potential för kvinnorna, och därför kan separation utgöra ett hot mot männen).

Tillståndskontrollerande våldshandlingar blir sannolikt generellt mindre meningsfulla för män efter separation, eftersom generell foglighet är av mindre (men inte obetydligt) värde när man inte längre delar rum. Handlingskontrollerande våldshandlingar borde alltså bli relativt vanligare under separationsprocessen, och jag tror att det är i detta perspektiv man ska se de relativa förändringarna i frekvenserna, att hot blir vanligare.

Kan man utifrån mitt material säga om det är förändringar i mäns möjligheter att använda våld eller förändringar i mäns motiv för att använda våld, eller båda, som ligger bakom de olika variationer över tid som gäller för de olika våldsformerna? Möjligheterna att använda våld beror mest på om mannen och kvinnan delar bostad eller inte, det vill säga skillanderna mellan å ena sidan period 1-4 och period 5. Skillnaderna inom period 1-4 borde alltså bero på andra saker än skillnader i mannens möjligheter att använda våld, och period 4 skiljer på samma sätt som period 5 från perioderna 1-3, se figur 7.15 på sidan 162 (det enda nya som sker efter period 4 är att hot ökar något, för fysiskt och sexuellt våld fortsätter i period 5 den utveckling som redan påbörjats under period 4 och storleksordningen mellan våldsformerna är samma i period 4 som i period 5 och 6.). Att period 4 liknar period 5 och 6 snarare än period 3 visas också av figur 7.17 på föregående sida, där period 4 befinner sig nära period 5 och 6, men långt bort ifrån period 1-3.

Det finns dock ett annat sätt att förklara skillanderna i frekvenserna för de

olika våldsformerna mellan å ena sidan period 1-3 och period 4 å den andra: kvinnorna kan välja att undvika period 4. Genom att till exempel söka skydd på en kvinnojour, eller flytta in hos vänner kan kvinnor undvika att bo tillsammans med mannen samtidigt som separationsprocessen pågår. Kvinnornas våldserfarenheter spelar rimligtvis roll för hur benägna de är att försöka undvika att bo tillsammans med mannen under separation. Kvinnorna som har erfarenhet av period 4 utgör så att säga en icke representativ undergrupp av hela materialet. Så hur mycket av skillnaden mellan period 1-3 och period 4 som förklaras av skillnaden de potentiella vinsterna för männen av tillståndskontrollerande respektive handlingskontrollerande våldshandlingar är därmed ännu osäkert.

8. Att bedöma risk för separationsvåld

I det här kapitlet kommer jag att beskriva en riskbedömningsmodell för separationsvåld och då i första hand fysiskt våld efter separation. Först ger jag en kortfattad beskrivning av skillnaderna mellan min modell och den befintliga riskbedömningsmodellen SARA,¹ därefter följer en beskrivning av metoden för att finna riskfaktorer och avslutningsvis olika former av prövningar av min riskmodell.

8.1. SARA

I jämförelse med riskbedömningsmodellen SARA som används av polis och kriminalvård, skiljer sig tillämpningsområdet något, SARA gäller mäns våld mot kvinnor i allmänhet medan min modell enbart gäller för våld efter separation.² Hur ofta SARA i praktiken tillämpas på män som fortfarande bor ihop med kvinnan vars risk SARA försöker uppskatta känner jag inte till. Dessutom är målgrupperna olika: Männerna som kriminalvården har att bedöma är en mycket liten grupp av samtliga män som använt våld mot kvinnor i en parrelation, medan min modell är tänkt att användas av alla kvinnor som vill bedöma sin risk i samband med separation. Till skillnad från SARA ingår i min modell enbart våldshandlingar som mannen utfört före separation, inte andra variabler som ingår i SARA som ”nyligen sökt eller fått vård inom psykiatri” eller ”nyligen blivit arbetslös”. Fördelen med att begränsa de ingående variablerna i riskbedömningsmodellen till våld före separation är att kvinnan själv har den kunskap som behövs för att tillämpa modellen. Några av variablerna i SARA är information som kvinnan inte alltid känner till. Det finns dessutom goda teoretiska skäl för att undvika att använda variabler som ingår i SARA och som beskriver omständigheter som ligger långt bakåt i tiden, som till exempel om mannen växt upp i en familj där hans pappa utsatte mamman för våld, risken är att de ökar antalet falska positiva förutsägelser. Detta beror i så fall på att sådana erfarenheter kan göra mannen mer benägen att använda våld mot sin partner i allmänhet, men att de män

¹SARA är en akronym bildad av Spousal Assault Risk Assessment.

²P. Randall Kropp, Stephen D. Hart, Christopher D. Webster & Derek Eaves, *SARA Bedömning av risk för framtida partnervåld*, <http://www.cvp.se/publications/downloadables/sara%20sv%20final.pdf> (2006-02-03) (Psykiatriskt regionsvårdscentrum, Landstinget Kronoberg, 1999)

som har erfarenheterna och inte använt så mycket våld före separation som riskmodellen kräver inte är mer benägna än andra män att använda våld efter separation. Jag föreställer mig alltså att sådana erfarenheter inte har någon direkt effekt på benägenheten att använda våld efter separation utan enbart påverkar risken för separationsvåld indirekt genom att påverka sannolikheten att mannen använder våld före separation.

I dokumentationen av SARA beskrivs olika tänkbara användare och aldrig nämns möjligheten för den kvinnan för vars skull bedömningen görs som en möjlig användare av SARA. Snarare betonas att användare som inte är legitimerade psykologer eller läkare med specialistkompetens i psykiatri bör utlämnas, eller överlåta åt psykolog eller psykiatriker, flera av kriterierna i SARA eftersom dessa behandlar psykisk hälsa. En ambition med den riskmodell som jag här kommer att presentera är att den till skillnad från SARA ska kunna användas av de kvinnor som vars risk modellen gäller.

I tabell 8.1 visas de punkter som ska bedömas inom ramen för riskbedömning enligt SARA. Varje punkt skattas enligt följande: 0=inget/aldrig, 1=mindre grovt, i någon grad, 2=ja, allvarligt.

Tabell 8.1. Kriterier i riskbedömningsmodellen SARA

- 1 Tidigare intrafamiljärt våld
- 2 Tidigare extrafamiljärt våld
- 3 Tidigare misskötsamhet vid permission eller liknande
- 4 Problem i förhållanden under senare tid
- 5 Problem på arbetsmarknaden under senare tid
- 6 Som ung offer för, eller vittne till, våld inom familjen
- 7 Missbruk eller beroende av alkohol eller droger under senare tid
- 8 Sucidalt eller homicidalt tankeinnehåll, eller avsikt, under senare tid
- 9 Psykotiska och/eller maniska symptom under senare tid
- 10 Personlighetsstörning karakteriserad av aggressivitet, impulsivitet eller instabilitet
- 11 Tidigare bruk av fysiskt våld
- 12 Tidigare bruk av sexuellt våld/sexuell svartsjuka
- 13 Tidigare användning av vapen eller allvarliga dödshot
- 14 Upptrappning
- 15 Tidigare överträdelse av besöksförbud
- 16 Bagatelliserande eller förnekande av tidigare partnervåld
- 17 Attityd som stöder eller ursäktar partnervåld
- 18 Allvarligt sexuellt- eller annat våld
- 19 Användning av vapen och/eller allvarligt dödshot
- 20 Överträdelse av besöksförbud

Teoretiskt kan punkterna i SARA sägas vara ett exempel på det ”störnings”-paradigm, eller avvikelseförståelse, som jag kontrasterat min egen teori gentemot.³ Våld sätts i samband med problem av olika slag: arbetslöshet, missbruk, personlighetsstörningar, maniska symptom, självmordstankar, att som ung vara offer för våld inom familjen. Ingen av punkterna är relaterade till att våld kan skänka dess utövare fördelar och att dessa fördelar kan göra det rationellt att använda våld. De punkter i SARA som inte gäller problem gäller tidigare våldshandlingar eller bagatelliseringar av den sortens handlingar. Sådana kritierer är kompatibla med mitt synsätt på våld som i huvudsak motiverat av de kort och långsiktiga fördelar våldet kan ge dess utövare. Själva separationen innebär en radikal förändring av både förutsättningarna för våldet och de potentiella vinsterna för män av att använda våld. Män som inte längre lever tillsammans med den kvinna som de kan använda våld mot har kan inte dra lika många fördelar av den makt och den kontroll över henne som hans våldsanvändning kan leda till. Pappor som har barn tillsammans med den kvinna som de använt våld mot och inte längre bor tillsammans med har mer att vinna på att försöka upprätthålla kontroll över kvinnan än män som inte har barn tillsammans kvinnan som de separerat från. Fördelarna kan till exempel bestå i att behöva betala mindre underhåll och mindre av extra kostnader utöver underhållet, att kunna bestämma hur och när umgänge ska ske. Att ha barn tillsammans skulle alltså enligt min teori vara en riskfaktor för våld efter separation. Men att ha barn är ingen bra riskfaktor, det är för vanligt bland de som inte råkar ut för våld att man har barn tillsammans. Jag kommer istället att söka riskfaktorer bland mannens beteende under själva förhållandet utifrån tanken att om mannen använt våld många gånger utgör det den bästa riskfaktorn för fortsatt våld efter separation.

8.2. Konstruktion av en risk-indexvariabel utifrån riskfaktorer

För att kunna väga samman flera riskfaktorer i ett mått på risk krävs att man arbetar med en indexvariabel för risken. Jag har skapat ett additivt index för att mäta risken. Varje riskfaktor som är uppfylld ökar risk-indexvariabeln med 1 och om risk-indexvariabeln överstiger ett visst tröskelvärde så betyder det att modellen förutsäger att mannen kommer att använda fysiskt våld. Vilket tröskelvärde som man ska använda bestämmer man själv utifrån hur många felaktiga positiva respektive felaktiga negativa förutsägelser man kan acceptera.

³SOU 2004:121, s. 51

För att på enkelt sätt kunna åskådliggöra vad som gör en risk-indexvariabel bättre än en annan förutsätter jag för tillfället att både risk-indexvariabeln (handlingar före separation) och utfallsvariabeln (fysisk våld efter separation) är dikotoma, det vill säga att de har enbart två möjliga värden, antingen är villkoren för dem uppfyllda, eller så är villkoren inte uppfyllda. Varje fall, varje mans handlingsmönster, kan då beskrivas med en ruta i en fyrfältstabell som tabell 8.2.

Tabell 8.2. Schema för bedömning av en risk-indexvariabel. Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser.

		Mannen använde fysiskt våld efter separation	
		ja	nej
Mannen utförde handlingarna i risk-indexvariabeln före separation	ja	A	B
	nej	C	D

Varje man dyker upp i någon av cellerna A, B, C eller D ($N = A + B + C + D$). Fallen i A och fallen i D utgör de lyckade förutsägelseerna. Männerna i A-cellen uppfyllde kriterierna för risk-indexvariabeln och använde fysiskt våld efter separation. Männerna i D-cellen uppfyllde inte kriterierna som ingår i risk-indexvariabeln och de använde inte heller fysiskt våld efter separation. Männerna i B- och C-cellerna representerar misslyckade förutsägelser. I B-cellen återfinns män som man förväntade sig skulle använda fysiskt våld efter separation, men som inte gjorde det. I C-cellen samlas män som man trodde inte skulle använda fysiskt våld efter separation men som gjorde det i alla fall.⁴

När man gör en riskbedömning och handlar utifrån den finns det två olika sorters fel som riskbedömningen kan leda till. Dessa fel motsvaras av B-respektive C-cellerna. B-cells felet innebär att man *överskattar risken*, man vidtar åtgärder för att höja sin säkerhet, eller, vilket kan vara ännu värre, oroar sig för våld, i onödan. C-cells felet innebär att man *underskattar risken* skyddar sig inte tillräckligt och blir mot sin förmodan utsatt för våld.

En perfekt risk-indexvariabel är sådan att B- och C-cellerna blir tomma, men för verkliga risk-indexvariabler är det ett realistiskt mål, eftersom en faktor som gör en risk-indexvariabel bättre än en annan är att den baseras

⁴Det finns förstås otaliga anledningar till varför den här enkla modellen misslyckas att förutsäga en del mäns beteende. Utan att försöka ringa in dem vill jag bara påpeka att *en* sådan anledning kan vara att enkättillfället för en del par låg alltför kort tid efter separationen och vissa män som här rapporteras som ”inget fysiskt våld efter separation” senare kan komma att använda fysiskt våld.

på ett litet antal frågor som den som är utsatt för risken själv ska kunna svara på. En kvinna som inte lever tillsammans med mannen torde veta lite om hans tankar, känslor, motiv, drömmar, möjligheter, relationer till andra människor, till platser, ja kort sagt sådant som avgöra om han vill och kan använda våld mot henne. Kvinnans kunskap om mannen och hans aktuella situation har lyfts fram som en anledning till att kvinnor inte separerar: så länge de lever ihop kan hon bedöma risken bättre (och eventuellt förbereda sig på att skydda sig).⁵ Även om kvinnans kontroll över mannen i detta avseende delvis är illusorisk är avsaknaden av kunskap om mannen i samband med en separation högst reell.

Så, B- och C-cellerna kommer inte att vara tomma, men är någon av dem viktigare att minimera än den andra?⁶ Ett svar på den frågan implicerar en värdering av vilket som är värst: att utsättas för våld (C) eller oroa och skydda sig i onödan (B), och även om var och en kan hysa en viss värdering av hur illa det ena eller det andra är, vet vi ju inte hur mycket våld eller oro/skyddsåtgärder som det handlar om. Utfallsvariabeln, fysiskt våld i period 5, är uppfylld om mannen knuffat eller slagit kvinnan med öppen hand, men den kan också innebära att han skjutit kvinnan, eller försökt strypa henne. Eftersom detta är variabler som ingår i enkäten kan man förstås laborera med olika definitioner av utfallsvariabeln, till exempel att exkludera mildare fysiskt våld, men enkätmetoden utesluter att det grövsta våldet, det dödliga våldet inte kan ingå i modellen. Jag kommer att pröva att göra skillnad på grovt och mildt våld längre fram, men till en början använder jag en dikotom utfallsvariabel.

Det finns två typer av mått på precision i det här sammanhanget den första typen av mått beskriver relationen mellan A och C samt mellan B och D, och den andra typen av mått beskriver relationen mellan A och B samt mellan C och D.⁷ Den första typen av mått kallas sensitivitet respektive specificitet, den andra typen av mått kallas prediktiva värden (positiva respektive negativa).

Sensitivitet definieras som $\frac{A}{A+C}$, och anger hur stor andel av kvinnorna

⁵Hydén, Kvinnomisshandel inom äktenskapet, s. 170

⁶Även om man inte vill prioritera någon av B eller C, finns det ändå två olika sätt att minimera dem: att minimera summan av dem, eller att minimera den av dem som blir högst.

⁷Det är framför allt inom epidemiologin som dessa mått används. Tillämpningen inom epidemiologin är test för sjukdomar. Testresultaten motsvarar i det här sammanhanget värdet på risk-indexvariabeln och sjukdomen motsvarar mannens våldsanvändning. Anledningen till jag använder dem är för att kunna jämföra mina resultat med andra riskmodeller för våld, speciellt de som redovisas av Statens beredning för medicinsk bedömning (SBU), "Riskbedömningar inom psykiatri - kan våld i samhället förutsägas?" http://www.sbu.se/Filer/Content0/Dokument/Riskbedomning_inom_psykiatri051006.pdf (2005).

som faktiskt blev utsatta för fysiskt våld efter separation som modellen hade placerat i riskgruppen. Hög sensitivitet innebär hög andel korrekta positiva förutsägelser och omvänt: om andelen falska negativa förutsägelser är stor blir sensitiviteten låg,

Specificitet anger hur stor andel av de kvinnor som inte blev utsatta för fysiskt våld efter separation som modellen hade placerat i gruppen utan risk. Hög specificitet betyder hög andel korrekta negativa förutsägelser. Om antalet felaktiga negativa förutsägelser (B) är högt i förhållande till de korrekta negativa förutsägelseerna (D) blir specificiteten låg, eftersom definitionen av specificitet är: $\frac{D}{D+B}$.

I en korstabell med samma struktur som tabell 8.2 på sidan 174 säger alltså begreppsparat sensitivitet/specificitet något om förhållanden *inom kolumnerna*. För praktiska syften är dock förhållandena inom *raderna* av stort intresse och när det gäller värderingar av riskmodeller anses dessa förhållanden vara de viktigaste.⁸ Förhållandet inom raden som beskriver de positiva förutsägelseerna kallas för det *positivt prediktiva värdet* (ppv) och definieras enligt $\frac{A}{A+B}$. Ju högre positivt prediktivt värde en modell har desto större chans att en positiv förutsägelse som modellen gör är korrekt. Om det positivt prediktiva värdet är lågt, är de flesta positiva förutsägelser falskt alarm. De *negativt prediktiva värdet* (npv) definieras som $\frac{D}{D+C}$. Ju högre npv, desto mindre risk att en kvinna som enligt modellen inte löper risk för separationsvåld ändå utsätts för det.

Även om de prediktiva värdena är att föredra över sensitivitet/specificitet, i det att de säger något om chansen att en förutsägelse är korrekt, har de prediktiva värdena en negativ egenskap: de är känsliga för skillnader i bastalet, prevalensen, av utfallsvariabeln. I populationer där hälften av individerna har det ena värdet på utfallsvariabeln och den andra hälften har det andra värdet är det som lättast för en riskbedömningsmodell att uppnå höga prediktiva värden (ppv samt npv).⁹ När det man mäter är mycket vanligt eller mycket ovanligt blir ppv och npv lägre. Det innebär ett problem när man ska jämföra olika riskmodeller för våld, om de testas på populationer där våld inte är lika vanligt blir jämförelserna osäkra.¹⁰

⁸ibid., s. 15

⁹ibid., s. 15

¹⁰Vid jämförelser av olika studier används därför ofta, utöver ppv och npv, måttet *Area Under the Curve* (AUC). AUC varierar mellan 0,5 (ingen prediktionskraft) och 1 perfekt prediktionskraft. AUC värdet baseras på en ROC-analys, som går ut på att beskriva för olika tröskelvärden av testvariabeln (riskindexvariabeln) beskriva sensitiviteten och specificiteten i förutsägelseerna. I en ROC-analys betraktas alltså sensitiviteten och specificiteten som en funktion av tröskelvärdet, och ju bättre precision i förutsägelseerna, desto större blir ytan under funktionens kurva.

8.3. Att finna riskfaktorer

Jag kommer alltså att söka riskfaktorer för våld efter separation i mannens beteende före separation.

Olika former av regression och olika sambandsmått kan användas för att skapa en riskbedömningsmodell för separationsvåld. Problemet med regressionsmetoderna är att de förutsätter att de oberoende variablerna, i det här fallet de våldshandlingar som mannen begått i de tidigare perioderna, är oberoende av varandra, vilket ju inte är fallet. Eftersom indexvariablerna är på ordinalskalenivå kan ρ användas för att testa hur starkt korrelerade de är. Genom att jämföra ρ för sambandet mellan å ena sidan olika våldshandlingar i de tidiga perioderna och å andra sidan indexvariabler för våld i de senare perioderna kan man få en uppfattning om vilka våldshandlingar (om några) i tidiga perioder som är starkare kopplade till risk för våld i senare perioder. Sambanden kan sedan förtydligas med grafer eller (klassindelade) korstabeller.

Så för varje våldshandling som frågas efter i period 3 (frågorna 19-24 i frågeformuläret, bilaga B) har jag undersökt värdet på ρ för korrelationen mellan denna våldshandling och indexvariablerna för hot och fysiskt våld i period 5 (det vill säga våld efter att de flyttat isär). Ju högre siffror i cellerna desto högre samvariation mellan handlingen i period 3 och våld i period 5. Handlingar/beteenden med höga värden kan vara lämpliga att använda som indikatorer på risk för våld efter separation. Resultaten visas i tabell 8.3, handlingar i period 3 med värden på ρ över 0,4 för både fysiskt våld och hot har skuggats.

Tabell 8.3. Korrelationer mellan å ena sidan handlingar i period 3 och å andra sidan index för fysiskt våld respektive index för hot i period 5.

Mannens handlingar (beteenden) i period 3	ρ för våld efter separation	
	fysiskt	hot
Använt alkohol	0,003	0,048
Använt droger	0,263	0,247
Velat veta var du var när du inte var hemma	0,247	0,352
Kommit med sexuella anklagelser	0,327	0,394
Talat nedvärderande om din familj	0,348	0,398
Mannen uttryckt missnöje med att du träffar din familj	0,346	0,435
Mannen nedvärderat ditt utseende/kläder	0,324	0,358
Sagt att du är dum eller inkompetent	0,403	0,429
Kallat dig fula ord eller svurit åt dig	0,339	0,407

tabellen fortsätter på nästa sida

Mannens handlingar (beteenden) i period 3	ρ för våld efter separation	
	fysiskt	hot
På ett kränkande sätt hånat insatser du gjort	0,325	0,420
Varnat dig för att separera från honom	0,259	0,407
Varnat dig för att berätta om saker han gjort	0,335	0,487
Hotat att skada dig	0,402	0,459
Hotat att skada barnen	0,309	0,338
Hotat att skada vänner eller släktingar	0,312	0,361
Hotat att skada husdjur	0,223	0,234
Skadat barnen	0,405	0,417
Skadat dina vänner eller släktingar	0,165	0,305
Skadat husdjur	0,244	0,286
Hindrat eller förbjudit dig att lämna din bostad	0,411	0,469
Hindrat eller förbjudit dig att använda telefonen	0,360	0,419
Hindrat eller förbjudit dig att lämna bil	0,272	0,383
Tvingat dig att lämna bostaden	0,313	0,280
Använt pornografi	0,283	0,410
Tjatat om att ni ska ha sex	0,325	0,451
Tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama	0,323	0,438
Tvingat, eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad	0,320	0,396
Försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	0,366	0,418
Tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	0,261	0,289
Haft sex med dig utan preventivmedel, trots att du ville använda det	0,136	0,223
Haft sex med dig på sätt som du tycker är obehagliga	0,275	0,315
Skrikigt högt eller slagit i dörrar	0,379	0,447
Kastat saker mot dig	0,511	0,513
Knuffat eller slagit med öppen hand	0,489	0,481
Bitit, sparkat eller slagit med knuten hand	0,470	0,362
Tagit stryptag eller försökt kväva	0,341	0,354
Bankat ditt huvud mot något	0,325	0,255
Hotat med kniv eller annat vapen	0,354	0,285
Använt kniv eller annat vapen	0,306	0,250
Varit våldsam på annat sätt	0,426	0,412

Samtliga korrelationer utom för mannens användning av alkohol är signifikanta på 0,001-nivån. Mannens alkoholvanor verkar inte alls vara relaterade till risken för våld efter separation. Detta resultat reser frågetecken kring frågan om missbruk i SARA som ju inte skiljer på missbruk av alkohol och missbruk av narkotika. Samvariationen mellan handlingar i period 3 och våld i period 5 är störst för handlingar i period 3 som innebär *milt fysiskt våld*: att kasta saker mot kvinnan respektive att knuffa eller slå kvinnan med öppen hand. Man hade kunnat tänka sig att grövre fysiskt våld samvarierade mer med våld efter separation, men så är inte fallet.

Tabell 8.3 visar att det finns ett tämligen starkt samband mellan att mannen utför vissa handlingar i slutet av förhållandet och att han senare kommer att använda fysiskt våld efter separation. En indexvariabel som baseras på de handlingar som samvarierar mest med våld efter separation skulle kunna vara användbar för att göra riskbedömningar. Ett av syftena med avhandlingen är att undersöka om det går att finna mönster i mäns våldsanvändning så att man kan använda kunskap om vad mannen hittills gjort för att uppskatta risken att han kommer att använda våld även efter separation.

8.3.1. Riskbedömning utifrån fysiskt våld före separation

Som en utgångspunkt för bedömning av riskindexvariabeln som senare kommer att presenteras har jag prövat att göra en riskbedömning utifrån indexvariabeln för fysiskt våld i period 3. I tabell 8.4 redovisas resultatet. En fysisk våldshandling från mannens sida under de sista sex månaderna av gemensamt boende är alltså inte ett tillräckligt kriterium för att förutsäga att han kommer att använda våld även efter separation: antalet falska positiva förutsägelser (B-fel) är alldeles för stort (76) i förhållande till de korrekta positiva förutsägelseerna (62). Det prediktiva positiva värdet blir således lågt: 0,45

Tabell 8.4. Dikotomiserat index för fysiskt våld i period 3 och i period 5. Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser. $N = 277$

		mannen använde fysiskt våld efter separation	
		ja	nej
mannen använde fysiskt våld i period 3	ja	62	76
	nej	5	134

$$ppv = \frac{62}{62+76} = 0,45 \quad \text{sensitivitet: } \frac{62}{62+5} = 0,92$$

$$npv = \frac{134}{134+5} = 0,96 \quad \text{specificitet: } \frac{134}{134+76} = 0,64$$

Totalt sett ger modellen $\frac{100*(134+62)}{277} = 71$ procent rätt förutsägelser.

8.3.2. Riskbedömning utifrån en indexvariabel

Den risk-indexvariabel jag funnit bäst inkluderar sju handlingar under period 3 som samvarierar mest med fysiskt våld efter separation. Kriteriet för risk-indexvariabeln, tröskeln, är att mannen måste gjort minst fyra av följande sju handlingar.

- Kastat saker mot kvinnan
- Knuffat eller slagit kvinnan med öppen hand
- Bitit, sparkat eller slagit med knuten hand
- Hindrat eller förbjudit kvinnan att lämna sin bostad
- Skadat barnen, om kvinnan har några
- Hotat att skada kvinnan
- Sagt att kvinnan är dum eller inkompetent

Tabell 8.5. Risk-indexvariabeln för period 3, dikotom utfallsvariabel fysiskt våld i period 5. Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser. $N = 277$

	mannen använde fysiskt våld efter separation	
	ja	nej
mannen utförde minst fyra av de sju handlingarna i period 3	ja 50	nej 23
	nej 17	187

Det positiva prediktionsvärdet är relativt högt: 0,68. Förhållandet mellan B fel och C fel är bra, de är ungefär lika vanliga. Totalt sett ger risk-indexvariabeln rätt förutsägelse i 86 procent av fallen,¹¹ och fel förutsägelse i 14 procent av fallen.¹²

$$ppv = \frac{50}{50+23} = 0,68 \quad \text{sensitivitet: } \frac{187}{187+23} = 0,89$$

$$npv = \frac{187}{187+17} = 0,92 \quad \text{specificitet: } \frac{50}{50+17} = 0,75$$

¹¹ Andelen korrekta förutsägelser: $\frac{100*(187+50)}{277} = 86$ procent.

¹² Andelen felaktiga förutsägelser: $\frac{100*(23+17)}{277} = 14$ procent.

Inklusion av särskilt korta samboförhållanden

Period 3 är definierad så att enbart par som har bott tillsammans i mer än 6 månader har räknats med.¹³ Istället för att inkludera mannens handlingar i period 3 i risk-indexvariabeln kan man inkludera mannens handlingar i den period som föregick någon parts beslut att separa, vilket för de allra flesta blir period 3, men för de som bott ihop i mindre än 6 månader blir det period 1. Skillnaden blir att i denna grupp kan perioden av gemensamt boende vara mycket kort, de flesta verkar ha bott ihop mindre än en månad. På så sätt kan man inkludera fler kvinnors erfarenheter i bedömningen av risk-indexvariabeln. Gruppen av kvinnor som haft samboförhållanden som varat mindre än 6 månader är dock totalt sett mindre utsatta för våld,¹⁴ och när de inkluderas blir förutsägelseerna utifrån risk-indexvariabeln något sämre.

Risk-indexvariabeln gör alltså bäst förutsägelser när den tillämpas på par som bott tillsammans i mer än 6 månader.

Distinktionen milt/grovt våld

Tabell 8.5 på föregående sida visar hur bra förutsägelser utifrån risk-indexvariabeln överensstämmer med det verkliga utfallet, mätt i dikotom version av indexvariabeln för fysiskt våld i period 5 (en man har antingen använt fysiskt våld i period 5 eller så har han inte gjort det). Genom att ta hänsyn till hur grovt våld mannen använt kan man få en uppfattning om risk-indexvariabeln är bättre på att förutsäga milt våld eller grovt våld eller lika bra på att förutsäga båda allvarlighetsgraderna. Jag har här definierat en mans våldsanvändning som ”milt våld” om den enbart består av att han ”knuffat dig eller slagit dig med öppen hand”; ”grovt våld” innebär att mannen gjort något av följande:

- sparkat dig, slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål?
- tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig?
- bankat ditt huvud mot något?
- hotat dig med kniv, skjutvapen eller annat vapen?

¹³För par som bott i ihop i 6 månader eller kortare har enbart period 1 räknats som definierad, för par som bott ihop mer än 6 månader men mindre än 13 månader har period 1 och 3 varit definierade och för par som bott ihop i mer än 12 månader har period 1, 2 och 3 varit definierade. 23 personer har bott ihop mindre än 13 månader, 19 personer (av de 23) har bott ihop i mindre än 6 månader.

¹⁴Andelen kvinnor som blir utsatta för fysiskt våld i period 1 och 5 är lika stor bland kvinnor som haft korta förhållanden som kvinnor som haft långa förhållanden, men fysiskt våld är vanligast i period 3 och den perioden har inte kvinnor med korta förhållanden erfarenheter av (det vill säga om man för kvinnor med korta förhållanden betraktar period 1 som period 3 och använder mannens beteende i denna period för att förutsäga risken för fysiskt våld i period 5 så blir resultatet relativt dåligt).

- använt kniv, skjutvapen eller annat vapen mot dig?

Tabell 8.6. Risk-indexvariabeln för period 3, klassindelad utfallsvariabel. Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser. $N = 277$

		mannen använde fysiskt våld efter separation		
		grovt	milt	nej
mannen utförde minst fyra av de sju handlingarna i period 3	ja	9	41	23
	nej	4	13	187

Andelen falska negativa förutsägelser, är större för grovt våld än för mildt våld ($4/(4+9) > 13/(13+41)$), men modellen förutsäger ändå korrekt fler än två tredjedelar av de män som använder grovt fysiskt våld efter separation.

Om risken för just grovt fysiskt våld efter separation betraktas som väldigt viktig, kan man istället för risk-indexvariabeln använda indexet för fysiskt våld i period 3. Av tabell 7.4 på sidan 159 framgår att så få som 5 av 139 män som inte använt fysiskt våld i period 3 använder fysiskt våld efter separation. Om man gör samma indelning i mildt respektive grovt våld som i tabell 8.6, och korstabulerar index för fysiskt våld i period 3 med index för fysiskt våld i period 5 får man tabell 8.7.

Tabell 8.7. Dikotomiserat index för fysiskt våld i period 3, klassindelad utfallsvariabel. Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser. $N = 277$

		mannen använde fysiskt våld efter separation		
		grovt	milt	nej
mannen använde fysiskt våld i period 3	ja	13	49	76
	nej	0	5	134

Felen av typ C, män som oväntat använder våld är få, när det gäller grovt våld blir det *inga* fel. Nackdelen med att använda indexvariabeln för fysiskt våld i period 3 som indikator för risk för separationsvåld är att den ger väldigt många B fel, de flesta män (76 av 138) som förutsägs använda våld efter separation kommer i verkligheten inte att göra det. Det positiva prediktionsvärdet är alltså lågt: 0,45.

$$ppv = \frac{13+49}{13+49+76} = 0,45 \quad \text{sensitivitet: } \frac{49+13}{49+13+5} = 0,92$$

$$npv = \frac{134}{134+5} = 0,96 \quad \text{specificitet: } \frac{134}{134+76} = 0,64$$

Slutsatsen blir att om mannen *inte* använt fysiskt våld i period 3 är risken för mildt våld efter separation liten och för grovt våld efter separation mycket liten, men om mannen *har* använt fysiskt våld i period 3 så säger det inget om risken att han kommer att göra det även efter separation.

Om man vill förutsäga risken för att män som har använt fysiskt våld före separation också kommer att göra det efter separation är alltså risk-indexvariabeln överlägsen ($ppv = 0,68$) indexet för fysiskt våld ($ppv = 0,45$).

Risk för hot

Med tanke på att hot är vanligare förekommande än fysiskt våld efter att mannen och kvinnan flyttat isär är det viktigt att undersöka möjligheterna att förutsäga även hot. Hot har förvisso en annan natur än fysiskt våld, som gör det meningslöst för en man att hota att han kan komma att hota kvinnan. Detta är emellertid inget skäl för att inte betrakta hot som i sig allvarliga kränkningar som man bör försöka aktivt förhindra.

Om man som utfallsvariabel istället för fysiskt våld väljer hot efter separation, fungerar modellen ungefär lika bra, vilket framgår av tabell 8.8.

Tabell 8.8. Risk-indexvariabeln för period 3, dikotom utfallsvariabel hot i period 5. Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser. $N = 277$

		mannen använde hotade kvinnan efter separation	
		ja	nej
mannen utförde minst	ja	51	26
fyra av de sju handlingarna i period 3	nej	24	179

$$ppv = \frac{51}{51+26} = 0,66 \quad \text{sensitivitet: } \frac{51}{51+24} = 0,68$$

$$npv = \frac{179}{179+24} = 0,88 \quad \text{specificitet: } \frac{179}{179+26} = 0,87$$

Risk för sexuellt våld

När det gäller sexuellt våld efter separation fungerar riskindex-variabeln betydligt sämre, den resulterar i många falska positiva förutsägelser ($ppv =$

0,40). Modellen är relativt bra på att förutsäga grovt sexuellt våld, men när det gäller den mildaste formen av sexuellt våld "hålla fast och kyssa eller krama" är precisionen låg, vilket framgår av tabell 8.9. Att modellen brister i precision för det mildare sexuella våldet är ett mindre problem eftersom det är viktigare att förutsäga det grövre sexuella våldet, men de många falska positiva förutsägelserna gör att det är tveksamt om modellen bör användas för att skatta risken för sexuellt våld.

Tabell 8.9. Risk-indexvariabeln för period 3, dikotom utfallsvariabel sexuellt våld i period 5. Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser. $N = 277$

		mannen använde sexuellt våld efter separation		
		grovt	milt	nej
mannen utförde minst fyra av de sju handlingarna i period 3	ja	17	13	45
	nej	7	11	187

$$ppv = \frac{17+13}{17+13+45} = 0,40 \quad \text{sensitivitet: } \frac{17+13}{17+13+7+11} = 0,62$$

$$npv = \frac{187}{187+7+11} = 0,91 \quad \text{specificitet: } \frac{187}{187+45} = 0,81$$

8.3.3. Värdering av risk-indexvariabeln

Jag måste erkänna att jag blev förvånad över den höga precision som förutsägelserna utifrån risk-indexvariabeln har. Eftersom den är datastyrd och kvinnor som utsatts för fysiskt våld efter separation är överrepresenterade i materialet kan man inte räkna med lika god precision i förutsägelserna om man tillämpade den på ett annat material. Men den är en självklar kandidat bland andra riskbedömningsmodeller, till exempel SARA, i fortsatt forskning såväl som i praktik.

Ett första test är att jämföra om modellen stämmer lika bra för de tre urvalsgrupperna. Kvinnorna som svarat på enkäten har fått den i olika sammanhang som gör att man kan dela in kvinnorna i tre grupper: kvinnor som genomgått en skilsmässa, förhandlat om vårdnad på familjerätten och sökt skyddat boende på en kvinnojour. Om modellen ska kunna generaliseras bör förhållandet mellan värdet i A, B, C och D cellerna vara ungefär likadant för alla dessa grupper. Om modellen inte passar att generalisera kan den ändå vara värdefull för tillämpningar inom de grupper som den fungerar bra för. Ta-

bellerna 8.10, 8.11 och 8.12 visar för var och en av grupperna hur förutsägelser utifrån risk-indexvariabeln faller ut.

Tabell 8.10. Förutsägelser utifrån risk-indexvariabeln för gruppen kvinnor som genomgått skilsmässa. Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser. $N = 146$

		mannen använde fysiskt våld efter separation	
		ja	nej
mannen utförde minst fyra av de sju handlingarna i period 3	ja	10	10
	nej	6	120

Skilsmässogruppen

$$ppv = \frac{10}{10+10} = 0,50 \quad \text{sensitivitet: } \frac{10}{10+6} = 0,62$$

$$npv = \frac{120}{120+6} = 0,95 \quad \text{specificitet: } \frac{120}{120+10} = 0,92$$

Tabell 8.11. Förutsägelser utifrån risk-indexvariabeln för gruppen kvinnor som haft ett vårdnadsärende på familjerätten. Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser. $N = 108$

		mannen använde fysiskt våld efter separation	
		ja	nej
mannen utförde minst fyra av de sju handlingarna i period 3	ja	24	5
	nej	9	70

Familjerättsgruppen

$$ppv = \frac{24}{24+5} = 0,83 \quad \text{sensitivitet: } \frac{24}{24+9} = 0,73$$

$$npv = \frac{70}{70+9} = 0,89 \quad \text{specificitet: } \frac{70}{70+5} = 0,93$$

Kvinnojoursgruppen

$$ppv = \frac{12}{12+8} = 0,60 \quad \text{sensitivitet: } \frac{12}{12+4} = 0,75$$

$$npv = \frac{10}{10+4} = 0,71 \quad \text{specificitet: } \frac{10}{10+8} = 0,56$$

Trots att andelen korrekta förutsägelser är störst i gruppen kvinnor som genomgått skilsmässa är det just denna grupp som jag tycker modellen fun-

Tabell 8.12. Förutsägelser utifrån risk-indexvariabeln för gruppen kvinnor som sökt skydd på kvinnojour. Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser. $N = 34$

		mannen använde fysiskt våld efter separation	
		ja	nej
mannen utförde minst fyra av de sju handlingarna i period 3	ja	12	8
	nej	4	10

gerar sämst för.¹⁵ Andelen korrekta förutsägelser är alltså inget särskilt bra mått på hur bra en riskmodell är. Problemet är, som jag ser det att andelen ”falska positiva” förutsägelser, B-fel, är för stor jämfört med andelen ”sanna positiva” förutsägelser, värdet i A-cellen: Av de 20 män som modellen förutsåg skulle använda fysiskt våld efter separation var det bara hälften som gjorde det ($ppv = 0,5$, se tabell 8.10 på föregående sida).

För kvinnor i skilsmässogruppen är B-fel vanligare än C-fel (missade våldsamman män), medan i gruppen kvinnor från familjerätten är det tvärtom, C-felen är vanligare än B-felen. Riskindex-variabeln verkar alltså överskatta risken för våld efter separation för kvinnorna i skilsmässogruppen och underskatta risken för våld efter separation i familjerättsgruppen. För familjerättsgruppen är precisionen ändå hög.

Ett andra och viktigare test är att pröva modellen på ett annat material: datamaterialet som ligger till grund för *Slagen Dam*. Prövningen av modellen på ett annat material är förknippad med några problem på grund av skillnader i frågeformulären:

- Vissa av de sju frågorna om mannens handlingar ställdes inte
- Det går inte att avgöra *när* mannen utförde handlingarna¹⁶
- Utfallet är dåligt operationaliserat i *Slagen Dam*. Frågan som ställdes var ”Har din före detta make/sambo efter att ni skildes eller flyttade isär utsatt dig för fysiskt eller sexuellt våld”? Frågan skiljer inte på fysiskt och sexuellt våld, och inte heller på grovt och mindre grovt våld.

¹⁵ Andelen korrekta förutsägelser: $\frac{100 \cdot (12+10)}{146} = 89$ procent.

¹⁶ Vissa av männen kan till och med utfört handlingarna först efter separation. Resultaten från tidigare forskning indikerar dock att det torde vara en mycket liten andel. En något större andel av männen kan dock utfört handlingarna tidigare under perioden av gemensamt boende, men inte under de sista sex månaderna av gemensamt boende.

Trots dessa svårigheter har jag försökt pröva modellen på *Slagen Dams* datamaterial. Jag har därvidlag använt sju frågor från *Slagen Dam* som jag anser bäst motsvarar de ursprungliga frågorna. Tabell 8.13 visar vilka frågor i *Slagen Dam* som motsvarar vilka frågor i enkäten jag använt.

Tabell 8.13. Sju frågor från *Slagen Dam* som ungefär motsvarar de sju frågor i riskindexvariabeln.

Frågor i riskindexvariabeln	Frågor i <i>Slagen Dam</i>
1 Kastat saker mot kvinnan	Kastat något på dig
2 Knuffat eller slagit kvinnan med öppen hand	Knuffat, hållit fast eller släpat
3 Bitit, sparkat eller slagit med knuten hand	Slagit med knytnäven eller sparkat
4 Hindrat/förbjudit kvinnan att lämna bostaden	Förbjöd dig att träffa släkt eller vänner
5 Skadat barnen, om kvinnan har några	Hotade att skada barnen
6 Hotat att skada kvinnan	Hotat med att göra dig illa fysiskt
7 Sagt att kvinnan är dum eller inkompetent	Kallade dig nedsättande saker

Resultaten, som visas i tabell 8.14 på nästa sida, får sägas vara bra om man ser till andelen korrekta förutsägelser, 89 procent, och andelen felaktiga negativa förutsägelser.¹⁷ Andelen felaktiga positiva förutsägelser är dock för hög, för att man ska kunna vara riktigt nöjd med modellen: endast 68 av de 336 som uppfyllde kraven på indexvariabeln använde verkligen fysiskt våld efter separation. Endast var femte av de kvinnor som enligt denna modell skulle utsättas för våld blev alltså verkligen utsatta.

$$ppv = \frac{68}{268} = 0,25 \quad \text{sensitivitet: } \frac{68}{68+19} = 0,78$$

$$npv = \frac{2286}{2286+19} = 0,99 \quad \text{specificitet: } \frac{2286}{2286+268} = 0,90$$

Det positiva prediktiva värdet är enbart 0,25 här, vilket beror på det stora antalet felaktiga positiva förutsägelser. Att modellen ger en oproportionerligt stor andel felaktiga positiva förutsägelser när den tillämpas på ett mer representativt urval av kvinnor som skilt sig bör förstås mot bakgrund av att den bygger på ett material där utsattheten för fysiskt våld efter separation är fyra gånger så högt som i *Slagen Dam*, vilket redovisas i tabell 3.2 på sidan 73.

¹⁷ Andelen korrekta förutsägelser är: $\frac{100 \cdot (2286+68)}{2641} = 89,1$.

Tabell 8.14. Förutsägelser av fysiskt våld efter separation utifrån motsvarande frågor i *Slagen Dam* (4 av 7). Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser. $N = 2641$

		mannen använde fysiskt våld efter separation	
		ja	nej
mannen utförde minst fyra av de sju handlingarna	ja	68	268
	nej	19	2286

I mitt eget material har antagligen fler av de kvinnor som uppfyller villkoren för riskindexvariabeln ytterligare våldserfarenheter än vad som är fallet för de kvinnor i *Slagen Dam*-materialet som uppfyller villkoren. Dessa andra våldserfarenheter ingår inte i indexet, men de ökar risken för fysiskt våld efter separation.

Ett sätt att kompensera för detta problem är att skärpa kraven i modellen när man tillämpar den på en grupp kvinnor om är mindre våldsutsatt. Det enklaste sättet att skärpa kraven är att kräva att mannen ska ha utfört minst fem av sju handlingar istället för minst fyra av sju handlingar.¹⁸ När man modifierar modellen på det viset blir resultatet bättre, vilket framgår av tabell 8.15.

Tabell 8.15. Förutsägelser av fysiskt våld efter separation utifrån *Slagen Dam* (5 av 7). Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser. $N = 2641$

		mannen använde fysiskt våld efter separation	
		ja	nej
mannen utförde minst fem av de sju handlingarna	ja	55	148
	nej	32	2406

$$ppv = \frac{55}{55+148} = 0,27 \quad \text{sensitivitet: } \frac{55}{55+32} = 0,63$$

$$npv = \frac{2406}{2406+32} = 0,99 \quad \text{specificitet: } \frac{2406}{2406+148} = 0,94$$

¹⁸Det här sättet att anpassa en riskindexvariabel motsvarar när man använder ROC-analys för att optimera ett test, till exempel inom epidemiologin. ROC-analysen visar värdena för sensitivitet och specificitet vid olika tröskelvärden på den (kontinuerliga) testvariabeln.

Andelen felaktiga positiva svar är fortfarande långt högre än när modellen tillämpas på mitt eget material, men ppv är 0,27 istället för 0,20. Av de positiva förutsägelseorna slår alltså 27 procent in och 73 procent slår inte in. Sensitiviteten är dock klart lägre: av de 87 kvinnor som verkligen utsattes kunde modellen enbart förutsäga 63 procent, motsvarande värde för tabell 8.14 på motstående sida är 78 procent. Av de negativa förutsägelseorna slår 99 procent in och 1 procent slår inte in. Snarare än att försöka optimera modellen för den mer generella gruppen kvinnor som separerat vill jag resonera något om tillämpningar av riskmodeller.

Hur ska man värdera de resultat som redovisas i tabell 8.15 på föregående sida? Är precisionen bra eller dålig? Jämfört med när modellen tillämpas på mitt eget material är de positiva prediktionsvärdena klart sämre, men det är inget tillräckligt kriterium för att avgöra om precisionen är bra eller dålig. Intuitivt verkar följande två kriterier rimliga för att bedöma modellens värde:

- Är modellens precision tillräcklig för att praktisk användning ska vara meningsfull?
- Är modellens precision bättre än andra modellers precision?

Alternativet till att använda någon formell riskbedömningsmodell är inte att inte göra någon riskbedömning alls, utan att använda sin intuition. Det är svårt att jämföra riskbedömningsmodellens precision med intuitionens precision, eftersom vi inte har några uppgifter om vilka kvinnor som gjorde någon intuitiv riskbedömning eller vilken risknivå denna intuitiva bedömning, i de fall den gjordes, resulterade i. Det enda vi vet är utfallet: att 87 kvinnor av cirka 2700 råkade ut för fysiskt våld efter separation och att 970 av dessa 2700 kvinnor någon gång utsattes för våld av mannen.

Såvitt jag känner till har inga mätningar gjorts av precisionen i riskbedömningar baserade på SARA. De mått på precision i riskbedömningar när det gäller mäns våldsanvändning som man kan jämföra med är de som redovisas i *Riskbedömningar inom psykiatrin*. Där redovisas AUC-mått för ett antal olika studier av riskbedömningar inom psykiatrin och rättspsykiatrin. Generellt gäller för dessa studier att utfallsvariabeln inkluderar våld inte bara mot en före detta partner utan även andra människor. Jämförbarheten är alltså begränsad eftersom dessa studier har ett delvis annat fokus än min studie. En jämförelse kan ändå ge en fingervisning om vilken precisionsgrad som man kan betrakta som minst lika bra som andra studier. En ROC-analys visade att AUC för riskindex-variabeln tillämpad på datamaterialet från *Slagen Dam* är 0,92. För studierna presenterade i *Riskbedömningar inom psykiatrin* varierar AUC värdet mellan 0,82 och 0,67. De riskbedömningsinstrument som

används i dessa studier är i de flesta fall *Historical Clinical and Risk Management* (HCR-20), *Psychopathy Checklist-Revised* PCL-R eller *Violence Risk Appraisal Guide* VRAG.¹⁹ ROC-analysen visade också att för *Slagen Dam*-materialet blir AUC-värdet lika högt, 0,92 om man använder ett index för grovt fysiskt våld som riskfaktor. Modellen är fortfarande lika bra som alternativet att enbart fokusera på grovt fysiskt våld, men inte bättre.²⁰

8.3.4. Slutsatser om riskbedömningsmodellen

Riskbedömningsmodellen som här presenterats verkar ge goda resultat när den tillämpas på ett representativt material. I jämförelse med andra riskbedömningsmodeller har den hög prediktionskraft. Mannens handlingar sex månader före separation ger alltså en bra indikation på om han kommer att använda fysiskt våld efter separation eller inte. Exakt vilka våldshandlingar som man bör ta fasta på kan man alltså inte avgöra, men de sju som ingår i riskindex-variabeln ger bättre eller lika bra resultat som de övriga index för våldshandlingar som prövats.

En stor fördel med den riskbedömningsmodell som här presenterats är att den kan användas av de kvinnor vars risk det hela handlar om. Den befintliga riskbedömningsmodellen SARA kan inte användas av kvinnorna själva då den kräver psykologisk expertkunskap och information om mannen som de flesta inte har.

¹⁹HCR-20 samt VRAG ingår som bilagor i *Riskbedömningar inom psykiatrin*, information om PCL-R finns här: [http://en.wikipedia.org/wiki/Psychopathy_Checklist-Revised_\(PCL-R\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Psychopathy_Checklist-Revised_(PCL-R))

²⁰Om man använder index för sexuell våld, eller index för psykiskt våld som indikator på risken för fysiskt våld efter separation blir AUC värdena klart lägre.

9. Förhandlingar om barnen

Den period då kvinnan och pappan, eller mamman och pappan som jag fortsättningsvis kommer att kalla dem, förhandlar om sådant som rör gemensamma barn är värd att behandlas för sig. Förhandlingar om vårdnad, umgänge och underhåll är relativt nya fenomen och politik, lagstiftning och praxis har under de senaste 30 åren förändrats snabbt. För professionella grupper som advokater, domare och familjerättssekreterare och andra som möter mammor i dessa situationer, och då tänker jag speciellt på de kvinnor som arbetar på kvinnojourer, är kunskaper om mönster i mäns användning av våld och beteende i övrigt, under perioden av förhandlingar som rör barnen, av värde.

I frågeformuläret ställs samma frågor om mäns användning av våld som under de övriga perioderna. Därtill frågas efter hur själva förhandlingarna gått till, hur ofta pappan och mamman haft kontakt under perioden, om mamman känt rädsla för pappan under perioden av gemensamma förhandlingar, om hon i så fall skulle ställt högre krav i förhandlingarna om hon inte varit rädd för pappan, hur pappan följt eventuella överenskommelser, om mamman varit i kontakt med familjerätten eller advokat och hur nöjd mamman i så fall varit med dessa.

I det här kapitlet kommer följande frågor att besvaras:

- Hur går förhandlingar om vårdnad, umgänge, underhåll och boende för gemensamma barn till?
 - Hur vanliga är olika förhandlingsmetoder i de tre urvalsgrupperna?
 - När börjar och hur länge pågår förhandlingarna i de tre urvalsgrupperna?
- Hur påverkar mäns våld mot kvinnor förhandlingarna om barnen?
 - Hur påverkar mäns våld mot kvinnor vilka förhandlingstrategier kvinnor använder?
 - Vilka våldserfarenheter har kvinnor i familjerättsgruppen, skilsmässogrupperna respektive kvinnojourgruppen?
 - Hur stor andel av kvinnorna i de olika urvalsgrupperna upplever rädsla för mannen under förhandlingsperioden?

- * Hur stor andel av kvinnorna sänker sina krav i förhandlingar för att de upplever rädsla för mannen?
 - * Hur samvarierar mäns våld med kvinnors rädsla och sänkta krav i förhandlingarna?
 - * Innebär kvinnors möjlighet att diskutera sin rädsla för mannen med förhandlaren att mäns vinster av att kvinnorna är rädda för dem minskar?
- I vilken utsträckning följer papporna i de olika urvalsgrupperna ingångna överenskommelser?
 - Är de pappor som använt våld mot mamman bättre eller sämre än pappor som inte använt våld på att hålla ingångna överenskommelser?

Perioden av förhandlingar är inte entydigt definierad, därför att begreppet förhandlingar inbegriper både formella förhandlingar inom ramen för myndighetsutövningen i familjerättsenheter och domstolar, och informella förhandlingar, eller diskussioner, eller rentav gräl, som mamman och pappan sköter själva. Man hade kunnat formulera frågorna om förhandlingar så att enbart formella förhandlingar inkluderats, men det vore sämre eftersom man då skulle få vad man kan kalla ett mörkertal, våld som äger rum i samband med icke-formella förhandlingar skulle inte fångas.

Av de 354 kvinnorna som svarade på frågan om de har gemensamma barn med mannen svarade 288, eller 81 procent, att de hade gemensamma barn med honom. Av kvinnorna som fått enkäten för att de genomgått en skilsmässa hade 75 procent (132 av 176) gemensamma barn med mannen, ungefär lika stor andel av kvinnorna som fått enkäten på en kvinnojour hade gemensamma barn med mannen (31 av 40). I princip samtliga 109 kvinnor som hade haft ett vårdnadsärende på familjerätten hade gemensamma barn med mannen. 9 av de 12 kvinnor som fått enkäten via polisen hade gemensamma barn med mannen.

Av de 288 kvinnorna som hade gemensamma barn med mannen svarade 235 att de hade diskuterat eller förhandlat med pappan om barnets vårdnad, umgänge, boende eller underhåll.

I det här kapitlet kommer skillnader mellan kvinnorna i skilsmässogruppen och kvinnorna i familjerättsgruppen att stå i fokus. Jag har även inkluderat information om hur dessa två grupper av kvinnor skiljer sig åt från kvinnorna från kvinnojoursgruppen trots att bortfallet i kvinnojoursgruppen är extra problematiskt. Syftet med att ändå inkludera kvinnojoursgruppen är att den utgör en sorts kontrast till vilken man kan relatera de övriga två grupperna. På ett sätt är alltså framställningen i det här kapitlet en form av kvalitativ

analys: syftet är inte huvudsakligen att försöka fastställa hur vanligt det är i de olika grupperna att männen använder olika former av våld under förhandlingsperioden, eller innan dess, utan att försöka beskriva skillnader i olika sätt att bedriva förhandlingar och hur dessa sätt att förhandla skiljer sig åt utifrån erfarenhet av våld. Även om det inom varje urvalsgrupp förstås finns stora variationer i utsatthet för våld, åtminstone inom familjerättsgruppen och inom skilsmässogruppen, är det meningsfullt att beskriva våldserfarenheter på gruppnivå och då finner man att skilsmässogruppen är minst utsatt för våld, familjerättsgruppen är mer utsatt än skilsmässogruppen och mest utsatt är kvinnojoursgruppen.

Om man hade uteslutit kvinnojoursgruppen från analysen hade man förlorat kunskapen om hur den mest våldsutsatta gruppen kvinnor förhandlar. Det är min uppfattning att den kunskapen gör skillnaderna mellan skilsmässogruppen och familjerättsgruppen begripligare, när man betraktar familjerättsgruppen som en grupp mellan de två extremerna skilsmässogruppen och kvinnojoursgruppen.

Skillnaderna mellan urvalsgrupperna ska dock inte överdrivas, många kvinnor uppfyller urvalskriterierna för mer än en grupp, till exempel har 30 procent av mammorna i familjerättsgruppen varit i kontakt med en kvinnojour, 30 procent av kvinnorna i skilsmässogruppen har varit på familjerätten. Hela 70 procent av kvinnorna från kvinnojourerna har varit på familjerätten.

9.1. Hur gick förhandlingarna till

I tabell 9.1 på följande sida redovisas hur mammorna besvarade frågan om hur förhandlingarna gick till. Många par har använt flera olika förhandlingsmetoder.

De två klart vanligaste sätten att förhandla är att diskutera på egen hand, vilket 70 procent av paren gjort, och att träffas hos en jurist eller medlare, till exempel familjerätten, vilket 46 procent av paren gjort. Att diskutera på egen hand är relativt sett vanligast i gruppen mammor som fått enkäten för att de skilt sig: 86 procent av mammorna i denna grupp hade diskuterat på egen hand, bland mammorna från familjerätten och kvinnojourerna hade ungefär 63 procent diskuterat på egen hand. Ungefär hälften av mammorna i skilsmässogruppen förhandlade *enbart* genom att diskutera på egen hand.

9.2. Hur länge varade förhandlingarna?

57 procent, eller 113 mammor, av de 199 som svarade på frågan om hur länge förhandlingarna pågått, hade avslutat förhandlingarna vid enkättillfäl-

Tabell 9.1. Förhandlingsmetoder och urvalsgrupper, Procent av respektive urvalsgrupp. S=skilsmässa, F=familjerätt, K=kvinnojour.

Fråga 57: "Hur gick/går diskussionerna/förhandlingarna om vårdnad/underhåll/boende/umgänge till?"	Urvalsgrupp		
	S	F	K
diskuterade på egen hand	86	63	65
diskuterade tillsammans med en anhörig eller annan som vi båda känner	4	7	3
träffades hos en jurist eller medlare, t.ex. familjerätten	21	75	45
träffades tillsammans med våra juridiska ombud	6	14	20
våra juridiska ombud träffades	1	9	10
en domstol avgjorde ärendet	6	13	35
annat	8	6	15
<i>N</i>	97	105	20

let. Bland de mammor som ännu inte avslutat förhandlingarna hade hälften, 37 av 75, förhandlat i 15 månader eller längre och en fjärdedel hade förhandlat i mer än två år. Bland de som hade avslutat förhandlingarna vid enkät tillfället hade en fjärdedel förhandlat i mindre än en månad, hälften av gruppen hade förhandlat mellan 1-12 månader, och för den fjärdedel som förhandlat under längst tid, hade förhandlingar tagit mellan 13-94 månader.

Perioden av förhandlingar varierar alltså mycket, vilket förstås innebär att risken för mammorna att bli utsatta för våld under denna period också varierar stort.

9.3. Separation och förhandlingar

Drygt 70 procent av paren (167 av 235) hade flyttat isär innan förhandlingarna om de gemensamma barnen började. Av de som började förhandlingarna innan de flyttat isär skötte knappt 70 procent diskussionerna helt på egen hand, för de som först flyttade isär och sedan började förhandla var den andelen mindre än 30 procent.

Jag har analyserat variablerna förhandlingsmetod, förhandlingsperiodens längd samt om förhandlingarna inletts redan under period 4 med korrespondensanalys. Resultaten av korrespondensanalysen är att det finns två olika typer av strategier för förhandlingar representerade bland de mammor som

svarat på enkäten.

Den första typen av strategi används av en grupp av mammor, i huvudsak mammor som fått enkäten eftersom de genomgått en skilsmässa, som sköter förhandlingarna genom att diskutera själva. Dessa privata diskussioner går relativt fort och inleds redan innan paret flyttat isär.

Den andra typen av strategi väljs i huvudsak av de mammor som fått enkäten via en kvinnojour. De har i större utsträckning skaffat egna juridiska ombud och tillsammans med dessa skött förhandlingarna. Avgörandena sker bland mammorna från kvinnojourerna oftare i domstol. Dessa förhandlingar verkar präglas av att mammorna genom sina ombud och domstolen upprätthåller ett avstånd gentemot pappan.

Mammorna från familjerätten agerar på ett sätt som liknar mammorna som varit på kvinnojour med den skillnaden att det är vanligare att de träffas hos en jurist eller på familjerätten, det vill säga *utan egna juridiska ombud*, och att det är ovanligare att förhandlingarna avgörs i domstol.

Dessa skilda strategier verkar helt rimliga om man tar hänsyn till att det inom de olika grupperna är olika vanligt att pappan använt våld. Det är minst vanligt att pappan använt våld inom skilsmässogruppen, mer vanligt att pappan använt våld i familjerättsgruppen och vanligast att pappan använt våld i gruppen från kvinnojourerna, se tabell 9.4 på sidan 198, 9.3 på sidan 198 och 9.2 på sidan 197.

Som tidigare nämnts avgör dock inte urvalskriteriet entydigt vilka erfarenheter av separationer och förhandlingar som mammorna har. 10 procent av mammorna i skilsmässogruppen har varit i kontakt med en kvinnojour i samband med eller efter separationen, vilket också gäller 30 procent av mammorna i familjerättsgruppen. 30 procent av mammorna i skilsmässogruppen har varit i kontakt med familjerätten, vilket också gäller 70 procent av mammorna i kvinnojoursgruppen.

Inom skilsmässogruppen finns således den största variationen: alltifrån mammor som förhandlat snabbt på egen hand till mammor som sökt skydd på kvinnojour, kontaktat advokat och varit på familjerätten.

9.4. Våld och förhandlingar

Pappors våld kan påverka både förhandlingarnas form och deras innehåll, pappan kan göra mamman rädd för honom genom att använda våld.¹

För det första beror mammans val av förhandlingsstrategi bland annat på

¹Det förtjänas att påpekas igen att pappans syfte med att använda våld, när han gjorde det, inte nödvändigtvis var att få mamman att sänka sina krav i förhandlingarna genom att göra mamman rädd. Inte desto mindre kan våld ha denna effekt på förhandlingarna.

om hon utsatts för våld av sina barns pappa. Som jag redan nämnt är det vanligast att mammor som sökt skydd på kvinnojour förhandlar med sina barns pappa genom egna juridiska ombud. Om mamman inte är rädd för sina barns pappa finns det mycket att vinna på att förhandla på egen hand. Det verkar rimligt att de mammor som inte är rädda för sina barns pappa involverar familjerätten eller juridiska ombud först om sådana förhandlingar strandar.

För det andra kan mamman sänka sina krav i förhandlingarna för att hon är rädd för sina barns pappa.

För det tredje kan pappors våld mot mammor bli till deras nackdel i förhandlingar om vårdnad eller umgänge, om det kommer till kännedom bland de som utreder eller beslutar i vårdnadsärendet. Pappors våld mot mammor tenderar dock, enligt en undersökning av Ingetora Gumbel, att under utredningsprocessen och domstolens handläggning att minimeras, till exempel att omtolkas som ”konflikter” mellan föräldrarna.²

Flera forskare menar även att domstolar och familjerättsenheter generellt tar för liten hänsyn till om en pappa använt våld när de prövar hans lämplighet som vårdnadshavare eller umgängesförälder.³

Att en mamma involverar andra personer i diskussioner eller förhandlingar om barnen kan både provocera pappan och utgöra ett skydd mot honom.

I kapitel 5 på sidan 99 redovisas hur vanligt det är i den här undersökningen att män under perioden av förhandlingar använder fysiskt våld (se stycke 5.5.1 på sidan 111, sexuellt våld (se stycke 5.5.4 på sidan 113), hot (se stycke 5.5.2 på sidan 112) och psykiskt våld (se stycke 5.5.3 på sidan 113). Här kommer jag att redovisa dessa uppgifter men separat för de olika urvalsgrupperna. Eftersom fokus i detta kapitel är förhandlingar om gemensamma barn, kommer enbart mammor som har erfarenheter av sådana förhandlingar, eller har gemensamma barn, att ingå i den statistik som analyseras. På så sätt kan till exempel familjerättssekreterare få en bild av hur en relativt våldsutsatt grupp mammor som kommer till familjerätten erfar perioden av förhandlingar. Genom att betrakta den relativt mindre våldsutsatta skilsmässogruppen kan man få en bild av skillnaderna mellan grupperna. Även om våld från pappornas sida mot mammorna är mindre vanligt i skilsmässogruppen i jämförelse med i familjerättsgruppen, bör man komma ihåg att jämfört med gruppen samtliga kvinnor som genomgår skilsmässa i Sverige är de som svarat på den här enkäten väsentligt mer utsatta för våld (speciellt våld efter separation). Det är rimligt att tänka sig att samma sak gäller för familjerätts-

²Ingetora Gumbel, ”Språket i vårdnadsutredningen påverkar domen”, *Kvinnotryck* (2003), http://www.roks.se/kvinnotryck/kt3_03_rep.html

³Till exempel Hester & Radford och ?.

gruppen, det vill säga att bland de som svarat är sannolikt de våldsutsatta mammorna överrepresenterade.

Perioden av förhandlingar påverkas förstås av parets historia, till exempel om pappan använt våld under föregående perioder. Jag kommer därför att börja med en summering av våldsanvändning under de tidigare perioderna uppdelad på urvalsgrupperna.

Nedan följer tre tabeller som visar frekvenserna för fyra olika former av våld under olika perioder. Tabellerna kan jämföras med tabell 7.8 på sidan 162 som visar samma data fast utifrån hela materialet, i tabellerna som följer är mammorna uppdelade utifrån inklusionskriteriet det vill säga utifrån vilken omständighet som gjorde att de erbjöds att delta i studien, och dessutom har enbart kvinnor som har gemensamma barn med mannen inkluderats.

Eftersom faktoranalysen visade att period 2 och 3 var lika varandra har dessa slagits samman. Period 4 har uteslutits för att den i detta sammanhang inte är teoretiskt intressant samt för att relativt få mammor har erfarenheter från den perioden.

Tabell 9.2. Andelen mammor som utsatts för olika våldsformer under de olika perioderna, mammor som fått enkäten på grund av *skilsmässa* och har gemensamma barn med mannen. Procent. $N = 82$

Våldsformer	Perioder			
	1	2-3	5	6
Sexuellt	16	50	13	20
Fysiskt	5	51	11	10
Hot	4	23	22	15
Psykiskt	8	49	32	34
Hot/varningar	11	42	28	20

Det generella mönstret är detsamma för de olika urvalsgrupperna, och därmed detsamma som redan har beskrivits i kapitel 7.

- Våld är som vanligast under period 2-3
- Psykiskt våld är den våldsform som är större i period 6 än i period 5.
- Hot är mindre vanligt än sexuellt och fysiskt våld i perioderna 1-3, men vanligare än sexuellt och fysiskt våld i period 5 och 6.

En del skillnader mellan period 5 och 6, till exempel att sexuellt våld är vanligare i period 6 än i period 5 för mammorna i skilsmässogruppen men inte

Tabell 9.3. Andelen mammor som utsatts för olika våldsformer under de olika perioderna, mammor som fått enkäten på grund av att de har ett vårdnadsärende på *familjerätten*. Procent. $N = 90$

Våldsformer	Perioder			
	1	2-3	5	6
Sexuellt	19	59	27	16
Fysiskt	19	62	29	14
Hot	4	42	34	26
Psykiskt	23	74	58	68
Hot/varningar	13	59	46	32

Tabell 9.4. Andelen mammor som utsatts för olika våldsformer under de olika perioderna, mammor som fått enkäten på grund av att de sökt skydd på en *kvinnjour*. Procent. $N = 82$

Våldsformer	Perioder			
	1	2-3	5	6
Sexuellt	47	93	47	47
Fysiskt	33	87	60	40
Hot	20	80	60	53
Psykiskt	40	93	73	87
Hot/varningar	27	93	80	73

så i familjerättsgruppen, beror sannolikt på att i skilsmässogruppen påbörjade de allra flesta (67 av 82) paren förhandlingarna innan de flyttade isär, medan i familjerättsgruppen påbörjade mycket få (14/90) förhandlingarna medan de ännu bodde tillsammans.

Frekvensnivåerna skiljer sig som väntat åt så att klart färre av mammorna som genomgått skilsmässa rapporterar att de utsatts för våld jämfört med mammorna som fått enkäten via familjerätten.

I jämförelse med mammor från de övriga grupperna är andelen mammor som anger att de utsatts för psykiskt våld högre bland mammorna i familjerätten. Psykiskt våld är i samtliga perioder den vanligaste våldsformen för mammorna från familjerätten. För både mammorna i skilsmässogruppen och mammorna som sökt skydd på kvinnojour är sexuellt våld den vanligast våldsformen i början av förhållandet och för de sistnämnda är varningar/hot vanligaste våldsformen efter att paret flyttat isär.

I tabell 9.5 redovisas andelen mammor med barn i de olika urvalsgrupperna som någon gång utsatts för våld av sina barns pappa. Här har även korta förhållanden inkluderats samt även mammor som rapporterat att de inte förhandlat med pappan.

Tabell 9.5. Våldsformer och urvalsgrupper, Procent av respektive urvalsgrupp. Enbart kvinnor som har gemensamma barn med mannen inkluderade. S=skilsmässa, F=familjerätt.

Våldsform	Urvalsgrupp	
	S	F
Fysiskt våld	48	64
Sexuellt våld	57	64
Psykiskt våld	58	87
Hot/varningar	53	69
N	133	110

I förhållande till skilda mammor är mammorna från familjerätten relativt mest utsatta för psykiskt våld; andelen utsatta är 87 procent i familjerättsgruppen jämfört med 58 procent i gruppen skilda mammor. När det gäller fysiskt våld och hot är skillnaden mellan familjerättsgruppen och skilsmässogruppen mindre men ändå tydlig. Sexuellt våld är däremot nästan lika vanligt i skilsmässogruppen som i familjerättsgruppen.

När man ser tabellerna och tänker på vad de betyder är det viktigt att hålla i minnet att många i skilsmässogruppen också har varit på familjerätten (men inte just de familjerättsenheter som jag undersökt) så man ska inte

tänka sig dessa skillnader som skillnader mellan de som kommer till familjerätten och de som inte gör det, utan skillnader mellan de som kommer till familjerätten och hela gruppen mammor som skiljer sig eller separerar.⁴ Det är våldserfarenheterna hos dessa två kategorier av mammor som är intressanta, våldserfarenherna hos gruppen mammor som skiljer sig och inte besöker familjerätten är inte praktiskt eller teoretiskt intressant.

I samband med faktoranalysen av våldsformer under perioden av förhandlingarna så påpekade jag det till synes paradoxala i att pappor som enbart använt psykiskt våld under perioden av förhandlingar varnar mamman för att begära ensam vårdnad (se sidan 127). Det psykiska våld som dessa pappor gjort sig skyldiga till torde knappast kunna innebära några betydande nackdelar för dem i förhandlingsprocessen, och dessa pappor borde ha goda möjligheter att få delad vårdnad, åtminstone om de inte använt andra grövre våldshandlingar tidigare under själva förhållandet (period 1-3). Tabell 9.6 på nästa sida visar sambandet mellan att en pappa varnar mamman för att begära ensam vårdnad i period 6 och dikotomiserade indexvärden för olika våldsformer under perioderna 1-3.

Sambandet mellan att varna mamman för att begära ensam vårdnad och att ha använt våld under själva förhållandet är starkt. Av de 89 (74 + 15) pappor som inte använde fysiskt våld mot mamman under själva förhållandet var det enbart 15 som senare varnade mamman för att begära ensam vårdnad, de övriga 74 papporna avstog från att varna mamman. Bland de pappor som använt fysiskt våld någon gång under period 1-3 var det istället vanligast att också varna mamman för att begära ensam vårdnad, vilket 81 pappor valde att göra medan 55 avstod.

De pappor som varnar mamman för att begära ensam vårdnad har i de allra flesta fall använt våld mot mamman tidigare under förhållandet. Därmed är den tolkning av pappornas varningar som jag gör i kapitel 6 på sidan 127 rimlig.

Psykiskt våld är den relativt sett vanligaste våldsformen under perioden av förhandlingar. Vilka handlingar handlar det då om och hur vanliga är dessa handlingar i skilsmässogruppen respektive familjerättsgruppen?

Till skillnad från andra former av våld brukar psykiskt våld definieras som en *upprepad* kränkning. När det gäller till exempel fysiskt våld är det lättare att identifiera även en enstaka handling som "våld", men när det gäller

⁴Skillnaden mellan att som gift skilja sig och som sambo separera bortser jag ifrån. Eftersom äktenskap dokumenteras i offentliga register är det mycket lättare att studera äktenskap och skilsmässor än samboförhållanden och separationer. Det finns, så vitt jag förstår, inga tillgängliga och tillförlitliga uppgifter om samboförhållanden och deras upplösningar, vilket krävs för att det ska vara meningsfullt att använda kvantitativa metoder.

Tabell 9.6. Sambandet mellan att pappor använder våld under själva förhållandet och att de varnar kvinnan för att begära ensam vårdnad under själva förhandlingsperioden. Procent. $N = 225$

		pappan varnade mamman för att begära ensam vårdnad		Σ	ϕ
		nej	ja		
mannen använde <i>fysiskt</i> våld under själva förhållandet	nej	83	17	100	0,44
	ja	40	60	100	
mannen använde <i>sexuellt</i> våld under själva förhållandet	nej	84	16	100	0,44
	ja	42	58	100	
mannen använde <i>hot</i> under själva förhållandet	nej	79	21	100	0,45
	ja	34	66	100	

psykiskt våld brukar man alltså kräva att kränkningarna ska vara upprepade för att använda begreppet psykiskt våld. Den operationalisering jag har gjort av psykiskt våld finns beskriven på sidan 132, innebär att enbart de män som gjort minst fyra av handlingarna som tillhör kategorin psykiskt våld har räknats som psykiskt våldsamma.⁵

I tabell 9.7 på följande sida redovisas vilka handlingar det gäller under perioden av förhandlingar och hur stor andel av papporna som begått dessa handlingar i familjerättsgruppen respektive skilsmässogruppen. De två frågorna om pappan varnat mamman hade jag inte från början tänkt inkludera i måttet för psykiskt våld, men faktoranalysen för period 6 visade att dessa två frågor i hög grad korrelerar med resten av frågorna som avsågs mäta psykiskt

⁵Att sätta tröskelvärdet vid minst fyra handlingar är godtyckligt, man hade i princip kunnat kräva minst tre eller minst fem (eller något annat antal) handlingar för att tala om psykiskt våld. Att antalet frågor som rör psykiskt våld är större i period 6 än i period 4 och period 5 är ett argument för att kräva att pappan har gjort fler av de olika våldshandlingar som räknas till psykiskt våld för att kategorisera honom som psykiskt våldsam. Men jag anser inte att det argumentet väger tyngre än argumentet att en man som gör samma saker i period 5 och 6 också bör betraktas som psykiskt våldsam eller icke-våldsam i båda perioderna. Eftersom jag också redovisar andelen män som använt varje enskild form av våldshandling inom psykiskt våld är distinktionen mellan psykiskt våldsamma/icke-våldsamma inte så viktig. Storleksordningen mellan andelarna våldsamma/icke-våldsamma i skilsmässogruppen och familjerättsgruppen är liknande oavsett om man använder 3, 4 eller 5 våldshandlingar i definitionen av psykiskt våld.

våld och därför ingår de i definitionen av psykiskt våld.

Tabell 9.7. Psykiskt våld under förhandlingsperioden. Procent av respektive urvalsgrupp. Enbart mammor som har gemensamma barn med mannen inkluderade. S=skilsmässa, F=familjerätt.

Handling	Urvalsgrupp	
	S	F
Kommit till din bostad mot din vilja	20	44
Talat nedvärderande om dina vänner eller din familj	41	59
Uttryckt missnöje med att du träffar dina vänner eller din familj	23	41
Sagt nedvärderande saker om dig till vänner, arbetskamrater eller släktingar	38	61
Kallat dig fula saker eller svurit åt dig	33	69
Sagt att du är dum eller inkompetent	32	68
På ett kränkande sätt hånat saker som du skapat eller insatser du gjort	34	61
Anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende	24	32
Skrikit högt åt dig eller slagit i dörrar	25	55
Varnat dig för att berätta om saker han gjort	16	22
Varnat dig för att begära ensam vårdnad om gemensamma barn	25	48
N	101	104

För varje handling är andelen pappor som begått den minst 1,5 gånger så hög i familjerättsgruppen som i skilsmässogruppen och för flera av de elva handlingarna är andelen mer än dubbelt så hög i familjerättsgruppen.

Tillsammans med psykiskt våld är olika former av hot och varningar relativt vanliga under perioden av förhandlingar. I tabell 9.8 på nästa sida visas hur stor andel av papporna inom skilsmässogruppen respektive familjerättsgruppen som använt dessa former av våld.

Det vanligaste hotet, att pappan hotar att skada mamman, är 1,5 gånger vanligare i familjerättsgruppen än i skilsmässogruppen. Även för de mindre vanliga formerna av hot är mammorna i familjerättsgruppen mest utsatta.

Tabell 9.8. Hot och varningar under förhandlingsperioden. Procent av respektive urvalsgrupp. Enbart kvinnor som har gemensamma barn med mannen inkluderade. S=skilsmässa, F=familjerätt.

Handling	Urvalsgrupp	
	S	F
Varnat dig för att separera/skilja dig från honom	3	5
Hotat att skada dig	16	24
Hotat att skada dina vänner eller släktingar	7	11
Hotat att skada era gemensamma barn om ni har några	4	6
N	81	104

9.4.1. Pappors våld och mammors rädsla

Pappors våld mot mammor påverkar på olika sätt mammors sätt att agera under perioden av förhandlingar. Som jag redan varit inne på finns det ett samband mellan de olika urvalsgruppernas utsatthet för våld och val av förhandlingsmetoder (förhandlingarnas form) och i stycket som följer kommer jag att analysera om våld får mammorna att sänka sina krav i förhandlingarna (förhandlingarnas innehåll). I detta sammanhang är mammors eventuella rädslor för sina barns pappa viktiga.⁶

37 procent i skilsmässogruppen svarade ja på frågan om de känt rädsla för pappan under perioden av förhandlingar.⁷ I familjerättsgruppen är motsvarande siffra 56 procent.⁸ Det är, även givet att svarsfrekvensen i den här undersökningen är så låg som ca 35 procent, en anmärkningsvärt hög andel av mammorna som anger att de känt rädsla för deras barns pappa under förhandlingsperioden.⁹

De mammor som svarat att de känt rädsla för pappan under perioden av förhandlingar fick två följdfrågor, vars svar redovisas i tabell 9.9 på följande sida

⁶ Även mammor som inte upplever att de är rädda för pappan kan förstås ta hänsyn till om pappan använt våld eller inte när de väljer förhandlingsmetod, eller bestämmer sig för vilka krav de ska driva, men det har jag inte frågat efter i enkäten och kan därför inte uttala mig om.

⁷ 37 procent motsvarar 34 av de 91 mammor som svarade på frågan, 10 mammor svarade inte.

⁸ 56 procent, eller 53 av de 94 som svarade, 10 svarade inte.

⁹ Bland de 16 mammor som fått enkäten från en kvinnojour och har gemensamma barn med mannen och har förhandlat om vårdnad, umgänge eller underhåll hade 14, eller 88 procent, känt rädsla för pappan under perioden av förhandlingar.

Tabell 9.9. Följdfrågor till frågan kände du rädsla för pappan under förhandlingsperioden. Procent av respektive urvalsgrupp. Enbart mammor som har gemensamma barn med mannen inkluderade. S=skilsmässa, F=familjerätt, K=kvinnoföräldrar.

Handling	Urvalsgrupp		
	S	F	K
Hade du möjlighet att diskutera din rädsla med den som skötte förhandlingarna?	50	50	50
Skulle du ha ställt högre krav i förhandlingarna om du inte känt rädsla för pappan?	74	80	93
N	34	55	16

Dessa siffror talar ett tydligt språk till mig: För det första sker förhandlingarna under former som inte innebär trygghet för mammorna. För det andra tjänar män på att ha betett sig på ett sådant sätt att de gjort mammor rädda för dem. Båda dessa omständigheter ger anledning att ifrågasätta förhandlingsproceduren, vilket jag gör i slutkapitlet.

Här ska jag nöja mig med att

- belägga att papporna genom att använda våld gjort mammorna rädda för dem (om mammornas rädsla för papporna inte kunde relateras till mäns våld eller hot om våld, skulle ju rädslan och mammornas sänkta krav inte kunna ses som mäns vinster av att använda våld)
- undersöka om förhandlingarna har minskat pappornas vinster av att mammorna är rädda för dem.

Hur skiljer sig våldserfarenheterna hos de mammor som uppgett att de är rädda för sina barns pappa jämfört med de mammor som inte upplever sig rädda?

Tabell 9.10 på nästa sida visar ρ för korrelationen mellan att ha känt rädsla för pappan och olika våldsformer under period 1-3 (sammantaget) respektive under själva förhandlingsperioden.¹⁰

Skillnaderna mellan våldsformerna är inte huvudsaken här (psykiskt våld, speciellt under själva förhandlingsperioden, har högst korrelation med rädsla), utan enbart det faktum att det finns en tydlig koppling mellan mäns våld och

¹⁰Se sidan 147 för en förklaring av innebörden av ρ .

Tabell 9.10. Korrelationen, spearmans rho, mellan utsatthet för olika våldsformer och att ha känt rädsla för pappan under förhandlingsperioden. $N = 216$
 $p < 0,001$ för samtliga korrelationer.

Våldsform & period	ρ
Fysiskt våld i period 1-3	0,498
Fysiskt våld i period 6	0,376
Sexuellt våld i period 1-3	0,470
Sexuellt våld i period 6	0,434
Psykiskt våld i period 1-3	0,538
Psykiskt våld i period 6	0,619
Hot i period 1-3	0,476
Hot i period 6	0,486

mammors rädsla.¹¹

I samtliga urvalsgrupper hade hälften av mammorna möjlighet att diskutera sin rädsla för pappan med den som skötte förhandlingarna. Frågan är förstas om denna möjlighet gjorde dem mindre benägna att sänka sina krav eller inte. Tabell 9.11 på följande sida visar hur stor andel av de mammor som hade möjlighet att diskutera rädslan med förhandlaren som trots detta sänkte sina krav på grund av rädslan.

För varje urvalsgrupp är det ungefär lika många som haft möjlighet att diskutera sin rädsla med förhandlaren som inte har haft någon sådan möjlighet och det är lika många i bägge dessa grupper som har sänkt sina krav på grund av sin rädsla. Möjligheten att diskutera sin rädsla har alltså *inte* minskat fenomenet att rädsla sänker sina krav.

För att uppnå en rättvis förhandlingsprocedur räcker det alltså inte att de som sköter förhandlingarna ger mammorna möjlighet att diskutera sin rädsla för mannen.

¹¹Man kan också notera att för fysiskt och sexuellt våld spelar våld i period 1-3 större roll än våld i period 6, men för psykiskt våld och hot förklarar våldet i period 6 mer av variationen i rädsla än våldet i period 1-3. Detta bör förstås mot ljuset av vad vi redan vet om storleksordningen mellan de olika våldsformerna i de olika perioderna: Fysiskt och sexuellt våld är relativt ovanligt i period 6, medan psykiskt våld och hot är vanligt i denna period. Fysiskt och sexuellt våld är så ovanligt i period 6 att många mammor som är rädda inte kan ha utsatts för det, och därför är korrelationen relativt låg.

Tabell 9.11. Påverkade möjligheten att diskutera rädslan med förhandlaren om kvinnan sänkte kraven eller ej? $N = 104$

Hade möjlighet att diskutera sin rädsla med den som skötte förhandlingarna	Skulle ha ställt högre krav i förhandlingarna om hon inte känt rädsla för pappan?					
	Skilsmässa		Familjerätt		Kvinnojour	
	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej
Ja	10	5	22	6	6	1
Nej	12	5	24	6	6	1

9.4.2. Överenskommelser

I enkäten ingår frågor om papporna hållit ingångna överenskommelser (eller domar i de fall där en domstol avgjort saken). I instruktionen till frågan framgick att kvinnorna enbart skulle svara om det fanns en överenskommelse och enbart på de frågor som stämmer på deras situation (se fråga 66 i frågeformuläret).

- i tid betalat underhåll?
- betalat ev. extra kostnader (utöver underhåll)?
- i tid betalat ev. extra kostnader (utöver underhåll)?
- hämtat barnen på avtalade tider?
- lämnat barnen på avtalade tider?

Anledningarna till att någon överenskommelse inte finns kan vara väldigt olika. Om pappan och mamman har barnen boende hos sig lika stor del av tiden ska pappan inte betala något underhåll och mamman ska enligt instruktionen till frågan inte svara på frågan eftersom det inte finns någon överenskommelse om att pappan ska betala underhåll (frågan stämmer alltså inte på deras situation). Samma resultat, avsaknaden av svar, blir också fallet om någon överenskommelse ännu inte träffats (även om underhållskyldigheten är lagstadgad för den förälder som inte är boendeförälder torde i de flesta fall någon form av överenskommelse träffas innan pappan börjar betala underhåll).

Med hänsyn tagen till att saknade svar kan innebära såväl att frågan inte stämmer på deras situation (det vill säga deras överenskommelse) som att ingen överenskommelse ingåtts, är ändå andelen ja/nej svar bland de som faktiskt svarat intressant.

Låt mig först presentera andelen ja-svar för varje urvalsgrupp separat, se tabell 9.12.

Tabell 9.12. Andel av männen som hållit träffade överenskommelser. Procent
S=skilsmässa, F=familjerätt, K=kvinnjour.

Handling	Urvalsgrupp		
	S	F	K
i tid betalat underhåll?	77	59	44
betalat ev. extra kostnader (utöver underhåll)?	38	16	0
i tid betalat ev. extra kostnader (utöver underhåll)?	42	15	0
hämtat barnen på avtalade tider?	79	49	31
lämnat tillbaka barnen på avtalade tider?	80	54	31
Antal kvinnor som svarat på frågorna	52-65	59-87	8-13
Totalt antal kvinnor i gruppen som har barn med mannen	132	109	30

I skilsmässogruppen rapporterar fyra av fem mammor att pappan betalat underhåll i tid och att hämtning och lämning av barnen skett enligt överenskommelse. Relativt få pappor verkar dock betala extra kostnader utöver underhåll.

I Familjerättsgruppen uppger mellan 50 och 60 procent av mammorna att pappan betalat underhåll och hämtat och lämnat barnen enligt överenskommelse. Enbart 15 procent av papporna har betalat extra kostnader utöver underhåll.

Att kvinnorna i familjerättsgruppen rapporterar att en lägre andel av männen har hållit ingångna överenskommelser än kvinnorna i skilsmässogruppen är förväntat eftersom själva den omständighet att män inte hållit ingångna överenskommelser kan vara en *anledning* för kvinnorna att inleda förhandlingar på familjerätten. Antalet fall i kvinnojoursgruppen är mycket litet (13), men man kan ändå notera att en mycket stor andel av dessa kvinnor rapporterar att männen inte hållit ingångna överenskommelser.

Överenskommelser och pappors våld

Utifrån synen på pappors våld som ett medel i en maktkamp mellan dem och mammorna kan man förvänta sig att pappor som använder (eller tidigare använt) våld oftare bryter ingångna överenskommelser än pappor som inte använder (eller tidigare använt) våld. När pappor väljer att betala underhåll i tid eller att inte göra det har de också makten att påverka mammans ekonomi. Genom att ta ansvar för barnen på de tider som man kommit överens om eller att inte göra det, genom uteblivet umgänge, har pappan makt över mammans tid och därmed indirekt över hennes möjligheter att arbeta på obekvämt arbetstid eller att umgås med andra. Att parets historia av våld påverkar hur pappan använder den makten verkar rimligt. Pappor som tidigare använt våld försöker inte kompensera för detta genom att vara extra noga med att hålla ingångna överenskommelser. Förhållandet mellan våld och benägenheten att hålla överenskommelser är omvänt: ju mer våld pappan använt, desto mindre chans att han betalar underhåll, extra kostnader, hämtar barnen i tid, lämnar barnen i tid.

Sambandsmättet ρ för indexvariabler för de olika våldsformerna och frågorna om pappan hållit ingångna överenskommelser redovisas i tabell 9.13.¹²

Tabell 9.13. Sambandet mellan att en pappa använt en viss form av våld och att han inte följer ingångna överenskommelser. Samtliga kvinnor som har gemensamma barn med mannen inkluderade. ρ . Sex=sexuellt våld, Fys=fysiskt våld, Hot=Hot eller varningar (om mannen varnat kvinnan för att begära ensam vårdnad inte medräknat) Psy=psykiskt våld. $N = 288$.

Handling	Våldsform			
	Sex	Fys	Hot	Psy
i tid betalat underhåll?	0,268	0,273	0,310	0,264
betalat ev. extra kostnader (utöver underhåll)?	0,297	0,276	0,351	0,316
i tid betalat ev. extra kostnader (utöver underhåll)?	0,438	0,398	0,486	0,443
hämtat barnen på avtalade tider?	0,357	0,393	0,388	0,400
lämnat tillbaka barnen på avtalade tider?	0,373	0,365	0,414	0,398

Samtliga värden signifikanta på 0,01-nivån.

¹²Indexen är summerade över samtliga perioder och beskriver alltså mannens våldsanvändning under hela perioden från att mannen och kvinnan flyttade ihop till enkättillfället.

Skillnaderna mellan våldsformerna är marginella. Skillnaderna mellan de olika överenskommelserna är lite mer framträdande, men huvudsaken är att samtliga värden är tillräckligt höga för att visa att samtliga former av våld och brutna överenskommelser hänger ihop.

Som jag tidigare påpekat är emellertid ρ ett mycket abstrakt mått och för att konkretisera sambandet mellan våld och brutna överenskommelser använder jag också korstabeller. Eftersom indexen mäter på ett ungefär hur många gånger varje pappa använt en viss våldsform och variationen mellan papporna är stor (38,5 procent av de 288 papporna har aldrig använt fysiskt våld 14,6 procent har gjort det en eller två gånger bland resten av papporna varierar det mellan 3 och 171 gånger), måste man klassindela materialet för att kunna göra en tabell. Jag har delat in papporna i tre grupper: de som aldrig använt en viss våldsform, de som använt den en eller två gånger samt de som använt en våldsform mer än två gånger.

Varje cell i tabell 9.13 på föregående sida skulle kunna utvecklas till en egen korstabell, men jag har valt ut två stycken som jag redovisar. De övriga ser antagligen ut på liknande sätt och poängen med korstabellerna är i huvudsak pedagogisk, för läsare som inte så vana vid statistik att ett ρ -värde säger dem något.

Tabell 9.14. Sambandet mellan att en pappa hotat eller varnat mamman och att han i tid betalar underhåll. Samtliga kvinnor som har gemensamma barn med mannen inkluderade. Procent. $N = 126$.

i tid betalat underhåll?	Antal hot/varningar				N
	0	1-2	>2	%	
ja	43	21	36	100	81
nej	22	7	71	100	45

Tabell 9.15. Sambandet mellan att en pappa använt fysiskt våld och att han hämtat barnen på avtalade tider. Samtliga kvinnor som har gemensamma barn med mannen inkluderade. Procent. $N = 166$.

Hämtat barnen på avtalade tider?	Antal fysiska våldshandlingar				N
	0	1-2	>2	%	
ja	54	16	30	100	96
nej	21	16	63	100	70

Som framgår av tabell 9.15 på föregående sida har alltså de flesta pappor som (alltid) hämtat barnen på avtalade tider aldrig använt fysiskt våld och de flesta pappor som har använt fysiskt våld har alltså inte (alltid) hämtat barnen på avtalade tider.

Sammantaget ger de siffror som jag redovisat stöd för tanken att pappors sätt att följa eller inte följa ingångna överenskommelser om underhåll och umgänge kan ses som en fortsättning av den maktkamp i vilken våld, såväl fysiskt, sexuellt och psykiskt våld samt hot, utgör medel. I det ljuset blir våldsamma pappors brott mot ingångna överenskommelser ett delvis annorlunda problem, ett problem som vi har större anledning att ta på allvar och på olika sätt bestraffa än icke våldsamma pappors brott mot ingångna överenskommelser. Omvänt kan man säga att om vi bortser från parets historia av våld från pappans sida, och speciellt om vi också förutsätter att pappan inte använt våld, när vi bedömer innebörden av att till exempel inte hämta barnen på avtalad tid tenderar vi att bedöma detta som något mindre allvarligt än vad vi skulle anse om vi betraktade handlingen som en fortsättning på den maktkamp som tidigare förts med våld.

Professionella som i sitt yrke handhar förhandlingar om vårdnad, umgänge och underhåll, till exempel familjerättssekreterare eller jurister, bör därför systematiskt skaffa kunskap om i vilken omfattning pappan använt våld mot mamman, och bedöma pappans beteende när det gäller ingångna överenskommelser om umgänge och underhåll utifrån kunskap om historien av eventuellt våld från pappans sida. Bortser man från tidigare våldsanvändning ger man våldsamma pappor chansen att fortsätta att på olika sätt kontrollera mamman, till exempel deras ekonomi och deras tid. Genom att ställa hårdare krav på de pappor som tidigare använt våld än de pappor som inte använt våld och betrakta brott mot ingångna överenskommelser strängare när de görs av pappor som tidigare använt våld kan förhandlare bidra till att män upphör att tjäna på att använda våld.

10. Sammanfattning och Slutsatser

I det här kapitlet kommer jag att försöka besvara de frågor som ställdes i inledningen och resonera om vilka slutsatser man kan dra av resultaten i den här undersökningen. Jag kommer också att beskriva vad som varit de svåraste problemen och vad som är fördelarna med den här undersökningen jämfört med andra. Resultatredovisningen har hittills varit särpräglat empirisk, det är nu dags att i högre grad än tidigare använda teori för att beskriva och förstå empirin.

Syftet med studien är att utreda omfattningen av mäns våld mot kvinnor i samband med och efter separationer, separationsvåld, för att därigenom kunna säga något om den risk för våld som kvinnor som överväger att lämna ett heterosexuellt parförhållande står inför. Eftersom det har visat sig att det är mycket ovanligt att män som inte tidigare under förhållandet använt våld börjar att göra det i samband med, eller efter en separation (se sidan 156) är det i första hand kvinnor som redan utsatts för våld som löper den största risken för separationsvåld och det är också dessa kvinnor som har störst nytta av de nya kunskaper om separationsvåld som studien innebär.

Kvinnor som utsatts för våld i ett heterosexuellt parförhållande har i sina våldserfarenheter ett skäl mer än kvinnor som ännu inte gjort sådana våldserfarenheter att överväga separation, men våldserfarenheten är också förknippad med en ökad risk för separationsvåld. De kvinnor som skulle ha mest att vinna på en separation är alltså de för vilka separationens pris riskerar att bli högst. I det förhållandet finner den här undersökningen sitt syfte: att uppmärksamma, kartlägga och därigenom i någon mån bidra till att förbättra villkoren för kvinnor som utövar sin rätt att avsluta ett heterosexuellt parförhållande.

Historiskt sett är kvinnors rätt att fritt avsluta ett heterosexuellt parförhållande en relativt ny företeelse, som är förknippad med två förändringar: förstärkningar i rätten till skilsmässa samt att allt fler heterosexuella parförhållanden inte omfattas av äktenskapet. Rätten till skilsmässa skärptes under 1900-talet så att kvinnor från och med 1974 haft små *formella* hinder från att skilja sig, även om reglerna varit och ännu är sådana att skilsmässan inte blir fullt genomförd förrän efter en period om sex månader. 1974 och de följande åren ökade antalet skilsmässor kraftigt, men de senaste 30 åren har antalet skilsmässor varit relativt konstant.

Andelen heterosexuella parförhållanden som inneburit gemensamt boende men inte äktenskap ökade under 1960-talet. Statistiken över samboförhållan-

den är inte alls lika gedigen som statistiken över äktenskap, men genom att studera nedgången i antalet giftermål kan man få en uppfattning om samboförhållandenas utbredning. Mellan år 1967 och 1972 minskade antalet årliga giftermål med 38 procent, och är på ungefär samma nivå nu som 1972. År 2001 utgjorde samboparen en fjärdedel och äktenskapen tre fjärdedelar av samtliga parrelationer.¹

Att de lagliga hindren för kvinnor att avsluta ett äktenskap numera är obetydliga är enbart en del av vad det betyder att kvinnor har rätt att avsluta heterosexuella parförhållanden. Om vi i begreppet rätt också lägger friheten att göra det som omfattas av rätten utan att bli straffad för det och i begreppet straffad inte bara ser till rättsväsendets sanktionsmöjligheter utan även uppmärksammar mäns våld mot kvinnor som väljer att separera är det fortfarande inte en självklarhet att kvinnor har rätt att fritt avsluta ett heterosexuellt parförhållande.

Denna undersökning av separationsvåld är därför en undersökning av en av aspekterna på heterosexuella parförhållandens *frivillighet*. Vi föreställer oss gärna att heterosexuella parförhållanden i och med moderniteten kommit att baseras på frivillighet, Och då menar jag inte Anthony Giddens begrepp *rena relationer* - intima förhållanden som väljs för sin egen skull och inte för de fördelar som parsamheten som sådan innebär, till exempel ekonomiska fördelar eller lättheten att skaffa och ansvara för barn. När jag skriver frivillighet menar jag istället en subjektiv upplevelse av att både kvinnan och mannen har valt varandra, det vill säga att ingen annan har bestämt att just de ska bli ett par, och att de, var och en för sig, skulle kunna välja att avsluta förhållandet och leva utanför tvåsamheten eller med en ny partner. För att sådana upplevelser ska uppstå krävs att kvinnor inte är beroende av männens inkomster, vilket gäller i högre grad i Sverige med den relativt höga sysselsättningsgraden för kvinnor tillsammans med ett relativt väl utbyggt socialförsäkringssystem, än i många andra länder. Den frivillighet jag med den här studien vill undersöka har alltså inte att göra med att något väljs för sin egen skull - en fras som enbart är möjlig att tänka på en abstraktionsnivå som sällan är fruktbar - utan begränsas till upplevelsen att tvåsamheten är ett val man själv har gjort och att man själv bestämmer när eller om man vill avbryta den, och att man kan välja att avsluta den utan att någon straffar en för det.

Jag har använt begreppet *hinder* för att förklara vad som gör att heterosexuella parrelationer inte upplöses. I den begreppsapparat jag använt skiljer jag på hinder av tre typer (se 2.11 på sidan 33) och kvinnors rädsla för fortsatt och eventuellt grövre våld utgör hinder av typ 1 som gör att våldsutsatta kvinnor

¹Drygt 1 miljon samboende, ca 3 miljoner gifta, enligt http://www.scb.se/templates/tableOrChart___47900.asp (2006-01-16).

väljer att inte separera. Separationsvåld kan också utgöra hinder av typ 2, det vill säga hinder som i efterhand framstår som så stora att kvinnan om hon hade vetat vad separationen skulle leda till skulle valt att inte separera. Typ 2 hinder inkluderar, men är inte begränsade till, grovt fysiskt våld, dödligt eller icke-dödligt. Enkätmetoden har emellertid den begränsningen att dödligt våld inte kan mätas, och typ 2 hindren kommer därför att underskattas.²

En av frågeställningarna som har styrt den här studien är följande: "I vilken omfattning använder män våld mot kvinnor i samband med och efter att parförhållandet avslutas och mannen och kvinnan separerar?"

För att besvara den har jag valt att göra distinktioner mellan olika *våldsformer*. Genom faktoranalys har våldsbegreppet delats upp i olika dimensioner och de olika våldsformer som framträder i analysen är fysiskt, sexuellt och psykiskt våld. Vidare visar analysen att *psykiskt våld* är en våldsform, ett handlingsmönster, som är relativt enhetligt och tydligt skiljer sig från andra våldsformer. De former av våldshandlingar som ingår i begreppet psykiskt våld samvarierar mer med varandra än vad de våldshandlingar som ingår i de andra våldsformerna samvarierar med varandra, psykiskt våld är därmed en empiriskt välvägränsad våldsform.³

Hot är däremot inte en enhetlig och avgränsad våldsform, utan hotfulla beteenden samvarierar som regel med någon av de andra formerna av våld.

För att kunna tala om, och jämföra, mäns användning av våld före under och efter separation har jag delat in parförhållandet i sex olika perioder. Period 1 omfattar de första sex månaderna av gemensamt boende, period 3 omfattar de sista sex månaderna innan någon (oftast kvinnan) meddelade att hon planerade att separera, period 2 omfattar perioden mellan period 1 och period 3 och är olika lång för olika kvinnor. I genomsnitt omfattade denna period 9 år. Period 4 är den period som paret fortsätter att bo tillsammans under tiden som någon av dem letar efter ny bostad. Det är inte alla kvinnor som valt att fortsätta att bo tillsammans med mannen under denna fas

²Dödligt våld är också så pass ovanligt att för att få med tillräckligt många fall av dödligt våld i en studie måste man använda urvalsmetoder särskilt avpassade för detta syfte.

³Psykiskt våld kan emellertid delas in i undergrupper. I min faktoranalys av de ca 7.000 enkätsvar som *Slagen Dam* bygger på framträder två former av psykiskt våld: den första och vanligaste inkluderar nedvärderande och indirekt kontrollerande beteende, den andra som är mindre vanlig inkluderar mer direkta former av kontroll samt hot mot barnen. De frågor om psykiskt våld som ingår i *Slagen Dam* fångar emellertid enbart en del av de fenomen som nämnts i den teoretiska diskussionen om vad psykiskt våld är. Hade man ställt fler frågor är det möjligt att fler dimensioner av psykiskt våld hade framträtt i faktoranalysen. För en översikt av den teoretiska diskussionen om psykiskt våld och en genomgång av vilka frågor om psykiskt våld som ställts i kvantitativa studier av mäns våld mot kvinnor se Malin Sanden, "Hur undersöks mäns psykiska våld mot kvinnor i tre nationella omfångsundersökningar?" examensarbete vid Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet (2004).

av separationsprocessen, enbart drygt hälften av kvinnorna i undersökningen har valt detta, vilket gör att perioden inte är riktigt jämförbar med de övriga. Period 5 består av tiden från det att paret flyttade isär till undersökningstillfället. Period 6 omfattar den period som kvinnan och mannen på något sätt förhandlade eller diskuterade om vårdnad, umgänge, underhåll eller boende av eventuella gemensamma barn. Det är alltså enbart par som har gemensamma barn som har erfarenheter av period 6. Två tredjedelar av kvinnorna började förhandla efter att de flyttat isär, och för dem sammanfaller alltså period 6 med (en del av) period 5. För den andra tredjedelen, de som började förhandla redan innan de flyttade isär, sammanfaller period 6 med period 4 (och eventuellt med period 5).⁴

Frågan "I vilken omfattning använder män våld mot kvinnor i samband med och efter att parförhållandet avslutats och mannen och kvinnan separerar?" har jag valt att besvara genom att skildra hur vanliga olika våldsformer är under olika faser av parförhållandet och separationen. Denna utvidning av frågan gör den intressant även ur andra perspektiv än just frågan om i vilken utsträckning mäns våld bör uppfattas som ett hinder för kvinnor att separera eller inte, till exempel för att kunna avgöra om tidig våldsanvändning innebär en förhöjd risk för separationsvåld eller inte, eller för frågan om hur våld påverkar kvinnors benägenhet att ta initiativ till separationer.

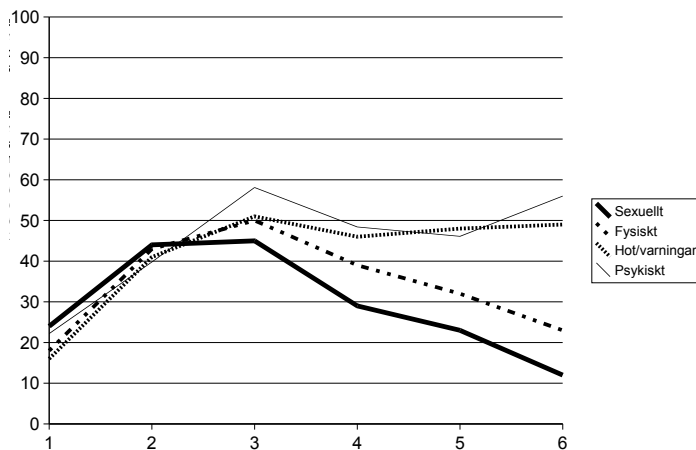
Figur 10.1 på nästa sida, som även återgivits på sidan 162, visar förhållandet mellan våldsformer och perioder. Längst till vänster, vid Y-axeln, anges hur många procent av kvinnorna som angett att männen använt de olika våldsformerna mot dem i den första perioden, de första sex månaderna av gemensamt boende. Den heldragna linjen, som representerar sexuellt våld, ligger här överst, vilket betyder att sexuellt våld är vanligast under period 1, ungefär 25 procent av kvinnorna rapporterar att mannen utsatt dem för någon form av sexuell kränkning under de första sex månaderna av gemensamt boende.⁵ Den våldsform som är minst vanlig i period 1 är hot/varningar, vilket drygt 15 procent av kvinnorna rapporterat om.

Under period 2, som för de flesta kvinnor är den klart längsta perioden och i genomsnitt omfattar 9 år, rapporterar drygt 40 procent av kvinnorna att mannen använt samtliga våldsformer vid minst ett tillfälle.⁶ Period 3, som omfattar de sista sex månaderna innan någon part meddelade sina separationsplaner, är den mest våldsamma perioden av alla: män använder mer hot,

⁴För mer uppgifter om perioderna, se 5.2 på sidan 100.

⁵De exakta siffrorna som figur 10.1 på motstående sida bygger på återfinns i tabell 7.8 på sidan 162.

⁶Procentsiffran är baserad på det antal kvinnor som har erfarenhet av perioden i fråga, kvinnor som inte upplevde någon period 2, det vill säga kvinnor som bodde ihop med mannen i högst ett år, ingår alltså inte.

Figur 10.1. Andelen män som använt olika våldsformer under de olika perioderna.

fysiskt, sexuellt och psykiskt våld i period 3 än i någon annan period. Storleksordningen mellan våldsformerna är inte samma i period 3 som i period 2: Sexuellt våld som är den vanligaste våldsformen i period 1 och 2 är minst vanligt i period 3. Hot/varningar och psykiskt våld som är mindre vanligt än de andra våldsformerna i period 2 är de två vanligaste våldsformerna i period 3.

Efter period 3 minskar fysiskt och sexuellt våld så att ungefär hälften av kvinnorna som utsatts för fysiskt eller sexuellt våld i period 3 också blir utsatta efter period 3. Män slutar dock inte att använda psykiskt våld och hot/varningar i samband med att separationsprocessen inleddes.

Om man jämför period 3 med period 5 är samtliga våldsformer mindre förekommande i period 5, men psykiskt våld och hot/varningar är nästan lika vanligt efter att de flyttade isär som innan. Hot, men inte varningar, under period 5 samvarierar med fysiskt våld under period 5, se 7.2.1 på sidan 163.

Under period 6, då mannen och kvinnan förhandlade om eventuella gemensamma barn, är skillnaderna mellan våldsformerna ännu mer tydliga: fysiskt och sexuellt våld är ovanligt, men hot och psykiskt våld är vanligt.

Även om ett diagram som figur 10.1 kan ge intryck av att representera, eller återge, verkligheten på ett objektiva sätt, vore det ovetenskapligt att inte problematisera denna föreställning. Operationaliseringarna av de olika våldsformerna som jag använt är delvis mina egna val som därför behöver argumenteras för. I viss utsträckning skiljer sig de operationaliseringar jag använt från de operationaliser som använts i tidigare studier, och då jämför jag min undersökning speciellt med *Slagen Dam* och Statistics Canadas studie från 1993. I huvudsak består emellertid skillnaderna i att jag ställt fler frågor

om olika konkreta hot och inkluderat olika former av varningar i samma kategori som hot.⁷ Dessutom har jag systematiskt arbetat med begreppet psykiskt våld, såväl i faktoranalys som i redovisningen av omfattningen av mäns våld över tid. Tidigare studier har ställt samma eller liknande frågor om psykiskt våld, men inte på ett systematiskt sätt ställt frågor om mannen använt psykiskt våld under olika faser av parförhållandet. Till exempel så frågas i *Slagen Dam* inte om mannen använt psykiskt våld efter att de flyttat isär. Vidare är frågorna om hot i *Slagen Dam* och Statistics Canadas studie begränsade till en fråga om mannen hotat att skada kvinnan fysiskt.

Om så hot/varningar och psykiskt våld under separationsprocessen är vanligare än vad man tidigare känt till, vad kan man göra åt det? För det första vill jag hävda att om det blir allmänt känt att män ofta använder hot/varningar och psykiskt våld under separationsprocessen så innebär det ändrade förutsättningar för dessa våldsakter.

Hot och varningar kan vara brottsliga och kvinnor som blir hotade kan därför vända sig till polisen och männen kan bli dömda för dessa handlingar. För att förekomma en situation där ord står mot ord, vilket ofta leder till att männen frias eller att inget åtal väcks, kan kvinnor som riskerar att bli hotade spela in telefonsamtal.

En kvinna som är medveten om att relativt många män använder psykiskt våld och varningar efter separationer torde drabbas mindre negativt av psykiskt våld och varningar från sin före detta man än en kvinna som inte känner till omfattningen av psykiskt våld och varningar efter separationer.

10.1. Studiens relevans för familjerätten

Den kanske viktigaste orsaken till att kvinnor och män fortsätter att ha kontakt med varandra efter separationer är att de har gemensamma barn. Ungefär 10 procent av de föräldrar som separerar kommer i kontakt med en familjerättsenhet med anledning av separationen. Personalen på familjerättsenheter, familjerättssekreterare, borde kunna förbättra sitt arbete med hjälp av den nya kunskapen om att hot, varningar och psykiskt våld är vanligt efter separationer. Eftersom jag på olika ställen i avhandlingen skrivit om sådant som är relevant för familjerättssekreterare tar jag här ett samlat grepp om detta, och inte enbart hot, varningar och psykiskt våld efter separationer. Kapitel 9 handlar speciellt om perioden av förhandlingar om gemensamma barn, så för läsare som arbetar med sådana förhandlingar är det kapitlet tillsammans med detta sista kapitel antagligen mest intressant.

⁷Jag jämför operationaliseringarna i min egen studie, *Slagen Dam*, Statistics Canadas studie samt de som Lena Widding-Hedin använt i sin studie på sidan 54.

I Maria Erikssons avhandling *I skuggan av pappa: Familjerätten och hanteringen av faders våld* framgår att en del familjerättssekreterare tänker sig att det är relativt vanligt att män som inte tidigare använt våld börjar med det i samband med separationen, och att de uppfattar separationen som "kris" som ger mening åt detta "separationsvåld". Familjerättssekreterarna i Erikssons intervjuer menar att detta våld karaktäriseras av enstaka relativt lindriga våldshandlingar från männens sida.⁸ Mina data ger inget stöd för denna tanke: tvärtom är det ytterst få män som börjar med fysiskt våld i samband med eller efter separationer.⁹

Den för familjerättssekreterare viktigaste kunskapen som den här studien har gett torde vara att jämfört med den stora gruppen pappor som skiljer sig eller separerar så använder papporna som har ärenden hos familjerätten med anledningen av separation mycket mer våld än de som inte kommer i kontakt med familjerätten. Anledningen till att föräldrar dyker upp hos familjerätten är förstås att föräldrarna har en konflikt, som är svårare än de flesta föräldrars konflikter som inte söker sig till familjerätten, men att dessa konflikter så ofta också rymmer pappors våld mot mammor är så vitt jag förstår, bland annat utifrån Maria Erikssons avhandling, inte lika känt.¹⁰ Pappor skrämmer med våld eller hotfullt beteende många mammor så att dessa sänker sina krav i förhandlingarna av rädsla för pappan.

Skillnaderna mellan gruppen mammor som fått enkäten för att de genomgått skilsmässa och gruppen mammor som fått enkäten för att de haft ett ärende hos familjerätten med anledning av ett vårdnadsärende framgår av tabell 10.1 på följande sida.¹¹

64 procent av papporna på familjerätten hade använt fysiskt våld någon gång, jämfört med 48 procent av papporna som genomgått skilsmässa. Eftersom svarsfrekvensen har varit synnerligen låg i den här studien, 35 procent i skilsmässogruppen och 31 procent i familjerättsgruppen, kan man inte utgå från att samma procentandelar gäller hela grupperna, som de delar av grupperna som besvarat enkäten. Men hur man än räknar är frekvenserna av våld höga i familjerättsgruppen, och de interna skillnaderna mellan olika våldsformer kan knappast tillskrivas bortfallsproblematiken. När man betraktar hur papporna i familjerättsgruppen använder våld över tid jämfört med männen i

⁸Eriksson, s. 212f

⁹Se tabell 7.4 på sidan 159 och texten på sidan 156.

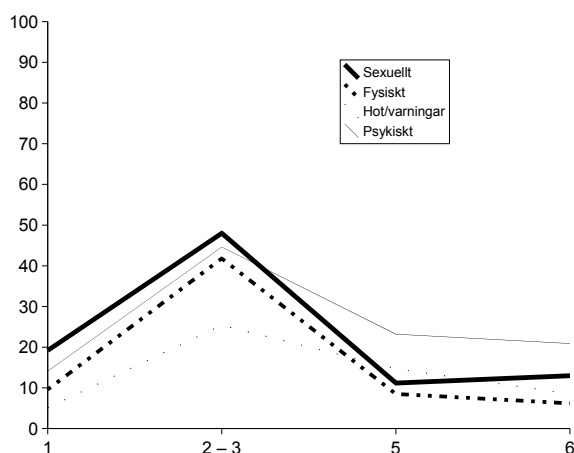
¹⁰*ibid.*, s. 202. I en studie av kvinnomisshandel och umgängesrätt i England visade Marianne Hester och Lorraine Radford att den engelska motsvarigheten till familjerättssekreterare inte använde systematiska metoder för att upptäcka våld mot kvinnorna, och att även om de fick kännedom om våldet så uppfattade de våldet som irrelevant för umgänget, Hester & Radford, s. 20

¹¹Kvinnor som genomgått skilsmässa men inte har gemensamma barn med mannen ingår inte i följande analyser.

Tabell 10.1. Våldsformer och urvalsgrupper, Procent av respektive urvalsgrupp. Enbart kvinnor som har gemensamma barn med mannen inkluderade. S=skilsmässa, F=familjerätt.

Våldsform	Urvalsgrupp	
	S	F
Fysiskt våld	48	64
Sexuellt våld	57	64
Psykiskt våld	58	87
Hot/varningar	53	69
N	133	110

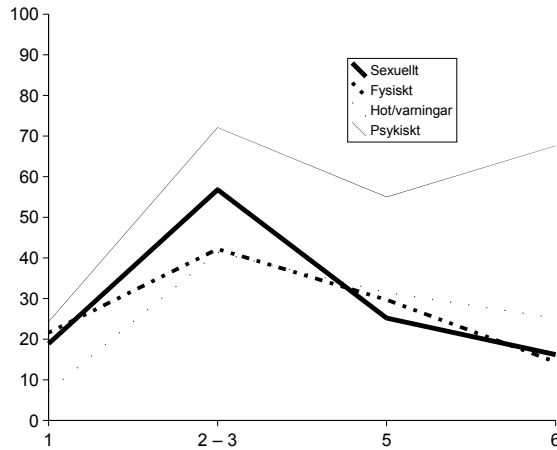
skilsmässogruppen visar det sig att papporna i familjerättsgruppen tenderar att fortsätta att använda våld även efter separation i klart högre utsträckning än männen i skilsmässogruppen.¹²

Figur 10.2. Andelen pappor som använt olika våldsformer under de olika perioderna. Skilsmässogruppen, N=136.

Bland papporna i skilsmässogruppen var det 11 procent som använde fysiskt våld någon gång efter att paret flyttat isär, för papporna i familjerättsgruppen är motsvarande siffra 29 procent. Under själva förhandlingsperioden dominerar det psykiska våldet: i familjerättsgruppen är det dubbelt så vanligt att männen använder psykiskt våld under förhandlingsperioden som i skilsmässogruppen.

¹²Figurerna baseras på siffrorna i tabellerna 9.2 på sidan 197 respektive 9.3 på sidan 198.

Figur 10.3. Andelen pappor som använt olika våldsformer under de olika perioderna. Familjerättsgruppen, N=109.

Familjerättssekreterare behöver förbättra förhandlingsproceduren så att män inte tjänar på att använda våld. Psykiskt våld är den våldsform som statistiskt sett samvarierar starkast med att mammor på grund av rädsla för barnens pappor sänker sina krav.¹³ Mammors rädsla och pappors våld, och då även psykiskt våld, varningar och hot, behöver systematiskt uppmärksammas av familjerättssekreterare och få konsekvenser för förhandlingarna. Rättvisa förhandlingar förutsätter att parterna upplever *trygghet*. Det är inte acceptabelt att pappors hotfulla beteende och mammors rädsla ska få påverka utfallet av förhandlingarna. Att ge mammorna möjlighet att diskutera sin rädsla för barnens pappa hjälper dock inte: lika stor andel av mammor som haft en sådan möjlighet som de mammor som inte haft det sänkte sina krav på grund av rädsla för barnens pappa.¹⁴

Även om inte utfallet av förhandlingarna i varje enskilt fall påverkas av att mammorna vågar ställa högre krav, är dessa siffror alarmerande. Förhandlingar mellan pappor och mammor som sker i myndigheters regi borde kunna ske utan att mammor av rädsla för barnens pappa sänker sina krav, men för en inte obetydlig andel av mammorna som varit på familjerätten har förhandlingsproceduren inte gjort dem trygga.

Hur förhandlingarna bör se ut, vilka regler som ska användas, vilka sanktioner man ska använda för att straffa den part som skrämmer den andra, eller vilka ”beviskrav” man ska tillämpa, har jag ingen uppfattning om. Det

¹³Tabell 9.10 på sidan 205 visar att psykiskt våld under förhandlingsperioden samvarierar starkast med kvinnors rädsla för mannen under perioden av förhandlingar.

¹⁴Se tabell 9.11 på sidan 206.

är de professionella förhandlarnas sak att förbättra förhandlingsproceduren, men utgångspunkten för ett sådant förbättringsarbete bör vara att våld och hot inte ska löna sig och att mammor ska uppleva trygghet under perioden av förhandlingar.

10.2. Ett riskbedömningstest

Ett syfte med den här studien har varit att producera kunskap om mäns användning av våld i samband med separationer så att kvinnor som överväger att separera själva kan bedöma om det är rationellt för dem att vidta särskilda åtgärder för att minska risken att mannen som de separerar ifrån kommer att använda våld mot dem under separationsprocessen. Utifrån kunskap om vilka våldshandlingar mannen använt under själva parförhållandet kan man med relativt hög precision korrekt förutsäga om mannen kommer att använda våld även efter att paret har flyttat isär. Detta resultat var en överraskning, det är inte särskilt vanligt inom samhällsvetenskaperna att man lyckas formulera modeller för förutsägelser som har tillräckligt hög precisionsgrad för att vara praktiskt användbara.

Även om precisionsgraden är tillräckligt hög för att modellen ska vara av praktisk nytta är den inte oproblematiserad. Ett principiellt problem med min utgångspunkt -att modellen är till för de kvinnor som riskerar att utsättas för våld- är att denna utgångspunkt kan sägas förutsätta att det är kvinnors ansvar att aktivt minska risken att bli utsatta för mäns våld, och utgångspunkten därmed i någon mening befriar män från ansvaret för deras våldshandlingar.¹⁵ Låt mig tydliggöra min syn på detta genom ett tankeexperiment.

Antag att män, snarare än kvinnor, förväntades använda modellen för förutsägelse av risk för separationsvåld. Männerna har ungefär lika god kunskap som kvinnorna om hur de handlat under parförhållandet innan separation blev aktuellt, männen har alltså den information som krävs för att kunna använda modellen.¹⁶ Tanken att männen också ska vara motiverade att använda modellen för att bedöma risken att de själva kommer att använda våld

¹⁵Ett exempel på hur kvinnor förväntas ta ansvar för att minska risken att bli utsatta för våld av män utgör Brottsoffermyndighetens beslut att inte betala skadestånd till en kvinna som utsatts för mycket grovt sexuellt våld av sin manliga partner för att hon "Enligt Brottsoffermyndighetens bedömning har [kvinnan] genom att tillsammans med [mannen] inta amfetamin och andra droger uppträtt på ett sådant sätt att hon utsatt sig för en ökad risk att skadas på så sätt som skett.", se Jenny Svenberg, "Grovt misshandlad kvinna vägras ersättning från staten", *Kvinnotryck*, vol. 6, nr. 2 (2004), http://www.roks.se/kvinnotryck/2004/kt2_04_brom.html

¹⁶Låt oss bortse här från att männen troligtvis tenderar att underskatta omfattningen av det våld de själva eventuellt använt och att vilja använda förskönande omskrivningar på sina egna handlingar.

passar emellertid synnerligen illa ihop med min syn på våld som ett medel för män att uppnå makt och kontroll över kvinnor.¹⁷ Om våld vore något som "drabbade" män, något som "kom över dem" och - för att parfrasera lagstiftningen om våldtäkt - "försatte dem i ett hjälplöst tillstånd" där de inte längre kunde kontrollera sina handlingar, då vore det inte paradoxalt att män själva använde modellen för att förutsäga, och eventuellt aktivt minska, risken att de skulle använda våld mot den kvinna som de separerar ifrån. En situation som kan vara intressant att jämföra med är män som förstår sin våldsanvändning i ett heterosexuellt parförhållande som ett resultat av att de dricker för mycket alkohol. I den utsträckning sådana män kan uppleva att det är deras ansvar gentemot kvinnan att inte dricka och faktiskt också tar det ansvaret, kan man säga att de definierar sin våldsanvändning som ett problem *för dem själva som män*.

Det sägs ofta i debatten om mäns våld mot kvinnor, liksom i debatten om jämställdhet i allmänhet, att detta är problem som också män måste engagera sig i för att våldet verkligen ska minska, eller jämställdheten verkligen öka, men ett sådant "måste" uppfattar jag som tom retorik som i sig döljer mäns vinster av att använda våld och mäns fördelar av könsmaktsordningen. Mäns våld mot kvinnor är inte (ännu) ett problem *för män*, ett mansproblem. Så länge män kan använda våld för att sätta gränser för kvinnor som de lever ihop med, och med våldet markera sin rätt att sätta gränser för kvinnor, ja så länge våld kan vara ett effektivt medel för män att uppnå makt i en heterosexuell parrelation är det inte rimligt att tala om mäns våld som ett *problem* för män.

En av fällorna som viktimologiska forskningen riskerar att falla i är vad feministiska kritiker av denna forskning kallat "victim-blaming". Varje studie om offerskap och risker bör explicit förhålla sig till, och undvika victim-blaming. Victim-blaming innebär att ett brott framställs som något som offret borde ha kunnat undvika genom att agera annorlunda, det vill säga att offrets beteende framställs som brottets orsak. Den riskmodell jag fått fram är på ett sätt oproblematiserad i detta avseende: det är männens tidigare beteende som utgör riskfaktorer, inte kvinnornas. Risken för victim-blaming gäller istället själva tillämpningen av modellen, kvinnor riskerar kanske att bli sämre bemötta om de råkar ut för separationsvåld och känt till att de uppfyller kriterierna för hög risk för separationsvåld än om de inte visste det. I stället för att fråga sig varför mannen använde våld mot henne kanske man kommer att fråga sig, varför gjorde hon inget för att skydda sig när hon visste att risken var stor? Ett bra svar på den frågan är också en bra strategi mot

¹⁷Jag utvecklar min syn på mäns våld mot kvinnor som ett medel att uppnå makt och kontroll i kapitel 2 på sidan 9.

viktim-blaming: Priset för att skydda sig mot en man som verkligen vill skada en är oerhört stort.

Det enda realistiska alternativ som kan innebära ett bra skydd är att fly och gå under jorden. De skyddsinsatser som samhället genom polisen erbjuder till de kvinnor som inte flyr och går under jorden är i huvudsak inriktade på att minska den tid det tar innan en polispatrull kan komma till kvinnans hem, vilket knappast hindrar de män som bestämt sig för att försöka kränka eller skada kvinnan. Men att fly och gå under jorden är förstås ett oerhört kostsamt sätt att skydda sig, speciellt om man inte lyckas få ett nytt personnummer, vilket synnerligen få kvinnor får.¹⁸

Riskmodellen som jag presenterat i den här avhandlingen fungerar som följande: om mannen gjort minst fyra av följande sju handlingar de sista sex månaderna innan separation blev aktuellt (det vill säga under period 3) förutsäger modellen att mannen kommer att använda fysiskt våld efter separation. Om han gjort tre eller färre av dessa handlingar kommer han sannolikt inte att använda fysiskt våld efter separation. De relevanta handlingarna är:

- Kastat saker mot kvinnan
- Knuffat eller slagit kvinnan med öppen hand
- Bitit, sparkat eller slagit med knuten hand
- Hindrat eller förbjudit kvinnan att lämna sin bostad
- Skadat barnen, om kvinnan har några
- Hotat att skada kvinnan
- Sagt att kvinnan är dum eller inkompetent

När modellen tillämpas på de enkätsvar som den är utvecklad utifrån ger den rätt förutsägelse i 86 procent av fallen. I tabell 10.2 på motstående sida är de korrekta förutsägelserna skuggade och utgör $187 + 50 = 237$ av totalt 277 fall. De felaktiga förutsägelserna är $17 + 23 = 40$ stycken och modellen ger ungefär lika många falska positiva (17) som falska negativa (23) förutsägelser.¹⁹

Precisionen i förutsägelserna är som sagt förvånansvärt hög, jag blev överraskad när jag såg precisionen i riskmodellen. Skillnaden mellan att använda fyra av dessa sju handlingar som kriterium jämfört med att bara fråga om mannen använt fysiskt våld de sista sex månaderna före separation eller inte är stor.²⁰ Riskmodellens precision är dock inte lika hög när den tillämpas på

¹⁸Jag har skrivit mer om de svårigheter som det kan innebära att gå under jorden i ett annat sammanhang, se Ekbrand & Nilsson, s. 60ff.

¹⁹En falsk positiv förutsägelse innebär att modellen förutsade att mannen skulle använda fysiskt våld efter separation men han gjorde det inte, en falsk negativ förutsägelse innebär att modellen förutsade att mannen inte skulle använda fysiskt våld, men han gjorde det.

²⁰Dock är information om mannens användning av fysiskt våld före separation användbart för att utsluta risk för fysiskt våld efter separation. Om mannen inte använt fysiskt våld före separation är risken att han kommer att börja med det efter separation mycket

Tabell 10.2. Risk-indexvariabelns precision. Skuggade fält representerar korrekta förutsägelser. $N = 277$

		mannen använde fysiskt våld efter separation	
		ja	nej
mannen utförde minst fyra av de sju handlingarna i period 3	ja	50	23
	nej	17	187

ett representativt urval av kvinnor som genomgår separation, se tabell 8.15 på sidan 188, men ändå högre än de modeller som redovisas i en litteraturgenomgång av Statens beredning för medicinsk bedömning (SBU) i *Riskbedömningar inom psykiatrin - kan våld i samhället förutsägas?*.

Problemet med riskmodellen är att vi inte vet *varför* den fungerar. Vi vet inte, vi saknar en teori som förklarar, varför just dessa handlingar före separation samvarierar mest med våld efter separation.²¹ Man kan till exempel fråga sig varför inte mer grovt våld utgör en riskfaktor, enligt hypotesen “ju grövre fysiskt våld en man använder före separation, desto större risk att han försöker använda fysiskt våld efter separation”. Enbart en av de sju frågorna som ingår i modellen gäller grovt våld, i frågeformuläret ingår ytterligare fyra frågor om grovt våld som till exempel “tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig?”, “bankat ditt huvud mot något?”.²² Att mer grovt våld inte utgör en riskfaktor för separationsvåld kan emellertid vara en effekt av att kvinnor förtutser och förekommer den risken, till exempel genom att söka skydd på en kvinnojour. *Riskmodellen bygger enbart på det våld som kvinnor själva inte lyckats förutsäga och förhindra.*

liten. Men att mannen använt fysiskt våld före separation är inte en tillräcklig grund för att förutsäga att han kommer att göra det även efter separation, jämför tabell 10.2 med tabell 7.4 på sidan 159

²¹Det vi egentligen vet är att av de frågor som ställdes om mannens beteende före separation, var det dessa sju som samvarierade mest med fysiskt våld efter separation. Det är förstas möjligt att andra frågor än de som ingick i frågeformuläret skulle ha varit ännu mer effektiva när det gäller att uppskatta risken för separationsvåld.

²²När modellen tillämpades på datamaterialet från *Slagen Dam* jämfördes den också med att utgå från ett index för fysiskt våld och precisionen blev lika hög i båda fallen. Datamaterialet från *Slagen Dam* är dock inte lika precist som mitt eget material vad gäller när mannen använde våld i förhållande till själva separationen. Mitt eget material innehåller inte den sortens fel, men är problematiskt på grund av ett stort bortfall och att modellen utvecklades på just det materialet.

Trots att frågeformuläret innehåller några frågor om vad kvinnorna gjort för att öka sin säkerhet i samband med separationen (frågorna 67 samt 77) är det svårt att veta om dessa åtgärder vidtagits före eller efter att kvinnorna utsatts för separationsvåld. Därför är det inte meningsfullt att jämföra de som vidtagit åtgärder med de som inte vidtagit åtgärder med avseende på om de utsatts för fysiskt våld efter separation eller inte.

Vi vet alltså inte i hur stor utsträckning kvinnorna i studien lyckades förutse och förhindra separationsvåld, och vi vet därför inte heller vad det kan leda till om kvinnor börjar använda den här riskmodellen för att bedöma risken för separationsvåld och behovet att skydda sig. Om man tror att många kvinnor i studien utan kännedom om den här riskmodellen i hög utsträckning har lyckats undvika separationsvåld genom att på olika sätt minska risken för det, så innebär det att riskmodellens potential att förbygga separationsvåld blir relativt liten, och det kan till exempel vara så att riskmodellen tenderar att underskatta de kvinnors risk som utsatts för grovt våld före separation. Om man tror att få av de kvinnor som inte utsatts för separationsvåld har sluppit detta tack vare att de sett risken och lyckats skydda sig, då är riskmodellens förebyggande potential större. Min bedömning är ändå att eftersom så många som en fjärdedel av samtliga kvinnor i studien och ungefär hälften av de kvinnor som utsattes för fysiskt våld före separation utsattes för fysiskt våld efter separation har riskmodellen en stor potential, även om en del av de kvinnor som inte råkade ut för fysiskt våld efter separation skulle ha gjort det om de inte utifrån sin egen riskbedömning agerat för att minimera risken för våld.

Ett rimligt förhållningssätt till riskbedömningstestet för kvinnor som håller på att separera skulle alltså kunna vara detta: Om riskbedömningstestet förutsäger att du löper risk för separationsvåld, så lita på den. Om riskbedömningstestet förutsäger att du inte löper risk för separationsvåld och du inte hade tänkt vidta någon särskild åtgärd för att minska risken innan du gjorde testet så lita på testresultatet. Om du hade tänkt vidta någon skyddsåtgärd innan du gjorde testet, till exempel söka skydd på en kvinnojour, men testet säger att du inte löper risk: vidta skyddsåtgärden i alla fall.

Den information om mannens handlingar som krävs för att kunna göra riskbedömningstestet är relativt begränsad. Detta är en viktig egenskap för ett test: det ska vara möjligt, helst enkelt, att utföra även med begränsad kunskap och tid. Detta är en stor fördel jämfört med den befintliga riskbedömningsmodellen SARA som förutsätter psykologisk eller psykiatrisk expertkunskap. Även om bara mannen och kvinnan själva vet tillräckligt för att kunna svara på frågorna i testet skulle det vara möjligt för andra att ställa dem. Jag tänker då i första hand på poliser och personal på kvinnojouren och brottsofferjouren, som tenderar att komma i kontakt med kvinnor som befinner sig i en separa-

tionsprocess och söker hjälp med anledning av att en nuvarande eller tidigare manlig partner utsatt dem för våld.

Frågan som då uppstår är "vad kan man göra för att hjälpa en kvinna som bedöms löpa risk för separationsvåld?".²³ För kvinnojourerna, som är de enda som erbjuder kvinnor skydd i någon nämnvärd omfattning, är väl svaret självklart, men för polisen och andra är frågan mer problematisk. Besöksförbud är den konkreta insats som rättsväsendet erbjuder, polisens insatser i fråga om verkligt skydd till kvinnor är så vitt jag känner till ytterst sällsynt.²⁴ Frihetsberövande insatser som anhållande och särskilt häktning, som ju omfattar längre perioder, avgörs på andra grunder än om kvinnan löper risk att bli utsatt igen.

De lagar där kvinnans risk för våld är grunden för en insats, till exempel lagen om besöksförbud och reglerna för att får använda kvarskrivning eller lagen om fingerade personuppgifter är exempel på situationer där den här riskmodellen skulle kunna användas.

Ett sätt att öka riskmodellens reliabilitet, vilket är viktigt med tanke på det höga bortfallet i denna studie, är att börja använda den parallellt med instrumentet SARA och *utvärdera* respektive modells precision. Eftersom precisionen hos bedömningar baserade på SARA inte studerats vetenskapligt, åtminstone inte i Sverige, skulle sådan forskning även öka kunskapen om SARA. Utöver sådana prövningar, vilka enbart kan ske där psykologer eller psykiatriker gör riskbedömningar med SARA, kan reliabiliteten i den riskmodellen jag här presenterat testas i ny forskning som vänder sig till kvinnor som separerar.

Det finns ett fundamentalt problem när det gäller rättsväsendets och polisens möjligheter att skydda kvinnor från mäns våld. Rättsväsendet och i synnerhet polisen är inriktade på att straffa redan begångna brott, snarare än att förhindra nya. Själva straffrättens logik, att straffa de som utan tvivel är skyldiga till brott, är inte väl ägnad åt att skydda kvinnor från våld i heterosexuella parförhållanden. Den låga andelen män som polisanmäls för misshandel eller våldtäkt mot kvinnor eller barn som faktiskt fälls av domstolarna talar sitt tydliga språk: den straffrättsliga praktiken skyddar inte kvinnor och barn mot mäns våld, tvärtom kan den innebära ytterligare kränkningar för offren. Även om polis och åklagare och lagstiftningen verkar ha blivit bättre på vissa områden, i Sverige i synnerhet under de senaste 10-15 åren, är det svårt att vara optimistisk när så få polisanmälningar av mäns våld mot kvinnor och barn leder till fällande domar. Det finns ingen ursäkt för att inte försöka öka

²³Jag vill i sammanhanget tacka Lena Widding-Hedin för att hon gjort mig uppmärksam på hur fel det kan bli när professionella ställer frågor om mäns våld och inte har några resurser att hjälpa kvinnor som berättar om sin utsatthet.

²⁴Jag känner bara till enstaka fall, till exempel en kvinna vars tidigare man rymt från ett fängelse som fick livvaktsskydd tills dess att mannen greps.

andelen anmälda brott som leder till fällande domar, men det är, som jag ser det, otroligt att rättsväsendets sanktioner inom överskådlig framtid skulle bli det som får män att välja att inte använda våld i den vida bemärkelse som jag använder begreppet våld.

Kanske skulle civilrätten kunna erbjuda ett indirekt skydd genom att öka möjligheterna att män som använder våld blir skadeståndsskyldiga istället för skyldiga till brott. Men i Sverige förekommer det knappt att kvinnor får skadestånd med mindre än att mannen fällts för ett våldsbrott i domstol. Avtal liknande äktenskapsförorden som garanterar parterna äganderätt till den enskilda egendomen skulle kanske också kunna användas för att garantera skadestånd på långt högre nivåer än vad rättsväsendet erbjuder, och som skulle kunna kompensera kvinnor för det lidande som våld kan innebära, och bidra till att göra våldsamma män ansvariga för en sådan compensation.

Bristen på effektivt skydd för kvinnor som riskerar mer våld från män som de har eller har haft ett heterosexuellt parförhållande med sätter förstas ifråga värdet av kunskapen om individuella kvinnors risk. Som Andrea Dworkin beskriver problemet:

What do we do about the batterers? This question is an urgent one. You pull them off of one woman, they find another woman. There aren't individual solutions to this problem, although every woman's life saved is a victory of sorts.²⁵

Även om individuella lösningar bara är individuella, så innebär de ändå en verklig förbättring för de kvinnor som erfar dem. Om den här studien kan bidra till att en del män misslyckas med att använda våld i samband med separationer är det i sig värdefullt. Om det blir känt att många män använder psykiskt våld och hot efter separationer och kvinnor genom att vara mer förberedda på detta påverkas mindre negativt är det också värdefullt. Tillsammans kan dessa fenomen bidra till att öka kvinnors möjligheter att separera utan att vara rädda för att män kommer att använda våld mot dem, och detta innebär en liten förstärkning av kvinnors rätt att fritt avsluta heterosexuella parförhållanden.

Vad en sådan förstärkning av kvinnors rätt innebär för mäns vilja och möjligheter att använda våld i heterosexuella parförhållanden är dock ganska oklart. Separation kan ses som ett pris som en man som använder våld i ett heterosexuellt parförhållande kan komma att få betala för det. Jag har använt *Slagen Dam* för att göra det troligt att separation är en vanlig strategi för kvinnor som utsätts för våld i ett heterosexuellt parförhållande.²⁶ Men

²⁵Dworkin, s. 165

²⁶Se sidan 95 i denna text.

jag ser också en fara i att forskningen om mäns våld mot kvinnor tenderar att fokusera på våldets negativa konsekvenser för män: det vore mycket mer värt att *skapa nya former av negativa konsekvenser* än att fokusera de redan existerande.

10.3. Teoretiska och metodologiska reflektioner

10.3.1. Vilken bild av mäns våld producerar vi forskare?

I en mening är min egen studie vinklad på ett problematiskt sätt: genom att undersöka separationer vilket det oftast är kvinnorna som tar initiativ till, riskerar min studie att framställa förhållandet mellan mäns våld mot kvinnor och separationer som att män som använder våld får betala ett högt pris för det, nämligen att kvinnan tar initiativ till separation. Det är en brist som många undersökningar av mäns våld mot kvinnor lider av, man riskerar att ge en skev bild av våldets konsekvenser om man enbart studerar fall där våldet fått negativa konsekvenser för männen. Jag insåg detta när jag läste "Från barndom till brott" där Inga Tidefors-Andersson analyserar intervjuer med 20 män dömda för sexuella övergrepp mot barn.²⁷ Samtliga män var dömda och frihetsberövade när intervjuerna gjordes, och framställdes som misslyckade individer, som "förlorare" vars handlingar är svåra att förstå.²⁸

Att forska om män som tjänar på att använda våld inom heterosexuella parrelationer är förstås mycket svårare än att bedriva den "förlorar"-forskning som jag och Inga Tidefors-Andersson gjort, men Eva Lundgren har i och med sin bok *Gud och alla andra karlar* lyckats med att framställa vilka vinster våld kan innebära för män. Även i Lundgrens studie har flera av männen blivit lämnade, så den risken ska vi forskare inte underskatta i våra framställningar av våld, men männen i Lundgrens intervjuer har kvar synen på våldet som något som för dem innebar en maskulin identitet och en överordnad ställning i relationen till kvinnan som de trivdes med. Därmed blev våldet en begriplig handling och våldsutövaren lättare att identifiera sig med för läsaren.

Även om alltså ramarna för denna studie är begränsade i den mening att urvalet baseras på separationer har jag ändå delvis lyckats skildra hur det kan gå till när män får fördelar av att använda våld. I förhandlingarna om vårdnad, umgänge och underhåll har män som använt våld en generell fördel i att kvinnorna är benägna att sänka sina krav på grund av rädsla för männen. Jag har också sett, dock enbart i ett fåtal fall, exempel på hur män med våld och hot lyckats avbryta de initiativ till separation som kvinnor tar och därmed

²⁷Tidefors-Andersson

²⁸ibid., s. 312.

lyckats skjuta upp separation i långa perioder, rentav flera år. Därmed har såväl Kurz som Mahoneys teoretiska poänger varit till nytta, även om jag inte aktivt sökt bekräfta Mahoneys resultat, eftersom jag uppfattade dessa som extrema och sannolikt inte fruktbara att tillämpa på den mer generella grupp separerande kvinnor som jag vänt mig till.²⁹

10.3.2. Våldsbegreppet

Mahoneys definition av separationsvåld har varit en utgångspunkt för min studie, men jag har inte tillämpat den eftersom den kräver information om männens motiv till att använda våld, information som inte varit möjlig att få i en enkätundersökning som besvarats av kvinnor. Istället för att utgå från männens motiv har jag gjort skillnad på våldsformer och när i relation till separationsprocessens faser som männen använt våld.

I den här studien har jag använt en vid definition av våldsbegreppet, speciellt har psykiskt våld inkluderats och dess relationer till andra våldsformer och dess konsekvenser har analyserats (även om konsekvenser av våld inte varit i fokus för den studien, så har jag inkluderat psykiskt våld i de analyser av konsekvenser som gjorts). Operationaliseringarna av psykiskt våld är ännu relativt outvecklade. I jämförelse med tidigare kvantitativa studier har jag ställt fler, och förhoppningsvis bättre, frågor om psykiskt våld. Mycket återstår dock att göra innan våldsforskningen har ett standardiserat sätt att fråga om psykiskt våld. När det gäller kravet på att psykiskt våld ska vara *systematiskt* har jag använt begreppet former av våldshandlingar och definierat psykiskt våld utifrån antalet former av våldshandlingar en man använt. Alternativa sätt att operationalisera systematiken inbegriper att fråga efter antal tillfällen som mannen använt samma form av psykisk våldshandling.

Psykiskt våld har under senare år vunnit erkännande som våld och som ett legitimt studieobjekt. Den nya lagen om kvinnofrid som infördes 1999 har säkert bidragit till denna utveckling, men brottsofferforskningen även efter 1999 har inte alltid hängt med, till exempel hanteras psykiskt våld i *Slagen Dam* inte som våld, och dess konsekvenser analyseras inte. Nyare forskning kanske kan fylla kunskapsluckorna om konsekvenserna av psykiskt våld.³⁰ De dimensioner av psykiskt våld som amerikanska teoretiker utvecklat återstår dock ännu att testa i kvantitativa, befolkningsbaserade undersökningar.³¹

²⁹Mahoneys empiriska material rörde kvinnor som efter att ha levt som fångar eller gisslan dödat männen eller själva blivit mördade av männen.

³⁰Till exempel den studie av långtidseffekter av våld som Lotta Samelius preliminärt presenterade på Brottsövermyndighetens forskarkonferens hösten 2005.

³¹Richard M. Tolman, "The Development of a Measure of Psychological Maltreatment of Women by Their Male Partners", *Violence and Victims*, vol. 4, nr. 4 (1989), S. L. Hamby, "The Dominance Scale", ss. 29–46 (Springer Publishing company, 2001), Sanden

10.3.3. Metodologiska reflektioner

Genom att fråga om våld i många olika situationer har jag försökt att överkomma ett av den kvantitativa forskningens ständiga problem: brist på kontext. Problemet med uppdelningen i perioder, som jag gjort för att få en kontext att sätta våldet i relation till, är att enkäten blir väldigt lång eftersom samma (eller nästan samma) frågor ställts upp till sex gånger. Enkätens omfattning är antagligen en bidragande orsak till det stora bortfallet. Bortfallet kan i så fall betraktas som ett pris för att få information om kontexten. Ett mycket kortare frågeformulär skulle sannolikt inneburet högre svarsfrekvens, men till priset av mindre information om kontexten för våldshandlingarna.

Det är svårt att konstruera ett upptryckt frågeformulär med bestämda svarsalternativ så att man kan hålla ordning på när i tiden olika händelser sker.³² De öppna frågor som fanns i samband med frågorna om våldet om vad mannen sagt i samband med att han använt våld besvarades av få kvinnor, så informationen om kontexten begränsas till i vilken period som de olika våldshandlingarna ägt rum. Uppgiften om i vilken period en viss våldshandling ägt rum ger ingen kunskap om männens motiv till att använda våld, eller kvinnornas upplevelse av våldet. Jag har försökt tolka mäns användning av olika former av våld under olika perioder med utgångspunkten i en uppfattning om våld som ett målinriktat handlade, och den kanske viktigaste förändringen över tid: det fysiska och sexuella våldets tydliga minskning i samband med separation stämmer väl överens med en sådan uppfattning om våld. Vinsterna för män av att använda våld minskar radikalt när de inte längre delar bostad med kvinnan. En annan viktig, men på sitt sätt trivial, orsak till minskningen av det sexuella och fysiska våldet torde vara att männen har så mycket mindre kontakt med kvinnan efter separation.

Svårigheten att få svar, särskilt av kvinnor som bor på kvinnojour bör leda till att man i framtiden prövar andra datainsamlingsmetoder än brevenkäter.

Jag har försökt att undvika godtyckligt klassindelade korstabeller och istäl-

³²Även i kvalitativa intervjustudier kan det vara svårt att få en klar uppfattning om i vilken ordning olika händelser skett, eftersom intervjupersonernas berättelser ofta har andra strukturerande principer än tiden. I en studie av upprepad utsatthet för brott utvärderade jag ett projekt där polis och brottsofferjour med olika former av hjälp till brottsoffer försökte förhindra att dessa råkade ut för samma brott en gång till. När detta trots allt skedde var det ofta svårt att bedöma om insatserna hunnit komma igång än eller inte, vilket gjorde det svårt att mäta om insatserna hade någon förbyggande effekt eller inte, se Hans Ekbrand, "Inte en gång till: Utvärdering av brottsförebyggande arbete med inriktning mot upprepad utsatthet", Rapport 136, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, <http://hdl.handle.net/2077/36> (2005). Tidsdimensionen är alltså svår på flera sätt, dels för att man inte gärna kan fråga om exakt när allting hände, dels för att de processer som man undersöker har vaga gränser i tiden, se 3.6 på sidan 58 och 2.12 på sidan 42.

let utvecklat en metod för att grafiskt skildra förhållandet mellan två eller fler kontinuerliga variabler (för ett exempel på en tillämpning med två variabler, se figur 7.2 på sidan 141). Som analysredskap har jag haft nytta av graferna, men nackdelen med dem är att de kräver en hel del tankemöda av läsaren, speciellt som det inte är uppenbart hur figurerna skulle se ut om ingen samvariation fanns mellan de ingående variablerna. Klassindelade korstabeller har jag inte heller klarat mig utan, men i en del av dem är åtminstone inte klassindelningen godtycklig, till exempel i fallet med riskindexvariabeln. Det tröskelvärde som där används för att klassificera risken för våld efter separation är valt utifrån en analys av vilka fel olika tröskelvärden ger.

Summary

The thesis addresses the complex relation between the ending of intimate heterosexual relationships and men's violence against women. Men's violence against women can be a reason for women to take the initiative in ending the relationship as well as an obstacle to actually going through with the process of separation.

Men's violence is understood as a meaningful activity used to obtain, reproduce, or generally increase the man's power and control in an intimate heterosexual relationship. Unlike some psychological understandings of violence, here violence is not understood as a consequence of lack of control, or lack of knowledge of the consequences of violence. Instead I put forward the idea that violence could be understood as rational acts in terms of the advantages they offer to those who use them. Using violence is not without risks for men: there are many potential negative consequences, such as separation or divorce or more uncommonly, interventions or even punishments from the judicial system. However, violence can give men authority to restrict women's behaviour to that deemed appropriate by the men, and to make women accept an asymmetrical distribution of rights, obligations and work between men and women.

Violence is used as a concept here in a broad sense including acts that are often defined as psychological violence and acts which could also be labelled as harassment. While the operationalisation of physical violence which is used here follows previous quantitative research in the field - in particular the surveys used in the nation-wide studies made in Canada (1993) Finland (1997) and Sweden (2001) - other forms of violence are more broadly defined in the present study. Generally, I have chosen to include questions on a wide range of violent or violating acts in the questionnaire. In the analysis, I have in some cases excluded items that turned out not to follow the same pattern of frequency or variation of time as other items within that particular category of violence.

The definition of sexual violence in this study is based on the previously mentioned surveys and in addition the following acts are included in the definition: the man's insistent nagging about having sex in the same period as he uses physical violence; the man's use of pornography in a way that violated the woman in the same period as he uses physical violence.

Threats, warnings and psychological violence are also approached broadly by including many questions about such acts in the survey. In the final analysis I treat threats and warnings differently and define psychological violence as a *combination* of several different acts which, taken by themselves, do not, in my opinion, qualify as "violence".

Purpose and research questions

To divorce is often assumed to be a good strategy for women to end violence if the violator is their male partner. The question about "why does she not leave?" is common, but has also been subject to lot of critique by researchers on men's violence against women.

One objection to the question "why does she not leave?" is that women exposed to violence actually do tend to leave and that the question "why does she not leave?" hides this fact. A chapter is devoted to the analysis of large quantitative studies on men's violence against women in order to decide if women do tend to separate/divorce or not.

- Is there empirical support for the idea that men's violence more often constitutes a cause of separations rather than an obstacle to them? (Chapter 5)

One of the better answers to the question "why does she not leave?" seems to be that men, by means of violence, or threat of violence, *stop* women from separating. Women's fear of more severe forms of violence during or after separation seriously constrains women's freedom to end intimate relationships according to previous research. There is also empirical support for the judgement that the risk of severe violence increases with separation: this holds true for both lethal and non-lethal violence. However, it is also known that for many women separations end, or decrease, violence.

Even in those cases where separations result in ending the violence, separations are individual solutions to a collective, social problem: men's violence against women. While basic research on what makes men start and continue using violence is needed, research on women's problems when separating from violent men is also important. One purpose of the thesis is to map some problems women meet when they try to go through with separation from a violent man. One research question here is:

- To what extent are women exposed to violence during the process of separation?

In order to answer the question about violence during the process of separation, one needs to distinguish between different forms of violence, since different forms of violence vary in extent in different ways during the process of separation. However, the question about different forms of violence is of general interest, and is not limited to problems of separation. The research on men's violence against women has not led to any standardised classification of forms of violence. Physical violence is generally taken as unproblematic. Sexual violence is commonly accepted as a form of violence: but what kinds of acts should be included in the concept of sexual violence is an issue still under debate. In comparison to physical and sexual violence, the definition of psychological violence has been even more problematic. There is no theoretical nor any practical consensus on how to define or operationalise the concept of psychological violence. A significant part of the thesis is therefore spent on giving empirical support to the concept of forms of violence.

Women who consider initiating a separation have an interest in information about the risks to them of continued violence after separation. Depending on that risk, different forms of preventive measures might be relevant. Since preventive measures have a price and some of the more effective ones usually have a very high price, accuracy in estimating risk is important, and chapter 8 is devoted to this question:

- Is it possible to predict men's use of physical violence after separation if one knows what violence men have used prior to separation?

If the man and the woman have children in common, that situation will put its stamp on their relationship during and after separation. For professionals dealing with the negotiations between mothers and fathers, it is important to know how the parents' history of violence affects their relationship during the period of negotiations, which is the theme of chapter 9.

- If the man and the woman have children in common, how are negotiations about custody, visitation and maintenance and their cooperation as parents affected by the father's use of violence (before or during the period of negotiations)? (Chapter 9)

Concepts and definitions used

"Separation" is used to signify the process of moving apart *and* ending the relationship, which involves getting a divorce if the couple are married. While separation does not necessarily imply that the relationship is ending, almost all women who participated in the study had ended the relationship when they

responded to the survey. During the separation, the future of the relationship might well be unsure, but most women received the survey many months after actually moving apart from the man.

For the purpose of analysing variations in frequency of violence over time, six different periods of the relationship are defined:

1. The first six months of cohabitation
2. The following period until period 3
3. The last six months of cohabitation until a decision to separate is communicated
4. An optional period of cohabitation until the parties actually separate
5. The period after cohabitation
6. The period of negotiations on custody, visitation or maintenance

Note in particular that period 6 is overlapping with period 5 or, more uncommonly, with period 4.

The empirical material

The primary empirical data used in the study are the results of a survey targeting women with experiences of separations. As a complement to that survey, I have also had access to data from another Swedish study *Captured Queen*. The latter survey was distributed by mail to a large randomized sample of 10,000 women in the general population. The former survey was distributed by mail to two samples: a sample of divorced women and a sample of women who had been in contact with a family court office because of a custody dispute. In addition to the questionnaires distributed by mail, questionnaires were also handed out by the staff at shelters and at police stations. In contrast to the survey used in *Captured Queen*, the survey used in the present research is constructed with the purpose of studying how men's use of violence varies over time. The response rate in *Captured Queen* was very high, over 70 percent, and low in my survey, 35 and 31 percent respectively for the two samples. The low response rate makes many results of the study preliminary and uncertain. While there are reasons to believe that up to approximately 75 percent of all women who had experienced physical violence after separation in the divorced group actually did respond, the analysis of risk for physical violence after separation and the resulting risk-model for such violence should be interpreted and applied with caution due to the low response rate. All in all, the present study consists of questionnaires from 347 women: the majority, 177 responses, comes from the group of divorced women; whilst 110 responses came from the group of custody disputes. 40 questionnaires come from women who had been

contact with shelters and the remaining 20 responses are from police, social service or victim support services.

Results

In chapter 4, men's violence against women is analysed as a reason for women to initiate and go through with a separation in order to end the relationship. Unlike the following chapters, this chapter draws on data from two nationwide studies based on a random sample of the female population. The analytic strategy is to compare women's reports of violence from ongoing relationships with reports from past relationships. It has been known for a long time that women generally report more violence from past relationships than from ongoing ones; but what kind of conclusions one might derive from that fact has been under debated. In a Swedish publication on men's violence against women, *Captured Queen*, the authors' main explanation for this phenomenon is that women tend to underreport the extent of violence in ongoing relationships. I propose another interpretation: that the difference in the extent of reported violence is due to the fact that women who experience violence tend to choose to separate because of violence. My interpretation is supported by a tendency in the findings that, to my knowledge, has not been given attention in previous research: the differences in the extent of reported violence are larger in relation to more serious forms of violence than they are in relation to less serious forms of violence. The most serious forms of violence are more than 15 times as common in reports from past relationships as in ongoing relationships. The less serious forms of violent acts are in general 4 times more common in past relationships than in ongoing ones. While underreporting in ongoing relationships must not be ignored, the fact of women actively ending violent relationships is another reasonable interpretation of the data. The debate on underreporting in ongoing relationships does not warrant much interest in itself. However, since it gives empirical support for the hypothesis that violent men are left as a consequence of the violence they use, the debate is relevant to my purposes.

In chapter 5 the results of my own survey are introduced, in particular basic information on the relationships and the process of separation and the frequencies of the violent acts during the different periods. The relationships lasted on average for 10 years and in about 75 percent of the couple relationships the woman took the initiative to separate. Half of the women had a period of cohabitation during the process of separation that lasted for more than a month and thus answered questions about the men's acts during period 4. The reports on violence showed that the severe forms of violence were

less common than the less serious forms of violence. During period 1 (the first six months of cohabitation) violence was relatively uncommon; in most cases the men started using violence during the subsequent period (period 2). In period 3 violence was more common than during period 2. This finding was unexpected since period 2 lasted for longer than 9 years for half of the couples while period 3 by definition only lasted 6 months. The common pattern of violence thus included an escalation before separation. After separation, different forms of violence displayed different patterns of variation.

Empirical and theoretical support for different forms of violence is the theme of chapter 6. Data on men's use of violence from the present study and *Captured Queen* is used in factor analysis. In the factor analysis of the data from *Captured Queen* three forms of violence emerge: physical, sexual and psychological. Sexual violence is the most distinct form of violence in that (less brutal forms of) physical violence correlates with psychological violence but not with sexual violence. Psychological violence is divided into two sub-forms: the first consists of jealous, patronizing and isolating behaviours; and the second form includes more overt controlling behaviour such as the man forbidding the woman to have a job or to visit her relatives. Threats do not constitute a special form of violence. Instead, threats correlate highly with physical violence. Factor analysis of my own survey data is used to substantiate the forms of violence that are used in subsequent analysis in terms of indexes, with different indexes for every period and form of violence. In addition to the three forms of violence already mentioned (that is, sexual, physical and psychological), I present indexes for threats and warnings. The indexes are variables created by adding the number of positive answers to questions about actions that are classified into each form of violence. For example, the index for psychological violence for a certain period is calculated by adding the positive answers to the questions about actions during that period that are classified as psychological violence. The indexes constitute the base of the analysis of how men's use of violence varies over the periods of the relationship. In chapter 7 I show that during the first three periods, all forms of violence increase. Sexual violence is, in comparison with the other forms of violence, more common at the beginning of the this phase and less common at the end if it. Starting with period 4, cohabitation during the beginning of the process of separation, fewer and fewer women report physical or sexual violence while reports on psychological violence, threats and warnings are only slightly more uncommon in periods 4-6 than in period 3 (the last period before the process of separation). Half of the women who report that they were exposed to physical violence before separation also report physical violence after separation. It is very uncommon that men who have not used physical violence during cohabitation start using physical violence after cohabitation.

Chapter 8 deals with the following question: "Is it possible to predict men's use of physical violence after separation if one knows what violence men have used prior to separation?". The large number of questions on how the men acted prior to separation that are included in the questionnaire are reduced to seven questions, which possess reasonably good predictive qualities in relation to physical violence after separation. When applied to the present survey, four positive answers out of seven indicate high risk of physical violence after separation. When the same model - seven equivalent questions - are used to predict the risk of physical violence after separation in the data set of *Captured Queen*, requiring five positive answers out of the seven questions gives more accurate predictions than requiring only four positive answers. The seven questions in the model include physical violence against the woman, threats of physical violence, physical violence against children, and stopping the woman from leaving the house. Compared to the predictive power of an index of physical violence, these seven questions scored better when applied to the present survey and equally good when applied to the data set of *Captured Queen*. In both cases, the precision of the predictions of violence were quite high in comparison with the predictions of violence based on psychological scales, typically used in forensic psychiatry.

How mothers and fathers negotiate, and how fathers' violence against mothers affects the negotiations, are analysed in chapter 9. In this analysis, the mothers are grouped based on inclusion criteria in the study into three groups: divorced women, custody dispute and women in shelters. These three groups are overlapping to some extent, e.g. some of the divorced women have had a custody dispute or have even sought protection in a shelter. Even so, it is possible to see a pattern in how these three groups use different strategies for negotiations. The group of divorced mothers, among whom relatively few women report that they had been exposed to violence, negotiate directly with the fathers without involving other parties and the period of negotiations often starts before the parents move apart. The mothers in the custody dispute group mainly negotiate at the family court offices, which in Sweden are a part of the social service. Such negotiations are ideally handled informally, leading to a formal agreement without a court-ruling. The mothers from the shelters more often report a more formal strategy involving representatives of both fathers and mothers negotiating over custody, visitation and maintenance within the framework of the juridical system. Since the mothers in the custody dispute group are more exposed to violence than the divorced mothers but less exposed to violence than the mothers from the shelters, one can say that the more violence the men have used, the more the mothers choose a formal strategy of negotiation.

The differences in father's use of violence between the divorced group and

the group of custody disputes are obvious: all forms of violence are more common in the latter group. Psychological violence is especially common in the group of custody disputes. Violence is most common during period 3. During the actual negotiations, physical and sexual violence are relatively uncommon. However, that is not the case for psychological violence, which is reported by 68 percent of the mothers in the custody dispute group report. Among the divorced mothers, 34 percent report that the father used psychological violence during the period of negotiations. These differences are somewhat expected since only 10 percent of the parents who separate, turn up at the family court offices.

The procedures used by the professionals working in the family court offices are unfair in the sense that father's violence tends to give fathers certain advantages. Violence is effective by means of producing fear in the mothers, who manage their fear by lowering their demands, or never requiring what they would have required were it not for the violence. When mothers are given the possibility to talk about their fear, the effect of that fear is *not* reduced. These results constitute a challenge to the procedures currently used in officially managed negotiations between mothers and fathers after separation. Professionals should try new methods of negotiations in order to reduce or even eliminate the advantages that violence currently bestows upon some fathers. A central aim when reforming the procedures of negotiations should be the safety and security of mothers.

Litteraturförteckning

- Aasland, Anne Brit, *Kvinnemishandling på norsk: Om utvikling mot vold i moderne parforhold* (Oslo: Universitetsforl. cop., 1992).
- Bartholomew, David J. & Knott, Martin, *Latent Variable Models and Factor Analysis*, andra uppl. (Arnold, 1999).
- Bennett, Lauren, Goodman, Lisa & Dutton, Mary Ann, "Risk Assessment Among Batterers Arrested for Domestic Assault: The Salience of Psychological Abuse", *Violence Against Women*, vol. 6, nr. 11, 1190–1203 (2000).
- Broadly, Donald, "Den Dolda Läroplanen", i *Den Dolda Läroplanen: KRUT-artiklar 1977-80*, ss. 114–205 (Symposion Bokförlag, 1981).
- Dahlgren, Lillemor, "Täckmantel - Barnets bästa", c-uppsats vid institutionen för Genusvetenskap, Göteborgs Universitet (2000).
- Daly, Martin, Wiseman, Karen A. & Wilson, Margo I., "Women with children sired by previous partners incur excess risk of uxoricide", *Homocide Studies*, vol. 1, nr. 1, 61–71 (1997).
- Dobash, R. Emerson & Dobash, Russell P., "Mäns våld och påverkansprogram för förändring", i Olsson, Monika & Wiklund, Gunilla red., *Våld mot kvinnor*, Rapport 1997:2, ss. 107–131 (Brottsförebyggande rådet, 1997).
- Dworkin, Andrea, *Life and Death: unapologetic writings on the continuing war against women*, kap. Freedom Now: Ending Violence Against Women, ss. 153–168, Ursprungligen presenterad 28 oktober 1992 (1230 Avenue of the Americas, New York, NY 10020: The Free Press, 1997).
- Ekbrand, Hans, "Inte en gång till: Utvärdering av brottsförebyggande arbete med inriktning mot upprepad utsatthet", Rapport 136, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, <http://hdl.handle.net/2077/36> (2005).
- Ekbrand, Hans & Nilsson, Mattias, "Kvinnomisshandel: hinder för separation", D-uppsats vid Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet. http://sociologi.cjb.net/kvinnomisshandel/hinder_for_separation-a4.pdf (1999).

- Eliasson, Mona, "En plump i jämställdhetens protokoll: Svensk forskning om våld mot kvinnor", i Olsson, Monika & Wiklund, Gunilla red., *Våld mot kvinnor*, Rapport 1997:2, ss. 33–43 (Brottsförebyggande rådet, 1997).
- Eliasson, Mona, *Mäns våld mot kvinnor: En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll* (Natur och Kultur, 1997).
- Ellis, Desmond, "Divorce mediation: safety, equity, and human agency", *Violence Against Women*, vol. 6, nr. 9 (2000).
- Ellis, Desmond & Stuckless, Noreen, "Preseparation abuse, marital conflict mediation, and post-separation abuse", *Mediation Quarterly*, vol. 9, nr. 3, 205–225 (1992).
- Elman, Amy R. & Eduards, Maud, "Unprotected by the Swedish welfare system: A Survey of Battered Women and the Assistance They Received", *Women's Studies International Forum* (1991).
- Eriksson, Maria, *I skuggan av pappa: familjerätten och hanteringen av fädernas våld*, Doktorsavhandling, Uppsala universitet, Förlags AB Gondolin (2003).
- Fleury, Ruth E., Sullivan, Cris M. & Bybee, Deborah I., "Domestic abuse by ex-partners: When ending the relationship does not end the violence. Women's experiences of violence by former partners", *Violence Against Women*, vol. 6, nr. 12, 1363–1383 (2000).
- Gislason, Ingolfur V., *Violence against women in Iceland* (Iceland: Office for Gender Equality, 1997).
- Gumbel, Ingetora, "Språket i vårdnadsutredningen påverkar domen", *Kvinnotryck* (2003), http://www.roks.se/kvinnotryck/kt3_03_rep.html.
- Haavind, Hanne, "Kvinnomisshandel en tvivelaktig äktenskaplig handling", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 3 (1994).
- Hall, Petra, "Varken hora eller madonna - offer och överlevare", *Fronesis*, vol. 11-12, 92–108 (2003).
- Hallberg, Margareta & Hermansson, Jörgen, "Granskning av professor Eva Lundgrens forskning i enlighet med Uppsala universitets regler avseende förfarandet vid anklagelse om vetenskaplig ohederlighet", http://www.samfak.uu.se/rapporter/Granskarnas_rapport.pdf (2005).
- Hamby, S. L., "The Dominance Scale", ss. 29–46 (Springer Publishing company, 2001).

- Hedin, Lena Widding, *Women abuse during pregnancy. A prevalence study of psychological and physical abuse among Swedish women* (Department of Obstetrics and Gynecology, Göteborg University, 1999).
- Heiskanen, Markku & Piispa, Minna, *Faith, Hope and Battering. A Survey of Men's Violence Against Women in Finland* (Statistikcentralen Finland, Justice 1998:20, 1998).
- Henning, Kris & Feder, Lynette, "A Comparison of Men and Women Arrested for Domestic Violence: Who Presents the Greater Threat?" *Journal of Family Violence*, vol. 19, nr. 2 (2004), <http://www.andvsa.org/Feder.gender.pdf>.
- Hester, Marianne & Radford, Lorraine red., *Kvinnomisshandel och umgängesrätt: En intervjuundersökning i England och Danmark* (Brevskolan, 1998).
- Holmberg, Carin & Enander, Viveka, *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocess* (Kabusa Böcker, 2004).
- Hydén, Margareta, *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: mellan det omöjliga och det möjliga* (Liber Utbildning, 1995).
- Hydén, Margareta, "Mot en förståelse av kvinnomisshandel som en social process", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 4 (1995).
- Hydén, Margareta, "The World of the Fearful: Battered Women's Narratives of Leaving Abusive Husbands", *Feminism & Psychology*, vol. 9, nr. 4, 449–469 (1999).
- Höjer, Maria Wendt, *Rädslans politik: våld och sexualitet i den svenska demokratin*, Doktorsavhandling, Stockholms universitet, Liber ekonomi (2002).
- Jeffner, Stina, "*Liksom våldtäkt, typ*": *Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt* (Uppsala Universitet, 1997).
- Johnson, Holly, "Att forska om våld mot kvinnor: En kanadensisk offerundersökning", i Olsson, Monika & Wiklund, Gunilla red., *Våld mot kvinnor*, Rapport 1997:2, ss. 55–91 (Brottsförebyggande rådet, 1997).
- Kim, Jae-On & Mueller, Charles W., *Introduction to factor analysis*, vol. 13 av *Quantitative Applications in the Social Sciences* (Sage, 1978).

- Kropp, P. Randall, Hart, Stephen D., Webster, Christopher D. & Eaves, Derek, *SARA Bedömning av risk för framtida partner-våld*, <http://www.cvp.se/publications/downloadables/sara%20sv%20final.pdf> (2006-02-03) (Psykiatriskt regionsvårdscentrum, Landstinget Kronoberg, 1999).
- Kurz, Demie, "Separation, Divorce, and Women Abuse", *Violence Against Women*, vol. 2, nr. 1, 63–81 (1996).
- Lundberg, Magnus, *Kvinnomisshandel som polisärende: Att definiera och utdefiniera* (Sociologiska institutionen, Lunds universitet, 1998).
- Lundgren, Eva, *Våldets normaliseringsprocess: Två parter - två strategier* (Stockholm: ROKS, 1991).
- Lundgren, Eva, *Gud och alla andra karlar: En bok om kvinnomisshandlare* (Natur och kultur, 1992).
- Lundgren, Eva, "Vold og maskulinitet - en godtatt sammenheng?" i Enger, Monica red., *Kjønn og samfunn i endring*, ss. 171–182 (Norges forskningsråd, 1995).
- Lundgren, Eva, "Goddag yxskaft", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, vol. 17, nr. 1 (1996).
- Lundgren, Eva, Heimer, Gun, Westerstrand, Jenny & Kalliokoski, Anne-Marie, *Slagen Dam: Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige - en omfångsundersökning* (Fritzes, 2001).
- Mahoney, Martha R., "Legal Images of Battered Women: Redefining the issue of separation", *Michigan Law Review*, vol. 90, nr. 1, 1–93 (1991).
- Mellberg, Nea, *När det överkliga blir verklighet: Mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder* (Boréa, 2001).
- Mellberg, Nea, "Mäns våld mot kvinnor: synliga mödrar och osynliga barn. En genomgång av svenskt offentligt tryck, facklitteratur och forskning om mäns våld mot kvinnor och våld/sexuella övergrepp mot barn", Rapport, Avdelningen för samhällsvetenskaplig genusforskning, Uppsala universitet (2004).
- Mral, Birgitte & Ericsson, Ann-Charlotte, "Uppsala Kvinnojour 1980-1985: En dokumentation", (1986).

- Nilsson, Gabriella, "Slagen dam och tystnaden", *Nätverket*, vol. 14, 65–78 (2005), <http://publications.uu.se/journals/1651-0593/natverket.htm> (2006-01-03).
- O'Neill, Damian, "A Post-Structuralist Review of the Theoretical Literature Surrounding Wife Abuse", *Violence Against Women*, vol. 4, nr. 4, 457–490 (1998).
- Piispa, Minna, "Complexity of patterns of Violence Against Women in Heterosexual Partnerships", *Violence Against Women*, vol. 8, nr. 7, 873–900 (2002).
- Ptacek, James, "The Tactics and Strategies of Men Who Batter: Testimony from Women Seeking Restraining Orders", i Cardarelli, Albert P. red., *Violence between intimate partners: patterns, causes and effects*, ss. 104–123 (Allyn and Bacon, 1997).
- Rammer, Lennart, "Kvinnor som offer för våldsbrott med dödlig utgång", i Sjeldrup, Kerstin red., *Kvinnomisshandel*, ss. 61–82 (JÄMFO, 1989).
- Rejmer, Annika, *Vårdnadstvister: en rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa* (Lunds universitet, 2003).
- Sanden, Malin, "Hur undersöks mäns psykiska våld mot kvinnor i tre nationella omfångsundersökningar?" examensarbete vid Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet (2004).
- Sevèr, Aysan, "Recent or imminent separation and intimate violence against women: A Conceptual Overview and Some Canadian Examples", *Violence Against Women*, vol. 3, nr. 6, 566–589 (1997).
- Skjørten, Kristin, *Voldsbilder i hverdagen: Om menns forståelse av kvinne-mishandling* (Pax Forlag A/S, 1994).
- SOU 1995:60, "Kvinnofrid", Offentlig utredning (1995).
- SOU 2004:121, "Slag i luften: en utredning om mansvåld, myndigheter och makt", Offentlig utredning (2004).
- SOU 2005:43, "Vårdnad-boende-umgänge: Barnets bästa, föräldrars ansvar", Offentlig utredning (2005).
- Statens beredning för medicinsk bedömning (SBU), "Riskbedömningar inom psykiatri - kan våld i samhället förutsägas?"

- http://www.sbu.se/Filer/Content0/Dokument/Riskbedomning_inom_psykiatrin051006.pdf (2005).
- Steen, Anne-Lie, "Mäns våld mot kvinnor - ett diskursivt slagfält: reflektioner kring kunskapsläget", Rapport 131, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, <http://hdl.handle.net/2077/35> (2003).
- Svenberg, Jenny, "Socialtjänst bryter mot lagen", *Kvinnotryck*, vol. 1, nr. 4 (1999), http://www.roks.se/kvinnotryck/kt4_99_soss.html.
- Svenberg, Jenny, "Grovt misshandlad kvinna vägras ersättning från staten", *Kvinnotryck*, vol. 6, nr. 2 (2004), http://www.roks.se/kvinnotryck/2004/kt2_04_brom.html.
- Tidefors-Andersson, Inga, *Från barndom till brott: Om 20 män dömda för sexuella övergrepp mot 38 barn*, Doktorsavhandling, Göteborgs Universitet (2002).
- Tjaden, Patricia & Thoennes, Nancy, *Full Report of the Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings From the National Violence Against Women Survey*, <http://www.ncjrs.org/pdffiles1/nij/183781.pdf> (U. S. Department of Justice, 2000).
- Tolman, Richard M., "The Development of a Measure of Psychological Maltreatment of Women by Their Male Partners", *Violence and Victims*, vol. 4, nr. 4 (1989).
- Walby, *Comparing methodologies used to study violence against women*, <http://www.eurowrc.org/13.institutions/3.coe/en-violence-coe/03.en-coe-oct99.htm> (1999).
- Walby, Sylvia & Allen, Jonathan, "Domestic violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey", Rapport, Home Office (50 Queen Anne's Gate, London SW1H 9AT, 2004).
- Walby, Sylvia & Myhill, Andrew, "New Survey Methodologies in Researching Violence Against Women", *British Journal of Criminology*, vol. 41, 502–522 (2001).

Sakregister

- familjerätt, i, 29, 31, 45, 51, 52, 63–66, 69–71, 74, 101, 111, 156, 157, 184–186, 191–196, 198–200, 202–204, 206, 207
 - sekreterare, 30, 44, 156, 210
- former av våldshandlingar
 - definition, 17
- fysiskt våld, 17
 - definition, 16
 - index för, 131
- hinder för separation
 - definition, 33
 - typer av, 34
- hot
 - definition, 17
 - icke-realiserade, 163
 - index för, 134
 - tomma, 163
- hot och varningar
 - operationalisering, 134
- polis, i, 8, 16, 19, 29, 30, 32, 35, 37, 39, 41, 44, 51, 63, 64, 66–68, 70, 171, 192, 216, 222, 224, 225, 229
- psykiskt våld
 - definition, 16
 - index för, 133
- sexuellt våld, 17
 - definition, 16
 - index för, 132
 - operationalisering, 131
- trakasserier, 17
- våldsformer
 - definition, 17

Bilaga A. Perioderna

- I** De sex första månaderna de bott tillsammans
- II** Den följande perioden fram till period III
- III** De sex sista månaderna innan någon gjorde klart att hon/han ville separera
- IV** Den period som de eventuellt bodde tillsammans innan någon av dem skaffat ny bostad
- V** Efter att de flyttat isär
- VI** Den period som de eventuellt förhandlade om vårdnad/umgänge/underhåll för gemensamma barn

Bilaga B. Enkäten

Kvinnors säkerhet i samband med separationer

Till dig som fått denna enkät

Enkäten är ett led i en undersökning av kvinnors säkerhet i samband med separationer. Undersökningen finansieras av Brottsoffermyndigheten och utförs av professor Ulla Björnberg och Hans Ekbrand, doktorand, vid Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet.

Ungefär 3.000 kvinnor som kan antas ha erfarenheter av separationer kommer att erbjudas att delta i undersökningen. Du är en av dem. Enkäten sprids i samarbete med många olika institutioner, t.ex. kvinnojourer, polisen, familjerättsbyråer, dessutom skickas enkäter hem till kvinnor som gått igenom en skilsmässa. Du har fått enkäten för att du har genomgått en skilsmässa.

Varför gör vi den här undersökningen?

Syftet med undersökningen är att skapa kunskap om vilka risker som separationer kan innebära för kvinnor. Detta för att kunna förhindra att fler kvinnor råkar illa ut för att de väljer att separera. En förutsättning för att få sådan kunskap är att många kvinnor väljer att svara på enkäten, både de kvinnor som har helt problemfria separationer bakom sig och de som haft problem av olika slag.

Du kommer att vara anonym

Du kommer att vara helt anonym - så fort vi fått in ditt svar och noterat att du svarat, kommer dina personuppgifter att raderas. Ingen kommer att få kännedom om att du har besvarat enkäten, inte heller vilka svar du har avgivit. Dina svar behandlas helt konfidentiellt.

Hur går det till?

Om du vill delta fyller du i enkäten och postar den med det bifogade svarskuvertet.

Deltagandet är naturligtvis helt frivilligt. Om du inte vill delta avstår du bara från att skicka tillbaka enkäten.

Om du vill delta fyller du i enkäten och postar den med det bifogade svarskuvertet.

Ulla Björnberg
tel: 031-773 47 89

Hans Ekbrand
tel: 031-773 47 73

Så här besvarar du enkäten!

Läs instruktionerna till frågorna innan du svarar. Bläddra gärna igenom hela enkäten innan du fyller i den. Ditt svar kommer att läsas maskinellt. Det är därför viktigt att tänka på följande när du besvarar frågorna.

Använd helst **bläck- eller kulspetspenna**. Markera ditt svar med **ett kryss i rutan** intill det svarsalternativ som du anser riktigt.

Exempel:

- Ja
- Nej

Skulle du fylla i fel och vilja ändra till ett annat alternativ skall du fylla den riktiga rutan och sätta krysset i den rätta.

Exempel:

- Ja
- Nej

Ibland ber vi dig att fylla i siffror. Skriv då siffrorna inuti ramen och skriv dem så tydligt som möjligt.

Exempel:

Ange månad och år!

(t.ex. "mars") månad, år (t.ex. "2001")

Om du vill skriva mer text än vad som ryms på de anvisade raderna eller om du vill förklara eller förtydliga något går det bra, använd då utrymmet på sidan 22.

Nu följer ett antal frågor (frågorna 1-12) om dig och den man som du senast varit gift med och som du nu är skild ifrån. Han kommer att benämnas *mannen*.

<p>1. Vilket år är du född?</p> <p>19 <input type="text"/></p>	<p>2. Vilket år är <i>mannen</i> född?</p> <p>19 <input type="text"/></p>
<p>3. Vilken är din sysselsättning för närvarande?</p> <p>☐ Löntagare med heltidsarbete (35 timmar i veckan eller mer)</p> <p>☐ Löntagare med deltidsarbete (mindre än 35 timmar i veckan)</p> <p>☐ Lantbruksföretagare</p> <p>☐ Annan företagare</p> <p>☐ Föräldrarledig</p> <p>☐ Arbetslös</p> <p>☐ Pensionerad</p> <p>☐ Långtidssjukskriven (mer än 3 månader)</p> <p>☐ Studerande</p> <p>☐ Sköter hemmet</p> <p>☐ Annat, ange vad</p> <p><input type="text"/></p>	<p>4. Vilken är <i>mannens</i> sysselsättning för närvarande?</p> <p>☐ Löntagare med heltidsarbete (35 timmar i veckan eller mer)</p> <p>☐ Löntagare med deltidsarbete (mindre än 35 timmar i veckan)</p> <p>☐ Lantbruksföretagare</p> <p>☐ Annan företagare</p> <p>☐ Föräldrarledig</p> <p>☐ Arbetslös</p> <p>☐ Pensionerad</p> <p>☐ Långtidssjukskriven (mer än 3 månader)</p> <p>☐ Studerande</p> <p>☐ Sköter hemmet</p> <p>☐ Annat, ange vad</p> <p><input type="text"/></p>
<p>5. Vilket är ditt nuvarande yrke?</p> <p>Ange ditt senaste yrke om du inte är sysselsatt just nu.</p> <p><input type="text"/></p>	<p>6. Vilket är <i>mannens</i> nuvarande yrke?</p> <p>Ange <i>mannens</i> senaste yrke om han inte är sysselsatt just nu.</p> <p><input type="text"/></p>
<p>7. Vilken är den högsta utbildningsnivå du avslutat?</p> <p>☐ Har ej genomgått obligatorisk skola</p> <p>☐ Obligatorisk skola (folkskola, enhetsskola, grundskola)</p> <p>☐ Påbyggnadsskola (realskola, gymnasium, folkhögskola)</p> <p>☐ Universitet/högskola utan examen</p> <p>☐ Universitet/högskola med examen</p> <p>☐ Annan, ange vilken:</p> <p><input type="text"/></p>	<p>8. Vilken är den högsta utbildningsnivå <i>mannen</i> avslutat?</p> <p>☐ Har ej genomgått obligatorisk skola</p> <p>☐ Obligatorisk skola (folkskola, enhetsskola, grundskola)</p> <p>☐ Påbyggnadsskola (realskola, gymnasium, folkhögskola)</p> <p>☐ Universitet/högskola utan examen</p> <p>☐ Universitet/högskola med examen</p> <p>☐ Annan, ange vilken:</p> <p><input type="text"/></p> <p>☐ Vet ej</p>

9. Var är du född? ☐ I Sverige ☐ I ett annat nordiskt land ☐ I ett annat europeiskt land ☐ I Afrika ☐ I Asien ☐ I Nordamerika ☐ I Latinamerika ☐ I Australien ☐ Vet ej	10. Var är <i>mannen</i> född? ☐ I Sverige ☐ I ett annat nordiskt land ☐ I ett annat europeiskt land ☐ I Afrika ☐ I Asien ☐ I Nordamerika ☐ I Latinamerika ☐ I Australien ☐ Vet ej
11. Var är dina föräldrar födda <i>Din mor</i> <i>Din far</i> ☐ I Sverige ☐ I Sverige ☐ I ett annat nordiskt land ☐ I ett annat nordiskt land ☐ I ett annat europeiskt land ☐ I ett annat europeiskt land ☐ I Afrika ☐ I Afrika ☐ I Asien ☐ I Asien ☐ I Nordamerika ☐ I Nordamerika ☐ I Latinamerika ☐ I Latinamerika ☐ I Australien ☐ I Australien ☐ Vet ej ☐ Vet ej	12. Var är <i>mannens</i> föräldrar födda <i>mannens mor</i> <i>mannens far</i> ☐ I Sverige ☐ I Sverige ☐ I ett annat nordiskt land ☐ I ett annat nordiskt land ☐ I ett annat europeiskt land ☐ I ett annat europeiskt land ☐ I Afrika ☐ I Afrika ☐ I Asien ☐ I Asien ☐ I Nordamerika ☐ I Nordamerika ☐ I Latinamerika ☐ I Latinamerika ☐ I Australien ☐ I Australien ☐ Vet ej ☐ Vet ej

Nu följer ett avsnitt (frågorna 13-17) om ditt förhållande till *mannen* och eventuella barn.

13. Har du barn tillsammans med *mannen*?

- Ja
 Nej

14. Hur många barn bor i ditt hushåll?

Räkna enbart med barn som bor i ditt hushåll minst hälften av tiden.

	Dina och <i>mannens</i> gemensamma barn	Dina barn med annan pappa än <i>mannen</i>	<i>Mannens</i> barn med annan mamma än du
Antal barn 0-6 år	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Antal barn 7-14 år	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Antal barn 15-18 år	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

15. Hur länge har du bott tillsammans med *mannen*?

Ange antal år och månader! Om förhållandet varat längre tid än 2 år behöver endast år anges.

år och månader

När ni bodde tillsammans och hade ett förhållande

16. När bodde du tillsammans med *mannen*?

Ange vilken månad och vilket år ni flyttade ihop, och om ni flyttat isär, när ni flyttade isär. **Om ni bott ihop i flera perioder, fyll i under Period 2 och eventuellt i Period 3.**

Period 1.

Den *första* perioden vi bodde tillsammans *började*:

Ange månad och år!

(t.ex. "september") månad, år (t.ex. "2001")

Den *första* perioden vi bodde tillsammans *slutade*: (svara bara om ni flyttat isär)

(t.ex. "november") månad, år (t.ex. "2001")

Period 2.

Den *andra* perioden vi bodde tillsammans *började*:

Ange månad och år!

(t.ex. "september") månad, år (t.ex. "2001")

Den *andra* perioden vi bodde tillsammans *slutade*:

(t.ex. "november") månad, år (t.ex. "2001")

Period 3.

Den *tredje* perioden vi bodde tillsammans *började*:

Ange månad och år!

(t.ex. "september") månad, år (t.ex. "2001")

Den *tredje* perioden vi bodde tillsammans *slutade*:

(t.ex. "november") månad, år (t.ex. "2001")

17. Bor du tillsammans med *mannen* nu?

- Ja
- Nej, vi har olika bostäder

När ni bodde tillsammans och hade ett förhållande

Dina erfarenheter från den tid du bott tillsammans med *mannen*

Beskrivning av frågorna 18-24

Om ni har bott ihop fast ni avslutat förhållandet, t.ex. för att det tar tid att hitta en ny bostad, så ange *inte* erfarenheter från denna tid i detta avsnitt, det kommer att frågas efter speciellt längre fram (frågorna 25-28).

I den *vänstra* kolumnen svarar du för *de första sex månaderna* som ni bodde tillsammans.

I fall ni bor tillsammans nu ska du använda den *högra* kolumnen för att beskriva de *senaste sex månaderna från nu*.

Om ni inte längre bor tillsammans ska du använda den *högra* kolumnen för att beskriva de *sista sex månaderna som ni bodde tillsammans och fortfarande hade ett förhållande*.

Om ni bott tillsammans i *mer än 12 månader* så fyll även i den *mellersta* kolumnen, för att beskriva perioden mellan de första och sista sex månaderna.

18. Under den tid ni bott tillsammans, brukade *mannen* dricka alkohol (ej lätt- eller folköl)?

Max ett kryss per kolumn!

	Första 6 mån	Där emellan	Sista 6 mån
Varje dag-----	☐	☐	☐
2-3 gånger/vecka -----	☐	☐	☐
1-2 gånger/vecka -----	☐	☐	☐
Någon gång i månaden-----	☐	☐	☐
Några gånger/år-----	☐	☐	☐
Aldrig-----	☐	☐	☐

19. Under den tid ni bott tillsammans, brukade *mannen* använda droger?

Max ett kryss per kolumn!

	Första 6 mån	Där emellan	Sista 6 mån
Varje dag-----	☐	☐	☐
2-3 gånger/vecka -----	☐	☐	☐
1-2 gånger/vecka -----	☐	☐	☐
Någon gång i månaden -----	☐	☐	☐
Några gånger/år-----	☐	☐	☐
Aldrig-----	☐	☐	☐

När ni bodde tillsammans och hade ett förhållande

20. Under den tid ni har bott tillsammans, ville *mannen* veta vad du gjorde, och var du var, när du inte var hemma?

Max ett kryss per kolumn!

	Första 6 mån	Där emellan	Sista 6 mån
Alltid-----	☐	☐	☐
Ofta-----	☐	☐	☐
Sällan-----	☐	☐	☐
Aldrig-----	☐	☐	☐

21. Anklagade mannen dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende eller för att vilja ha sex med andra män?

Max ett kryss per kolumn!

	Första 6 mån	Där emellan	Sista 6 mån
Många gånger-----	☐	☐	☐
Någon gång-----	☐	☐	☐
Aldrig-----	☐	☐	☐

22. Har *mannen* under den tid ni bott tillsammans ...

Max tre kryss per rad!

	Första 6 mån			Där- emellan			Sista 6 mån		
	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Många gånger	Någon gång	Aldrig
-talat nedvärderande om dina vänner eller din familj-----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj -	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-talat nedvärderande om ditt utseende, eller dina kläder -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-sagt att du är dum eller inkompetent-----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-kallat dig fula ord eller svurit åt dig -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-på ett kränkande sätt hånat saker som du skapat, eller insatser du gjort, t.ex. ditt arbete? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

När ni bodde tillsammans och hade ett förhållande

23. Har *mannen* under den tid ni bott tillsammans någonsin...

Max tre kryss per rad!

	Första 6 mån		Där-Emellan		Sista 6 mån	
	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej
-varnat dig för att separera från honom? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-varnat dig för att berätta om saker han gjort? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-hotat att skada dig? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-hotat att skada barnen, om du har några? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-hotat att skada dina vänner eller släktingar -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-hotat att skada husdjur, om du har några? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-skadat barnen, om du har några? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-skadat dina vänner eller släktingar -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-skadat husdjur, om du har några? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-hindrat eller förbjudit dig att lämna din bostad? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-hindrat eller förbjudit dig att använda telefonen? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-hindrat eller förbjudit dig att lämna bil? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-tvingat dig att lämna din bostad? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐

24. Har *mannen* under den tid ni bott tillsammans någonsin...

Max tre kryss per rad!

	Första 6 mån			Där-Emellan			Sista 6 mån		
	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Många gånger	Någon gång	Aldrig
-använt pornografi på ett sätt som du upplevt som obehagligt eller kränkande? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-tjatat om att ni ska ha sex?-----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-tvingat dig eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad?-----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt?-----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt?-----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

När ni bodde tillsammans och hade ett förhållande

	Första 6 mån			Där- emellan			Sista 6 mån		
	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Många gånger	Någon gång	Aldrig
-haft sex med dig utan preventivmedel, trots att du ville använda det? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-haft sex med dig på sätt som du tycker är obehagliga?-----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-skrikit högt åt dig eller slagit i dörrar, förstört saker? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-bitit dig, sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-bankat ditt huvud mot något? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-hotat med kniv, skjutvapen eller annat vapen? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-använt kniv, skjutvapen eller annat vapen? -----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-varit våldsam på något annat sätt? Ange hur nedan-----	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Han har

Dina erfarenheter av påbörjade, tillfälliga eller avslutade separationer

I de avsnitt som följer (frågorna 25-28) kommer vi att fråga om *mannen*, eller du, har gjort olika saker i olika situationer. Det kan hända att du får beskriva **samma händelse på mer än ett ställe i enkäten**. Det är emellertid inget fel, eftersom syftet med denna undersökning inte är att undersöka antalet sådana händelser, utan snarare hur kvinnors säkerhet varierar mellan olika situationer.

25. Har du någon gång berättat för *mannen* att du tänker separera?

- Nej → Gå till fråga 29.
- Ja

26. När berättade du första gången för *mannen* att du tänkte separera?

- När vi pratade i telefon
- När vi träffades ansikte mot ansikte, andra vuxna var med.
- När vi träffades ansikte mot ansikte, inga andra vuxna var med.

27. Hur många gånger har ni diskuterat att du vill separera?

Gånger

28. Vad har *mannen* sagt och gjort vid de tillfällen ni diskuterat separation?

Flera alternativ kan anges!

- Han tyckte det var en bra lösning
- Han ville inte att vi skulle separera, men respekterade min vilja
- Han ville inte att vi skulle separera och vägrade gå med på separation eller blev arg på mig
- Han varnade mej för att han skulle begära och få vårdnaden om våra gemensamma barn
- Han varnade mej för att jag skulle bli tvungen att flytta
- Han varnade mej för att han skulle göra mitt liv besvärligt
- skrikrit högt åt dig eller slagit i dörrar?
- förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig?
- knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand?
- sparkat dig, slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål?
- tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig?
- bankat ditt huvud mot något?
- hotat med kniv, skjutvapen eller annat vapen?
- använt med kniv, skjutvapen eller annat vapen?
- varit våldsam på något annat sätt? Ange hur nedan

Han har

Här kan du med egna ord beskriva vad *mannen* sa i samband med dessa händelser, t.ex. speciella krav eller hot: (om du behöver mer utrymme kan du använda sista sidan.)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Dina erfarenheter av delad bostad under separation

Att dela bostad under separation innebär att du och *mannen* har fortsatt att bo ihop samtidigt som förhållandet avslutas. Att avsluta ett förhållande är för många en process som tar tid och hur det praktiskt går till varierar. Vad vi tänker på här (frågorna 29-33) är om du berättat för *mannen* att du vill avsluta förhållandet och flytta isär (eller om *mannen* sagt detta till dig) och den period

Delad bostad under separation

som följer efter detta tills ni flyttade isär, eller återupptog förhållandet.

29. Har du och *mannen* någonsin *delat bostad under separation*, det vill säga tills någon hittade en ny bostad eller ni återupptog förhållandet?

- Nej → Gå till fråga 34.
- Ja, vi delade bostad under separation från och med:

Ange månad och år!

(t.ex. "mars") månad, år (t.ex. "2001")

till och med:

Ange månad och år!

(t.ex. "mars") månad, år (t.ex. "2002")

30. Vem av er ville avsluta förhållandet?

- Jag
- Mannen
- Båda

31. Har bristen på lediga bostäder förlängt den tid ni delat bostad under separation?

- Nej → Gå till fråga 33.
- Ja

32. Vilka har varit de viktigaste orsakerna till att du inte har fått en annan bostad?

.....

.....

.....

.....

33. Har *mannen* gjort något av följande när ni delade bostad under separation?

Ett kryss per rad!

	Ja	Nej
-talat nedvärderande om dina vänner eller din familj?-----	☐	☐
-uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj?-----	☐	☐
-kallat dig fula saker eller svurit åt dig?-----	☐	☐
-sagt att du är dum eller inkompetent? -----	☐	☐
-anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende? -----	☐	☐
-skrikit högt åt dig eller slagit i dörrar?-----	☐	☐
-förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig? -----	☐	☐
-knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand? -----	☐	☐
-sparkat dig, slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål? -----	☐	☐
-tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig? -----	☐	☐
-bankat ditt huvud mot något? -----	☐	☐
-hotat dig med kniv, skjutvapen eller annat vapen? -----	☐	☐
-använt kniv, skjutvapen eller annat vapen mot dig? -----	☐	☐
-tjatat om att ni ska ha sex? -----	☐	☐
-tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama? -----	☐	☐
- <i>tvingat</i> eller försökt <i>tvinga</i> dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad? -----	☐	☐
-försökt <i>tvingat</i> dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt? -----	☐	☐
- <i>tvingat</i> dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt? -----	☐	☐
-föreslagit att ni ska återuppta förhållandet? -----	☐	☐
-varnat dig för att separera/skilja dig från honom? -----	☐	☐
-varnat dig för att berätta om saker han gjort? -----	☐	☐
-varnat dig för att begära enskild vårdnad av eventuella gemensamma barn? -----	☐	☐
-hotat att föra bort era gemensamma barn om ni har några? -----	☐	☐
-hotat att skada dig? -----	☐	☐
-hotat att skada era gemensamma barn om ni har några? -----	☐	☐
-hotat att skada din egna barn om du har några? -----	☐	☐
-på något sätt skadat era gemensamma barn om ni har några?-----	☐	☐
-på något sätt skadat dina egna barn om du har några? -----	☐	☐
-hotat att skada dina vänner eller släktingar?-----	☐	☐
-varit våldsamt på något annat sätt? Ange hur på nästa sida -----	☐	☐

Han.....

Här kan du beskriva vad *mannen* sa i samband med dessa händelser, t.ex. speciella krav eller hot: (om du behöver mer utrymme kan du använda sista sidan.)

.....

.....
.....
Dina erfarenheter av separationer

34. Har du och *mannen* någonsin flyttat isär?

- Nej → Gå till fråga 47
- Ja

35. Kände du till att om du bor i en hyresrättslägenhet kan du under vissa omständigheter få överta bostaden, även om *mannen* står för kontraktet?

- Nej
- Ja

36. Vem av er bodde kvar i den gemensamma bostaden?

- Jag
- Mannen
- Ingen av oss bodde kvar någon nämnvärd tid.

37. Har du någon gång hämtat dina tillhörigheter från ert hem?

- Nej
- Ja

38. Har *mannen* någon gång hämtat sina tillhörigheter från ert hem?

- Nej
- Ja

39. När du hämtade dina tillhörigheter från ert hem (eller han hämtade sina tillhörigheter från ert hem), gjorde då *mannen* något av följande?

Flera alternativ kan anges!

- Nej han(jag) var inte hemma → Gå till fråga 40.
- skrek högt åt dig eller slog i dörrar?
- förstörde saker, eller kastade saker mot dig som skulle kunna skadat dig?
- knuffade dig, eller slog dig med öppen hand?
- sparkade dig, slog dig med knuten hand eller med något hårt föremål?
- tog stryptag på dig eller försökte kväva dig?
- bankade ditt huvud mot något?
- hotade med eller använde kniv, skjutvapen eller annat vapen?
- var våldsam på något annat sätt?
- han(jag) var hemma men han gjorde inte något av ovanstående.

Här kan du beskriva vad *mannen* sa i samband med dessa händelser, t.ex. speciella krav eller hot: (om du behöver mer utrymme kan du använda sista sidan.)

.....
.....

Efter att ni flyttat isär

40. Har *mannen* gjort något av följande efter att ni flyttat isär?

Ett kryss per rad!

	Ja	Nej
-kommit till din bostad mot din vilja? -----	☐	☐
-väntat på dig, eller förföljt dig? -----	☐	☐
-skickat hotfulla epost- eller sms-meddelanden? -----	☐	☐
-sagt nedvärderande saker om dig till vänner, arbetskamrater, eller släktingar? -----	☐	☐
-uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj?-----	☐	☐
-kallat dig fula saker eller svurit åt dig?-----	☐	☐
-sagt att du är dum eller inkompetent? -----	☐	☐
-anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende? -----	☐	☐
-skrikit högt åt dig eller slagit i dörrar?-----	☐	☐
-förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig? -----	☐	☐
-knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand? -----	☐	☐
-sparkat dig, slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål? -----	☐	☐
-tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig? -----	☐	☐
-bankat ditt huvud mot något? -----	☐	☐
-hotat dig med kniv, skjutvapen eller annat vapen? -----	☐	☐
-använt kniv, skjutvapen eller annat vapen mot dig? -----	☐	☐
-tjatat om att ni ska ha sex? -----	☐	☐
-tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama? -----	☐	☐
- <i>tvingat</i> eller försökt <i>tvinga</i> dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad? -----	☐	☐
-försökt <i>tvingat</i> dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt? -----	☐	☐
- <i>tvingat</i> dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt? -----	☐	☐
-föreslagit att ni ska återuppta förhållandet? -----	☐	☐
-föreslagit att ni ska flytta ihop igen? -----	☐	☐
-varnat dig för att separera/skilja dig från honom? -----	☐	☐
-varnat dig för att berätta om saker han gjort? -----	☐	☐
-varnat dig för att begära enskild vårdnad av eventuella gemensamma barn? -----	☐	☐
-hotat att skada dig? -----	☐	☐
-hotat att föra bort era gemensamma barn om ni har några? -----	☐	☐
-hotat att skada era gemensamma barn om ni har några? -----	☐	☐
-hotat att skada din egna barn om du har några? -----	☐	☐
-på något sätt skadat era gemensamma barn om ni har några?-----	☐	☐
-på något sätt skadat dina egna barn om du har några?-----	☐	☐
-hotat att skada dina vänner eller släktingar -----	☐	☐
-varit våldsam på något annat sätt? Ange hur nedan-----	☐	☐

Han

Efter att ni flyttat isär

Nedan kan du beskriva vad *mannen* sa i samband med dessa händelser, t.ex. speciella krav eller hot: (om du behöver mer utrymme kan du använda sista sidan.)

.....
.....
.....

41. Har *mannen* etablerat ett nytt äktenskapsliknande förhållande med någon annan?

- Ja
- Nej, inte vad jag vet → Gå till fråga 43.

42. Har *mannens* beteende ändrats gentemot dig sedan han ingick i ett nytt förhållande?

- Nej
- Ja, ange hur nedan

.....
.....

43. Har du etablerat ett nytt äktenskapsliknande förhållande med någon annan?

- Ja
- Nej → Gå till fråga 45.

44. Har *mannens* beteende ändrats gentemot dig sedan du ingick i ett nytt förhållande?

- Nej
- Ja, ange hur nedan

.....
.....

45. Har du efter att ni flyttat isär träffat *mannen* på era barns förskola eller skola.

Svara bara om ni har gemensamma barn!

- Nej
- Ja, någon gång
- Ja, många gånger

46. Har *mannen* trakasserat dig, din familj eller dina vänner, eller försvårat din, din familjs, eller dina vänner tillvaro på något sätt efter att ni flyttat isär?

- Nej
- Ja, ange hur nedan (om du behöver mer utrymme, använd sidan 22)

.....
.....

När ni diskuterade/förhandlade om uppdelning av tillgångar

Dina erfarenheter av diskussioner och förhandlingar i samband med separation

Först (fråga 47-55) kommer frågor om diskussioner och förhandlingar om hur ni delar upp de tillgångar (saker, bostäder, bilar, pengar) som ni i och med separation inte längre kan använda tillsammans.

Sedan (fråga 56-66) kommer ett avsnitt med frågor om diskussioner och förhandlingar om vårdnad, t.ex. om hur ni ordnar boende, underhåll och umgänge med era gemensamma barn.

47. Har du någonsin diskuterat med *mannen*, eller på annat sätt förhandlat, om hur ni ska dela upp era tillgångar i samband med separation?

- Nej → Gå till 56.
- Ja

48. Hur gick/går förhandlingarna till?

Flera alternativ kan anges!

- Jag och *mannen* diskuterade på egen hand.
- Jag och *mannen* diskuterade tillsammans med en anhörig eller annan som vi båda känner.
- Jag och *mannen* träffades hos en jurist eller medlare.
- Jag och *mannen* träffades tillsammans med våra juridiska ombud.
- Våra juridiska ombud träffades.
- annat:

<p>49. När började diskussionerna om uppdelningen av era gemensamma tillgångar?</p> <p><i>Ange månad och år!</i></p> <p><input type="text"/> (t.ex. "mars") månad,</p> <p><input type="text"/> år (t.ex. "2001")</p>	<p>50. När avgjordes uppdelningen av era gemensamma tillgångar</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Det är ännu inte avgjort ☐ Det avgjordes: <p><input type="text"/> (t.ex. "mars") månad,</p> <p><input type="text"/> år (t.ex. "2001")</p>
<p>51. Hade du någon kontakt med <i>mannen</i> under denna period utöver förhandlingarna/diskussionerna om gemensamma tillgångar?</p> <p><i>Flera alternativ kan anges!</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Ja, vi delade ännu bostad ☐ Ja, vi träffades gånger ☐ Ja, vi talades vid i telefon gånger ☐ Nej, vi hade ingen kontakt. 	<p>52. Har ni diskuterat uppdelningen av era gemensamma tillgångar vid något sådant tillfälle?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Nej ☐ Ja
<p>53. Under den period förhandlingarna pågick/pågått har du någonsin känt rädsla för <i>mannen</i>?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Nej → Gå till fråga 56. ☐ Ja 	<p>54. Hade du möjlighet att diskutera din rädsla för <i>mannen</i> med de som hjälpte er att förhandla?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Nej ☐ Ja

Efter att ni flyttat isär

55. Skulle du ställt högre krav i förhandlingarna om du inte varit rädd för *mannen*?

- Nej
- Ja

56. Har du någonsin diskuterat med *mannen* om vårdnad/underhåll, eller om hur ni ska organisera boende eller umgänge med era gemensamma barn?

- Nej → Gå till fråga 67.
- Ja

57. Hur gick/går diskussionerna/förhandlingarna vårdnad/underhåll/boende/umgänge till?

Flera alternativ kan anges!

- Jag och *mannen* diskuterade på egen hand.
- Jag och *mannen* diskuterade tillsammans med en anhörig eller annan som vi båda känner.
- Jag och *mannen* träffades hos en jurist eller medlare, t.ex. familjerätten.
- Jag och *mannen* träffades tillsammans med våra juridiska ombud.
- Våra juridiska ombud träffades.
- En domstol avgjorde ärendet.
- annat:

<p>58. När började förhandlingarna? <i>Ange månad och år!</i></p> <p><input type="text"/> (t.ex. "mars") månad, <input type="text"/> år (t.ex. "2001")</p>	<p>59. När slutade förhandlingarna? <i>Ange månad och år!</i></p> <p>☐ De pågår ännu ☐ De slutade: <input type="text"/> (t.ex. "mars") månad, <input type="text"/> år (t.ex. "2001")</p>
<p>60. Hade du någon kontakt med <i>mannen</i> under denna period utöver förhandlingarna/diskussionerna om gemensamma tillgångar? <i>Flera alternativ kan anges!</i></p> <p>☐ Ja, vi delade ännu bostad ☐ Ja, vi träffades gånger ☐ Ja, vi talades vid i telefon gånger ☐ Nej, vi hade ingen kontakt.</p>	<p>61. Har ni diskuterat vårdnad/underhåll eller barnens boende vid något sådant tillfälle?</p> <p>☐ Nej ☐ Ja</p>
<p>62. Under den period förhandlingarna pågick/pågått har du någonsin känt rädsla för <i>mannen</i>?</p> <p>☐ Nej → Gå till fråga 64. ☐ Ja</p>	<p>63. Hade du möjlighet att diskutera din rädsla för <i>mannen</i> med de som hjälpte er att förhandla?</p> <p>☐ Nej ☐ Ja</p>

64. Skulle du ställt högre krav i förhandlingarna om du inte varit rädd för *mannen*?

- Nej
- Ja

Efter att ni flyttat isär

65. Har *mannen* under den period när ni diskuterade/förhandlade om vårdnaden om barnen gjort något av följande?

Ett kryss per rad!

	Ja	Nej
-kommit till din bostad mot din vilja? -----	☐	☐
-väntat på dig, eller förföljt dig? -----	☐	☐
-skickat hotfulla epost- eller sms-meddelanden? -----	☐	☐
-talat nedvärderande om dina vänner eller din familj?-----	☐	☐
-uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj?-----	☐	☐
-sagt nedvärderande saker om dig till vänner, arbetskamrater, eller släktingar? -----	☐	☐
-kallat dig fula saker eller svurit åt dig?-----	☐	☐
-talat nedvärderande om ditt utseende, eller dina kläder?-----	☐	☐
-sagt att du är dum eller inkompetent? -----	☐	☐
-på ett kränkande sätt hånat saker som du skapat, eller insatser du gjort? -----	☐	☐
-anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende? -----	☐	☐
-skrikit högt åt dig eller slagit i dörrar?-----	☐	☐
-förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig? -----	☐	☐
-knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand? -----	☐	☐
-sparkat dig, slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål? -----	☐	☐
-tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig? -----	☐	☐
-bankat ditt huvud mot något? -----	☐	☐
-hotat med eller använt kniv, skjutvapen eller annat vapen? -----	☐	☐
-använt pornografi på ett sätt som du upplevt som obehagligt eller kränkande? -----	☐	☐
-tjatat om att ni ska ha sex? -----	☐	☐
-tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama? -----	☐	☐
- <i>tvingat</i> eller försökt <i>tvinga</i> dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad? -----	☐	☐
-försökt <i>tvingat</i> dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt? -----	☐	☐
- <i>tvingat</i> dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt? -----	☐	☐
-varnat dig för att separera från honom? -----	☐	☐
-varnat dig för att berätta om saker han gjort? -----	☐	☐
-varnat dig för att begära enskild vårdnad av eventuella gemensamma barn? -----	☐	☐
-hotat att skada dig? -----	☐	☐
-hotat att skada era gemensamma barn om ni har några? -----	☐	☐
-hotat att skada din egna barn om du har några? -----	☐	☐
-på något sätt skadat era gemensamma barn om ni har några?-----	☐	☐
-på något sätt skadat dina egna barn om du har några?-----	☐	☐
-hotat att skada dina vänner eller släktingar -----	☐	☐
-varit våldsam på något annat sätt? Ange hur på nästa sida -----	☐	☐

Efter att ni flyttat isär

Han har
Nedan kan du beskriva vad *mannen* sa i samband med dessa händelser, t.ex. speciella krav hot eller: (om du behöver mer utrymme kan du använda sista sidan.)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

66. Om det finns en överenskommelse/dom om underhåll/vårdnad/umgänge/boende med barnen, hur har *mannen* hållit den hittills? Har han ...

Svara bara på de frågor som stämmer på er situation!

	Ja	Nej
-i tid betalat underhåll? -----□	---	□
-betalat ev. extra kostnader (utöver underhåll)? -----□	---	□
-i tid betalat ev. extra kostnader (utöver underhåll)? ---□	---	□
-hämtat barnen på avtalade tider? -----□	---	□
-lämnat tillbaka barnen på avtalade tider? -----□	---	□
Annat, ange vad:		

67. Har du gjort något speciellt för att öka din säkerhet i samband med eller efter separationen?

Flera alternativ kan anges!

- Bytt lås i bostaden.
- Bytt telefonnummer.
- Ansökt om besöksförbud.
- Flyttat till en ny bostad, som *mannen* inte känner till.
- Ansökt om spärrmarkering (att myndigheterna inte ska lämna ut din adress hur som helst)
- Ansökt om kvarskrivning (att din nya adress inte registreras hos myndigheter)
- Bytt arbete/skola.
- Bytt skola/förskola för barnen.
- Skaffat nytt personnummer.
- Skaffat utrustning för självförsvar (ex. larm eller vapen).
- Lärt dig självförsvarstekniker.

När ni diskuterade/förhandlade om vårdnaden om barnen

68. Hur stor inkomst har du och mannen (Om ni har separerat, ange vilken inkomst ni hade när ni bodde tillsammans)?

Ange inkomst per månad före skatt!

	Din egen inkomst	Mannens inkomst
Mindre än 14.000	<input type="text"/>	<input type="text"/>
14.001-17.000	<input type="text"/>	<input type="text"/>
17.001-21.000	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Mer än 21.000	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Vet ej	☐	☐

69. Om ni har separerat, hur stor inkomst har ni nu?

Svara enbart om du inte bor med mannen!

	Din egen inkomst	Mannens inkomst
Mindre än 14.000	<input type="text"/>	<input type="text"/>
14.001-17.000	<input type="text"/>	<input type="text"/>
17.001-21.000	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Mer än 21.000	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Vet ej	☐	☐

70. Under den tid ni bott tillsammans, har du varit ekonomiskt beroende av mannen?

- Ja, mycket
- Ja, något
- Nej, inte alls

71. Under den tid ni bott tillsammans, har mannen varit ekonomiskt beroende av dig?

- Ja, mycket
- Ja, något
- Nej, inte alls

72. Har mannen någon gång belagts med besöksförbud mot dig?

- Nej
- Ja

73. Har mannen någon gång suttit i fängelse?

- Nej
- Ja

74. Har du någon gång polisanmält *mannen*?

- Nej → Gå till fråga 77.
- Ja *en* gång, det gjorde jag i (ange månad→) (ange år→)
- Ja *flera* gånger,
- första gången i (ange månad→) (ange år→)
- senaste gången i (ange månad→) (ange år→)

75. Ledde din senaste polisanmälan till att *mannen* åtalades?

- Nej
- Vet ej, utredningen pågår ännu.
- Ja

76. När slutade polisen eller åklagarna eller domstolarna att arbeta med den senaste anmälan?

Svara även om *mannen* inte åtalades

- Fallet är inte avslutat
- Fallet avslutades
- (ange månad→) (ange år→)

77. Har du i samband med, eller efter separationen sökt hjälp hos följande instanser? Hur nöjd var du i så fall med den hjälp du eventuellt fick

Flera alternativ kan anges!

	Nej	Ja, nöjd med hjälpen	Ja, men missnöjd med hjälpen
familj eller släkt-----	☐	☐	☐
Vänner -----	☐	☐	☐
Kvinnojour -----	☐	☐	☐
Brottsofferjour -----	☐	☐	☐
Socialjour -----	☐	☐	☐
Socialsekreterare-----	☐	☐	☐
Advokatjouren -----	☐	☐	☐
Advokat -----	☐	☐	☐
familjerätten-----	☐	☐	☐
familjerådgivning-----	☐	☐	☐
psykiatri -----	☐	☐	☐
sjukvården-----	☐	☐	☐
polisen-----	☐	☐	☐
kyrkan -----	☐	☐	☐
ideella föreningar -----	☐	☐	☐

Tack för att du ägnade tid åt att delta i undersökningen! Extra utrymme för svar finns på sista sidan, om du vill förtydliga något svar eller meddela oss något.

Bilaga C. Tabeller

Tabell C.1. Andelen kvinnor som anger att deras nuvarande man utsatt dem för psykiskt våld och andelen kvinnor som anger att en man i en tidigare relation utsatt dem för psykiskt våld samt kvoten mellan dessa två andelar. Data från *Slagen Dam*. Handlingarna ordnade efter kvoten. Procent.

	Fråga	Pågående förhållanden	Avslutade förhållanden	kvot
F	-Ej besluta pengar	2,3	11,0	4,8
A	-svartsjuk	6,0	33,7	5,6
C	-underlägsen	4,6	29,9	6,5
B	-nedsättande	3,6	25,3	7,0
D	-Bråkar träffar släkt	2,2	17,3	7,9
J	-Hotar göra sig illa	1,1	16,0	14,5
G	-Förbjuder arbeta	0,2	3,0	15
E	-Förbjuder träffa släkt	0,4	7,3	18,2
I	-Skadar dina saker	0,4	10,0	25
H	-Hotar skada barn	0,1	3,6	36

Tabell C.2. Andelen kvinnor som anger att deras nuvarande man utsatt dem för psykiskt våld och andelen kvinnor som anger att en man i en tidigare relation utsatt dem för psykiskt våld samt kvoten mellan dessa två andelar. Data från Statistics Canada (1993). Procent.

Fråga	Pågående förhållanden	Avslutade förhållanden	kvot
C -kräver att alltid få veta vem hon är med och var hon är	10	36	3,6
A -är svartsjuk och vill inte att hon ska tala med andra män	6,0	33,7	5,6
B -försöker begränsa hennes kontakter med familj och vänner	4	33	8,25
D -kallar henne vid öknamn för att trycka ner henne och få henne att må dåligt	7	39	5,6
E -hindrar henne från att känedom om eller tillgång till familjens ekonomi även om hon frågar	2	22	11

Tabell C.3. Fysiskt våld första sex månaderna. Procent, $N = 357$.

Fråga	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Summa	N
-kastat saker mot dig som skulle kunnat skada dig	4,5	6,5	89,0	100,0	291
-knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand	4,5	8,7	86,8	100,0	287
-bitit dig, sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål	2,8	4,1	93,1	100,0	290
-tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig	1,7	3,1	95,2	100,0	291
-bankat ditt huvud mot något	1,4	1,7	96,9	100,0	289
-hotat med kniv, skjutvapen eller annat vapen	,7	2,0	97,3	100,0	294
-använt kniv, skjutvapen eller annat vapen	,3	,7	99,0	100,0	290
-varit våldsam på något annat sätt	5,0	5,3	89,7	100,0	262

Tabell C.4. Fysiskt våld efter de första sex månaderna, fram till de sista sex månaderna av förhållandet. Procent, $N = 338$.

Fråga	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Summa	N
-kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig	9,2	19,9	70,9	100,0	282
-knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand	11,7	26,5	61,8	100,0	283
-bitit dig, sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med	6,7	13,8	79,4	100,0	282
-tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig	3,2	10,2	86,6	100,0	284
-bankat ditt huvud mot något	3,2	9,1	87,7	100,0	285
-hotat med kniv, skjutvapen eller annat vapen	,7	5,9	93,4	100,0	286
-använt kniv, skjutvapen eller annat vapen	,4	2,5	97,2	100,0	281
-varit våldsam på något annat sätt	9,8	11,4	78,9	100,0	246

Tabell C.5. Fysiskt våld de sista sex månaderna av förhållandet. Procent, $N = 338$.

Fråga	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Summa	N
-kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig	15,5	15,5	69,0	100,0	303
-knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand	18,5	23,4	58,1	100,0	303
-bitit dig, sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål	9,9	12,2	77,9	100,0	303
-tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig	5,9	9,5	84,6	100,0	306
-bankat ditt huvud mot något	3,9	7,9	88,2	100,0	305
-hotat med kniv, skjutvapen eller annat vapen	2,6	8,1	89,3	100,0	307
-använt kniv, skjutvapen eller annat vapen	1,3	4,0	94,7	100,0	302
-varit våldsam på något annat sätt	16,4	7,5	76,1	100,0	268

Tabell C.6. Sexuellt våld de första sex månaderna av förhållandet. Procent, $N = 357$.

Fråga	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Summa	N
-använt pornografi på ett sätt som du upplevt som obehagligt eller kränkande	3,8	12,4	83,8	100,0	291
-tjatat om att ni ska ha sex	15,9	18,7	65,4	100,0	289
-tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama	8,0	9,4	82,6	100,0	287
-tvingat dig eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad	3,1	3,8	93,1	100,0	288
-försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	2,1	4,9	93,1	100,0	288
-tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	,7	4,5	94,8	100,0	289
-haft sex med dig utan preventivmedel, trots att du ville använda det	5,1	8,2	86,7	100,0	293
-haft sex med dig på sätt som du tycker är obehagliga	6,2	10,0	83,8	100,0	291

Tabell C.7. Sexuellt våld mellan de första sex månaderna och de sista sex månaderna av förhållandet. Procent, $N = 334$.

Fråga	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Summa	N
-använt pornografi på ett sätt som du upplevt som obehagligt eller kränkande	11,4	18,6	70,0	100,0	280
-tjatat om att ni ska ha sex	31,9	30,2	37,9	100,0	285
-tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama	14,2	22,0	63,8	100,0	282
-tvingat dig eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad	7,4	7,8	84,8	100,0	282
-försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	7,4	6,7	85,8	100,0	282
-tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	5,4	5,8	88,8	100,0	278
-haft sex med dig utan preventivmedel, trots att du ville använda det	5,0	9,6	85,4	100,0	281
-haft sex med dig på sätt som du tycker är obehagliga	12,3	20,1	67,6	100,0	284

Tabell C.8. Sexuellt våld de sista sex månaderna av förhållandet. Procent, $N = 334$.

Fråga	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Summa	N
-använt pornografi på ett sätt som du upplevt som obehagligt eller kränkande	19,2	9,1	71,7	100,0	297
-tjatat om att ni ska ha sex	34,5	22,5	43,0	100,0	307
-tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama	20,2	17,9	61,9	100,0	302
-tvingat dig eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad	8,0	9,6	82,4	100,0	301
-försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	9,5	8,9	81,6	100,0	304
-tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	7,6	5,9	86,5	100,0	303
-haft sex med dig utan preventivmedel, trots att du ville använda det	4,7	8,3	87,0	100,0	301
-haft sex med dig på sätt som du tycker är obehagliga	13,2	17,1	69,7	100,0	304

Tabell C.9. Hot före separation. Enbart positiva svar medtagna. Procent.

Fråga	Första 6 mån	Där emellan	Sista sex mån
-varnat dig för att separera från honom	11,5	31,9	37,0
-varnat dig för att berätta om saker han gjort	11,4	24,4	30,2
-hotat att skada dig	10,5	28,4	38,4
-hotat att skada barnen, om du har några	1,8	7,1	13,2
-hotat att skada dina vänner eller släktingar	3,4	11,1	16,1
-hotat att skada husdjur, om du har några	1,5	3,8	5,0
Något av ovanstående	16,5	41,0	50,9

Tabell C.10. Psykiskt våld första sex månaderna. Procent, $N = 357$.

Fråga	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Summa	N
-Anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende, eller för att vilja ha sex med andra män?	12,4	21,0	66,7	100,0	291
-talat nedvärderande om dina vänner eller din familj?	18,6	30,0	51,4	100,0	290
-uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj?	15,7	30,4	53,8	100,0	286
-talat nedvärderande om ditt utseende, eller dina kläder?	9,7	19,3	71,0	100,0	290
-sagt att du är dum eller inkompetent?	11,0	16,6	72,4	100,0	290
-kallat dig fula ord eller svurit åt dig?	13,2	19,4	67,4	100,0	288
-på ett kränkande sätt hånat saker som du skapat, eller insatser du gjort, t.ex. ditt arbete?	9,2	17,1	73,6	100,0	292
-skrikit högt åt dig, eller slagit i dörrar?	10,3	23,7	66,0	100,0	291

Tabell C.11. Psykiskt våld efter de första sex månaderna, före de sista sex månaderna av förhållandet. Procent, $N = 334$.

Fråga	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Summa	N
-Anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende, eller för att vilja ha sex med andra män?	18,9	26,3	54,7	100,0	285
-talat nedvärderande om dina vänner eller din familj?	34,8	42,3	22,9	100,0	279
-uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj?	28,2	33,2	38,6	100,0	280
-talat nedvärderande om ditt utseende, eller dina kläder?	15,1	31,7	53,2	100,0	278
-sagt att du är dum eller inkompetent?	24,1	30,2	45,7	100,0	278
-kallat dig fula ord eller svurit åt dig?	29,2	33,9	36,8	100,0	277
-på ett kränkande sätt hånat saker som du skapat, eller insatser du gjort, t.ex. ditt arbete?	22,3	33,3	44,3	100,0	282
-skrikit högt åt dig, eller slagit i dör-rar?	29,1	36,8	34,0	100,0	285

Tabell C.12. Psykiskt våld de sista sex månaderna av förhållandet. Procent, $N = 338$.

Fråga	Många gånger	Någon gång	Aldrig	Summa	N
-Anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende, eller för att vilja ha sex med andra män?	26,8	21,9	51,3	100,0	310
-talat nedvärderande om dina vänner eller din familj?	48,1	29,9	22,1	100,0	308
-uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj?	39,1	26,6	34,2	100,0	304
-talat nedvärderande om ditt utseende, eller dina kläder?	26,4	23,1	50,5	100,0	307
-sagt att du är dum eller inkompetent?	41,9	17,7	40,3	100,0	310
-kallat dig fula ord eller svurit åt dig?	47,2	21,8	31,0	100,0	303
-på ett kränkande sätt hånat saker som du skapat, eller insatser du gjort, t.ex. ditt arbete?	38,1	22,3	39,7	100,0	310
-skrikit högt åt dig, eller slagit i dörrar?	41,6	27,9	30,5	100,0	305

Tabell C.13. Psykiskt våld (isolering) före separation. Enbart positiva svar medtagna. Procent.

Fråga	Första 6 mån	Där emellan	Sista sex mån
-hindrat eller förbjudit dig att lämna din bostad?	8,3	21,8	26,9
-hindrat eller förbjudit dig att använda telefonen?	6,9	16,9	25,5
-hindrat eller förbjudit dig att lämna bil?	3,2	6,5	9,9
-tvingat dig att lämna din bostad?	5,6	13,5	20,9

Tabell C.14. Fysiskt våld vid diskussion om separation. Procent, $N = 272$.

Fråga	Ja
-förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig	21,3
-knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand	19,1
-sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål	9,2
-tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig	5,9
-bankat ditt huvud mot något	4,8
-hotat med kniv, skjutvapen eller annat vapen	5,1
-använt kniv, skjutvapen eller annat vapen	1,1
-varit våldsam på något annat sätt	6,6

Tabell C.15. Fysiskt våld under delat boende vid separation. Procent, $N = 184$.

Fråga	Ja	N
-förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig	26,3	175
-knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand	26,9	175
-sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål	10,3	174
-tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig	5,2	172
-bankat ditt huvud mot något	6,4	172
-hotat med kniv, skjutvapen eller annat vapen	5,8	173
-använt kniv, skjutvapen eller annat vapen	1,2	173
-varit våldsam på något annat sätt	13,8	152

Tabell: Period 1

Rotated Component Matrix(a)

	psy	psy	fys	fys	fys	sex	sex	7
ville mannen veta vad du gjorde när du inte var hemma	,050	,712	,077	,038	,068	,098	,110	,039
kom mannen med sexuella anklagelser mot dig	,229	,805	,033	,172	,140	,167	,044	,026
talat nedvärderande om dina vänner eller din familj	,503	,556	,213	-,033	,231	,059	,167	,125
uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj	,393	,537	,222	,026	,067	,108	,308	,054
talat nedvärderande om ditt utseende, eller dina kläder	,693	,258	,184	,120	-,108	,042	,243	,144
sagt att du är dum eller inkompetent	,840	,065	,200	,199	,079	,103	,044	-,015
kallat dig fula ord eller svurit åt dig	,828	,088	,038	,124	,282	,067	,007	,012
på ett kränkande sätt hänat saker som du skapat, eller insatser du gjort, t.ex. ditt arbete?	,776	,162	,122	,179	,043	,138	,192	-,017
varnat dig för att separera från honom?	,301	,321	,479	,168	-,206	-,072	,479	,189
varnat dig för att berätta om saker han gjort?	,092	,508	,339	,256	-,169	-,034	,369	,133
hotat att skada dig?	,345	,248	,675	,349	-,064	-,010	,091	-,037
hotat att skada barnen, om du har några?	,065	,090	,147	,186	,008	,232	,053	,712
hotat att skada dina vänner eller släktingar?	-,034	-,041	,779	,045	-,032	,203	,053	,430
skadat barnen, om du har några?	,056	,090	,172	,026	,000	,824	,060	,365
skadat dina vänner eller släktingar?	,140	,078	,123	,714	-,064	,438	,101	,340
skadat husdjur om du har några?	,001	,165	,104	,196	,123	,320	-,107	,659
hindrat eller förbjudit dig att lämna din bostad?	,050	,247	,816	,143	,133	,088	-,067	-,043
hindrat eller förbjudit dig att använda telefonen?	,211	,143	,513	,446	,273	,179	-,047	-,075
hindrat eller förbjudit dig att lämna bil	,111	,267	,302	,768	,012	,192	-,033	,064
tvingat dig att lämna din bostad	,215	-,051	,776	,104	,044	-,007	,069	,275
använt pornografi på ett sätt som du upplevt som obehagligt eller kränkande	,377	,105	,037	,235	,030	,442	,340	-,451
tjatat om att ni ska ha sex?	,162	,259	,025	-,001	,044	,118	,784	-,068
tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att hålla fast, kyssa eller krama?	,086	,138	,070	,104	,172	,412	,730	-,084
tvingat eller försökt tvinga dig till sex, när du var sovande eller drogad	,161	,152	,052	,378	-,047	,811	,127	,128
försökt tvinga dig till sex genom att hota, hålla fast eller göra dig illa på annat sätt	,131	,096	,045	,523	,102	,630	,293	,179
tvingat dig till sex genom att hota, hålla fast eller göra dig illa på annat sätt	,053	,138	,131	,360	,169	,714	,234	,332
haft sex med dig utan preventivmedel, trots att du ville använda det?	,154	-,008	-,079	,477	,036	,084	,477	0,25
haft sex med dig på sätt som tycker är obehagliga?	,236	,054	,076	,495	,349	,090	,568	,038
skrikit högt åt dig eller slagit i dörrar, förstört saker	,440	,270	,136	,249	,530	-,080	,251	,124
kastat saker mot dig som skulle kunna skada dig?	,229	,178	,426	,132	,624	,105	,134	,111
knuffat dig, elelr slagit dig med öppen hand?	,246	,268	,500	,427	,342	,139	,253	,029
bitt dig, sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål?	,230	,075	,356	,622	,327	,141	,297	,130
tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig?	,265	,047	,377	,761	,115	,220	,112	,129
bankat ditt huvud mot något?	,114	-,015	,458	,266	,066	,282	,107	,615
använt kniv, skjutvapen eller annat vapen?	,161	-,033	,443	,635	,151	,333	,102	,310
varit våldsam på något annat sätt?	,101	,161	,647	,220	,378	,072	,068	,054

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 10 iterations.

Tabell: Period 2 Rotated Component Matrix(a)

	psy	psy	fys		sex	5
ville mannen veta vad du gjorde när du inte var hemma	,096	,769	,084		,150	,081
kom mannen med sexuella anklagelser mot dig	,307	,675	,197		,162	,085
talat nedvärderande om dina vänner eller din familj	,503	,488	,130		,082	,152
uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj	,273	,623	,143		,204	,064
talat nedvärderande om ditt utseende, eller dina kläder	,618	,125	,203		,132	,203
sagt att du är dum eller inkompetent	,839	,079	,058		,144	,016
kallat dig fula ord eller svurit åt dig	,803	,106	,221		,183	,102
på ett kränkande sätt hänat saker som du skapat, eller insatser du gjort, t.ex. ditt arbete?	,685	,255	,114		,333	,077
varnat dig för att separera från honom?	,392	,242	,293		,194	,042
varnat dig för att berätta om saker han gjort?	,128	,267	,244		,312	,256
hotat att skada dig?	,297	,282	,539		,323	-,101
hotat att skada barnen, om du har några?	,083	,280	,219		,245	,034
hotat att skada dina vänner eller släktingar?	,123	,156	,596		-,079	,092
skadat barnen, om du har några?	,149	,007	-,005		,307	,577
skadat dina vänner eller släktingar?	,001	-,099	,469		,182	,025
skadat husdjur om du har några?	,102	,178	,206		,110	,774
hindrat eller förbjudit dig att lämna din bostad?	,120	,312	,597		,056	,308
hindrat eller förbjudit dig att använda telefonen?	,232	,093	,587		,069	,438
hindrat eller förbjudit dig att lämna bil	-,087	,153	,549		,166	,252
tvingat dig att lämna din bostad	,170	,132	,396		-,158	,389
använt pornografi på ett sätt som du upplevt som obehagligt eller kränkande	,268	-,065	,045		,643	,031
tjatat om att ni ska ha sex?	,373	,139	-,080		,553	,042
tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att hålla fast, kyssa eller krama?	,114	,331	,107		,689	,129
tvingat eller försökt tvinga dig till sex, när du var sovande eller drogad	,057	,167	,357		,758	,134
försökt tvinga dig till sex genom att hota, hålla fast eller göra dig illa på annat sätt	,172	,123	,326		,704	,238
tvingat dig till sex genom att hota, hålla fast eller göra dig illa på annat sätt	,093	,120	,282		,731	,169
haft sex med dig utan preventivmedel, trots att du ville använda det?	,093	,015	,073		,278	,756
haft sex med dig på sätt som tycker är obehagliga?	,225	,107	,073		,736	,135
skrikrit högt åt dig eller slagit i dörrar, förstört saker	,680	,184	,227		,228	,137
kastat saker mot dig som skulle kunna skada dig?	,328	,220	,540		,135	,207
knuffat dig, elelr slagit dig med öppen hand?	,354	,182	,560		,363	-,110
bitit dig, sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål?	,171	,014	,821		,256	,039
tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig?	,109	-,015	,815		,246	,074
bankat ditt huvud mot något?	,140	,176	,710		,004	,006
använt kniv, skjutvapen eller annat vapen?	,051	-,032	,819		,056	,052
varit våldsam på något annat sätt?	,250	,147	,177		,140	,071

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 10 iterations.

Tabell: Period 3 Rotated Component Matrix(a)

	psy	psy	fys			sex	sex	5
ville mannen veta vad du gjorde när du inte var hemma	0,09	,796	,085			,136	,178	,091
kom mannen med sexuella anklagelser mot dig	,407	,608	,114			,146	-,045	,034
talat nedvärderande om dina vänner eller din familj	,556	,535	,129			,025	,127	,147
uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj	,413	,687	,086			,175	,010	,095
talat nedvärderande om ditt utseende, eller dina kläder	,483	,278	,075			,340	-,142	,325
sagt att du är dum eller inkompetent	,836	,099	,143			,161	-,012	,091
kallat dig fula ord eller svurit åt dig	,819	,108	,102			,116	,182	,106
på ett kränkande sätt hänat saker som du skapat, eller insatser du gjort, t.ex. ditt arbete?	,744	,268	,063			,242	,123	,130
varnat dig för att separera från honom?	,419	,239	,237			,100	,337	,330
varnat dig för att berätta om saker han gjort?	,535	,164	,038			,219	,019	,363
hotat att skada dig?	,547	,138	,404			,191	,034	,134
hotat att skada barnen, om du har några?	,041	,166	,173			,067	,214	,082
hotat att skada dina vänner eller släktingar?	,162	,333	,583			,022	-,337	,172
skadat barnen, om du har några?	,305	-,092	,147			,200	,204	,252
skadat dina vänner eller släktingar?	,099	,123	,134			,125	-,033	,094
skadat husdjur om du har några?	-,002	,244	,325			,136	,077	,125
hindrat eller förbjudit dig att lämna din bostad?	,186	,182	,294			,198	,177	,682
hindrat eller förbjudit dig att använda telefonen?	,336	,056	,222			,115	,054	,691
hindrat eller förbjudit dig att lämna bil	,193	-,056	,324			,133	,192	,479
tvingat dig att lämna din bostad	,134	,101	,236			,075	-,035	,719
använt pornografi på ett sätt som du upplevt som obehagligt eller kränkande	,251	,098	,152			,430	,617	,127
tjatat om att ni ska ha sex?	,329	,351	,039			,346	,559	,069
tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att hålla fast, kyssa eller krama?	,214	,293	,079			,648	,386	,132
tvingat eller försökt tvinga dig till sex, när du var sovande eller drogad	,135	,161	,161			,758	,172	,247
försökt tvinga dig till sex genom att hota, hålla fast eller göra dig illa på annat sätt	,195	,075	,327			,822	-,005	,071
tvingat dig till sex genom att hota, hålla fast eller göra dig illa på annat sätt	,098	,087	,332			,835	,006	,012
haft sex med dig utan preventivmedel, trots att du ville använda det?	,051	,065	-,110			,380	-,277	,237
haft sex med dig på sätt som tycker är obehagliga?	,285	,056	,174			,748	,155	,072
skrikrit högt åt dig eller slagit i dörrar, förstört saker	,701	,131	,162			,104	,173	,136
kastat saker mot dig som skulle kunna skada dig?	,435	,128	,420			,285	,043	,227
knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand?	,448	,125	,516			,166	,056	,169
bitit dig, sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål?	,169	,056	,709			,427	,163	,230
tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig?	,230	-,025	,709			,374	,214	,161
bankat ditt huvud mot något?	,039	,076	,741			,169	,251	,153
använt kniv, skjutvapen eller annat vapen?	,055	,049	,667			,335	-,095	,319
varit våldsam på något annat sätt?	,400	,127	,516			,048	-,065	,105

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 10 iterations.

Tabell: Period 4 Rotated Component Matrix(a)

	psy	sex	fys	fys	fys	hot	hot	hot
33 talat nedvärderande om dina vänner eller din familj	,739	-,069	,022	,164	,032	,125	,229	,055
33 uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj	,509	-,066	-,009	0,21	-,092	,021	,352	,054
33 kallat dig fula saker eller svurit åt dig	,898	,080	,049	,049	,064	,057	,088	,060
33 sagt att du är dum eller inkompetent	,768	,136	,091	,006	,096	,125	,121	,137
33 anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuell utmanande beteende	,505	,230	,242	-,103	,167	-,027	,386	,020
33 skrikit högt åt dig eller slagit i dörrar	,838	,136	,045	,104	,071	-,006	-,047	,094
33 skadat husdjur, om du har några	,100	,029	-,028	,052	,035	,971	,039	-,015
33 förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig	,479	,282	,000	,347	,038	,107	-,072	,228
33 knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand	,446	,007	,116	,558	,181	,018	,239	,213
33 sparkat dig, slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål	,094	,120	-,043	,695	,160	,211	-,065	,426
33 tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig	,066	,053	,125	,128	,770	,145	,059	-,071
33 bankat ditt huvud mot något	,067	,291	,434	,690	,048	,124	,063	-,008
33 hotat dig med kniv, skjutvapen eller annat vapen	,139	,179	,764	,063	,337	,066	-,154	,080
33 använt kniv, skjutvapen eller annat vapen mot dig	,022	-,127	,801	,196	-,118	-,034	,095	-,118
33 tjatat om att ni ska ha sex	,379	,525	,123	,132	-,358	-,019	,309	,009
33 tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama	,352	,591	-,073	,015	-,004	-,060	,450	-,140
33 tvingat eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, 33 för att du t.ex. varit sovande eller drogad	,158	,574	-,190	,266	,361	-,107	,006	-,063
33 försökt tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra 33 dig illa på något sätt	,014	,877	,037	,147	-,094	-,013	,068	,046
33 tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa 33 på något sätt	,033	,735	0,19	0	,223	,310	-,121	,104
33 föreslagit att ni ska återuppta förhållandet	,452	,270	,188	,090	-,067	,046	,312	,106
33 varnat dig för att separera/skilja dig från honom	,366	,229	,361	-,077	,162	,149	,376	,293
33 varnat dig för att berätta om saker han gjort	,293	,158	,242	,482	-,040	-,049	,409	-,042
33 varnat dig för att begära enskild vårdnad av eventuella gemensamma barn	,342	-,028	,114	,042	-,121	,096	,708	,142
33 hotat att föra bort era gemensamma barn om ni har några	,035	,103	-,191	,109	,393	,048	,676	,094
33 hotat att skada dig	,122	,054	,407	,416	,179	,568	,090	-,013
33 hotat att skada era gemensamma barn om ni har några	,238	,383	,438	,073	,112	-,042	,186	,534
33 hotat att skada din egna barn om du har några	,046	-,058	-,045	,089	-,156	-,013	-,027	,763
33 hotat att skada dina vänner eller släktingar	,207	,024	-,026	,104	,110	-,030	,169	,728
33 hotat att skada husdjur, om du har några	,100	,029	-,027	,053	,037	,971	,039	-,015
33 varit våldsam på något annat sätt	,319	-,007	,385	,089	,488	-,056	,135	,354

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 10 iterations.

Tabell: Period 5 Rotated Component Matrix(a)

	psy	hot	sex+ hot	Acc ¹	fys	fys	7
40 kommit till din bostad mot din vilja?	,623	,249	,103	,314	,137	-,095	-,032
40 väntat på dig, eller förföljt dig?	,294	,078	,293	,503	,173	,275	,324
40 skickat hotfulla epost- eller sms-meddelanden?	,271	,596	-,162	,150	,183	-,036	,238
40 sagt nedvärderande saker om dig till vänner, arbetskamrater, eller släktingar?	,778	,085	,012	,088	,053	,058	,152
40 uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj?	,569	,111	,201	,202	,139	,193	-,127
40 sagt att du är dum eller inkompetent?	,785	,104	,099	-,074	,069	,108	,122
40 anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende?	,549	,154	,141	,338	,071	,290	,073
40 skrikit högt åt dig eller slagit i dörrar?	,533	,233	,104	,255	,090	,229	,158
40 förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig?	,248	,362	,196	,213	,273	,460	,209
40 knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand?	,265	,394	,126	,199	,226	,422	,280
40 sparkat dig, slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål?	,133	,283	,023	,023	,302	,665	,105
40 tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig?	,094	,121	,105	,064	,835	,229	,080
40 bankat ditt huvud mot något?	,087	,139	,035	,090	,815	,234	,136
40 hotat dig med kniv, skjutvapen eller annat vapen?	,043	,629	,163	,079	,503	,023	-,157
40 använt kniv, skjutvapen eller annat vapen mot dig?	,114	-,210	,092	,025	,179	,750	-,198
40 tjatat om att ni ska ha sex?	,376	,000	,361	,541	-,037	-,011	-,138
40 försökt tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt?	,144	,170	,614	,131	,433	,083	-,252
40 tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fmast, kyssa eller krama?	,429	-,058	,408	,394	,353	-,203	-,131
40 tvingat eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad?	,086	-,001	,578	,174	-,209	-,060	,389
40 tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt?	,133	-,005	,726	,192	,198	,070	-,025
40 föreslagit att ni ska återuppta förhållandet?	,121	,204	,044	,848	,077	,031	,044
40 föreslagit att ni ska flytta ihop igen?	,115	,218	,077	,851	,083	,083	,049
40 varnat dig för att separera/skilja dig från honom?	,431	,463	,046	,248	,091	-,067	,108
40 varnat dig för att berätta om saker han gjort?	,278	,562	,246	,190	,274	-,017	-,088
40 varnat dig för att begära enskild vårdnad av eventuella gemensamma barn?	,518	,351	,132	,137	-,089	,167	-,203
40 hotat att skada dig?	,360	,609	,256	,281	-,008	,226	,150
40 hotat att föra bort era gemensamma barn om ni har några?	,359	,481	,081	,124	,057	,379	-,410
40 hotat att skada era gemensamma barn om ni har några?	,079	,282	,509	-,025	-,075	,392	-,006
40 hotat att skada dina egna barn om du har några?	,037	,217	,682	,013	,090	,088	,178
40 hotat att skada dina vänner eller släktingar?	,188	,589	,386	,045	-,055	,251	,123
40 varit våldsam på något annat sätt?	,334	,182	,185	,070	,210	,015	,644

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 10 iterations.

¹“Acc” = mannen accepterar inte att förhållandet är slut

Tabell: Period 6 Rotated Component Matrix(a)

Inklusive de som bodde ihop under delar av period 6	psy	hot	sex+ fys	hot+f ys	hot+ sex	6	7
65 kommit till din bostad mot din vilja	,470	,106	,075	,013	,342	,350	-,150
65 väntat på dig, eller förföljt dig	,262	,227	,126	,315	,522	,081	,211
65 skickat hotfulla epost- eller sms- meddelanden	,007	,671	,267	-,134	,256	0,17	,069
65 talat nedvärderande om dina vänner eller din familj	,835	,166	,044	,069	,117	,023	,132
65 uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj	,743	,081	,083	,197	,211	,116	,009
65 sagt nedvärderande saker om dig till vänner, arbetskamrater, eller släktingar	,825	,210	,037	,055	,140	-,026	,121
65 kallat dig fula saker eller svurit åt dig	,559	,611	,007	,018	,055	,176	-,055
65 talat nedvärderande om ditt utseende, eller dina kläder	,484	,559	,082	-,015	,183	,080	,132
65 sagt att du är dum eller inkompetent	,580	,530	-,030	,098	,077	,056	,071
65 på ett kränkande sätt hänat saker som du skapat, eller insatser du gjort	,590	,493	,054	,107	,105	,038	,014
65 anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende	,733	,148	,118	-,010	,268	,140	-,022
65 skrikit högt åt dig eller slagit i dörrar	,372	,607	,009	,120	,258	,221	-,096
65 förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig	,171	,259	,212	,218	,617	,218	-,177
65 knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand	,309	,208	,162	,518	,290	,187	-,002
65 sparkat dig, slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål	,165	,001	,362	,603	,448	,103	-,054
65 tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig	-,050	,153	,876	,092	,176	,071	-,007
65 bankat ditt huvud mot något	-,025	,166	,790	,123	,348	-,008	-,157
65 hotat med eller använt kniv, skjutvapen eller annat vapen	,109	,003	,122	,253	,624	-,119	,334
65 använt pornografi på ett kränkande sätt	,200	-,134	,765	,087	,063	-,019	,066
65 tjatat om att ni ska ha sex	,159	,175	,149	,227	,115	,752	,037
65 tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama	,186	,041	,454	,151	,054	,660	,133
65 tvingat eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad	,065	,157	,764	,257	-,034	,320	,351
65 försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	,055	,067	,887	,185	,167	,123	,111
65 tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	,259	,075	,156	-,067	,677	,240	,180
65 varnat dig för att separera/skilja dig från honom	,065	,157	,764	,257	-,034	,320	,351
65 varnat dig för att berätta om saker han gjort	,250	,324	,040	-,059	,647	,172	,072
65 varnat dig för att begära enskild vårdnad av eventuella gemensamma barn	,319	,618	-,035	,115	,163	,095	,185
65 hotat att skada dig	,282	,509	,052	,252	,513	-,130	,035
65 hotat att skada era gemensamma barn om ni har några	,136	,056	,421	,117	,458	-,085	,529
65 hotat att skada dina egna barn om du har några	,010	,058	,297	,778	,086	,083	,024
65 på något sätt skadat era gemensamma barn om ni har några	,070	,189	,104	,119	,189	,098	,815
65 på något sätt skadat dina egna barn om du har några	,057	,088	,172	,767	,092	,213	,415
65 hotat att skada dina vänner eller släktingar	,200	,307	,181	,319	,626	-,173	,070
65 varit våldsam på annat sätt	,150	,633	,249	,327	,075	-,187	,183

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 10 iterations.

Tabell: Period 6 Rotated Component Matrix(a)

Bara de som flyttat isär innan förhandlingarna började	psy	fys	hot+ sex	4	5	6	7
65 kommit till din bostad mot din vilja	,410	,127	,275	,023	-,022	,533	-,110
65 väntat på dig, eller förföljt dig	,338	,163	,708	,140	,056	,040	,004
65 skickat hotfulla epost- eller sms- meddelanden	,179	,196	,187	-,123	,783	,178	,095
65 talat nedvärderande om dina vänner eller din familj	,759	,066	,178	-,025	-,043	,212	,258
65 uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj	,628	,109	,375	,002	-,076	,340	,115
65 sagt nedvärderande saker om dig till vänner, arbetskamrater, eller släktingar	,796	,058	,159	-,007	-,006	,149	,197
65 kallat dig fula saker eller svurit åt dig	,773	,011	-,018	,122	,315	,153	-,035
65 talat nedvärderande om ditt utseende, eller dina kläder	,587	,126	,213	-,055	,488	,035	,031
65 sagt att du är dum eller inkompetent	,789	,050	,127	,149	,147	-,083	-,084
65 på ett kränkande sätt hånat saker som du skapat, eller insatser du gjort	,775	,076	,148	,040	,112	-,005	,018
65 anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende	,676	,137	,392	-,093	-,008	,233	-,182
65 skrikit högt åt dig eller slagit i dörrar	,586	,020	,187	,179	,496	,201	-,104
65 förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig	,201	,189	,569	,299	,233	,386	-,135
65 knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand	,314	,249	,462	,379	,092	,125	-,215
65 sparkat dig, slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål	,111	,436	,488	,533	,069	,230	,013
65 tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig	,060	,956	,113	,148	,113	,106	,055
65 bankat ditt huvud mot något	,040	,783	,367	,096	,171	,069	-,033
65 hotat med eller använt kniv, skjutvapen eller annat vapen	,074	,181	,695	,176	,049	-,087	,437
65 använt pornografi på ett kränkande sätt	,082	,847	,069	,059	-,037	,105	,079
65 tjuvat om att ni ska ha sex	,188	,249	-,010	,237	,114	,793	,073
65 tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama	,163	,574	,090	,085	,047	,578	-,067
65 tvingat eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad	,060	,956	,113	,148	,113	,106	,055
65 försökt tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	,060	,956	,113	,148	,113	,106	,055
65 tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	,177	,230	,604	-,097	,163	,391	,189
65 varnat dig för att separera/skilja dig från honom	,060	,956	,113	,148	,113	,106	,055
65 varnat dig för att berätta om saker han gjort	,401	,086	,497	-,022	,369	,275	,052
65 varnat dig för att begära enskild vårdnad av eventuella gemensamma barn	,638	,027	,092	,151	,304	,028	,063
65 hotat att skada dig	,416	,096	,558	,160	,461	,008	,050
65 hotat att skada era gemensamma barn om ni har några	,154	,560	,450	,159	-,036	-,111	,397
65 hotat att skada din egna barn om du har några	,061	,343	,066	,826	,037	,123	,094
65 på något sätt skadat era gemensamma barn om ni har några	,117	,150	,132	,203	,132	,017	,857
65 på något sätt skadat dina egna barn om du har några	,083	,216	,294	,829	-,039	,063	,272
65 hotat att skada dina vänner eller släktingar	,294	,184	,678	,185	,304	-,043	,088
65 varit våldsam på annat sätt	,322	,277	,192	,208	,560	-,240	,114

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. 9 iterations.

Tabell: Indexvariabler/perioder Rotated Component Matrix(a)

	A	p5	p4	p1	sex
FYSIX1K	,119	,048	,072	,845	,130
FYSIX2K	,709	,200	,126	,321	,272
FYSIX3K	,849	,197	,096	,129	,188
FYSIX4K	,388	,011	,741	-,001	,044
FYSIX5K	,559	,553	,151	,041	,104
RUM3K	,717	,304	,206	,092	,101
SEXBAR1K	,069	,072	,010	,599	,640
SEXIX2K	,375	,137	,111	,269	,758
SEXIX3K	,591	,269	,100	,144	,586
SEXIX4K	,065	,062	,755	,035	,379
HOT4K	,042	,322	,659	,046	-,006
hotat barn (period 4)	,160	,230	,748	-,042	,069
sexuellt våld samt hot mot barn (period 5)	,187	,600	,192	-,001	,478
HOT5K	,375	,785	,146	,149	,132
accepterar inte att förhållandet är slut (period 5)	,138	,801	,092	,041	0,17
hot samt fysiskt och sexuellt våld (period 6)	,516	,434	,424	-,026	,148
PSYIX1	,201	,116	-,026	,861	,080
PSYIX2	,502	,254	,104	,527	,198
PSYIX3	,678	,375	,226	,295	,038
PSYIX4	,061	,063	,836	,108	-,075
PSYIX5	,278	,793	,166	,165	-,008
PSYIX6	,390	,566	,356	,202	-,100

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 10 iterations.

Tabell C.16. Fysiskt våld efter att kvinnan och mannen flyttat isär. Procent, $N = 282$.

Fråga	Ja	N
-förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig	16,8	279
-knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand	18,6	274
-sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål	8,8	274
-tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig	3,6	275
-bankat ditt huvud mot något	3,6	276
-hotat med kniv, skjutvapen eller annat vapen	4,7	276
-använt kniv, skjutvapen eller annat vapen	1,8	275
-varit våldsam på något annat sätt	17,1	187

Tabell C.17. Fysiskt våld under perioden av förhandlingar om vårdnad och umgänge av gemensamma barn. Procent, $N = 235$.

Fråga	Ja	N
-förstört saker, eller kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig	17,4	218
-knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand	15,7	216
-sparkat dig eller slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål	7,9	215
-tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig	4,6	216
-bankat ditt huvud mot något	3,7	216
-hotat med eller använd kniv, skjutvapen eller annat vapen	6,5	215

Tabell C.18. Hot under perioden av delad bostad vid separation. Enbart positiva svar medtagna. Procent, $N = 184$.

Fråga	Ja	N
-varnat dig för att separera från honom	24,0	171
-varnat dig för att berätta om saker han gjort	26,6	173
-varnat dig för att begära ensam vårdnad om eventuella gemensamma barn	29,0	169
-hotat att föra bort era gemensamma barn om ni har några	12,9	170
-hotat att skada dig	9,4	170
-hotat att skada era gemensamma barn om ni har några	19,5	174
-hotat att skada dina egna barn om du har några	1,8	163
-hotat att dina vänner eller släktingar	12,4	170

Tabell C.19. Hot efter att mannen och kvinnan flyttat isär. Enbart positiva svar medtagna. Procent, $N = 282$.

Fråga	Ja	N
-skickat hotfulla epost- eller sms-meddelanden	20,1	273
-varnat dig för att separera från honom	27,5	280
-varnat dig för att berätta om saker han gjort	20,3	276
-varnat dig för att begära ensam vårdnad om eventuella gemensamma barn	34,8	270
-hotat att skada dig	26,0	273
-hotat att skada era gemensamma barn om ni har några	7,6	263
-hotat att dina vänner eller släktingar	15,4	272
-hotat att föra bort era gemensamma barn om ni har några	18,3	262

Tabell C.20. Hot under perioden av förhandlingar om vårdnad, umgänge eller underhåll. Enbart positiva svar medtagna. Procent, $N = 240$.

Fråga	Ja	N
-skickat hotfulla epost- eller sms-meddelanden	21,3	225
-varnat dig för att separera från honom	6,8	222
-varnat dig för att berätta om saker han gjort	23,8	223
-varnat dig för att begära ensam vårdnad om eventuella gemensamma barn	42,5	226
-hotat att skada dig	25,9	224
-hotat att skada era gemensamma barn om ni har några	8,1	221
-hotat att dina vänner eller släktingar	13,5	223

Tabell C.21. Psykiskt våld under och efter separation. Procent.

Fråga	Delad bostad	Flyttat isär	Förhandlingar
-Anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende, eller för att vilja ha sex med andra män?	37,1	32,4	33,5
-talat nedvärderande om dina vänner eller din familj?	61,7	-	54,6
-uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj?	46,6	34,4	37,5
-talat nedvärderande om ditt utseende, eller dina kläder?	-	-	37,2
-sagt att du är dum eller inkompetent?	49,7	51,2	54,4
-kallat dig fula ord eller svurit åt dig?	-	56,6	56,2
-på ett kränkande sätt hånat saker som du skapat, eller insatser du gjort, t.ex. ditt arbete?	-	-	51,6
-skrikit högt åt dig, eller slagit i dörrar?	57,1	43,3	44,0
Antal kvinnor som upplevt perioden	184	314	232

Tabell C.22. Sexuellt våld under perioden av delad bostad vid separation. Enbart positiva svar medtagna. Procent, $N = 184$.

Fråga	Ja	N
-tjatat om att ni ska ha sex	30	174
-tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama	24	174
-tvingat dig eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad	9	171
-försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	8	173
-tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	5	173

Tabell C.23. Sexuellt våld efter att mannen och kvinnan flyttat isär. Enbart positiva svar medtagna. Procent, $N = 282$.

Fråga	Ja	N
-tjatat om att ni ska ha sex	17	277
-tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama	17	277
-tvingat dig eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad	3	274
-försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	7	274
-tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	7	273

Tabell C.24. Sexuellt våld under perioden av förhandlingar om vårdnad, umgänge eller underhåll. Enbart positiva svar medtagna. Procent, $N = 232$.

Fråga	Ja	N
-tjatat om att ni ska ha sex	15	211
-tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja, t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama	10	214
-tvingat dig eller försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad	3	214
-försökt tvinga dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	5	215
-tvingat dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt	4	212

Göteborg Studies in Sociology

1. Furåker, Bengt (ed): *Employment, Unemployment, Marginalization. Studies on Contemporary Labour Markets*. Department of Sociology, Göteborg University/Almqvist & Wiksell International, Stockholm 2001.
2. Berglund, Tomas: *Attityder till arbete i Västeuropa och USA. Teoretiska perspektiv och analyser av data från sex länder*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2001.
3. Larsson, Bengt: *Bankkrisen, medierna och politiken. Offentliga tolkningar och reaktioner på 90-talets bankkris*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2001.
4. Blomquist, Bo: *Förskolebarnets relation till sin familj. Förändrade förutsättningar och föreställningar 1950-1990*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2001.
5. Hansen, Lars: *The Division of Labour in Post-Industrial Societies*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2001.
6. Gustafson, Per: *Place, Place Attachment and Mobility: Three Sociological Studies*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
7. Rigné, Eva Marie: *Profession, Science, and State – Psychology in Sweden 1968-1990*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
8. Persson, Anders: *I kräftans tecken. En historiesociologisk studie av cancerforskningens samhällseliga villkor i Sverige och USA under 1900-talet*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
9. Brnic, Anita: *Speaking of Nationality. On Narratives of National Belonging and the 'Immigrant'*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
10. Korp, Peter: *Hälsopromotion – en sociologisk studie av hälsofrämjandets institutionalisering*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
11. Sobis, Iwona: *Employment Service in Transition: Adaptation of a Socialist Employment Agency to a Market Economy. A Case Study of Lodz, Poland 1989-1998*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.

12. Hellum, Merete: *Förförd av Eros. Kön och moral bland utländska kvinnor på en grekisk ö*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
13. Carlson, Marie: *Svenska för invandrare – brygga eller gräns? Syn på kunskap och lärande inom sfi-undervisningen*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2002.
14. Hansson, Agneta: *Praktiskt taget. Aktionsforskning som teori och praktik – i spåren på LOM*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2003.
15. Engdahl, Oskar: *I finansvärldens bakre regioner. En studie om finansiella offshore-marknader och ekonomisk brottslighet*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2003.
16. Rolandsson, Bertil: *Facket, informationsteknologin och politiken. Strategier och perspektiv inom LO 1976-1996*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2003.
17. Schedin, Stefan: *Ekonomisk ojämlikhet. Inkomstfördelning och inkomstskillnader i Sverige under 1980- och 1990-talen*. 2003. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2003.
18. Morner, Claudia G: *Självständigt beroende. Ensamstående mammors försörjningsstrategier*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2003.
19. Wennerström, Ulla-Britt: *Den kvinnliga klassresan*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2003.
20. Wingfors, Stina S: *Socionomyrkets professionalisering*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2004.
21. Tursunovic, Mirzet: *Fostran till demokrati: Tre sociologiska delstudier av bosniska ungdomars politiska socialisering*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2004.
22. Alinia, Minoo: *Spaces of Diasporas: Kurdish Identities, Experiences of Otherness and Politics of Belonging*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2004.
23. Chronholm, Anders: *Föräldraledig pappa – Mäns erfarenheter av delad föräldraledighet*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2004.
24. Seldén, Daniel: *Om det som är. Ontologins metodologiska relevans inom positivism, relativism och kritisk realism*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2005.
25. Winell-Garvén, Irene: *Vägen till Parnassen. En sociologisk studie av kvinnligt konstnärskap i Sverige 1864-1939*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2005.

26. Engström, Pär: *Samtal och ledarskap. En studie av medarbetarsamtal i grundskolan*. Doktorsavhandling. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2005.
27. Eydal, Guðny Björk: *Family Policy in Iceland 1944-1984*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2005.
28. Ekbrand, Hans: *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet 2006.

Doktorsavhandlingar vid sociologiska institutionen fr o m 1995

59. Börjesson, Mats: *Sanningen om brottslingen. Rättspsykiatrin som kartläggning av livsöden i samhällets tjänst under 1900-talet.* 1995.
60. Ljung, Margareta: *Lyft jorden mot himlen – växande i kvinnogrupper och kvinnliga nätverk.* 1995.
61. Björkemarken, Mariann: *Implementeringsanalys som komplement vid utvärdering – en fråga om perspektiv och förklaring.* 1995.
62. Håkansson, Kristina: *Förändringsstrategier i arbetslivet.* 1995.
63. Blomsterberg, Marianne: *Garanterade karriärer? Om social styrning och sysselsättningspolitik för ungdomar.* 1996.
64. Kohlström, Gulli: *Identitetsförändring vid anpassning till funktionshinder/handikapp.* 1996.
65. Larsson, Patrik: *Hemtjänsten ur tre perspektiv – En studie bland äldre, anställda och ledning.* 1996.
66. Oskarsson, Hermann: *En klasstrukturs uppkomst och utveckling. Akureyri 1860-1940.* 1996.
67. Thörn, Håkan: *Modernitet, sociologi och sociala rörelser/Rörelser i det moderna: Politik, modernitet och kollektiv identitet i Europa 1789-1989.* 1997.
68. Einarsdottir, Torgerdur: *Läkaryrket i förändring. En studie av den medicinska professionens heterogenisering och könsdifferentiering.* 1997.
69. Åberg, Jan-Olof: *Det rationella och det legitima. En studie av utvärderingars teori och praktik.* 1997.
70. Pham Van Bich: *The Changes of the Vietnamese Family in the Red River Delta.* 1997.
71. Lalander, Philip: *Anden i flaskan. Alkoholens betydelser i olika ungdomsgrupper.* 1998.
72. Eriksson, Birgitta: *Arbetet i människors liv.* 1998.
73. Bartley, Kristina: *Barnpolitik och barnets rättigheter.* 1998.
74. Nordström, Monica: *Yttre villkor och inre möten. Hemtjänsten som organisation.* 1998.
75. Stier, Jonas: *Dimensions and Experiences of Human Identity. An Analytical Toolkit and Empirical Illustration.* 1998.

76. Jerkeby, Stefan: *Slutna cirklar. Om civila moståndsrörelser i Norge och Danmark 1940-45*. 1999.
77. Oudhuis, Margareta: *Vägen till jämlikhet. En analys av den svenska arbetarrörelsens syn på effektivitet och emancipation i arbetslivet*. 1999.
78. Johansson, Anna: *La Mujer Sufrida – The Suffering Woman. Narratives on Femininity among Women in a Nicaraguan Barrio*. 1999.
79. Theandersson, Christer: *Jobbet – för lön, lust eller andra värden*. 2000.
80. Carle, Jan: *Opinion och aktion. En sociologisk studie av ungdomar och miljö*. 2000.
81. Öhrn, Ingbritt: *Livet, identiteten och kronisk sjukdom. En socialpsykologisk studie av unga vuxna diabetiker*. 2000.
82. Mossberg Sand, Ann-Britt: *Ansvar, kärlek och försörjning. Om anställda anhörigvårdare i Sverige*. 2000.
83. Berglund, Tomas: *Attityder till arbete i Västeuropa och USA. Teoretiska perspektiv och analyser av data från sex länder*. 2001.
84. Larsson, Bengt: *Bankkrisen, medierna och politiken. Offentliga tolkningar och reaktioner på 90-talets bankkris*. 2001.
85. Blomquist, Bo: *Förskolebarnets relation till sin familj. Förändrade förutsättningar och föreställningar 1950-1990*. 2001.
86. Hansen, Lars: *The Division of Labour in Post-Industrial Societies*. 2001.
87. Björk, Micael: *Upplösningens dialektik. Bildningsmål och politisk modernitet i Sverige kring sekelskiftet 1900*. 2002.
88. Gustafson, Per: *Place, Place Attachment and Mobility: Three Sociological Studies*. 2002.
89. Rigné, Eva Marie: *Profession, Science, and State – Psychology in Sweden 1968-1990*. 2002.
90. Persson, Anders: *I kräftans tecken. En historiesociologisk studie av cancerforskningens samhällseliga villkor i Sverige och USA under 1900-talet*. 2002.
91. Brnic, Anita: *Speaking of Nationality. On Narratives of National Belonging and the 'Immigrant'*. 2002.
92. Korp, Peter: *Hälsopromotion – en sociologisk studie av hälsofrämjandets institutionalisering*. 2002.
93. Sobis, Iwona: *Employment Service in Transition: Adaptation of a Socialist Employment Agency to a Market Economy. A Case Study of Lodz, Poland 1989-1998*. 2002.
94. Hellum, Merete: *Förförd av Eros. Kön och moral bland utländska kvinnor på en grekisk ö*. 2002.
95. Carlson, Marie: *Svenska för invandrare – brygga eller gräns? Syn på kunskap och lärande inom sfi-undervisningen*. 2002.
96. Hansson, Agneta: *Praktiskt taget. Aktionsforskning som teori och praktik – i spåren efter LOM*. 2003.

97. Engdahl, Oskar: *I finansvärldens bakre regioner. En studie om finansiella offshore-marknader och ekonomisk brottslighet*. 2003.
98. Rolandsson, Bertil: *Facket, informationsteknologin och politiken. Strategier och perspektiv inom LO 1976-1996*. 2003.
99. Schedin, Stefan: *Ekonomisk ojämlikhet. Inkomstfördelning och inkomstskillnader i Sverige under 1980- och 1990-talen*. 2003.
100. Morner, Claudia G: *Självständigt beroende. Ensamstående mammors försörjningsstrategier*. 2003.
101. Wennerström, Ulla-Britt: *Den kvinnliga klassresan*. 2003.
102. Wingfors, Stina S: *Socionomyrkets professionalisering*. 2004.
103. Tursunovic, Mirzet: *Fostran till demokrati: Tre sociologiska delstudier av bosniska ungdomars politiska socialisering*. 2004.
104. Thörn, Catharina: *Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet*. 2004.
105. Alinia, Minoo: *Spaces of Diasporas: Kurdish Identities, Experiences of Otherness and Politics of Belonging*. 2004.
106. Chronholm, Anders: *Föräldraledig pappa – Mäns erfarenheter av delad föräldraledighet*. 2004.
107. Seldén, Daniel: *Om det som är. Ontologins metodologiska relevans inom positivism, relativism och kritisk realism*. 2005.
108. Winell-Garvén, Irene: *Vägen till Parnassen. En sociologisk studie av kvinnligt konstnärskap i Sverige 1864-1939*. 2005.
109. Engström, Pär: *Samtal och ledarskap. En studie av medarbetarsamtal i grundskolan*. 2005
110. Löfstrand, Cecilia: *Hemlöshetens politik – lokal policy och praktik*. 2005
111. Eydal, Guðny Björk: *Family Policy in Iceland 1944-1984*. 2005
112. Ekbrand, Hans: *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. 2006